

Saaristopolitiikan historiikki 1949–2018

ESKO KUUSISTO JA JORMA LEPPÄNEN

Saaristopolitiikan historiikki 1949–2018

Saaristoasiain neuvottelukunta
Maa- ja metsätalousministeriö

2018

**Saaristopolitiikan historiikki
1949–2018**

ISBN 978-952-453-983-8

Painopaikka: Grano, Helsinki 2018

Arvoisa lukija

Saaristopolitiikka on Suomen järjestelmällisen aluepolitiikan vanhin osa. Syy tähän on ollut se, että Suomi on saarten määrällä mitattuna Euroopan kärkeä ja sisävesien osuudella mitaten maailman ykkönen.

Kädessäsi oleva Suomen saaristopolitiikan ja saariston kehityksen historiikki kertoo sekä saaristopolitiikasta että saaristo-, vesistö- ja rannikkoalueiden kehityksestä sotien jälkeisenä aikana.

Saaristopolitiikan suuri saavutus on ollut vuonna 1981 voimaan astunut saaristolaki. Se on osaltaan myötävaikuttanut siihen, että saaristoalueilla on ollut käytävissä kuntien valtionosuuksiin sisältyvät saaristoliset, korotetut yritystuet aluepoliittisissa tukialuejaoissa, Euroopan parhaat panostukset saaristoliikenteeseen, EU:n ja kansalliset kehittämismäärärahat, valtakunnallinen saaristo-ohjelma sekä perustettujen kansallispuistojen ja luonnonsuojelualueiden verkosto. Haasteita on kuitenkin riittänyt ja työ jatkuu.

Valtion työpaikkojen lisäys on aikanaan tuonut toimeentulon mahdollisuuksia ja elämää saaristoon. Valitettavasti myöhempi kehitys on vähentänyt jo kauan aikaa työpaikkoja ennen kaikkea majakoilla, luotsauksessa, merivartiotoiminnassa, puolustusvoimissa ja merenkulussa. Valtion ja kuntien paikallistason palvelut kuten myös yksityissektorin kauppapalvelut ovat kokeneet samansuuntaisen, koko muuttakin maaseutua koskevan kehityksen. Kokoaikaisen väestön määrä on muun syvän maaseudun tavoin laskenut, mutta osa-aikaisen väestön määrä on noussut samanaikaisesti paljon tätäkin vahvemmin. Saaristossa ei olekaan asunut koskaan niin paljon ihmisiä kuin nyt – useimmat tosin vain osan aikaa vuodesta.

Ellei saaristojärjestelmä olisi uudistunut vuosien varrella, ei sitä enää olisi olemassa. Tänä päivänä saaristojärjestelmä on saaristoisuuden, vesistöisyyden, meren ja rantavyöhykkeen laaja-alainen hyödyntämis- ja kehittämisjärjestelmä.

Saaristopolitiikan vanha ydin on ennallaan. Se on meren ja vesistöjen rikkoman maantieteellisen rakenteen aiheuttamien haittojen tasaaminen ja saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden tasapainoisen kehityksen turvaaminen. Saaristopolitiikka on myös tukenut osaltaan vahvasti maan ruotsinkielisen vähemmistökulttuurin säilymistä ja kehittymistä Suomen hyväksymien kansainvälisten sitoumusten mukaisesti.

Saaristo on suomalaisten yhteinen asia. Osa-aikaisen asumisen, matkailun, veneilyn, melonnan, soudun, sukelluksen, virkistyskalastuksen, retkeilyn, luonnon, talvisten aktiviteettien ja kulttuurin kautta saariston vetovoima ulottuu koko kansaan.

Julkaisemalla tämän 60-vuotishistoriikista päivitetyn saaristopolitiikan 70-vuotishistoriikin saaristoasiain neuvottelukunta ilmaisee syvää kiitollisuuttaan kaikille niille ihmisille, jotka ovat seitsemän vuosikymmenen varrella toimineet saaristo- ja vesistöalueiden hyväksi saaristoasiain neuvottelukunnan piirissä, valtion hallinnossa, maakunnissa, kunnissa, saarilla, järjestöissä, yrityksissä, kulttuurielämässä ja tiedotusvälineissä.

Saaristoasiain neuvottelukunta esittää parhaimmat kiitoksensa historiikin tekijöille sekä kirjoittajille ja haastatelluille.

Helsingissä 23.5.2018

SAARISTOASIAIN NEUVOTTELUKUNTA,
MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ

TASAVALLAN PRESIDENTIN TERVEHDYS

Hyvät juhlaseminaarin osallistujat,

Suomi on saarten määrällä mitattuna Euroopan suurimpia saaristomaita. Saaristo- ja vesistömaisemat ovat osa kansallista identiteettiämme – Suomessa ei ole kuntaa ilman vesistöjä. Vapaa-ajan asumisen, harrastusten ja matkailun kautta saaristot ja vesistöt koskettavat kaikkia suomalaisia.

Saariston vetovoima on säilynyt jo pitkään, vaikka väestön osuus ja elinkeinot muuttuisivat. Kun nykyään puhutaan, että töitä voi tehdä laiturinnokassa, niin se voi olla täysin totta. Puhtaan luonnon ja elämysten arvostus lisäävät matkailijoiden mielenkiintoa saaristoa kohtaan.

Saaristossa asuville ja siellä matkaileville on tuttua, että saaristossa eläminen tapahtuu luonnon armoilla. Luontomme on kuitenkin myös meidän ihmisten armoilla. Vesistöalueiden hyvän tilan turvaamiseksi tarvitaan edelleen tuntuvia toimia.

Suomessa on tehty arvokasta työtä saaristoalueiden elinvoimaisuuden ja toisaalta ympäristöarvojen turvaamiseksi jo seitsemän vuosikymmenen ajan. Tässä työssä vuonna 1958 perustetulla Saaristoasiain neuvottelukunnalla on ollut tärkeä rooli. Saaristoasiain neuvottelukunta on toiminut pitkäjänteisesti saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden kehittämisen puolesta. Lisäksi se on ollut tärkeä yhdysside saaristopolitiikan eri toimijoiden välillä.

Ainutlaatuisen saaristomme hyvinvointi on yhteinen asiamme. Onnittelen lämpimästi Saaristoasiain neuvottelukuntaa sekä kaikkia saaristo- ja vesistöalueiden hyväksi toimineita ja toivotan antoisaa juhlaseminaaria!

A handwritten signature in black ink, reading 'Sauli Niinistö'.

Sauli Niinistö
Tasavallan presidentti

Sisällys

Saatesanat

Tasavallan presidentin tervehdys

Historiikkitoimikunnan työ

SAARISTOPOLITIIKAN HISTORIAA

1. Johdanto	15
1.1 Suomi saaristo- ja vesistömaana	15
1.2 Saariston vanha historia	16
1.3 Suurvaltapolitiikkaa ja sotia	17
1.4 Saariston kukoistuksen aika	18
2. Saaristopolitiikan syntyvaihe	21
2.1 Saaristokomitean aika	21
2.2 Sisä-Suomi saa oman saaristokomitean	22
3. Saaristoasiain neuvottelukunta	25
3.1 Alkutaival	25
3.2 Myöhempi kehitys	25
3.3 Puheenjohtajat ja jäsenet	27
3.4 Työmuodot	29
4 Saaristolaki	35
4.1 Säättäminen	35
4.2 Sisältö	36
4.3 Vaikuttavuus	38
5. Saaristojärjestelmän kunnat	41
5.1 Saaristokunnat	41
5.2 Saaristo-osakunnat	41
5.3 Muut saaristoiset ja vesistöiset kunnat	43
5.4 Saariston kehityspiirteitä 1949–2018	44
6. Saaristopolitiikan tuloksia	49
6.1 Peruspalvelujen turvaaminen ja saaristolaisät	49
6.2 Elinkeinojen kehittäminen	50
6.3 Valtion työpaikat	50
6.4 Pysyvä ja osa-aikainen asuminen	51
6.5 Liikenneyhteydet	52
6.6 Sähköistys ja teleyhteydet	54
6.7 Jätehuolto	54
6.8 Luonnonsuojelu ja kulttuuri	56
6.9 Hankkeita maakunnissa	57
6.10 Kehittämisprojektit kunnissa	59
6.11 Kansainvälinen yhteistyö	59
6.12. Saariston tutkimus	61
6.13. Saaristopolitiikan määrärahat valtion talousarviossa	63

KIRJOITUKSIA JA HAASTATTELUJA

OLE NORRBACK Epätasaista kamppailua ystävien kera	66
ELISABETH REHN Ajatuksia saaristosta ja SANK:sta	69
JAN-ERIK ENESTAM Laaja poliittinen perusta turvaa saariston	73
MIKAELA NYLANDER Olemmeko saaristoromantikkoja?	76
HANNA KOSONEN On aika paljastaa salassa pidetty helmi	78
JACOB SÖDERMAN Kuusi menestyksen vuotta	80
LAURI METSÄMÄKI Kaksi vuosikymmentä näköalapaikalla	83
JORMA TURUNEN Kolme vuosikymmentä Kesälahdella	86
CHRISTOFFER TAXELL Onko hylje tärkeämpi kuin sielu?	88
BENGT BACKMAN Silmäyksiä menneeseen	91
ANNE-MAIJA KIVIMÄKI Muistoja saaristoasiain neuvottelukunnasta 1980- ja 1990-luvuilla	94
VELLAMO KIVISTÖ Budjetin parista saaristoon avartumaan	98
JUHANI NISKA RT-miehenä neuvottelukunnassa	101
HEIMO IIVONEN Rajavartiolaisto ja merivartiostot saaristossa	103
MATTI PIIPARI Itäisen Suomenlahden saariston erityispiirteistä	106
ILKKA SIMANAINEN Rääkkylän nimeäminen saaristokunnaksi oli ratkaisevaa kunnan kehitykselle	108
ELIS BACKSTRÖM Raippaluodon silta vaati 35 vuotta	112
JÖRGEN LILJEQVIST Saaristossa on yritystä!	114
PER-ERIK ROSIN Fileointi pelastaa saaristokalastajan talouden	116
PAULA WILSON Saaristomatkoilla on valoisa tulevaisuus	118
LASSE MÅRTENSON Saaristosta löydän turvan	120
EINO GRÖN Reposaaresta Floridaan	124
KASSU HALONEN Juuret Oulujärven törmässä	126
MÅRTEN JOHANSSON Saaristo on kiinnekohtamme	128
EERO AARNIO Paimintoja Sisä-Suomen saariston kehityksestä	130
MATTI SIPPOLA Maaseutu- ja saaristoasiain toimisto valtion virallisena saariston kehittäjänä	133
PETTERI SAARIO Veden saartamina	136
JORMA LEPPÄNEN Kolmekymmentä vuotta saaristoasiain neuvottelukunnan pääsihteerinä	139

PROJEKTIT JA JÄSENET

1. Saaristoasiain neuvottelukunnan projekteja ja toimintaa vuosina 1981–2018.....	144
2. Saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenet ja sihteerit vuosina 1958–2018	176

Kannen kuva: Juha Laaksonen

Talvinen aukeama: Aarni Nummila / Kuvaliiteri

Tervehdysten kuva: Ritva Kovalainen

Historiikkitoimikunnan työ

Valtioneuvosto asetti maatalousministeriön esityksestä saaristokomitean 24. maaliskuuta 1949 selvittämään ja tekemään esityksiä saaristokuntien elinolojen parantamisesta. Saaristokomitean pohjalta syntyi myöhemmin saaristoasiain neuvottelukunta. Vuonna 2009 saaristokomitean asettamisesta tuli kuluneeksi 60 vuotta.

Saaristoasiain neuvottelukunta päätti laatia juhluvuoden kunniaksi historiikin. Sen tehtävänä oli kuvata saaristokomitean ja saaristoasiain neuvottelukunnan toimintaa sekä saariston ja saaristopolitiikan kehitystä.

Alkuperäinen historiikki koostui 60-vuotisen toiminnan yhteenvedosta sekä mukana olleiden henkilöiden kirjoituksista tai haastatteluista. Myös muutamista saariston yrittäjistä ja kulttuuripersoonista on piirretty henkilökuva.

Tämä historiikki on päivitetty vuoteen 2018. Tekstiin on tehty joukko muutoksia, tämän vuosikymmenen hankekuvaukset on lisätty, samoin viimeisimpien neuvottelukuntien kokoonpanot.

Alkuperäisen historiikkitoimikunnan puheenjohtajana toimi kunnallisneuvos Bengt Backman, Houtskarintien entinen kunnanjohtaja. Jäseninä olivat kunnallisneuvos Curt Dannström (Åboland), entinen kunnanjohtaja Anne-Maija Kivimäki (Turunmaan suomenkielinen saaristo), kunnallisneuvos Ilkka Simanainen ja osastopäällikkö Eero Aarnio (Sisä-Suomi), kiinteistökoordinaattori Hasse Stagnäs (Pohjanmaa), entinen kalastusbiologi Åke Doktor (Uusimaa), entinen talousjohtaja Matti Piipari (Kymenlaakso), entinen hallitusneuvos Vellamo Kivistö (Valtiovarainministeriö), eversti evp Juhani A. Niska (Puolustusministeriö), kontra-amiraali evp Heimo Iivonen (Rajavartiolaitos, Suomen Meripelastusseura), entinen aluekehitysneuvos Matti Sippola (historia-asiantuntija) ja päätoimittaja Håkan Eklund (Skärgård-lehti).

Alkuperäisen historiikin kirjoitustyön, kuvavalinnan ja taiton valvonnasta ja viimeistelystä sekä suomenkielisistä haastatteluista vastasi dosentti Esko Kuusisto. Ruotsinkieliset haastattelut teki toimittaja Thure Malmberg. Julkaisun taittoi Jyrki Heimonen/Aarnipaja ky. Työn organisoinnista ja ohjauksesta vastasi neuvottelukunnan pääsihteeri Jorma Leppänen, joka myös pääasiassa kokosi saaristopolitiikkaa koskevan kuvauksen. Samalla joukolla on koostettu tämä päivitetty versio, uusia haastatteluja ei kuitenkaan ole tehty.

Työssä ei ole pyritty noudattamaan 'virallista' historiankirjoitusta tarkkoine lähdeviitteineen. Toivomme, että historiikista välittyy kuitenkin riittävän yksityiskohdainen ja kiinnostava kuva maamme saaristoalueiden kehityksestä ja sen hyväksi 70 vuoden aikana tehdystä työstä.

Saaristopolitiikan historiaa

■ Saaristo on suomalais-
ten yhteinen asia. Osa-
aikainen asuminen, mat-
kailu, veneily, melonta,
soutu, sukellus, virkistys-
kalastus, retkeily, luonto-
harrastukset ja talviset
aktiviteetit saavat saaris-
ton vetovoiman ulottu-
maan koko kansaan.
Saaristopurjehtija Seilissä.
(Petri Kuokka)

1. Johdanto

1.1. Suomi saaristo- ja vesistömaana

Saaristopolitiikka on vanhin aluepolitiikan osa Suomessa. Näin voidaan väittää siitä huolimatta, että aluepoliittisessa lainsäädännössä saaristo mainitaan ensimmäisen kerran vasta vuonna 1975, jolloin varsinaista aluepolitiikkaa oli harjoitettu Suomessa noin kymmenen vuotta.

Jos saaristopolitiikan synnylle haluaa etsiä mahdollisimman yksinkertaiset juuret, ne löytyvät maantieteestä. Saarten lukumäärällä – 178 947 – mitaten Suomi on lähellä maailman kärkeä. Ympärivuotisesti asuttuja saaria ilman kiinteää tieyhteyttä meillä on enemmän kuin Kreikassa ja Tanskassa yhteensä. Näin on siitä huolimatta, että lukuisat saaremmet ovat saaneet tieyhteyden ja monista on viimeinen ympäri- vuotinen asukas poistunut.

Yli puolen hehtaarin saaria meillä on 76 000, yli hehtaarin järviä 56 000, jokia 647 kappaletta ja rantaviivaa 336 000 kilometriä. Vettä on kaikissa kunnissa ja olisiko kaikissa saarikin, ainakin joen saari? Jos jokin saareton kunta Suomesta löytyy, se voisi melkein tehdä tästä erikoisuudestaan tänä päivänä matkailuvaltin.

Saaristoisuus ja vesistöisyys myös rikkovat Suomen aluerakennetta. Tämä hankaloihtaa asukkaiden arkea ja aiheuttaa lisäkustannuksia talouselämälle sekä valtiolle ja kunnille. Toisaalta saaristoisuudessa piilee ainutlaatuinen vahvuus. Saaremmet, merialueemme, järvemme, jokemme ja rantaviivamme ovat myönteisiä aluekehitystekijöitä maailmassa, jossa eletään yhä enemmän elämysten tuotannosta.

Saaristopolitiikan tehtävänä on ollut tasata vesistöjen rikkoman rakenteen aiheuttamia haittoja, mutta samalla hyödyntää saaria ja vesistöisyyttä aluekehitystekijöinä. Kaikkein keskeisintä on ollut saariston ympärivuotisen asutuksen turvaaminen.

Vapaa-ajan asumisen (2,4 miljoonaa mökkiläistä), veneilyn (noin miljoona venettä), virkistyskalastuksen (1,6 miljoonaa kalamiestä ja -naista), luontoharrastajien ja matkailijoiden kautta saaristo- ja vesistöalueet ja niiden kehitys koskettavat koko kansaa. Suomi on Euroopan suurimpia mökkeily-, veneily- ja virkistyskalastusmaita.

Hyvien lähtökohtien vuoksi hallitusten tavoitteena onkin ollut kehittää saaristo- ja vesistömatkailusta eurooppalainen vetovoimatekijä ja luoda vapaa-ajan asumisesta tuki maaseudun kehitykselle.

Saaristo- ja vesistöalueilla toimivat myös monet viranomaiset kuten puolustusvoimat, rajavartiolaitos, poliisi, alueelliset pelastuslaitokset, Liikennevirasto (yhteyksiliikenne, luotsaus, väylät, satamat, lossit, talviliikenteen avustaminen), Liikenteen turvallisuuskeskus Trafi, metsähallitus (kansallispuistot, valtion retkeilyalueet, suojelualueet), muut ympäristöviranomaiset, Luonnonvarakeskus (kalatalous, riisitalous, metsätalous), Museovirasto ja Senaatti-kiinteistöt.

■ Aurajoki kalamarkkinoiden aikaan 1890-luvulla. (Carl-Johan Schoultz/Museovirasto)

1.2. Saariston vanha historia

Vaikka tämä historiikki painottuu seitsemän viime vuosikymmenen ajalle, lyhyt katsoaus saaristojemme aikaisempiin vaiheisiin lienee paikallaan.

Runas 4000 vuotta sitten suuntautui Suomen etelä- ja lounaisrannikoille ensimmäinen laajahko muuttoliike. Suippohamaraisia reikäkirveitä käyttänyt vasarakirveskansa saapui meren yli Virosta. Samalla käynnistyi elinkeinomurros; pyyntikulttuurin rinnalle nousivat maanviljely ja karjanhoito. Pohjoisen finnit ja etelän eestit olivat vilkkaassa kanssakäymisessä, mistä tänä päivänä todistaa kielten samankaltaisuus.

Saaristomeren alueelta Nauvosta on löydetty todisteita karjanhoidosta neljän vuosituhannen takaa. Ilmasto oli tuolloin jo selvästi viilentynyt atlanttisen lämpökauden huipusta, joka sattui noin runsas 5 000 vuotta sitten. Vaikka maatalouden merkitys oli kasvanut, meri oli tärkeä ravinnon lähde. Nykyistä suolaisemmissa vesissä oli turskaa ja muita kaloja runsaasti. Norppa, halli ja kirjohylje olivat pyyntikohteina, samoin monet vesilinnut, joista saatiin myös untuvia.

Pronssikaudella noin 1000 eKr Itämeri yhdisti jo voimakkaasti sen rannoilla ja saarilla asuvia. Merenkulku ja kauppa olivat tärkeitä elinkeinoja. Rautakaudella (500 eKr–1000 jKr) asutus levittäytyi ulommaksi, kun saarten pinta-alat kasvoivat maankohoamisen myötä. Monessa pienessäkin saarella laidunsivat lampaat.

Viikingit perustivat tärkeälle idän purjehdusväylälle tukikohtia Suomen saariston suojaisiin lahdelmiin. Tällainen paikka on Hiittisten-Rosalan saarella, jonne on nytemmin perustettu matkailukohteeksi Viikinkikylä.

Pohjanlahden saaristo kohosi merestä myöhemmin kuin eteläisemmät saaristot, joten varhaisen asutuksen merkkejä ei luonnollisesti ole. Maankohoaminen on tietysti muokannut saaristoa aikojen kuluessa kaikkialla muuallakin, merialueiden ohella myös suurilla järvillä.

Sisävesien saarilla on asutusta ollut vuosituhansien ajan, esimerkiksi Saimaan alueelta tunnetaan kivilautisia asuinpaikkoja satamäärin. Tärkeitä pyyntikohteita oli-

vat metsien hirvet ja peurat, lampien majavat sekä järvien kalat. Saimaalla norppa oli haluttu saalis. Ensimmäiset kasket lienee poltettu vuoden 500 paikkeilla. Ensin viljeltiin ohraa, varhaisimmat rukiin merkit ovat vasta 1200-luvulta.

1.3 Suurvaltopolitiikkaa ja sotia

Ruotsalainen uudisasutus voimistui 1100-luvulla Saaristomeren alueella. Seuraavan vuosisadan puoliväliin mennessä se ulottui jo nykyisen Helsingin seudulle asti. Toinen muuttoaalto Ruotsista 1200-luvun jälkipuoliskolla liittyi suurvallan laajenemispyrkimyksiin idän suunnalla. Tällöin Itä-Uudenmaan rannikko ja saaristo saivat vankan ja kattavan asutuksen, joka keskittyi karjanhoitoon, kalastukseen ja peltoviljelyyn.

Musta surma lopetti uudisasukkaiden virran Ruotsista 1300-luvun puolivälissä. Kahtena seuraavana vuosisatana saariston asukasluku kuitenkin kasvoi, mutta alkoi 1500-luvun loppupuolella laskea nopeasti. Syynä saattoi olla kalansaaliiden väheneminen, mutta myös sodat ja kulkutaudit, jotka sitten erityisesti 1700-luvun alkupuoliskolla löivät synkän leiman saariston elämään.

Merenkurkun nykyisille saarille ensimmäiset pysyvät asukkaat tulivat ehkä tuhat vuotta sitten, Hailuotoon 1100-luvulla. Luodon asutus lisääntyi merkittävästi 1400-luvulla suojaisten satamapaikkojen ja viljelyskelpoisten maiden tuntumaan.

■ Munkkeja Valamon kalasatamassa 1890-luvulla. Luostari perustettiin Laatokan saareen todennäköisesti jo 1100-luvulla. Pitkän historiansa aikana luostari on kokenut monia hävityksen kausia, mutta se on aina noussut uudelleen. Erityisesti 1930-luvulla se oli suosittu matkailukohde, vuosittainen kävijämäärä ylitti 30 000. Neuvostokaudella luostarin tiloissa toimi mm. sotilastukikohta ja vanhainkoti, vuonna 1990 se avattiin uudelleen. (J. Alb. Sandman/Museovirasto)

Kalastus ja hylkeenpyynti olivat Pohjanlahden saarilla vieläkin merkittävämpiä elinkeinoja kuin eteläisissä saaristoissa. Talviset pyyntimatkat saattoivat kestää parikin kuukautta; kivisiä tilapäisasuntoja on löydetty useista saarista. Ensimmäiset puiset kalamajat rakennettiin 1600-luvulla.

Monet merialueen saaret joutuivat vuosisatojen kuluessa kärsimään sodista. Tästä muistona ovat rannikolla ja saarilla sijaitsevat linnoitukset, jotka nykyään ovat suosittuja turistikohhteita.

Osana Pietari Suuren määräämää laajaa Pohjanmaalla tehtyä verilöylyä venäläiset kasakat tappoivat vuonna 1714 kirveellä 800 Hailuodolla ollutta ihmistä – paikallisia ja pakolaisia. Monet vietiin orjiksi Venäjälle.

Aina ei ollut rauhallista sisävesienkään saarilla. Esimerkiksi Pikkuvihan aikana vuonna 1742 kenraali Vilim Fermorin johtamat kasakat hyökkäsivät jäitse Pihlajaveden saaristoon ja surmasivat 43 asukasta.

1.4 Saariston hukoistuksen aika

Lähes kaikkialla Suomen saaristoissa elämä voimistui ja vakiintui 1800-luvun kuluessa. Saaristomeren alueella asutus alkoi vuosisadan puolivälissä levittäytyä ulko-saarille. Muutamassa vuosikymmenessä asutettiin lähes kolmesataa saarta. Vastaava kehitys on nähtävissä myös muualla. Uudet kalastustavat, kuten koukku- ja ajovertot, eivät enää vaatineet kyläläisten yhteisiä ponnisteluja, mikä mahdollisti haja-asutuksen synnyn.

Samaan aikaan merenkulku kehittyi voimakkaasti. Talonpoikaipurjehduksen kultakausi 1800-luvulla rikastutti monia saaristoalueita Ahvenanmaalla ja Suomen mannermaan rannikolla. Saarilla rakennettiin ja varustettiin laivoja, jotka kulkivat Itämerellä ja Atlantilla. Höyrylaivat syrjäyttivät kuitenkin vähitellen purjealukset. Suomen ensimmäinen valomajakka oli rakennettu Utön saarelle vuonna 1753, toinen Porkkalaan vuonna 1800.

■ Silakkasaalista perataan Tammiassa Itäisellä Suomenlahdella vuonna 1908. (J. Alb. Sandman/Museovirasto)

■ Toisen maailmansodan aikana pioneerit rakensivat Puumalansalmen yli ponttoonisillan. Se helpotti sotatarvikkeiden kuljetusta ja myös monen siirtolaisen taival länttä kohti kulki sen yli. Lisäksi lossi oli käytössä. (Museovirasto)

Saariston taloudellinen nousukausi ja väestönkasvu jatkuivat 1900-luvun alkuvuosikymmeniin saakka. Elämä oli vireää. Monilla saarilla oli omat kunnanhallinnot ja omat seurakunnat ja kirkot pappeineen. Niin ikään oli monesti koulut opettajineen, paljon kauppiaita ja yhdistyksiä. Tuotteiden kauppa ja vienti olivat vankistaneet merenkulkua ja yhteyksiä niin Manner-Suomeen kuin naapurimaihin. Viron kauppa kukoisti, sinne vietiin kalaa ja tuotiin maataloustarvikkeita. Pietariin kuljettiin saaristosta kalaa ja esimerkiksi kiveä rakennustarvikkeiksi vaativiin kohteisiin. Tukholma oli tärkeä vientikohde maan länsi- ja lounaisrannikolla.

Saaristossa oli monenlaista toimintaa. Hyvät satamat edesauttoivat sahojen ja telakoiden perustamista saarille. Porin Reposaari oli kukoistava teollisuusyhdyskunta telakoineen ja Lappeenrannan Lamposaari sahoineen. Kemiönsaaren Taalintehtas oli metalliteollisuuden vahva edelläkävijä.

Kuopion Vaajasalossa toimi iso sairaala. Nauvon Seilin saarella on oma synkkä historiansa eristettynä spitaali- ja sittemmin mielisairaalan saarena. Eräillä saarilla kuten Laatokan Valamossa ja Suomenlahden Suursaarella oli jo merkittävää matkailua. Hyvä tai paha, 1920-luvulla kieltolain mukanaan tuoma salakuljetus tasasi toisaalta Venäjän kaupan loppumisen ja toisaalta pienimuotoisen varustamotoiminnan laskun taloudellisia vaikutuksia varsinkin Suomenlahdella ja Turun saaristossa.

Toinen maailmansota koetteli raskaasti myös Suomen saaristoalueita. Merkittäviä taisteluita käytiin muun muassa Suursaarella, Laatokalla, Hankoniemellä ja Bengtskärissä. Rauhanteossa useat merkittävät saaremmet jäivät Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle. Näistä mainittakoon Laatokalla sijaitsevat Valamo, Konevitsa, Mantinsaari ja Riekkolan saaret sekä Suomenlahdella Koivisto, Suursaari, Lavansaari, Tytärsaari ja Seiskari.

2. Saaristopolitiikan syntyvaihe

2.1 Saaristokomitean aika

Muutoksen tuulet puhalsivat maassa ja myös saaristossa toisen maailmansodan jälkeen. Nouseva teollisuus, muun muassa sotakorvaustarvikkeita tuottava, imi saaristoväestöä työhön mantereelle. Kalatalouden merkitys väheni elintarvikehuollossa maatalouden nousun myötä.

Saariston kehitysongelmien ja erityishaasteiden vuoksi valtioneuvosto asetti maatalousministeriön esittelystä 24. maaliskuuta 1949 saaristokomitean selvittämään ja tekemään esityksiä saaristokuntien elinolojen parantamisesta. Komitean tehtäväkenttää laajennettiin 17. marraskuuta 1949 siten, että se sai tehtäväkseen tehdä erillisiä esityksiä ja antaa lausuntoja viranomaisille kysymyksissä, jotka koskevat saaristo-oloja. Komitean työ koski vain merialueita, sisävesien saaristot eivät olleet mukana.

Komitean puheenjohtaja oli pääjohtaja Ralf Törngren, varapuheenjohtajana hallitusneuvos Harry Kaimio ja jäsenenä kalastaja Edvin Johansson, kalastuskonsulentti Fredrik Forsell, kansanedustaja Arthur Larson, asiamies Lars Lindeman, työmies Gottfried Lindström, filosofian maisteri Volmar Mattlar, hallitussihteeri Tauno Saijonmaa sekä majuri Paulus Tiusanen ja hallitusneuvos Klas Bäckström. Jäsenet edustivat useita puolueita ja olivat kaikki ruotsinkielisiä. Sihteereinä toimivat toimittaja Allan Gustafsson Turusta sekä hallitussihteeri Klas Bäckström ja hallitussihteeri Olaf Ojala.

Komitea valmisti neljä mietintöä, joista ensimmäinen (Kom. 1950:31) koski saariston liikennekysymyksiä, toinen maatalousasioita (Kom. 1951:48), kolmas (Kom. 1951:68) saariston terveyden- ja sairaanhoitoa ja neljäs (Kom. 1952:2) saariston elinkeinoelämän monipuolistamista.

Vaikka osamietinnöt valmistuivat ripeään tahtiin, loppumietinnön (Kom. 1957:4) komitea jätti vasta 5. huhtikuuta vuonna 1957. Mietintö sisälsi selvityksen saaristoalueiden ja niihin verrattavien rannikon alueiden elinoloista ja elinkeinoista sekä esityksiä elinolojen parantamiseksi. Tunnuslukuja katsottiin osittain koko kunnan eikä vain saarilla asuvan väestön pohjalta. Lähtökohtana oli siis ilman kiinteää yhteyttä olevaa saaristoa laajemman alueen kattava saaristo- ja rannikkopolitiikka, mitä linjaa myös myöhempi saaristopolitiikka on edustanut.

Tarkastelun kohteena olivat seuraavat kunnat lääneittäin:

- Kymen läänistä Vehkalahti, Haapasaari, Kymi ja Pyhtää.
- Uudenmaan läänistä Ruotsinpyhtää, Pernaja, Porvoo, maalaiskunta, Sipoo, Inkoo, Tammisaaren maalaiskunta, Snappertuna, Bromarv ja Tenhola.
- Turun ja Porin läänistä Särkisalo, Hiittinen, Västankfjärd, Dragsfjärd, Kemiö, Paraisten maalaiskunta, Paraisten kauppa, Nauvo, Korppoo, Houtskari, Iniö,

■ Nuottaa ripustetaan kuivumaan Porvooon Suur-Pellingissä. Saarella oli useita nuottakuntia ja silakanpyynti oli merkittävä elinkeino. Ennen moottoriveneiden aikaa nuottakunnat olivat pitkiä aikoja merellä, yöt nukuttiin veneissä tai luodoilla. (Museovirasto)

■ Saaristokomitean puheenjohtaja, ulkoministeri Ralf Törngren. Hänen työhuoneensa seinällä ulkoasiainministeriössä on Hjalmar Munsterhjelm-in maalaama saaristomaisema. (Hufvudstadsbladet)

Piikkiö, Kaarina, Kustavi, Rymättylä, Taivassalo, Velkua ja Pyhämaa, Kalanti, Naantalin maalaiskunta, Merimasku, Uudenkaupungin maalaiskunta, Askainen ja Porin maalaiskunta.

- Vaasan läänistä Korsnäs, Sulva, Oravainen, Kruunupyy, Maksamaa, Maalahti, Mustasaari, Luoto, Koivulahti, Petolahti, Bergö, Öja, Raippaluoto ja Björköby.
- Oulun läänistä Hailuoto.
- Ahvenanmaalta Brändö, Kumlinge, Sottunga, Vårdö, Föglö ja Kökar.

Komitea esitti saaristoalueiden erityisolojen huomioimista siten, että valtion tukea kunnille lisättäisiin muun muassa koulu- ja opetustoimen osalta. Niin ikään esitettiin liikenneverkon kehittämistä ja sähköistyksen sekä puhelinverkon rakentamisen tukea. Elinkeinoja tuli edistää lähinnä yrityslainoilla. Yritystoiminnalle nähtiin mahdollisuuksia koneiden korjauksessa, kalanjalostuksessa, pienimuotoisessa merenkulussa, telakka- ja veneenrakennuksessa, puutarhatuotteiden jalostuksessa ja kotiteollisuudessa.

Yritystoiminnan neuvontaa esitettiin edistettäväksi sitä jo tekevien saaristoyhdistysten tukemisella.

Komitea arvioi loppumietintönsä yhteydessä myös osamietinnöissä esittämiensä ehdotusten toteutumista. Arviossa todettiin, että asianomaiset viranomaistahot eivät juurikaan olleet ryhtyneet toimiin ehdotusten pohjalta. Oliko saaristokomitean ripeä 'palokuntalaistyö' saariston elinolojen parantamiseksi osamietintöjen kautta mennyt siis hukkaan?

Saaristopolitiikkaa tutkineen Kjell Anderssonin mukaan näin ei kuitenkaan ollut asianlaista. Saaristokomitean vuosina luotiin joka tapauksessa pohja tulevalle työlle saariston hyväksi. Ennen sotia vallinneet kieliriidatkaan eivät enää olleet esteenä laajapohjaiselle saaristopolitiikalle. Kansakunta oli paljolti yhtenäistynyt.

2.2 Sisä-Suomi saa oman saaristokomitean

Sisä-Suomen saaristoalueet olivat paljon hajanaisempia ja ne olivat siis jääneet saaristokomitean tehtäväkentän ulkopuolelle. Vuonna 1958 asui sisävesien ilman kiinteää tieyhteyttä olevissa saarissa noin 15 500 henkeä. Näitä alueita varten asetettiin

vuonna 1960 Sisä-Suomen saaristokomitea, joka työskenteli vuoteen 1964 saakka. Siihen kuuluivat puheenjohtajana hallitusneuvos Wäinö Häkkinen, sekä jäseninä kansanedustajat Esu Niemelä, Arvo Ahonen, Esa Timonen ja Mikko Hult, merenkuluntarkastaja Johannes Laatikainen, merikapteeni Eric Edgren ja johtaja Jarl Hellström. Sihteerinä toimi varatuomari Erkki Saure.

Sisä-Suomen saaristokomitea jätti jo vuonna 1960 osamietintönsä (Kom. 1960:13), joka koski vain sisävesilaivojen ravintoloiden liikevaihtoverotusta. Neljä vuotta myöhemmin komitea jätti varsinaisen mietintönsä (Kom. 1964:B28). Työn aikana komitea oli tutustunut sisävesien saaristojen olosuhteisiin mm. Vuoksen vesistöalueella Savonlinnassa, Kuopiossa ja Puumalassa sekä Näsijärven vesistöalueella Tampereella.

Sisä-Suomen saaristokomitea esitti muun muassa puhelinliikenteen parantamista uusia yhteyksiä rakentamalla ja tarvittaessa hankittavaksi radiopuhelimia vaikeiden kulkuyhteyksien takana asuville. Liikenteen osalta komitea esitti, että mikäli yksityiset eivät pysty järjestämään saaristoliikennettä Säämingin ja Puumalan saaristoalueilla, on valtion hankittava sinne 2–3 moottorialusta, jotka hoitaisivat yhdistettyä matkustaja-, rahti- ja postiliikennettä.

■ Sisä-Suomen laajin saaristoasutus on Savonlinnassa. Siellä on 18 ympärivuotisesti asuttua ja 586 osa-aikaisesti asuttua ilman kiinteää tieyhteyttä olevaa saarta. Talvinen maisema Kokonsaaresta. (Jorma Hevonkoski/Savonlinnan maakuntamuseo)

Andersson, Kjell. 2000. Den finländska skärgårdspolitiken – en närhistorisk återblick. Skärgård 23(4), 5–21.

■ Puheenjohtaja, professori Ilmari Hustich on jättänyt neuvottelukunnan kirjelmän pääministeri Johannes Virolaiselle tammikuussa 1965. (Hufvudstadsbladet)

3. Saaristoasiain neuvottelukunta

3.1 Alkutaival

Saaristokomitea totesi jo työnsä alkutaipaleella, että jo pelkkä maantiede loi saaristolle suuren määrän erityisongelmia. Niiden ratkaiseminen edellytti, että valtionhallinnon yhteyteen luotaisiin pysyvä asiantuntija- ja lausuntoelin.

Virallinen esitys tällaisen elimen perustamisesta sisältyi sitten myös saaristokomitean loppumietintöön huhtikuussa 1957. Kesti kuitenkin vielä puolitoista vuotta ennen kuin valtioneuvosto asetti maatalousministeriön esittelystä ”neuvottelukunnan valmistelevaan saariston taloudellisia ja sosiaalisia oloja sekä muita saariston erityisoloja koskevia kysymyksiä”. Tämän tapahtuman päivämäärä oli 6. marraskuuta 1958. Tätä elintä voidaan pitää ensimmäisenä Saaristoasiain neuvottelukuntana, joskaan nimi ei vielä ollut virallinen.

Uusi neuvottelukunta oli selkeästi saaristokomitean työn jatkaja. Tämä ilmeni myös siitä, että Ralf Törngren oli myös uuden elimen puheenjohtaja. Jäseniksi nimettiin sekä poliittisia että virkamiesedustajia. Edellisten tuli edustaa meren rannikon saariston eri alueita ja kieliryhmiä ja jälkimmäisten tiettyjä ministeriöitä. Kaikkiaan neuvottelukuntaan kuului puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan (kalastusneuvos Don Wikström) lisäksi kahdeksan jäsentä.

Seuraava askel otettiin vuonna 1961. Silloin annettiin 21. joulukuuta asetus saaristoasiain neuvottelukunnasta (A606/61), joten nyt oli virallinen status vihdoinkin saavutettu. Jäsenistö nimitettiin 1. helmikuuta 1962; useimmat edeltävässä neuvottelukunnassa mukana olleet jatkoivat. Ralf Törngren oli kuollut toukokuussa 1961 ja uudeksi puheenjohtajaksi nimitettiin tunnettu maantieteilijä, professori Ilmari Hustich. Hän oli tutkinut alue- ja talousmaantiedettä ja perehtynyt laajasti myös saariston ongelmiin.

Seuraava merkittävä muutos tapahtui vuonna 1964. Sisä-Suomen saaristokomitean mietinnön julkistamisen jälkeen annettiin saaristoasiain neuvottelukunnasta uusi asetus 23. joulukuuta 1964 (A625/64). Sen myötä neuvottelukuntaan tuli myös Sisä-Suomen edustus.

3.2 Myöhempi kehitys

Neuvottelukunta oli perustettu maatalousministeriön yhteyteen, josta se vuonna 1971 siirrettiin valtioneuvoston kanslian alaisuuteen. Tämä yksikkö hoiti tuolloin kehitysalueita koskevia asioita ja siirron avulla pyrittiin saaristoasioiden käsittely koordinoimaan joustavasti yhteen yleisen aluepolitiikan kanssa.

Kalevi Sorsan pääministerikaudella valtioneuvoston kansliaa kehitettiin pääministeriä ja hallitusta palvelevaksi yksiköksi. Suunnitteluosaston toimintaa siellä ei enää pidetty tarpeellisena ja se siirrettiin vuonna 1983 sisäasiainministeriöön, jossa sen pohjalta syntyi aluepoliittinen osasto. Samalla ministeriöön siirtyi kansliasta Matti Sippolan vetämä yksikkö, jonka tehtäviksi määriteltiin aluksi maaseudun kehittäminen ja saaristoasiat.

■ Saaristoasiain neuvottelukunnan jäseniä Porvoon saaristossa heinäkuussa 1973. Tällä kertaa eivät kaikki mahdu samaan veneeseen! (SANK:n arkisto)

■ Kristian Gestrin (oik.) toimi saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1968–1975, Carl Olof Tallgren oli jäsenenä 1962–1977. (Hufvudstadsbladet)

Sisäasiainministeriön organisaatiomuutoksella perustettiin aluepoliittiseen osastoon 1. maaliskuuta 1986 maaseutu- ja saaristoasiain toimisto. Osaston yhteydessä toimivat asetuksen mukaan myös "aluepoliittinen neuvottelukunta, saaristoasiain neuvottelukunta, saamelaisasiain neuvottelukunta ja saamelaisvaltuuskunta, joista on säädetty tai määrätty erikseen".

Päätoimisen sihteerin puuttuminen oli koko ajan vaikeuttanut saaristoasiain neuvottelukunnan työtä. Tehtäviä oli välillä hoitanut yksi henkilö, välillä ne oli jaettu useiden henkilöiden kesken. Rutiinit saatiin näin sujumaan, mutta moni tärkeä asia jäi panematta alulle. Ole Norrbackin tultua puheenjohtajaksi vuonna 1987 neuvottelukunta esitti sisäasiainministeriön budjettiin päätoimisen sihteerin palkkaamista neuvottelukunnan momentilta. Tämä esitys menikin läpi ja kesäkuussa 1988 tehtävässä aloitti Jorma Leppänen.

Maaseutu- ja saaristoasiain toimisto lakkautettiin vuoden 1992 lopussa. Tämä liittyi sisäasiainministeriön uuteen organisaatiomuutokseen, jossa yhdistettiin aluepoliittinen osasto ja kuntaosasto, niistä tuli kunta- ja aluekehitysosasto. Se osastopäällikkönä oli aluksi Juhani Nummela.

Vuoden 2008 alussa aluepolitiikka, sen osana saaristopolitiikka, siirrettiin uuteen työ- ja elinkeinoministeriöön. Sen aluekehitysosaston alueiden kehittämissyksikön tehtäviin kuului saaristopolitiikka, maaseutupolitiikka ja kaupunkipolitiikka. Vuoden 2016 alussa saaristopolitiikka ja maaseutupolitiikka siirrettiin hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti maa- ja metsätalousministeriöön, josta ne olivat 45 vuotta aiemmin lähteneet. Hallinnollinen sijainti oli ruokaosaston maaseudun kehittämissyksikkö.

3.3 Puheenjohtajat ja jäsenet

Saaristoasiain neuvottelukunnasta annettujen asetusten mukaan puheenjohtajalla, varapuheenjohtajalla ja jäsenillä tulee olla saaristoasiain tuntemusta. Neuvottelukunnan kokoonpano sisälsi säädösten mukaan vuosina 1961–1994 myös keskeisten ministeriöiden edustuksen. Tämän jälkeen neuvottelukunnasta annettua asetusta muutettiin valtiovarainministeriön ohjeiden mukaan siten, että jäsenmäärää pienennettiin ja maininta ministeriöiden edustuksesta jätettiin pois. Tämä johti käytännössä siihen, että vuonna 1994 asetettuun neuvottelukuntaan valittiin jäsenet poliittisten puolueiden puoluehallitusten esityksiin perustuen.

Neuvottelukunnan kokoonpanot eri aikoina on esitetty tämän historiikin liitteenä. Seuraavassa esitellään lyhyesti eräitä mukana olleita henkilöitä.

Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajina ovat toimineet Ralf Törngren 1961 (neuvottelukunnan aikana), Ilmari Hustich 1962–1968, Kristian Gestrin 1968–1975, Jan-Magnus Jansson 1975–1984, Rabbe Laurén 1984–1987, Ole Norrback 1987–1991, Elisabeth Rehn 1991–1995, Jan-Erik Enestam 1995–2003, Mikaela Nylander 2003–2016 ja Hanna Kosonen 2016–.

Varapuheenjohtajina ovat toimineet Don Wikström 1962–1971, Erkki Saure 1971–1974, Jacob Söderman 1974–1981, Sten-Erik Abrahamsson 1981–1987, Lauri Metsämäki 1987–1999 ja 2003–2007, Paavo Nieminen 1999–2003, Jorma Turunen 2007–2011, Anne-Mari Virolainen 2011–2016 ja Kaj Turunen 2016–.

Vuoteen 2016 saakka kaikki puheenjohtajat olivat Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajia, jotka toimivat yhteiskunnassa näkyvillä paikoilla. Saaristokomitean puheenjohtaja Ralf Törngren oli kansanedustaja, puoluejohtaja ja kuusinkertainen ministeri; hän toimi myös pääministerinä. Ilmari Hustich oli arvostettu professori ja aluepolitiikan tunnustettu auktoriteetti. Kristian Gestrin oli kansanedustaja, puoluejohtaja ja viisinkertainen ministeri, Jan-Magnus Jansson puoluejohtaja, ministeri, tutkija ja päätoimittaja. Rabbe Laurén oli Folkhälsanin toiminnanjohtaja, joka muun muassa oli kantavana voimana Pidä Saaristo Siistinä ry:n perustamisessa.

Ole Norrback on ollut kansanedustaja, puoluejohtaja, nelinkertainen ministeri ja suurlähettiläs. Elisabeth Rehn on ollut kansanedustaja, ministeri, YK:n alipääsihteeri ja erityislähettiläs. Jan-Erik Enestam on toiminut kansanedustajana, ministerinä ja Pohjoismaiden neuvoston pääsihteerinä. Mikaela Nylander on kansanedus-

■ Ole Norrback Skåldön lossilla Tammissaarella elokuussa 1993. (Leif Weckström / Hufvudstadsbladet)

taja ja Porvoon kaupunginvaltuuston puheenjohtaja. Hanna Kosonen on kansanedustaja ja Savonlinnan kaupunginhallituksen puheenjohtaja.

Varapuheenjohtajat olivat aluksi virkamiehiä, myöhemmin he ovat edustaneet sosiaalidemokraatteja, keskustapuoluetta, kokoomusta tai perussuomalaisia. Jacob Söderman toimi ministerinä, kansanedustajana, maaherrana, eduskunnan oikeusasiamiehenä ja Euroopan unionin oikeusasiamiehenä. Lauri Metsämäki on niin ikään ollut kansanedustaja ja FSA:n puheenjohtaja, Paavo Nieminen ja Jorma Turunen ovat toimineet kunnanjohtajina, Anne-Mari Virolainen ja Kaj Turunen kansanedustajina. Helmikuussa 2018 Virolainen valittiin ulkomaankauppa- ja kehitysministeriksi.

Neuvottelukunnan jäsenistä mainittakoon 1960- ja 1970-lukujen aktiiviset kansanedustajat Esu Niemelä, Mauri Miettinen (myöhemmin ministeri), Taisto Tähkämaa (myöhemmin ministeri), Pentti Sillantaus, Veikko J. Rytönen, Carl Olof Tallgren (myöhemmin puoluejohtaja ja ministeri), Elis Andersson ja Lars Lindeman, joka toimi myös lyhyen aikaan neuvottelukunnan sihteerinä ja oli myöhemmin ministeri. Neuvottelukunnan jäsenenä kuusi vuotta toiminut Christoffer Taxell on ollut puoluejohtaja, kansanedustaja, moninkertainen ministeri, Työnantajaliiton johtaja ja yliopiston kansleri.

Neuvottelukunnan sihteerit olivat kauan sivutoimisia. Sihteereinä toimivat mm. Gösta Bergman, Åke Doktor, Ole Åberg, Lars Lindeman, Gunnar Niemi, Ossi Heinonen, Mårten Johansson, Matti Sippola, Eero Aarnio ja Hasse Stagnäs.

■ Neuvottelukunnan kokouksissa on kameraa käytetty hyvin harvoin. Tämä kuva on vuodelta 1990, kokouspaikkana Saaristomerellä sijaitseva Seili. (Matti Sippola)

Päätoimisen pääsihteerin saanti vuonna 1988 Ole Norrbackin puheenjohtajuuden aikana helpotti neuvottelukunnan työtä. Tässä tehtävässä on toiminut Jorma Leppänen 1.6.1988 alkaen, virka vakinaistettiin 1.2.1996.

Aikaa myöten on luotu järjestelmä, jossa neuvottelukunnalla on varsin laaja sivutoimisten sihteerien/yhteyshenkilöiden verkosto. Se edustaa saaristoalueita, valtion viranomaisia, kuntasektoria, maakuntaliittoja sekä elinkeinoelämää. Tässä roolissa neuvottelukunnan työhön ovat osallistuneet mm. Seppo Ruhanen ja Jorma Turunen (Sisä-Suomi), Christer Nyback, Klas Nyström, Bengt Backman, Mikko Ollikainen ja Mats Brandt (meren rannikko), Christel von Martens, Mikael Enberg, Christel Åström ja Taina Väre (Suomen kuntaliitto), Tapio Penttilä ja Sami Heinonen (Varsinais-Suomen liitto), Jouko Kahilainen ja Hilkka Laine (Keski-Suomen liitto), Seppo Tiainen (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto), Kimmo Riusala (Pohjanmaan liitto), Heikki Ojala (Pohjois-Pohjanmaan liitto), Hanna-Mari Kuhmonen (työ- ja elinkeinoministeriö) Harry Favorin, Risto Murto, Pekka Kouhia, Eeva Linkama ja Eeva Ovaska (liikenne- ja viestintäministeriö), Juha Savisaari, Pekka Poutanen (puolustusministeriö), Anne Jarva ja Tiina Tihlman (ympäristöministeriö), Gunnar Lundqvist, Timo Halonen ja Kari Saulamo (maa- ja metsätalousministeriö), Esko Kuusisto ja Kati Pitkänen (SYKE), Stig Johansson, Jouni Aarnio, Kari Hallantie, Susanna Lindeman ja Henrik Jansson (Metsähallitus) ja Juha Nyberg (Suomen Matkustajalaivayhdistys ry).

Lisäksi kokouksiin osallistuu asiantuntijajäsenenä Ahvenanmaan maakunnan saaristotoimikunnan edustaja, joka on vuodesta 2001 alkaen ollut Brändön kunnanjohtaja John Wrede, varalla yrittäjä Airi Pettersson.

Sisäasiainministeriössä olivat saaristoasioista vastaavien yksiköiden johdossa 1980-luvulta lähtien mm. Matti Sippola, Eero Uusitalo, Veijo Kavonius ja Kaisa-Leena Lintilä, työ- ja elinkeinoministeriössä Janne Antikainen ja Olli Alho ja maa- ja metsätalousministeriössä Taina Vesanto. Apulaisosastopäällikkö Antti Uusi-Hakala oli 1980-luvulla valtioneuvoston kanslian ja sittemmin sisäasiainministeriön edustajana SANK:ssa.

Neuvottelukunnan toimistosihteeritehtävistä ovat vastanneet mm. Raili Markoff, Marjatta Gustafsson, Merja Pennanen, Maarit Skogberg, Vuokko Keränen, Jaana Ahlqvist, Minna Söderström, Sirpa Mäkelä ja Merja Virta.

Aluekehityksestä vastaavia ministereitä ovat 1980-luvun alun jälkeen olleet Eino Uusitalo, Mikko Jokela, Toivo Yläjärvi, Erkki Liikanen, Jouni Backman, Martti Korhonen, Hannes Manninen, Mauri Pekkarinen (kaksi kertaa), Jyri Häkämies, Jan Vapaavuori, Kimmo Tiilikainen ja Jari Leppä.

3.4 Työmuodot

Neuvottelukunnan tärkeä työ on ollut antaa osaamistaan saaristo-, rannikko- ja vesistöalueita koskevien lakien, asetusten sekä hallituksen ja ministeriöiden päätösten valmisteluun lausunnoin, yhteydenotoin, kokouksin ja selvityshankkein.

Esityksiä ja lausuntoja on tehty hallituksille, ministeriöille tai muille viranomaisille, mutta myös kunnille ja yksityiselle sektorille.

Ajoittain aktiivinen tiedotustoiminta ja näyttävätkin käynnit valtionhallinnon päättäjien kuten ministereiden ja eduskuntaryhmien luona ovat kuuluneet työvalikkoon.

Neuvottelukunta on organisoinut laajoja kehittämisprojekteja, jotka ovat tähdänneet saaristo-, rannikko- ja vesistöalueille tärkeiden asioiden edistämiseen.

Neuvottelukunnan julkistamat kehittämisraportit ovat tulleet usein julkaistuiksi näyttävästi TV-uutisissa ja sanomalehdissä, myös niiden pääkirjoituksissa. Projekteihin on sisältynyt vuosien varrella yhteen laskien satoja näyttäviä TV-tietoiskuja ja TV-mainoksia.

■ SANK vieraili Maalahden kunnassa elokuussa 2013. Pöydän päässä Pohjanmaan maakuntajohtaja Olav Järn. (Esko Kuusisto)

Neuvottelukunnan osarahoittama kuusiosainen "veden saartamat"-TV-dokumentisarja sai YLE:n kanavilla 7 miljoonaa katsojaa 2015-2017. Neuvottelukunta on ollut vuosien varrella vaihtelevasti näkyvästi mukana Helsingin suurilla matka-mökki- ja venemessuilla yhteistyössä saaristokentän kanssa.

Kansainvälisessä toiminnassa on yhteyksiä pidetty Conference of Peripheral Maritime Regions CPRM -järjestöön, Pohjoismaihin, Viroon ja Euroopan Unioniin sekä tarpeen mukaan mm. Venäjään, Kanadaan ja Puolaan.

Kokouksia on ollut 6-8 vuodessa ja ne on pidetty yleensä Helsingissä. Paikkana on useimmiten ollut isäntäministeriö ja viime aikoina Eduskuntatalo. Kokouksia on pidetty Helsingissä myös mm. Suomenlinnassa, Santahaminassa ja Uunisaarella.

Yli vuosikymmenen ajan on ollut tapana järjestää kesäkokous jollakin saaristoalueella. Tuoreimpia vierailukohteita ovat olleet Pori, Kustavi, Puumala, Luhanka, Kemi-önsaari, Mustasaari ja Asikkala. Vuonna 2018 kesäkokous on Hailuodossa.

Neuvottelukunnalla oli pitkään 1990-luvulle saakka Sisä-Suomen jaosto. Työvaliokunta oli käytössä alkuaikoina ja myös 1990-luvulla. Myös muita pysyviä jaostoja on käytetty. Ad hoc -työryhmiä on nimetty runsaasti asioiden kulloinkin vaatimalla tavalla.

Neuvottelukunnan kokouskielenä oli 1980-luvun alkuun saakka pääasiassa ruotsi. Kaudella 1981-1984 suomen kielen käyttö lisääntyi ja vähitellen se on tullut kokousten pääkieleksi. Tärkeimmät asiakirjat jaetaan kokousmateriaalin yhteydessä molemmilla kielillä.

Tänä päivänä herättää ihmetystä, että ensimmäinen nainen nimettiin neuvottelukuntaan vasta vuonna 1978. Tuon pioneeritehtävän sai valtiovarainministeriön edustaja Vellamo Kivistö. Nykyisen neuvottelukunnan jäsenistä naisia ja miehiä on kumpiakin yksitoista.

Vuodesta 1995 lähtien on tärkeänä välineenä ollut aluekehityslaissa määritelty saaristopoliittinen ohjelma. Se julkistettiin vuosina 1995, 2003, 2007, 2012 ja 2016 määrääjäksi yhdessä ministeriöiden, maakuntien, kuntien sekä yksityisen sektorin kanssa. Kunkin ohjelman laadintaan on osallistunut satoja henkilöitä kunta-, maakunta- ja ministeriötasolla sekä järjestöissä.

Kansallisen aluepolitiikan uudelleenjärjestely astui voimaan 1.1.2010. Tällöin syntyy kansallinen koheesio- ja kilpailukykyohjelma, johon sisällytettiin nykyinen aluekeskusohjelma, alueellinen maaseutu-osio sekä saaristo-ohjelman alueellinen ja paikallinen toiminta. Kansallisen saaristo-ohjelman korvasi tuolloin valtioneuvoston periaatepäätös saariston kehittämisestä, joka kuitenkin sisällöllisesti vastasi aiempaa saaristo-ohjelmaa. Sittemmin on palattu takaisin nimeen saaristo-ohjelma.

SANK esitti 1990-luvulta lähtien itselleen ja saaristo-ohjelmalle suurempia toiminta- ja kehittämismäärärahoja kuin sille katsottiin mahdolliseksi myöntää. 2000-luvulla puheenjohtaja Mikaela Nylanderin ja aluekehitysministeri Hannes Mannisen toimikausilla määrärahoissa tehtiin tasokorotus. SANK:n monien projektien rahoitukseen osallistui 1990-luvulla maa- ja metsätalousministeriö maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä.

Laaja-alaiset kehittämisprojektit ovat olleet keskeisinä työkaluina mukana saaristoasiain neuvottelukunnan työssä 1980-luvulta alkaen. Kaikki maan maakunnat, puolet maan kunnista ja lukuisat yritykset ovat osallistuneet projekteihin, jotka ovat tähänneet elinkeinoelämän, ennen kaikkea matkailun ja kalatalouden kehittämiseen, mökkeilyn ja rantojen hyödyntämiseen ja liikenteen palvelutason parantamiseen.

■ Hailuodon pohjois- ja länsirannikolla on lentohiekkavalleja. Tämä Perämeren suurin saari koostui vielä 300 vuotta sitten neljästä erillisestä saaresta. (Tiina Tuomaala / Vastavalo)

■ Jokavuotinen saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden seminaari pidettiin vuonna 2017 Keski-Suomessa. Seminaarin on järjestänyt saaristoasiain neuvottelukunta yhteistyössä kuntien ja maakuntien kanssa vuodesta 1989 alkaen. (Jari Laine/Seppälän koulukuva)

SANK on järjestänyt valtakunnallisia ja alueellisia seminaareja koko toimintansa ajan. Vuodesta 1989 lähtien järjestetyt saaristo-, vesistö- ja rannikkoalueiden seminaarit ovat koonneet 100–150 saariston ystävää yhteen eri puolille maata. Alustajat ovat edustaneet alansa huippua, ministeritason puheenvuoro on sisältynyt useimpiin seminaareihin. Alkususäyksen tälle toiminnalle antoi Saariston elinkeinoseminaari, joka pidettiin Turussa 13–14. helmikuuta 1989.

Saaristoseminaarien paikat ovat olleet seuraavat:

1989	Turku, Varsinais-Suomi
1991	Tammisaari, Uusimaa
1992	Kotka, Kymenlaakso
1993	Savonlinna, Etelä-Savo
1994	Houtskari, Varsinais-Suomi
1995	Mustasaari, Pohjanmaa
1996	Korpilahti, Keski-Suomi
1997	Porvoo, Itä-Uusimaa
1998	Vehmersalmi, Pohjois-Savo
1999	Inkoo, Uusimaa
2000	Taipalsaari, Etelä-Karjala
2001	Dragsfjärd, Varsinais-Suomi
2002	Juuka-Koli, Pohjois-Karjala
2003	Maalahti, Pohjanmaa
2004	Puumala, Etelä-Savo
2005	Uusikaupunki, Varsinais-Suomi

- 2006 Tammisaari, Uusimaa
- 2007 Luhanka, Keski-Suomi
- 2008 Kotka, Kymenlaakso
- 2009 Taipalsaari, Etelä-Karjala
- 2010 Korppoo-Nauvo, Varsinais-Suomi
- 2011 Maalahti-Bergö, Pohjanmaa
- 2012 Kuopio, Pohjois-Savo
- 2013 Porvoo, Uusimaa
- 2014 Savonlinna, Etelä-Savo
- 2015 Helsinki-Suomenlinna, Uusimaa
- 2016 Lieksa-Koli, Pohjois-Karjala
- 2017 Jyväskylä-Korpilahti, Keski-Suomi
- 2018 Turku, Varsinais-Suomi

■ Aspön kylä on osa merkittävää valtakunnallista ulkosaariston kulttuuriympäristöä. Vuonna 1950 rakennettu kirkko on jo saaren viides.

4. Saaristolaki

4.1 Säättäminen

Aleneva väestökehitys jatkui 1970-luvulla niin merialueiden kuin sisävesien saaristoissa. Yleisen aluepolitiikan osana oli tehty joitakin parannuksia saaristoalueiden elinoloihin; ne oli muun muassa pääosin luokiteltu kehitysalueiksi vuonna 1975. Jo vuonna 1966 saariston yritykset olivat saaneet mahdollisuuden verohuojennuksiin ja investointitukiin.

Saaristoasiain neuvottelukunnassa pohdittiin mahdollisuutta saaristolain aikaansaamisesta jo 1970-luvun alussa. Huoli saariston tulevaisuudesta oli erityisesti Ruotsalaisessa kansanpuolueessa keskeisellä sijalla. Keskustapuolueen aluepolitiikassa saaristo oli maaseudun osana kiinnostuksen kohteena. Näiden puolueiden yhteistyöllä olikin Anderssonin (2000) mukaan tärkeä rooli saaristopolitiikan kehityksessä, samoin Johannes Virolaisen henkilökohtaisella kiinnostuksella Suomen ruotsinkielisiä alueita kohtaan. Aktiivisesti saaristolain aikaansaamista ajoivat myös Finlands svenska arbetarförbund sekä SDP. Muissakin puolueissa asenteet saaristoa kohtaan olivat pääosin myönteiset.

Koska aluepoliittista lainsäädäntöä 1970-luvulla kehitettiin, erillisen saaristolain säättäminen herätti kuitenkin myös epäileviä näkemyksiä eikä lain valmisteluihin ministeriötasolla ryhdytty. Tässä tilanteessa saaristoasiain neuvottelukunta otti aloitteen käsiinsä. Puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson ehdotti neuvottelukunnan kokouksessa 12. helmikuuta 1976, että SANK itse valmistelisi lakialoitteen. Ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti.

Valmistelua varten asetettiin työryhmä, jonka puheenjohtajana oli Jan-Magnus Jansson ja varapuheenjohtajana Jacob Söderman. Jäseninä olivat Viljo Arasto, Reino Auvinen, Elis Backström, Gösta Bergman, Hakon Guvenius, Märten Ingo, Erkki Kallio, Aulis Mannonen, Mauri Miettinen, Esu Niemelä, Paul Rantanen, Carl Olof Tallgren, Taisto Tähkämaa, Asko Valkosalo, Jaakko Åkerlund ja Tor Mattson. Sihteereinä toimivat Åke Doktor, Ossi Heinonen ja Gunnar Niemi. Istuvia kansanedustajia olivat Söderman, Miettinen, Niemelä ja Tähkämaa.

Työryhmä teki selvityksen sekä kyselyn lääninhallituksille ja seutukaavaliitoille. Saariston oloista työryhmä totesi muun muassa, että Suomen saaristoalueiden väestö oli vuodesta 1955 vuoteen 1975 vähentynyt noin 30 000 asukkaasta runsaaseen 15 000:een. Nopeinta lasku oli ollut Sisä-Suomessa.

Lakialoitteen valmistelu sujui neuvottelukunnassa ilman suurempia ristiriitoja. Lokakuussa 1977 SANK lähetti ensimmäisen luonnoksen lausuntokierrokselle. Kunnat, maakuntaliitot, yritykset ja kalastajajärjestöt asettuivat laajalti tukemaan ehdotusta, mutta eri valtiolliset tahot olivat epäilevällä kannalla.

Työryhmän mietinnön olennaisin osa oli ”alustava ehdotus laiksi saaristoalueiden kehityksen edistämisestä”. Lisäksi työryhmä teki esityksiä eräiden lakien ja säännösten muuttamiseksi. Muutoksia ei kuitenkaan esitetty kalastuslainsäädäntöön, vaikka sen todettiin olevan tärkeä saariston kannalta. Työryhmä katsoi, että kalas-

■ Ministeri Jan-Magnus Janssonilla oli keskeinen merkitys saaristolain aikaansaamisessa. Hän toimi neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1974–84. (Hufvudstadsbladet)

■ Maitotonkat ovat palanneet meijeristä jäätien varteen Pihlajaveden saaristossa 1980-luvulla. Samalla ovat saapuneet tuoreimmat uutiset. (Esko Kuusisto)

tussäännösten on oltava yhtenäisiä kaikilla vesialueilla. Mietintöön liitettiin kuitenkin SANK:n kirje 29.10.1975 maa- ja metsätalousministeriölle koskien kalataloudellista tavoiteohjelmaa. – Ehdotustensa vuotuisiksi kokonaiskustannuksiksi neuvottelukunta arvioi 8–10 miljoonaa markkaa.

Jan-Magnus Jansson kävi esittelemässä ehdotuksia alue- ja yhdyskuntapoliittiselle ministerivaliokunnalle 22. marraskuuta 1977. Tämän esittelyn tulos ei kuitenkaan ollut kovin lupaava. Valiokunnan pöytäkirjaan kirjattiin: ”Saaristoasiain neuvottelukunnan esitykset eivät välttämättä edellytä saaristolain toteuttamista”.

Esitys saaristolaiksi julkaistiin komiteamietintösarjassa (Kom. 1977:67). Lain jatkovalmistelu annettiin edelleen saaristoasiain neuvottelukunnalle, joka teki täsmennyksen ehdotuksensa valtioneuvoston kanslialle keväällä 1980. Se sisälsi hallituksen esityksen muotoon laaditut ehdotukset saariston kehityksen edistämistä koskevaksi puitelaiksi sekä viiden lain muuttamiseksi. Niillä pyrittiin ennen kaikkea saaristokäsitteiden yhtenäistämiseen, mutta myös sen laajempaan huomioonottoon.

Myöhemmin luvattiin vielä esityksiä maa- ja metsätaloutta sekä kalastusta koskeviin lakeihin sekä ”selvittää lain soveltamisalaa mahdollisimman tarkasti”.

Ministerivaliokunta hyväksyi valtioneuvoston kansliassa viimeistellyn lakiesityksen marraskuussa 1980. Asiaa koskeva hallituksen lakiesitys HE23/81 annettiin eduskunnalle, joka hyväksyi lain 26. kesäkuuta 1981. Laki on päivätty Naantalissa – sopivasti siis saaristomaisemissa, Kultarannassa. Alla ovat tasavallan presidentti Urho Kekkosen ja sisäasiainministeri Eino Uusitalon nimet.

Laki saariston kehityksen edistämisestä (L494/81) eli lyhyesti saaristolaki tuli voimaan 1. marraskuuta 1981.

4.2 Sisältö

Saaristolaki velvoittaa valtion ja kuntien viranomaiset ottamaan erityisolosuhteet huomioon elinkeinojen, liikenteen ja palvelujen kehittämisessä. Se velvoittaa valtion virastot ja laitokset pyytämään saaristoasiain neuvottelukunnan lausunnon, jos ne suunnittelivat työpaikkojen vähentämistä saaristokunnassa tai muun kunnan saaristo-osassa.

Saaristolain mukaan valtioneuvosto voi määrätä saaristokunnaksi ”kunnan, jossa saaristo-olot ovat olennaisena esteenä kunnan kehitykselle”. Nämä olivat pääsääntöisesti ja varsinkin alkuvaiheessa ilman kiinteää tieyhteyttä olevia saarikuntia tai vesistöjen pahoin pirstomia alueita. Erityisestä syystä valtioneuvosto voi lisäksi päättää, että ”saaristokuntaa koskevia säännöksiä voidaan soveltaa myös muun kunnan saaristo-osaan”.

Nämä ehdot täyttävien kuntien osalta laki toteaa, että niissä ”on saaristoasioita varten toimielin, joka voi olla lautakunta, kunnanhallituksen jaosto tai kunnanhallituksen asettama toimikunta riippuen saaristossa asuvan väestön osuudesta kunnassa ja muista olosuhteista.” Jos kunta oli kokonaisuudessaan saaristoa, toimielintä ei kuitenkaan tarvinnut asettaa; käytännössä tämän toimielimen tehtäviä hoiti tuolloin kunnanhallitus.

Lain 14. pykälässä todetaan: ”Saariston kehityksen edistämistä koskevien toimenpiteiden valmistelua ja niiden vaikutusten seuranta varten valtioneuvosto asettaa saaristoasiain neuvottelukunnan, joka toimii valtioneuvosten kanslian yhteydessä. Tarkemmat säännökset neuvottelukunnasta annetaan asetuksella.”

■ Pieni höyrylaiva ”Hailuoto” hoiti yhteysliikennettä nimikkosaarensa ja Oulun välillä vuosina 1920–1968. Alkuvuosina se poikkesi reitin varrella myös Lumijoella, jossa se nykyään toimii kahvilana. Laiva on 21 metriä pitkä, suurin nopeus oli noin kahdeksan solmua. (Thure Malmberg)

■ Juhannussalkoa koristellaan Keistiössä. Se on toinen Iniön kahdesta pääsaaresta, jotka lauttareitti yhdistää. Salkoperinne on voimakkain ruotsinkielisillä rannikkoalueilla. Koristeluun käytetään oksia ja kukkia, aattoiltana tanssitaan salon ympärillä. (Ritva Kovalainen)

Tuo asetus (387/87) annettiin 10. huhtikuuta 1987. Neuvottelukunnan tehtäviksi määriteltiin:

- seurata saariston kehityksen edistämisestä annetun lain toteutumista
- seurata jatkuvasti saariston oloja ja hankkia niitä koskevia, tarpeelliseksi katsottavia tietoja sekä siinä tarkoituksessa olla yhteistoiminnassa saaristokuntien ja muiden saaristoalueiden sekä niillä toimivien järjestöjen kanssa
- käsitellä 2 kohdassa mainittujen kuntien ja järjestöjen neuvottelukunnalle tekemiä esityksiä
- tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja ministeriöille sekä muille viranomaisille.

Saaristolakiin sisältyi myös säädös ympäristönhoitoavustuksesta. Se voitiin myöntää toimenpiteisiin, jotka koskivat saaristoluonnon suojelemista taikka saariston maisemakuvan säilyttämistä tai parantamista. Avustusta voitiin kuntien ohella myöntää myös yhdistykselle tai säätiölle, jonka tarkoituksena on luonnonsuojelun tai ympäristönhoidon edistäminen.

Näitä avustuksia myönnettiin ensin sisäasiainministeriön budjettimomentilta, joka oli tarkoitettu luonnonsuojelujärjestöjen valtionavustuksiin. Kun ympäristöministeriö perustettiin vuonna 1983, rahoituksen lähteeksi tulivat tämän ministeriön ympäristönhoito- ja jätehuoltoavustukset.

Saaristolakia on sittemmin muutettu neljä kertaa (973/88, 1316/93, 89/95 ja 145/99). Myös asetusta neuvottelukunnasta muutettiin vuonna 1993 (1316/93).

4.3 Vaikuttavuus

Saaristolain merkitystä ovat monet henkilöt arvioineet historiikin kirjoitus- ja haastatteluosassa. Lain puutteet todetaan, mutta sen keskeinen merkitys saaristokunnille ja maamme muille saaristoalueille tulee monin tavoin esille.

Saaristopolitiikkaa käsittelevässä luvussa 8 käy myös ilmi lain merkitys eri sektoreilla kuten kunnallisissa peruspalveluissa sekä elinkeinojen ja liikenneyhteyksien kehittämisessä. Pettymyksiä on erityisesti koettu valtion työpaikkojen säilymisen osalta; ne ovat hupenneet saaristoalueilta, lain velvoitteesta huolimatta.

Saaristolain vaikuttavuutta on tutkinut muun muassa jo edellä mainittu Kjell Andersson. Hän toteaa ensinnäkin, että laki säädettiin ”yhdenkymmeneen vuoteen”. Aluepoliittinen lainsäädäntö oli jo pitkälle muotoutunut, joten tilaa tällaiselle erityisalueisiin kohdistuvalle laille ei paljoa ollut.

Andersson jatkaa, että laista huolimatta esimerkiksi valtion työpaikat ovat saaristoalueilla suuresti vähentyneet. ”Samalla ei kuitenkaan ole mitään syytä epäillä, etteikö tulos saariston kannalta olisi monessa tapauksessa ollut tuntuvasti huonompi, jos lakia ei olisi ollut.”

Nämä toteamukset heijastelevat myös tähän historiikkiin sisältyviä arvioita.

Saaristolain vaikutusten ja saaristopolitiikan toimivuuden arviointi on sinänsä moniselitteinen tehtävä. Ensinnäkin on kysymys monista asiaryhmistä. Valtion työpaikkojen säilyminen on vain yksi saaristolain tavoittelema asia. Vähintään yhtä tärkeitä ovat elinkeinotuet, kunnallisten palvelujen rahoitus, jolla peruspalveluja ylläpidetään, liikenne, tietoliikenne ja muu infrastruktuuri sekä luonto-, ympäristö- ja kulttuuriarvojen vaaliminen.

Valtion työpaikkojen osalta voidaan kysyä, onko mikään laki estänyt missään maassa milloinkaan tekniikan kehityksen vaikutuksiin sopeutumista? Tämä on ollut pääasiallinen syy puolustusvoimien, rajavartiolaitoksen, merenkulkuhallituksen ja eräiden muidenkin toimintojen työpaikkojen vähentämisen. Tämän päivän näkökulmasta saaristolain työpaikkatavoite on ehkä ollut hyvin kunnianhimoinen nopeasti muuttuvassa maailmassa. Jos laki nyt säädettäisiin, tällaista tavoitetta siitä ei varmasti enää löytyisi.

Saaristoliikenteen puutteita perustellusti kritisoidessa voidaan kysyä, kuinka paljon Suomen panostukset saaristoliikenteeseen ovat olleet suhteessa muiden saaristomaiden vastaaviin panostuksiin. Tämä vertailu olisi varmasti Suomelle edullinen. Myös vertailu muiden Euroopan maiden saaristopolitiikkaan kokonaisuutena johtaa usein ulkomaalaisten kiittäviin lausuntoihin.

Perusteltuun kritiikkiin on ehkä eniten aihetta suurimpien saaristoalueiden ulkopuolella sijaitsevilla pienehköillä saarialueilla. Asuttujen saarten lukuisuus ja hajanaisuus laajassa maassa sekä pohjoisen ilmastoinen aiheuttamat haasteet hankaloittavat olennaisesti saaristopolitiikkaa ja lisäävät sen kustannuksia Suomessa.

■ Useat neuvottelukunnan jäsenet osallistuvat Söderskärin majakan 150-vuotisjuhlin elokuussa 2012. Emäntien iloinen läksiäisvilkutus laivalaiturilla. (Esko Kuusisto)

5. Saaristojärjestelmän kunnat

5.1 Saaristokunnat

Valtioneuvoston päätös saaristokunnista ja kuntien saaristo-osista tehtiin ensimmäisen kerran 29.10.1981 (päätös nro 718/1981). Päätöksellä nimettiin 11 saaristokuntaa ja 30 saaristo-osakuntaa.

Saaristokunniksi nimettiin Hailuoto, Hirvensalmi, Houtskari, Iniö, Korppoo, Kustavi, Nauvo, Puumala, Rääkkylä, Vehmersalmi ja Velkua. Uudella 29.12.1983 tehdyllä päätöksellä (Vnp1152/83) saaristokunniksi nimettiin edellisten lisäksi Maksamaa ja Sulkava.

Esityksen saaristokunnista valmisti SANK saaristolain periaatteiden mukaisesti. Esityksessä oli ensi vaiheessa mukana vain seitsemän kuntaa, mutta sitten siihen liitettiin vielä kaksi kuntaa merenrannikolta ja kaksi sisämaasta. Vastaavaa tasapainonnettelyä sovellettiin Maksamaan ja Sulkavan osalta.

Myöhemmin Hirvensalmi (1997), Rääkkylä (2000), Maksamaa (2000) ja Vehmersalmi (2004) ovat siirtyneet siltarakentamisen vuoksi saaristokunta-asemasta saaristo-osakunniksi. Vastaavasti saaristokunniksi on nostettu Dragsfjärd (1997), Rymättylä (1997), Maalahti (2000) ja Enonkoski (2000).

Vuoden 2009 alussa saaristokuntien lukumäärä väheni kolmestatoista kahdeksaan. Syynä olivat PARAS-hankkeen mukanaan tuomat laajat kuntaliitokset Varsinais-Suomessa. Valtioneuvoston asetuksen (608/2008) mukaan saaristokuntia olivat tuon jälkeen Hailuoto, Enonkoski, Kemiönsaari, Kustavi, Länsi-Turunmaa, Puumala, Rymättylä ja Sulkava.

Länsi-Turunmaan kuntaan liittyivät entiset saaristokunnat Iniö, Houtskari, Korppoo ja Nauvo sekä saaristo-osakunta Parainen. Kemiönsaaren kunnan muodostavat entinen Dragsfjärdin saaristokunta sekä Kemiön ja Västanfjärdin saaristo-osakunnat.

Vuoden 2012 alusta Länsi-Turunmaan nimeksi tuli Parainen. Muutoin saaristokunnat ovat vuonna 2018 edelleen samat kuin vuonna 2009.

5.2 Saaristo-osakunnat

Valtioneuvoston vuonna 1981 tekemällä päätöksellä saaristo-osakunniksi nimettiin Anttola, Dragsfjärd, Halikko, Hartola, Inkoo, Joutseno, Juuka, Kotka, Kuhmoinen, Luhanka, Maalahti, Merimasku, Mustasaari, Närpiö, Oravainen, Parainen, Porvoon maalaiskunta, Pyhtää, Ruokolahti, Rymättylä, Sipoo, Särkisalo, Taipalsaari, Taivassalo, Tammisaari, Tervo, Uusikaupunki ja Vesanto. Saaristo-osakuntia oli siis alun perin 28.

Näistä kunnista Joutseno, Hartola ja Vesanto putosivat 1990-luvulla pois saaristo-osakuntien joukosta. Uusiksi saaristo-osakunniksi puolestaan nimettiin vuoden 2008 loppuun mennessä Asikkala, Askainen, Helsinki, Joutsa, Kemiö, Kesälahti, Kivijärvi, Korpilahti, Kuopio (Vehmersalmen tilalle kuntaliitoksen myötä), Lieksa, Liperi, Luoto, Mikkeli (Anttolan kuntaliitos), Pernaja, Piikkiö, Porvoo (Porvoon maalaiskunnan kuntaliitos), Ruokolahti, Ruotsinpyhtää, Savonlinna, Uusikaupunki, Vaala ja Västanfjärd.

■ Kun pienetkin lasketaan mukaan, Pihlajavedellä on 3819 saarta. Joskus on vedenpinta peilityyni. (Markku Tano/Kuvaliiteri)

■ Björköns kylä Houtskarissa vuonna 1968. Pääelinkeinot olivat tuotoin kalastus ja maanviljely. Ympärivuotinen asutus on vähentynyt, mutta osa-aikainen asuminen on kasvanut tätäkin enemmän. Maataloudella on yhä merkitystä. Matkailu on kasvava elinkeino, kylä sijaitsee saariston rengastien varrella.

Uusia saaristo-osakuntia oli siis tullut 19 ja kolme nimeämistä oli tapahtunut kuntaliitoksen kautta.

Syynä saaristo-osakuntien joukon kasvuun vuosina 1982–2008 oli se, että vesistön aiheuttama kunnan pirstaleisuus oli otettu aiempaa enemmän huomioon samoin kuin kiinteän tieyhteyden saaristoväestön määrä. Myöskään saaristoväestön pieni suhteellinen osuus kunnan väkiluvusta ei ollut ollut ehdoton este – näin ollen esimerkiksi Helsinki oli nimetty saaristo-osakunnaksi. Suomenlinna onkin maamme kolmanneksi väkirikkain saari vailla kiinteää tieyhteyttä, Hailuodon ja Nauvon Storlandetin jälkeen.

Vuoden 2009 alussa saaristo-osakuntien lukumäärä pieneni neljällä, jolloin lukumääräksi tuli 40. Silloinen osakuntalista oli Asikkala, Helsinki, Hirvensalmi, Inkoo, Joutsa, Juuka, Jyväskylä, Kaarina, Kesälahti, Kivijärvi, Kotka, Kuhmoinen, Kuopio, Lieksa, Liperi, Luhanka, Luoto, Masku, Mikkeli, Mustasaari, Naantali, Närpiö, Oravainen, Parikkala, Pernaja, Porvoo, Pyhtää, Raasepori, Ruokolahti, Ruotsinpyhtää, Rääkkylä, Salo, Savonlinna, Sipoo, Taipalsaari, Taivassalo, Tervo, Uusikaupunki, Vaala ja Vöyri-Maksamaa.

Naantali oli tullut entisten saaristokuntien Velkuan ja Rymättylän sekä saaristo-osakunta Merimaskun tilalle; Salo entisten saaristo-osakuntien Särkisalon ja Halikan tilalle; Masku entisen saaristo-osakunta Askaisten tilalle; Kaarina entisen saaristo-osakunta Piikkiön tilalle; Raasepori entisen saaristo-osakunta Tammisaaren tilalle; Jyväskylä entisen saaristo-osakunta Korpilahden tilalle.

Saaristokunnissa ja kuntien saaristo-osissa asui 1.1.2008 yhteensä 54 653 henkilöä. Päätös lisäsi saaristoväestön määrää noin 11 600 hengellä. Tämä johtui siitä, että Paraisten kaupunki tuli kokonaisuudessaan saaristoalueeksi osana Länsi-Turunmaan saaristokuntaa, kun saaristo-osakuntana vain osa kunnasta oli määritelty saaristoalueeksi.

Kuntakentän muutokset eivät tähän päättäneet, vaikka tahti toki hiljeni. Vuoden 2010 alussa Pernaja ja Ruotsinpyhtää liitettiin Loviisan kaupunkiin, josta tuli saaristo-osakunta. Seuraavan vuoden alussa Oravainen ja Vöyri-Maksamaa muodostivat uuden Vöyri-nimisen saaristo-osakunnan. Kesälahden kunnasta tuli vuoden 2013 alussa osa Kiteen kaupunkia, josta tuli niin ikään saaristo-osakunta.

Kun lisäksi on nimetty kolme uutta saaristo-osakuntaa, nimittäin Helsinki, Kirkkonummi ja Pori, niitä oli vuoden 2018 alussa 40: Asikkala, Espoo, Helsinki, Hirvensalmi, Inkoo, Joutsa, Juuka, Jyväskylä, Kaarina, Kirkkonummi, Kitee, Kivijärvi, Kotka, Kuhmoinen, Kuopio, Lieksa, Liperi, Loviisa, Luhanka, Luoto, Mikkeli, Mustasaari, Naantali, Närpiö, Parikkala, Pori, Porvoo, Pyhtää, Raasepori, Ruokolahti, Rääkkylä, Salo, Savonlinna, Sipoo, Taipalsaari, Taivassalo, Tervo, Uusikaupunki, Vaala ja Vöyri.

Joidenkin kuntien (Kotka, Savonlinna) saaristo-osia on myös laajennettu.

Nykyiset saaristokunnat ja saaristo-osakunnat sijoittuvat 13 maakuntaan. Saaristo-osakuntien saaristoväestön määrä oli vuoden 2018 alussa hieman vajaa 36 000. Saaristokunnissa puolestaan oli saaristolisiin oikeuttavaa väestöä hieman yli 36 000. Tämän lisäksi Ahvenanmaalla on noin 29 000 asukasta. Saaristolaki ei koske Ahvenanmaata.

Tasan puolet saaristo-osakunnista sijaitsee meren rannikolla, toinen puoli Sisä-Suomessa. Saaristokunnasta merellisiä on viisi, järvikuntia kolme. Pohjoisin joukosta on Hailuoto, eteläisin Parainen, läntisin Kustavi ja itäisin Lieksa.

Saaristo-osakunnista 18 eli lähes puolet on kaupunkia, saaristokunnista vain Parainen.

5.3 Muut saaristoiset ja vesistöiset kunnat

Vesistöisyys on Suomen ominaispiirre ja meren rannikkoa on tuoreiden kuntaliitosten jälkeenkin vielä Manner-Suomessa noin 60 kunnassa, lisäksi kaikissa Ahvenanmaan 16 kunnassa.

Ilman kiinteää tieyhteyttä olevia ympäri vuoden asuttuja saaria on saaristokuntien ja saaristo-osakuntien lisäksi noin 80 kunnassa. Osa-aikaisesti asuttuja, vailla tieyhteyttä olevia mökkisaaria on lisäksi jopa sadassa kunnassa.

■ Merimasku oli saaristo-osakunta vuodesta 1981 vuoden 2008 loppuun, jolloin se liitettiin Naantalikaupunkiin. Suurin osa Merimaskua sijaitsee Otavan saarella, josta on ollut kiinteä maayhteys Naantalikaupunkien sillan kautta vuodesta 1970. Siihen asti salmen yli kulki lossi. (Museovirasto)

■ Lapset iloitsevat kesästä Puumalan Pisto-hiekan leirintäalueella. Sen vilkkaimmat ajat olivat 1970-luvulla, jolloin elettiin suurten ikäluokkien leirintämatkailun kulta-aikaa. (Teuvo Kanerva/Museo-virasto)

Yksi saaristojärjestelmän ulkopuolisista kunnista, Inari, on saarten lukumäärän osalta kolmen kärkikunnan joukossa. Inarinjärven Inarin kunnan alueella 3318 saarta. Lisäksi tässä kunnassa on melkoinen määrä saaria muissakin järvissä. Kunta-kohtaisia saarten lukumääriä ei ole tarkkaan laskettu, mutta kaksi muuta lukumäärätilaston kärkikuntaa, Savonlinna ja Parainen, lienevät Inarin edellä.

Voidaan todeta, että saaristoasiain neuvottelukunnan projekteihin on osallistunut viimeisen 30 vuoden aikana vähintään puolet maan kunnista, Uudeltamaalta Lappiin ja Pohjois-Karjalasta Pohjanmaalle. Sekä maan suurimmat että pienimmät kunnat ovat olleet mukana.

5.4 Saariston kehityspiirteitä 1949–2018

Suomen elinkeinojen kehityksessä merkittävää on 1900-luvun puolivälistä lähtien ollut vanhojen suurten elinkeinojen kuten maatalouden merkityksen olennainen väheneminen ja teollisuuden sekä julkisten työpaikkojen kasvu. Vastaava kehitys on luonnehtinut kaikkia länsimaita, niistä monissa se eteni Suomen nopeammin.

Suomi liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1995, jolloin maamme kalataloutta ja maataloutta alkoi ohjata EU:n yhteinen politiikka. Julkisista työpaikoista etenkin puolustusvoimien, rajavartiolaitoksen sekä luotsilaitoksen työpaikkojen väheneminen saaristossa on ollut leimallista kolmen viime vuosikymmenen aikana.

Saaristossa on edelleen elävää maataloutta ja kalataloutta, mikä on tärkeää myös nousevan matkailun kannalta. Maatalouden rakennemuutos on EU-kaudella jatkunut; tilojen lukumäärä on yhä pienentynyt ja sivuelinkeinojen merkitys kasvanut. Perunan ja vihannesten erikoisviljelyä sekä niiden ja kalan jatkojalostusta on pyritty kehittämään, yhteismarkkinointiin on panostettu.

Merenkulku on muuttanut muotoaan, mutta työskentely suurilla matkustaja- ja rahtilaivoilla sekä saariston lautoilla ja yhteysaluksilla sekä muissa merenkulun ammateissa on yhä saaristolaisille tärkeää. Veneily työllistää venesatamien, veneiden säilytyksen ja huollon sekä myös veneenrakennuksen kautta.

Liikenneyhteyksien osalta on koettu ensin kunnan hoitamien ja sittemmin valtion avustamien yhteysalusten, lossien ja autoja kuljettavien lauttojen tulo, sittemmin siltarakentamisen aalto. Parantuneet yhteydet antoivat uuden mahdollisuuden mantereella työskentelyyn. Pendelöinti yhdistyneenä osa-aikaiseen etätyöhön on jo ehkä saariston suurin "elinkeino".

Vakinaisen asujaimiston voimakas väheneminen ja muuttoliike mantereelle, asutuskokeskuksiin ja Ruotsiin leimasi saariston kehitystä 1950-1970-luvuilla. Tämä kehitys pysähtyi tilapäisesti 1980-luvulla ja otti uudelleen lievähkön negatiivisen suunnan 1990- ja 2000-luvulla. Toisaalta osa-aikainen asutus lähti 1950-luvulta alkaen voimakkaaseen pitkäaikaiseen kasvuun, joka jatkuu ja muuttuu aluepoliittisesti yhä merkityksellisemmäksi kakkosasumiseksi. Matkailu jatkaa tasaista nousuaan saariston ykköselinkeinoksi.

Saaristoväestön väheneminen toisen maailmansodan jälkeen on ollut osa suurempaa yhteiskunnallista kehitystä, jossa Suomi on muuttunut alkutuotantoon perustuvasta yhteiskunnasta maaksi, jonka asukkaista yli 80 % asuu kaupungeissa tai suuremmissa taajamissa.

Vuonna 1970 ilman kiinteää tieyhteyttä olevan saariston vakinainen asukasmäärä oli 30 000, nyt se on vajaa 11 000, joista noin 2000 Ahvenanmaalla pääsaarten ulkopuolella.

Saaristo ei toki siltarakentamisen vuoksi ole hävinnyt minnekään, vaan jatkaa kiinteän tieyhteyden saaristona. Saaristopolitiikkaa on katsottu tarpeelliseksi jatkaa myös useimmilla sillan saaneilla saaristoalueilla, kuitenkin pienemmin yhteiskunnallisin panostuksin.

Osaksi saaristolaisen ja korotettujen yritystukien ansiosta pienetkin saaristokunnat menestyivät 1980- ja 1990-luvulla varsin hyvin. Velkua kuului 2000-luvun alussa paitsi maan vakavaraisimpiin myös maan nopeimmin kasvaviin kuntiin. Hailuodon suhteellinen väestökasvu oli puolestaan vuonna 2008 maan suurin.

Väestökehitykseen on olemassa laajempikin näkökulma: saaristossa ei ole asunut koskaan niin paljon ihmisiä kuin nyt. Samaan aikaan on nimittäin saariston osa-aikaisten asukkaiden määrä kasvanut vakinaisen väestön vähenemistä enemmän. Matkailijoiden määrää ei ole tässä huomioitu.

■ Heinäntekoa Korp-poossa vuonna 1973. Sittemmin päätoiminen maanviljely on vähentynyt ja sivuelinkeinojen kuten maatilamatkailun merkitys on kasvanut. (Esko Rahikainen/Museovirasto)

■ Svedjehamnin kalasatama Mustasaaren kunnassa. Lähistöllä sijaitsee 20 metrin korkuinen näkötorni, josta avautuu Merenkurkun tyypillinen maisema: moreenisaaria, fladoja, kluuvijärviä, lampia ja soita. (Riitta Weijola / Vastavalo)

Kehittyneet liikenne- ja tietoliikenneyhteydet sekä etätyö ovat mahdollistaneet asumisen kasvun saarissa. Saaristo on kokenut osittain uutta nousua.

Esimerkiksi ruotsinkielisellä Turunmaalla on noin 10 000 ulkokuntalaisten omistamaa vapaa-ajan asuntoa, joilla on noin 40 000 säännönmukaista käyttäjää. Vakinaisia asukkaita on noin 23 000. Vuoden 2009 alussa silloinen Länsi-Turunmaa siirtyi Suomen mökkikuntatilaston kärkipaikalle.

Sisävesien saarissa kehitys on ollut samankaltainen. Juuan Paalasmaalla väkeä oli vuonna 1950 vielä 410, nyt vain 120. Puumalan Viljakansaaren väestö on viidesäkymmenessä vuodessa pudonnut neljäsosaan, samoin Pihlajaveden asuttujen saarien. Monista pienehköistä saarista on lähtenyt viimeinenkin ympärivuotinen asukas.

Osa-aika-asukkaat ovat kuitenkin korvanneet yleensä ainakin lukumääräisesti monilla saarilla tapahtuneen vakinaisen väen vähennyksen. Vuoden 2011 alussa osa-aikaisesti asutettuja saaria oli Suomessa peräti 19 600.

Itämeren pitkäaikaisesta ravinnekuormituksesta aiheutuvat myrkylliset ja epäesteettiset leväkukinnot uhkaavat saariston vetovoimaa asuin-, virkistys- ja matkailualueena. Itämeren suojelusta on tullut keskeinen eurooppalainen ja pohjoismainen kysymys. Asiaa pyritään hoitamaan sekä kotimaisin voimin että kansainvälisen yhteistyön avulla.

Saaristo-, vesistö- ja rannikkokulttuuri ovat kuitenkin edelleen hyvin elinvoimaisia. Merkittäviä merellisiä ja saaristoon liittyviä tapahtumia on syntynyt. Näitä ovat mm Kotkan Meripäivät, Savonlinnan Oopperajuhlat, Baltic Jazz Dragsfjärdissä, Manamansalopäivät Vaalassa, Kustavin Volter Kilpi -päivät, purjehdustapahtumat kuten Hangon Regatta tai Houtskarın talonpoikaispurjehdus. Sulkavan Suursoudut on alallaan maailman suurin tapahtuma, kalamarkkinoita järjestetään yli 50 paikkakunnalla. Monilla pienillä saarilla saaristokulttuuri voi hyvin.

Saaristossa sijaitsevat monet tunnetut rakennetut kohteet kuten linnakesaaret (Suomenlinna, Kuivasaari, Korppoon Utö, Rauman Kuuskajaskari ja Kustavin Katanpää), majakka- ja luotsiasemasaaret (Bengtskär, Kustavin Isokari, Kokkolan Tankar, Rauman Kylmäpihlaja, Pietarsaaren Mässkär, Kalajoen Ulkokalla, Kaskisten Gåshällan ja Sälgrund), muut rakennetut museo- ja kulttuurisaaret (Seurasaari, Nilsin Aholansaari) sekä kalastus- ja kokousmatkailusaaret (Haminan Vimpasaari, Kotkan Karhusaari, Rymättylän Paratiisisaari). Nämä kaikki vetävät runsaasti kävijöitä puoleensa.

6. Saaristopolitiikan tuloksia

6.1 Peruspalvelujen turvaaminen ja saaristolaiset

Valtioneuvoston saaristolain nojalla nimeämät saaristokunnat ja saaristo-osakunnat ovat saaneet kuntien valtionosuuksissa saaristolaisia, joka on helpottanut kunnallisten peruspalvelujen tuottamista saaristo-oloissa.

Vuonna 2017 saaristokuntien saaristolaiset olivat 14,6 miljoonaa euroa ja saaristo-osakuntien 10 miljoonaa euroa. Yhteissumma oli siis noin 24,6 miljoonaa euroa.

Vuonna 1981 saivat saaristokunnat eräänlaisina saaristolaisina verotulojen täydennysmenettelyssä 7,7 miljoonaa markkaa, koska ne rinnastettiin harvimmin asuttuihin kuntiin. Vuonna 1985 summa oli 5 miljoonaa markkaa. Lisäksi kuntien kantokykyluokituksessa ja harkinnanvaraisten avustusten myöntämisessä saaristoisuuden voidaan katsoa vaikuttaneen ratkaisuihin saaristokuntien hyväksi. Vaikka rahanarvon muutos otettaisiin huomioon, ovat saaristolaiset noihin vuosiin verrattuna selvästi kasvaneet. Saaristolaisia saavat nyt myös saaristo-osakunnat toisin kuin 1980-luvulla. Vuosina 2015–2016 lisiä ei kuitenkaan saaristo-osakunnille myönnetty valtionosuusleikkausten vuoksi.

Merkittävä muutos 1990-luvulla oli saaristokuntien jakaminen valtionosuuslainsäädännössä A- ja B-saaristokuntiin sen mukaan, oliko ilman kiinteää tieyhteyttä olevan väestön osuus kunnan asukasluvusta alle vai yli puolet. A-saaristokuntien edut olivat B-saaristokuntien etuja korkeammat.

Saaristoasiain neuvottelukunta ajoi 1990-luvulta alkaen nimenomaan saaristo-osakuntien saaristolaisien nostoa. Osaratkaisu saatiinkin aikaan valtionosuustarkistuksessa 2000-luvulla, jolloin suurimmat saaristo-osat omaavien isojen kuntien Porvoon, Tammisaaren, Taipalsaaren ja Luodon saaristolaiset saivat tuntevan tasokorotuksen.

Koulupalveluilla on ollut suuri merkitys saariston kehitykselle. Korppoon-Houtskarin ruotsin- ja suomenkielisen yläasteen aikaansaaminen 1980-luvulla raivasi tietä myöhemmille Nauvon, Hailuodon, Iniön ja Velkuan yläasteille. Saaristolain voimassa ollessa on kuitenkin ala-asteiden määrä vähentynyt rajusti ilman kiinteää tieyhteyttä olevassa saaristossa ja myös kiinteän tieyhteyden saaristoalueilla. Näin on toki käynyt muuallakin maaseudulla ja kaupungeissakin. Vuoden 1990 jälkeen Suomen kouluista on lakkautettu yli puolet.

Ala-asteen ovat onnistuneet säilyttämään mm. Hailuoto, Mustasaaren Raippaluoto, Maalahden Bergö, Uudenkaupungin Pyhämaa, Porin Reposaari, Naantalin Velkua, Ryhmättylä ja Merimasku, Paraisten Iniö, Houtskari, Korppoo ja Nauvo, Kemiönsaaren Rosala, Salon Särkisalo, Helsingin Suomenlinna ja Santahamina sekä Sulkavan Lohikoski. Tällä vuosikymmenellä on lakkautettu saaristolaisten tiukasta vastarinasta huolimatta mm. Porvoon Pellingin, Inkoon Barösundin, Kotkan Tiutisen ja Kirkkonummen Porkkalan Friggesbyn koulut. Koulujen lakkauttamista on pääosin perusteltu oppilasmäärän pienuudella, keskittämisestä syntyvillä säästöillä ja opetuksen paranemisella. Saaristoasiain neuvottelukunta on säännönmukaisesti vastustanut lausunnoissaan koulujen lakkauttamista – harvoin siinä täysin onnistuen. Kotkan Tiutisen koulun osaltakin viivytystaistelu päättyi tappioon vuonna 2016.

■ Tommi Salokangas kalastaa Selkämerellä. Hän kuljettaa myös matkailijoita Särkin majakka-saareen, joka on muun muassa lintuharrastajien suosiossa. (Markku Saiha)

6.2 Elinkeinojen kehittäminen

Saaristoalueet on myös nostettu aluekehityslakien mukaisesti ympäröivää aluetta edullisempaan asemaan sekä kansallisen aluetukijaon että EU-tavoitealuejaon osalta.

Tämä on antanut saariston yrityksille investointi- ja kehittämistukia, joilla on ollut merkitystä elinkeinoelämän kehittämiselle. Tästä on hyötynyt vuosien varrella pienimuotoinen teollisuus kuten kalanjalostus, viime vuosina erityisesti nouseva matkailu.

Maatalouden osalta ilman kiinteää tieyhteyttä olevat asutut saaret on nostettu ympäröivää aluetta parempaan tukialueeseen. Maa- ja metsätalousministeriön määrittelemille saaristotukeen oikeutetuille saaristoalueille myönnettiin vuonna 2016 maataloustukea 10 miljoonaa euroa.

Maitotalouden saaristolaisän saivat MMM:n määrittelemät saaristoalueet jo 1950-luvun puolivälissä.

Kokonaisuudessaan saaristokunnissa ja saaristo-osakunnissa toimiville maatalousyrityksille myönnettiin 2016 tukea lähes 300 miljoonaa euroa. Leader-ryhmien yhteenlaskettu kansallinen ja EU-tuki on 2014–2020 noin 215 miljoonaa euroa. Suuri osa tästä kohdistuu saaristo-, rannikko- ja vesistöalueille.

EU:n Interreg-yhteistyöstä hyötyvät erityisesti Ahvenanmaan, Varsinais-Suomen, Satakunnan, Uudenmaan ja Kymenlaakson (Central Baltic Program, 115 miljoonaa euroa) sekä Pohjanlahden saaristo- ja rannikkoalueet (Merenkurkun yhteistyö).

Kalatalouden tuissa jakoa saaristoalueisiin ja muihin alueisiin ei ole ollut. Kalatalouden kansalliset ja EU-tuet olivat vuonna 2016 yhteensä 30 miljoonaa euroa. Kalastus, vesiviljely ja kalatuotteiden jalostus tapahtuvat saaristo-, rannikko- ja vesistöalueilla. Kalanviljelyn nousu 1980-luvulla hyötyi merkittävästi aluetuista. Viime aikoina kalastus on vähentynyt saaristoalueilla radikaalisti pienimuotoisen kalastuksen kannattavuusongelmien, hylkeiden ja merimetsojen vuoksi. Kalanviljely on menestynyt paremmin, vaikka kannattavuusuhat ovatkin vakavia.

Vuonna 1982 annettuun lakiin kuljetusten alueellisesta tukemisesta sisältyi saaristoalueita koskeva erityissäännöstö. Niillä muun muassa lievennettiin saaristossa jalostettujen tuotteiden kuljetusmatkoja koskevia vaatimuksia.

Saaristoasiain neuvottelukunta esitti 2000-luvun alussa työnantajan sosiaaliturvamaksujen alentamista, käytännössä poistamista, saariston kehityksen vahvistamiseksi. Tällainen ns. Norjan mallia muistuttanut kokeilu saatiin aikaan monen tahon vaikutuksesta. Alennettuja sosiaaliturvamaksuja on sovellettu vuodesta 2003 alkaen A-saaristokunnissa eli Hailuodossa, Velkualla, Iniössä, Houtskarissa, Korppoossa ja Nauvossa. Kokeilu on koskenut pienten yritysten lisäksi myös kuntia ja seurakuntia. Kokeilu jatkuu vuonna 2009 edellä mainituista kunnista muodostetuissa uusissa saaristokunnissa osin rajoitettuna.

6.3 Valtion työpaikat

Saaristolain mukaan valtion on pyrittävä säilyttämään omat työpaikkansa saaristossa. Tämä varsin kunnianhimoinen pyrkä on jäänyt toteutumatta. Merenkulkulaitos on lopettanut luotsiasemia ja rajavartiolaite merivartioasemia, puolustusvoimat on lakkauttanut toimipisteitä. Työhallinto, verohallinto, poliisitoimi ja valtion yleinen paikallishallinto ovat myös vähentäneet työpaikkoja saaristossa.

Postin itse ylläpitämät toimipaikat on lopetettu. Tilalle ovat kuitenkin tulleet asiamiespostit, jotka toimivat varsin hyvin, joskin verkosto on saariston osalta harva. Postinjakelu on kokonaisuudessaan myöhemmin siirretty yrityspohjalle ja siitä vastaa käytännössä Suomen Posti. Postin sähköinen jakelu ja lähettäminen kasvavat vahvasti, mikä helpottaa postipalveluja saaristossa.

■ Saariston säähavainnot ovat tärkeitä erityisesti merenkulun kannalta. Havaintoja ovat perinteisesti tehneet jonkin valtion toimipaikan työntekijät, mutta nyt monet havaintoasemat on automatisoitu. (Ilmatieteen laitos)

Saaristoasiain neuvottelukunta on lausunnoissaan vastustanut kaikkia työpaikkojen vähennyksiä saaristossa ja pyytänyt selvityksiä korvaavista toiminnoista. Useita selvityksiä uusien korvaavien toimintojen löytämisestä saaristoon onkin tehty edustavien voimin, mutta uusia työpaikkoja ei juuri ole löytynyt.

Syynä muutoksiin ovat osittain olleet ymmärrettävät teknologian muutokset, osittain vain usko keskittämisen etuihin. Suunta on ollut aina saaristosta mantereelle ja siellä maakuntakeskuksiin. Valtion työpaikkojen ja palvelujen osalta menettäjiin ovat kuuluneet maaseutu kokonaisuudessaan ja pienet kaupungitkin.

■ Läppäri sylissä kukkien keskellä. Vapaa-ajan asunnolla voi tehdä etätöitä – tai vaikkapa kirjoittaa muistelmia? (Ismo Pekkarinen/lehtikuva)

6.4 Pysyvä ja osa-aikainen asuminen

Pysyvän asumisen edellytyksiin saaristossa ovat vaikuttaneet työpaikat, päivittäiset kulkuyhteydet, etätöiden mahdollisuus, koulujen sijainti, terveys- ja sosiaalipalvelut, muut palvelut sekä asuntotonttien ja asuntojen saatavuus.

Näiden edellytysten parantaminen on osa neuvottelukunnan jatkuvaa pitkäjänteistä työtä.

Toimintansa alusta lähtien neuvottelukunta on kiinnittänyt huomiota myös osa-aikaisen asumisen merkitykseen saaristolle. Ilman kiinteää tieyhteyttä olevissa suurissakin saarissa voi osa-aikaisia asukkaita olla vakinaisiin verrattuna moninkertaisesti. Mökkiläiset ovat tärkeä ryhmä pyrittäessä saamaan saaristoon uusia pysyviä asukkaita ja myös työntekijöitä alueen yrityksille. Liikenneyhteyksien parantamisessa vapaa-ajan asukkaiden tarpeet vaikuttavat monesti ratkaisevasti.

Neuvottelukunta ryhtyi 1990-luvulta alkaen edistämään osa-aikaista asumista ja hyödyntämään sitä saariston elinolojen parantamisessa. Työmuotoina ovat olleet selvitys- ja kehittämishankkeet, joista eräät on toteutettu varsin näytävästi.

Kaikki maakunnat, keskeiset valtakunnalliset tahot ja puolet maan kunnista ovat osallistuneet saaristoasiain neuvottelukunnan mökkiprojekteihin 1990- ja

■ Auton jäätyneitä jarruja sulattelevat Hailuodon jäätteillä Aarne Rekilä ja Erkki Hassi 1940-luvun puolivälissä. Jäätä pitkin on tähän Perämeren saareen kuljettu vuosisatojen ajan, virallinen jäätie on viime vuosikymmeninä avattu, kun jään paksuus on ylittänyt 40 cm. Raskas liikenne kulkee kuitenkin myös tuolloin lautalla. (Museovirasto)

2000-luvulla. Aiheina ovat olleet ranta-alueiden kaavoitus ja rakentamisen ohjaus, vapaa-ajan asuntojen rakentaminen ja korjaus, etätyö, mökkiläisten ostovoiman ja osaamisen hyödyntäminen, mökkiläisten kunnallisten palvelujen käyttö sekä heidän vaikutusmahdollisuuksiensa kehittäminen.

Neuvottelukunta on luonut tilastokeskuksen kanssa mökkeilyn kehityksen seurantarajestelmän, mökkibarometrin, joka toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 2003, toisen kerran 2009 ja kolmannen 2016.

Mökkibarometrillä seurataan, miten vapaa-ajan asunnon käyttö, pysyvä asuminen, etätyö ja rahankäyttö mökillä kehittyvät. Niin ikään seurataan mökkien koon, varustetason ja ympäristöasioiden muutoksia. Mökkiläisten kunnallisten palvelujen käyttöä ja heidän osallistumistaan kylien ja kuntien toimintoihin pyritään myös mittaamaan.

Saaristoasiain neuvottelukunta on saavuttanut kahdenkymmenen vuoden aktiivisella toiminnalla tunnustetun aseman mökkeilyn kehittäjänä hallinnossa samoin kuin mökkiläisten piirissä.

6.5 Liikenneyhteydet

Saaristolain 5 §:ssä todetaan: "Valtion on pyrittävä huolehtimaan siitä, että saariston vakinaisella väestöllä on käytettävissään asumisen, toimeentulon ja välttämättömän asiainnin kannalta tarpeelliset liikenne- ja kuljetuspalvelut, sekä siitä, että nämä palvelut ovat mahdollisimman joustavat ja ilmaiset tai hinnaltaan kohtuulliset."

Saaristoliikennettä hoidetaan suurimmilla saaristoalueilla yleisen tien lautoin ja lossein (41 lautta- ja lossipaikkaa, 8 260 000 matkustajaa), yksityistielossein (21 paikkaa) sekä valtion järjestämin yhteysaluksin (12 yhteysalusreittiä, 214 000 matkustajaa) ja valtion avustamin yhteysaluksin (4 reittiä). Suomenlinnan liikennettä hoitaa Helsingin kaupungin ja valtion omistama Suomenlinnan liikenne Oy (1 052 000 matkustajaa vuonna 2016).

Vuoden 2018 valtion talousarviossa saariston yhteysalusliikenteeseen osoitettiin 17 miljoonaa euroa, yleisten teiden lossiliikenteeseen 50 miljoonaa euroa ja yksityisteiden lossiliikenteeseen 2 miljoonaa euroa. Valtio on siten huomionnut saaristolain saaristoliikennesäädöksen velvoittavuuden varsin hyvin. Siltojen rakennus- ja korjauskohteet ovat lisäksi olleet valtion huomattavia taloudellisia panostuksia saariston liikenteeseen.

Neuvottelukunta on koko toimikautensa ajan pyrkinyt parantamaan liikenteen palvelutasoa. Esityksiä on tehty muun muassa lauttojen ja yhteysalusten hankkimiseksi uusille ja entisille liikennöintipaikoille. Monet esitykset ovat olleet tuloksellisia.

Saaristoliikenteen kehittäminen kohti nykyaikaa käynnistyi 1950-luvulla Turun saaristossa, jossa sitä nykyään hoidetaan kaikilla aiemmin mainituilla välineillä. Savonlinnan saaristoliikenne järjestettiin pääosin 1980-luvulla lähinnä yksityistielossien ja yksityisteiden avulla. Panostukset Itäisen kuten myös Läntisen Suomenlahden liikenteeseen ovat parantaneet tilannetta 2000-luvulla.

Merkittäviä olivat suurten autolauttojen saaminen Kasnäsin ja Rosala-Hiittisten saaren välille vuonna 1994 sekä Kustavin ja Iniön välille 1995. Vuonna 2007 nämä yhteydet muutettiin yleisen tien osuuksiksi, jolloin yhteysaluslautat muuttuivat maantielautoiksi ja mökkiläisiltä ja matkailijoilta perittävät maksut poistuivat.

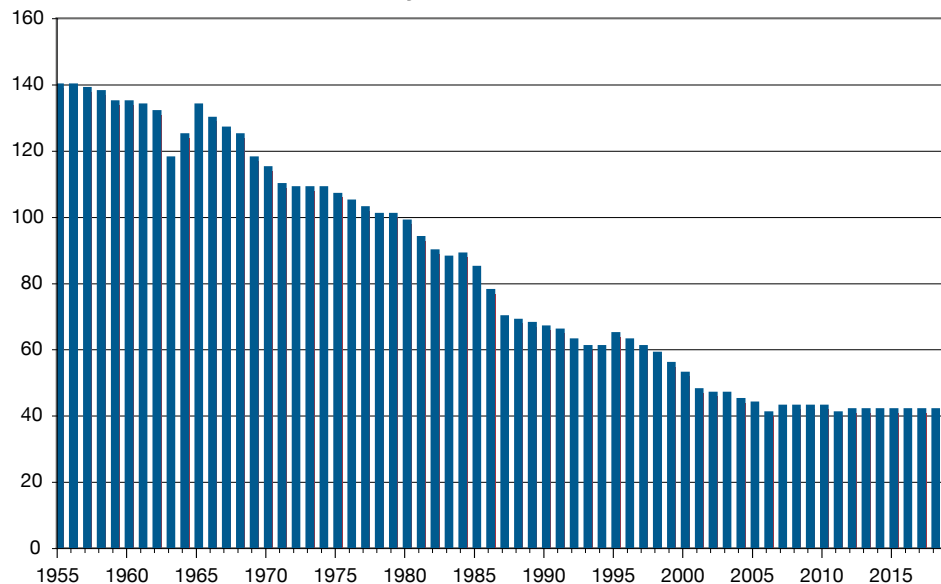
Merkittävä muutos oli myös Velkuan yhteysalusreittien korvaaminen kahdella yksityistielossilla, jotka myöhemmin muutettiin yleisen tien losseiksi. Sama tapahtui Dragsfjärdin Högsåran lossin kohdalla 2001 sekä Iniön Keistiön lossin osalta vuonna 2005.

Hailuodon ja mantereen välillä ensimmäinen valtion hoitama lautta (Merituuli) aloitti liikennöinnin 1968. Tähän alukseen mahtui noin 30 henkilöautoa.

Vuonna 1975 saatiin samankokoinen mutta huomattavasti vahvempi Merilintu. Syksyllä 1988 otettiin käyttöön nykyinen Merisilta -lautta, jonka kapasiteetti on 52 henkilöautoa. Toinen nykyisin liikennöivistä lautoista on Meriluoto. Se otettiin käyttöön vuonna 1996, kapasiteetti on 44 henkilöautoa.

Yhteysalusliikenne tuli vuonna 1975 maksuttomaksi saaristossa vakituisesti asuville, mutta pysyi maksullisena mökkiläisille ja matkailijoille. Neuvottelukunta pyrki koko ajan vaikuttamaan siihen, että nämä maksut olisivat kohtuulliset, koska matkailun ja mökkeilyn merkitys oli suuri. Neuvottelukunta esitti myös maksujen poistamista kokonaan, perusteena matkustajien yhdenvertainen kohtelu, vapaa-ajan asuk-

Lauttapaikat yleisillä teillä 1955–2018

■ Siltarakentamisen myötä lossipaikkojen lukumäärä on Suomessa pienentynyt alle kolmanneksen vuodesta 1959 lähtien. Tämän vuosituhannen puolella lukumäärä on kuitenkin vakiintunut 40 paikkeille. Etenkin ulkomaisille vieraille lossimatka voi olla eksoottinen elämys (lähde: Varsinais-Suomen ELY-keskus).

kaiden suuri merkitys saaristolle ja matkailuyritysten saattaminen samanlaiseen kilpailuasemaan maantielautojen takana oleviin yrityksiin ja mantereen yrityksiin verrattuna. Vuonna 2009 yhteysalusliikennepalvelut tulivatkin saariston vakinaisten asukkaiden lisäksi myös muille käyttäjille maksuttomiksi.

Saaristoasiain neuvottelukunta vaikutti suuresti myös siihen, että lautoille saatiin vakinaisten asukkaiden etuoikeusjärjestelmä 1980-luvulla.

Uusia yksityistielosseja on saatu aikaan muun muassa Joutsenon Mietinsaareen vuonna 1995, Taipalsaaren Jänkäsaloön 2006 ja Hirvensalmen Puukonsaareen 2014.

Suomen yleisillä teillä on yli 15 000 siltaa. Myös saaristojärjestelmän kuntiin siltoja on rakennettu tasaisesti koko saaristolain olemassaolon ajan. Merkittäviä toteutuneita siltahankkeita ovat olleet muun muassa Porvoon maalaiskunnan Emäsalön silta vuonna 1992, Puumalansalmen ylittävä Saimaansilta 1995, Korpilahden Kärkisten silta 1997, Mustasaaren Raippaluodon silta 1997, Kuopion Vehmersalmen silta 2001 ja Kemiönsaaren Lövön silta 2011.

6.6 Sähköistys ja tietoliikenne

Saaristoasiain neuvottelukunnan toimeksiannosta tehtiin vuonna 1978 selvitys saariston sähköistämisestä. Sähköittämiä talouksia oli saaristoalueilla tuolloin 540 ja niissä 1369 asukasta. Eniten näitä talouksia oli Turun ja Porin sekä Mikkelin läänissä.

Kauppa- ja teollisuusministeriön asettaman toimikunnan (puheenjohtaja Esko Ylikoski, sihteeri Pentti Puhakka) mietinnön aikoihin 1987 tilanne oli jo merkittävästi parantunut. Kuitenkin saaristoalueilla oli vielä 200 taloutta sähköverkon ulkopuolella. Asian hoitamiseksi mietinnössä esitettiin maaseudun sähköistysmäärärahaa valtion talousarvioon. SANK:a edusti toimikunnassa Matti Sippola. Esitys toteutui.

Valtion varoilla sähköistämistä oli tuettu jo vuodesta 1947 alkaen. Merkittäviä sähköistyskohteita oli vielä 1980- ja 1990-luvuilla Turun ulkosaaristossa. Brännskär-Grötö-Stenskär-Gullkrona sähköistettiin 1988, Berghamn ja Nötö 1989 sekä Aspö 1993. Myöhemmin 1990-luvulla sähköistettiin vielä Bodö-Trunsö-Jurmo-Utö ja Bodö-Lökhalm-Borstö-Vänä. Näiden kaikkien hankkeiden kustannukset olivat yhteensä 35 miljoonaa markkaa. Pyhtään Kaunissaari sähköistettiin 1980-luvulla ja Kotkan Haapasaari vuonna 1994.

Kustannuksiin osallistuivat sekä Turun saariston että Haapasaaren osalta puolustusministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö (sähköistysavustukset), merenkululaitos ja rajavartiolaitos.

Ennen sähköverkon tuloa saaristoalueilla oli käytetty aggregaatteja, esimerkiksi Utössä sellainen valaisi majakkaa jo vuonna 1935. Yhteiskunta oli tukenut myös näiden laitteiden hankintaa, muun muassa maatilahallitus rahoitti niitä maitotiloille.

Lankapuhelinverkot rakennettiin suurimmille saaristoalueille melko varhain. Teleyhtiöiden viime vuosien pyrkimykset poistaa lankaverkko ovat herättäneet saaristossa paljon vastustusta, koska langattomien yhteyksien kapasiteetti, nopeus ja hinta eivät ole olleet kilpailukyisiä lankaverkkoon nähden.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmassa luvataan varmistaa monipuolisten ja korkealaatuisten viestintäpalveluiden saatavuus julkisin varoin alueilla, jonne ei synny kaupallista tarjontaa. Tehokas laajakaistaverkko ei vielä ulotu kaikille saaristoalueille.

6.7 Vesi- ja jätehuolto

Vaikka saaristossa eletään veden ympäröiminä, vesihuollon järjestäminen on usein hankalampaa kuin mantereella. Tämä koskee erityisesti merialueiden saaria. Esi-

merkiksi Turunmaan saaristossa kunnallisen vesihuollon kattavuus on vähäinen ja huomattava osa väestöstä on yksityisten kaivojen tai pienten vesilaitosten varassa.

Valtio on tukenut vesihuoltoavustuksin saariston vesihuollon kehittämistä. Avustusta myönnetään vesilaitoksille, yhteisöille, kunnille, kuntayhtymille ja myös ympärivuotisesti asuttujen kiinteistöjen haltijoille.

Jätehuolto on myös saaristoalueilla kuntien vastuulla jätehuoltolain mukaisesti, saariston erityisolot huomioiden.

Saaristoalueilla jätehuollon käytännön hoitoon on osallistunut alueellisten jätehuoltoyritysten lisäksi Pidä Saaristo Siistinä ry – Håll Skärgården Ren rf, joka perustettiin vuonna 1969. Yhdistyksen perusti saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajanakin toiminut Rabbe Laurén. Pitkän uran yhdistyksen palveluksessa teki toiminnanjohtaja Rolf Karrento.

Pidä Saaristo Siistinä ry tunnetaan muun muassa veneilijöille ja muille saaristoissa liikkujille suunnatuista jätehuoltopalveluista. Saaristomeren lisäksi yhdistyksen toiminta-alueet ovat Pohjanlahti, Saimaa, Päijänne, Pirkanmaa ja Itäinen Suomenlahti.

Yhdistyksen Roope-palvelupisteitä on tällä hetkellä noin kaksisataa. Roope-palveluihin kuuluu muun muassa jätépisteitä, kuivakäymälöitä ja astianpesupaikkoja. Jätépisteiden kautta kerättiin vuonna 2017 noin 2000 m³ talousjätettä, 75 m³ pienmetallia, 50 m³ lasia ja 30 m³ paperia. PSS ry:llä on myös 30 kelluvaa käymäläjätteiden

■ Jätépiste laiturilla Iniössä vuonna 1982. Pidä Saaristo Siistinä ry – Håll Skärgården Ren rf on vuodesta 1969 toiminut puhtaan saariston hyväksi. (Foto-Hede/Hufvudstadsbladet)

■ "J. L. Runeberg" on kiinnittynyt Söderskärin rantaan Helsingin ja Porvoon puolivälissä. Alus on rakennettu vuonna 1912, nimenä oli vuoteen 1937 asti "Helsingfors Skärgård". Matkustajia laivaan mahtuu yli kaksisataa. (Thure Malmberg)

imutyhjennysasemaa veneilijöille. Ympäristöhuoltotyötä tehdään saaristo- ja järvi-alueilla neljällä huoltoaluksella. Lisäksi yhdistyksellä on muutama pienempi työvene.

Ympäristöprojektit ovat tärkeä osa PSS ry:n toimintaa, sillä niiden kautta yhdistys tuottaa ympäristötietoa ja -ratkaisuja veneilijöille ja kansalaisille. Projektien kautta etsitään ratkaisuja muun muassa vesistöjen roskaantumisen ja rehevöitymisen ehkäisemiseksi sekä haitallisten kemikaalien käytön vähentämiseksi veneilyssä.

PSS ry:n ympäristöviestinnän kohderyhmiä ovat kaikki vesilläliikkujat: veneilijät, melojat, mökkeilijät, retkeilijät ja satamien pitäjät sekä yleisesti kaikki vesistöjen tilasta kiinnostuneet kansalaiset. Tavoitteena on neuvoa, miten liikua vesillä mahdollisimman vähän ympäristöä kuormittaen.

PSS ry on jäsenperusteinen organisaatio. Jäseniä on noin 12 500. Jäsenmaksujen lisäksi yhdistyksen rahoitus koostuu pääosin ympäristöministeriöltä ja yhteistyökumppaneilta saatavasta tuesta.

6.8 Luonnonsuojelu ja kulttuuri

Luonnonsuojelun nousu on ollut saaristolle suuri asia, joka on herättänyt ristiriitaisia kannanottoja. Kaikissa kansallispuistoissa on vesialueita ja saariakin ja monien kansallispuistojen vetovoima perustuu juuri vesistöisyyteen. Merialueen suurilla saaristoalueilla kansallispuistoja on neljä, samoin suurilla järvi-alueilla. Näistä nuorin on vuonna 2014 perustettu Etelä-Konnevesi. Lisäksi on monia rantojen, vesien, maiseman, lehtojen ja harjujen suojelualueita. Myös norpan ja hylkeen suojelua on kehitetty meri- ja järvi-alueilla. Merkittävä määrä koskia suojeltiin 1980-luvulla erillisellä koskiensuojelulla. Suojelualueet sisältyvät pääsääntöisesti Euroopan Unionin Natura-verkostoon.

Metsähallituksen Luontopalvelujen yhteenlasketut talousarviot rannikkoalueen ja Järvi-Suomen alueen osalta ovat 2018 noin 30 miljoonaa euroa.

Saaristomeren biosfäärialue perustettiin vuonna 1994. Tavoitteena on parantaa ja tasapainottaa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta Unescon luomien periaatteiden

mukaisesti. Tällä alueella asuu vakinaisesti 1200 henkeä. Merenkurkun saaristo julistettiin maamme luonnon ensimmäiseksi maailmanperintökohteeksi vuonna 2006. Myös tämä alue kuuluu Unescon kansainväliseen verkostoon.

Metsähallituksen yllä pitämät kansallispuistojen opastuskeskukset, luontotuvat sekä muut luontoon liittyvät valistuskohdeet ovat saariston matkailun kannalta merkittäviä. Myös varsinainen luontomatkailu eri muodoissaan on kasvanut.

SANK pyrki saamaan Saaristomeren kansallispuiston hallinnon ja opastuskeskuksen 1980-luvun loppupuolella Nötön saarelle, mutta sijainti katsottiin toiminnallisesti liian syrjäiseksi. Hanketta haittasi myös saarelaisten eripura. Lopulta luontokeskus avautui Kasnäsissä vuonna 1993. Vuoden 2017 alussa se suljettiin saaristoasiain neuvottelukunnan vastustuksesta huolimatta.

Saariston kulttuurikohteiden kirjo ulottuu kivikautisista asuinpaikoista jokakesäisiin perinnetapahtumiin. Nouseva matkailu rakentaa menestystään aitoon saaristokulttuuriin ja antaa mahdollisuuden kulttuurin säilyttämiselle ja kehittämiselle.

6.9 Hankkeita maakunnissa

Maakuntatasolla saaristohankkeita tuettiin ensin läänien ja myöhemmin maakuntien kehittämisrahasta. Vetäjinä ovat olleet usein yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset.

Merkittävä hanke oli esimerkiksi Turun yliopiston saaristoprojekti 1990-luvulla. Sen taustahahmona oli kansleri Olavi Granö, johtajana Kari Hyppönen täydennyskoulutuskeskuksesta ja projektipäällikkönä Tapio Penttilä. Uudellamaalla toteutettiin saaristoprojekti SAARA, jonka johtajana oli Uudenmaan liiton apulaisjohtaja Osmo Järvenpää ja projektipäällikkönä Tiina Tihlman.

Turun, Ahvenanmaan ja Tukholman saariston yhteistyö alkoi Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoituksella vuonna 1978. Se on jatkunut EU-aikana vuoden 1995 jälkeen ensin Interreg-projektina ja nykyisellä ohjelmakaudella laajennettuna Euroopan alueellisen yhteistyön projektina.

■ Vapaa-ajan asumiskampanjan ohjausryhmän jäseniä ryhmäkuussa vuonna 1995. Mukana on useita maakuntaliittojen edustajia. (Studio Havumäki/SANK:n arkisto)

Niin ikään Kvarken-rådetin pitkäaikainen yhteistyö Österbottenin ja Västerbottenin välillä Merenkurkussa muuttui 1995 EU-hankkeeksi ja jatkuu uusin muodoin edelleen.

Laaja-alaisia Saimaa-seminaareja järjestettiin 1980- ja 1990-luvulla muun muassa Joensuun yliopiston ja Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskuksen toimesta. Vastavanlaisia seminaareja on toteutettu myös Päijänteen alueella.

Järvi-Suomen matkailun tuotekehityksen ja markkinoinnin voimistamiseksi pyrittiin 2000-luvun alussa saamaan aikaan Saimaan ja Päijänteen vesistöalueiden voimavarat yhdistävä Lake Finland -kokonaisuus. Tätä ei hyvästä yrityksestä huolimatta saatu aikaan. Päinvastoin Saimaan Matkailun alasajon myötä markkinointi on hajaantunut entistä enemmän maakuntatason toiminnaksi.

Etelä-Savossa maakuntaliitto laati mökkeilyn kehittämissuunnitelman ja siellä toteutettiin tähän tähtäävä projekti. Asiaa vei aktiivisesti eteenpäin Osuuskauppa Suur-Savon toimitusjohtaja, kauppaneuvos Leo Laukkanen.

Sisävesien vesitieteyhteyksien puolesta on toiminut selvityksiä tekemällä Suomen vesitieteyhdistys ry. Veneilyn, melonnan ja laivaliikenteen kehittämishankkeita on ollut useissa maakunnissa.

■ Sulkavan Suursoudut on maailman suurimpia soututapahtumia. Matkaa Partalansaaren ympäri kertyy runsaat 60 kilometriä. Suosituita ovat sekä porukkasoutu kirkkoveineillä että yhden ja kahden hengen soudut. (Reino Turunen/Kuvaliiteri)

■ Saaristoasiain neuvottelukunta onnitteli 30 vuotta täyttäneitä Skärgård-lehteä ja 10 vuotta täyttäneitä Suomen Saaret – Finlands Öar FÖSS – yhdistystä 1.9.2017 Örön saarella. Vasemmalta Åbo Akademin kansleri Ulrika Wolf-Knuts, Niina Söderlund, Jorma Leppänen ja Tiina Johansson. (Esko Kuusisto)

6.10 Kehittämishankkeet kunnissa

Monilla kunnilla on ollut vesistöisyyden hyödyntämiseen tähtääviä matkailu-, mökkeily-, kalatalous-, vesiliikenne- ja luonnonsuojeluhankkeita. Aktiivisuuden taso on eri kunnissa vaihdellut.

Kunnat ovat osallistuneet varsin hyvin saaristoasiain neuvottelukunnan projekteihin ja seminaareihin, jotka ovat tähdänneet yritystoiminnan, matkailun, ranta-asumisen, mökkeilyn ja vesiliikenteen kehittämiseen. Esitteissään, filmeissään ja messuilla kunnat ovat markkinoineet itseään korostetusti saaristoisina kuntina. Tämä on luonnollista, koska saaristo antaa kunnasta laadukkaan, pehmeän vetovoimaisen mielikuvan.

Joissakin kunnissa kuten Kotkassa, Porvoossa, Dragsfjärdissä ja Juuassa on erillinen saaristotoimikunta, mikä varmistaa sen, että saaristoasiat eivät pääse kunnassa unohtumaan. Tällaisen toimikunnan asettaminen on saaristolaisissa mainittu yhtenä vaihtoehtona. – Monissa kunnissa (esim. Hailuoto, Kustavi, Liperi ja Vaala) on SANK:n suosittelu yhteistyöelin, ”mökkiläistoimikunta”.

6.11 Kansainvälinen yhteistyö

Luontevin saaristoyhteistyön linkki on sekä maantieteellisesti että kielellisesti kurottautunut Turusta Tukholmaan. Tämän työn juuret ulottuvat kauas historiaan, mutta uutena virallisena muotona se käynnistyi Pohjoismaisen ministerineuvoston puitteissa vuonna 1978. Varsinais-Suomen saariston ruotsinkielinen alue oli alkuun painokkaammin mukana kuin suomenkieliset kunnat, koska työskentelykielenä oli ruotsi. Pöytäkirjat käännettiin kuitenkin suomeksi ja suomenkielisiä kuntia pyrittiin saamaan mukaan toimintaan.

Kun Suomi ja Ruotsi olivat liittyneet Euroopan unioniin vuonna 1995, maiden välillä käynnistyi saaristoyhteistyö Interreg-ohjelman puitteissa. Työ jatkui myös seuraavalla ohjelmakaudella 2000–2006. Toiminnassa oli Varsinais-Suomen osalta mukana koko saaristolain pohjalta määrittyvä saaristoalue kummaltakin kielialueelta. Ohjelmaa muotoiltiin yhteistyössä alueen viranomaisten kanssa.

Saaristoasiain neuvottelukunnalla oli aikanaan toimivat yhteydet myös muun muassa Ruotsin Glesbygdverketiin. Sen edustajat vierailivat Suomessa ja pääsihteeri

■ Saaristoasiain neuvottelukunta vieraili Saarenmaalla elokuussa 2011. Puhumassa maaherran sijainen Jaan Leivitegija. Vasemmalla Eestin parlamentin saaristoryhmän edustaja kansanedustaja Urve Tiidus. (Esko Kuusisto)

kävi vastavierailulla. Glesbygdverket toimi Ruotsin elinkeinoministeriön yhteydessä ja sen toimialaksi oli määritelty maaseudun, haja-asutusalueiden ja saariston kehityksen seuraaminen. Virasto lakkautettiin vuonna 2009; sen toiminnoista vastaavat nyt Tillväxtverket sekä Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser.

Norjan Helgelandin alueen edustajat kävivät tutustumassa Suomen saaristoon vuonna 2004, SANK:n edustajat Christjan Brander ja Jorma Leppänen vierailivat tuossa nimellä ”Tusen øyers land” tunnetussa kohteessa vuonna 2005. SANK:lla on ollut yhteydet myös Ruotsin saarten valtakunnalliseen liittoon.

Elisabeth Rehnin puheenjohtajuuskaudella vuonna 1993 SANK teki matkan Viroon. Vierailu oli sekä televisiossa että radiossa ykkösuutinen. Toompean mäellä pääministeri Mart Laar otti valtuuskunnan vastaan. Tallinnasta matka jatkui Saarenmaalle, jossa maaherran talossa oli alueen kuntien edustajien tapaaminen. Mukana oppaina oli Viron sisäasiainministeriön virkamiehiä.

Vuonna 2011 SANK piti kesäkokouksensa Virossa Saarenmaalla. Paikalla olivat Saarenmaan maaherran sijainen Jaan Leivitegija, Eestin parlamentin saaristoryhmän edustaja, kansanedustaja Urve Tiidus sekä runsaasti Saarenmaan Kuntaliiton ja Meriyhdistyksen edustajia. Tapahtuma huomioitiin televisiossa ja kahdessa maakunnan sanomalehdessä. Samana vuonna Jaan Leivitegija, Urve Tiidus ja Leo Filippov (Saarenmaan maakuntahallitus) olivat vastavierailulla Helsingissä. Seuraavana vuonna pääsihteeri oli pyydettyä puhujana Kuressaare Kolledžin järjestämässä vapaa-ajan asutusseminaarissa Saarenmaalla.

Suomen liittymisvuotena 1995 Euroopan unionin parlamentti ryhtyi selvittämään lähinnä eteläisten jäsenmaiden aloitteesta EU:n oman saaripolitiikan luomista. EU-parlamentaarikko Astrid Thors osallistui aktiivisesti valmisteluprosessiin parlamentissa järjestäen asiaa koskevan vierailun Turun ulkosaaristoon.

Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja Jan-Erik Enestam ja pääsihteeri Jorma Leppänen kävivät asian tiimoilta Brysselissä. He esittelivät 18. maaliskuuta 1998 Suomen saaristojärjestelmää EU:n aluepolitiikan ja kalastuspolitiikan korkeille virkamiehille. Tapaamisen järjestämisessä avusti Brysselissä tuolloin toiminut Suomen edustaja Risto Tienari. Kalastusneuvos Markku Aro, joka toimi tuolloin komission kalastusasiain osastolla, oli myös läsnä tilaisuudessa.

Saaristoasiain neuvottelukunta esitti 14. lokakuuta 2002 CPRM:n kautta Euroopan komissiolle, ettei EU:n tilastokeskuksen Eurostatin omaksumaa saarimääritelmää sovellettaisi Pohjois-Euroopan maihin. Tuon määritelmän mukaan saarella tulee

asua vähintään 50 henkilöä, etäisyyden mantereeseen on oltava vähintään yksi kilometri, pinta-alan on oltava vähintään 1 km² ja saaren on sijaittava meressä. Aluepolitiikasta vastaava EU-komissaari Michel Barnier vastasi 30.10.2002, että Eurostatin määritelmä ei sido EU:n saaripolitiikkaa. Asiaa saattoi auttaa se, että Barnier oli tätä ennen Suomen vierailullaan käynyt maakuntajohtaja Tarja Cronbergin luona Polvijärven Teerisaarella, joten asia oli hänelle tuttu.

Mieleenpainuvimpia opintomatkoja oli Enestamin aikana työvaliokunnan retki Sortavalaan ja Valamoon. Kokousmatkaa isännöi Rääkkylän kunnanjohtaja, neuvottelukunnan jäsen Ilkka Simanainen.

Pääsihteeri on osallistunut Pohjoismaiden ministerineuvoston maaseuturyhmän kokouksiin ja järjesti tämän kokouksen helmikuussa 2011 Helsingissä.

Vuoden 1911 lopulla pääsihteeri tutustui Kronstadtin saaristokaupunkiin Pietarin edustalla ja osallistui Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK:n Venäjäseminaariin Lappeenrannassa.

Suomella oli kunnia järjestää ensimmäinen maailman järvimatkailukonferenssi vuonna 2003 Savonlinnassa. Neljäs konferenssi oli vuonna 2009 Thunder Bayssä Kanadassa. Siihen osallistuivat varapuheenjohtaja Jorma Turunen ja pääsihteeri Jorma Leppänen. Samoin he olivat viidennessä konferenssissa heinäkuussa 2012 Warmia-Masurian järviolueella Puolassa. Jälkimmäisessä olivat mukana myös sen järjestelyihin osallistuneet professori Antti Honkanen ja kehittämisspäälikkö Anja Tuohino Itä-Suomen Yliopiston Savonlinnan kampukselta.

Tärkeä eurooppalainen linkki on ollut myös Conference of Peripheral Maritime Regions (CPRM). Pääsihteeri on osallistunut järjestön saarikomitean vuosittaisiin konferensseihin 1990-luvulta lähtien. Niitä on pidetty eri puolilla Euroopan saaristoalueita. Konferenssien yhteydessä solmittujen suhteiden kautta neuvottelukunnalle on syntynyt kontakti Euroopan kaikkiin merkittäviin saarialueisiin.

6.12 Saariston tutkimus

Saariston tutkimuksen osa-alueita ovat mm. yhteiskuntatieteellinen, kulttuurinen, luonnontieteellinen, arkeologinen, väestötieteellinen ja kielitieteellinen tutkimus.

Suomessa on muutama erityisesti saaristotutkimukseen painottuva organisaatio. Keskeinen taho on ollut vuonna 1939 perustettu Nordenskiöld-samfundet i Finland, joka on julkaissut sekä tieteellisiä että suurelle yleisölle suunnattuja saaristotutkimuksia, muun muassa Saaristo-Suomen kartaston vuonna 1960. Seuralla on myös aikakauskirja Nordenskiöld-samfundets tidskrift.

Edellisen tavoin monitieteinen on vuonna 1976 perustettu Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi. Se on myös julkaissut jo 25 vuotta laadukasta Skärgård-lehteä, jossa tutkijat ovat käsitelleet lähinnä Turun saaristoa ja Ahvenanmaata koskevia asioita, viime vuosina kohteena ovat olleet myös muut rannikkoalueet.

Åbo Akademi on muutoinkin aktiivinen saariston tutkija. Esimerkkinä mainittakoon etnologian laitos, jossa professori Nils Storån johdolla on suuntauduttu saaristoalueeseen vuosikymmenten ajan. Turun merikeskus Forum Marinumissa toimii Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi, joka tutkii merihistoriallisia aiheita.

Ruotsinkieliseen saaristoon painottuvaa monialaista tutkimusta tekevät myös Svenska Handelshögskolan, Vaasan Yliopisto ja Svenska Social- och kommunalhögskolan, joka nykyään toimii Helsingin Yliopiston yhteydessä.

Turun yliopistossa on Saaristomeren tutkimuslaitos, jonka toiminta painottuu luonnontieteisiin. Laitoksella on myös kenttäasema Seilin saarella Nauvossa. Yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa toimii Maaseudun ja saariston kehittämisskeskus. Se tarjoaa koulutusta muun muassa saariston elinkeinoelämän edistämiseksi.

Helsingin yliopiston laajassa tutkimustoiminnassa saaristoihteita on vuosien varrella käsitelty hyvin monelta kannalta. Esimerkkinä mainittakoon Itämereen kohdistuva luonnontieteellinen tutkimus, jota palvelee myös Hangon Tvärminnessä sijaitseva kenttäasema. Järvi-Suomen yliopistot (Jyväskylä, Joensuu, Kuopio, Lappeenranta, Tampere) sekä Pohjois-Suomen yliopistot Oulussa ja Rovaniemellä ovat tutkineet monen tieteenalan metodein omien alueidensa vesistö- ja saaristoalueita. Aluepoliittista tutkimusta ovat tehneet mm Helsingin Yliopiston Ruralia-instituutti Mikkelissä ja Seinäjoella, Itä-Suomen Yliopiston Karjalan Tutkimuslaitoksen alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia Joensuussa ja Vaasan Yliopiston Levon-instituutti Vaasassa. Joensuussa väitteli SANKn yhteyshenkilönä toimiva Kati Pitkänen vuonna 2011 mökkeilyn kehityksestä Suomessa.

Valtion laitoksista Merentutkimuslaitos on nimensä mukaisesti tutkinut Itämeriä, jonka tila on viime vuosikymmeninä huolettanut niin saaristolaisia kuin muita suomalaisia. Laitos lakkautettiin vuoden 2009 alussa, mutta sen toiminnot jatkuvat Ilmatieteen laitoksessa ja Suomen ympäristökeskuksessa. Jälkimmäiseen perustettiin erillinen Merikeskus.

■ Planktonhaavin pesu käynnissä merentutkimusalus "Arandan" peräkanalla. Eläinplanktonnäytteitä otetaan aina sadan metrin syvyydestä. Laiva valmistui vuonna 1989 ja korvasi samannimisen, vuonna 1920 rakennetun tutkimusaluksen. (Maija Huttunen/SYKE Merikeskus)

■ Tutkimuksella on keskeinen merkitys maa-seutu- ja saaristopolitiikassa. Harvaan asutun maaseudun väestökehitys on yhä huolestuttava, vaikka elinkeinorakenne on monipuolistunut ja elinympäristön luonnonarvojen merkitys on kasvanut. (Harri Nurminen)

Myös kaikki alueelliset ympäristökeskukset seuraavat ja tutkivat oman alueensa vesien tilaa ja saaristoympäristöä. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksella on ollut tutkimusyksiköjä saaristossa, muun muassa Rymättylässä ja Enonkoskella, mutta valitettavasti laitoksen linja on ollut viime vuosina siirtää tutkimusta yliopistokaupunkeihin.

Pienissäkin saaristokunnissa on usein kotiseutumuseo. Kotkassa sijaitseva Suomen merimuseo vaalii maamme merellistä kulttuuriperinnettä. Asikkalassa ja Kerimäellä on järvikalastuksen vaiheita esittelevät museot.

6.13 Saaristopolitiikan määrärahat valtion talousarviossa

Saaristoalueet saavat nauttia valtion talousarvion satojen menokohtien määrärahoista kuten muutkin alueet. Kun saaristoalueilla tarkoitetaan eri yhteyksissä erikokoisia alueita, ei kuitenkaan voida antaa yksiselitteistä vastausta siihen, paljonko saaristopolitiikkaan maassamme panostetaan.

Seuraavia vuosittaisia määrärahoja tai rahan käyttöä 2016 voidaan kuitenkin eritellä, arvioida ja esittää:

	milj euroa
Saariston yhteysalusliikenne	18
Maantielautat yleisillä teillä	50
Yksityistielossit	2
Saaristolisät kuntien valtionosuuksissa	24
Leader-rahast	10
Interreg-rahast	4
Maataloustuet	10
Kalatalous	30
Kansallispuistot ja valtion retkeilyalueet	30

Yhteensä yllä määritellyt saaristopolitiikan määrärahat ovat lähes 200 miljoonaa euroa vuodessa.

Kirjoituksia ja haastatteluja

OLE NORRBACK

Epätasaista kamppailua ystävien kera

Saaristolaiset ovat usein reiluja ja puhuvat kiertelemättä. ”Mehän näimme Helsingissä kalamarkkinoilla”, aloitin ystävällisesti, kun tapasin Per Mattsonin ensimmäistä kertaa hänen valtakunnassaan, Jurmossa.

”Niin, mutta et ostanut yhtään kalaa”, Per vastasi. Hän oli varmasti nähnyt riittävän määrän mantereella asuvien pinnallista ystävällisyyttä ja halusi ilmaista itsensä syyttään. Liika kunnioitus mantereen herroja kohtaan ei todellakaan sisältynyt aitojen saaristolaisten seurustelumalliin.

Kun saatoimme puhua yhtä suoraan, yhteistyössä ei ilmennyt esteitä. Olipa ystävyys miten syvä tahansa, kalastajat Kaskisten ja Kalajoen seudulta ilmaisivat kyllä tyytymättömyytensä selvästi ja korkein desibelein, jos he kokivat siihen oikeutuksen. Kun oli seurusteltu hetki kovaäänisesti, saatoimme sitten kaikessa ystävyudessa etsiä vielä päivämäärän kalastukselle tai sosiaaliselle seurustelulle. Turunmaan ja Uudenmaan saaristolaisten kieli oli jonkin verran pehmeämpää, mutta mielipiteet selvät ja samat kuin muualla. Rannikon ja sisämaan saaristolaisten samankaltaisuus ei ollut yllätys. Yhdessä veneessä he olivat kaikki; ongelmat, haasteet ja mahdollisuudet olivat likimain samat.

Työ saaristoasiain neuvottelukunnassa, ihmisten ja saariston parhaaksi, oli välillä epätasaista kamppailua, vastapuolella ymmärtämättömät päätöksentekijät ja virkamiehet, uskoonsa hurahtaneet ympäristöaktivistit sekä lomanviettäjien hyvää tarkoittava tietämättömyys.

Hyvää tahtoa, mutta ei tietoa

Saimme toisinaan kuulla tarpeettoman monia kestävämpiä väitteitä saariston erityisratkaisuja vastaan. Tällaisia ratkaisuja kuitenkin joskus tarvittiin, jotta elämisen ehdot olisivat olleet saaristossa samat kuin muualla. Hurahtaneet ympäristöaktivistit, jotka tuskin olivat nähneet kampelaa, saattoivat käyttäytyä varmuudella, jonka vain huomattava tietämättömyys antaa. Ympäristönsuojelussa ei ole vielä edes opittu täysin hyödyntämään sitä luonnon kanssa elämisen tietopohjaa, joka saaristolaisille on sukupolvien saatossa kertynyt. Lomanviettäjät, jotka valittivat pilvisistä kesäpäivistä ja pienistä sadekuuroista, tiesivät vähän elämästä meren äärellä syysmyrskyn pauhatessa.

Niin suurta kuin tietämättömyys saariston elinoloista olikin, hyväntahtoisuutta oli kuitenkin sitäkin enemmän. Saariston väkiluvun väheneminen oli 1980-luvun lopulle tultaessa monin paikoin pysähtynyt ja nuoria perheitä oli muuttanut tyhjiillään olleisiin taloihin. Matkailuun ja vapaa-aikaan panostettiin yhä enemmän. Kalankasvatus nähtiin uutena mahdollisuutena perinteisen kalastuksen rinnalla. Monet vapaa-ajan asukkaat osallistuivat saariston paikallisten asioiden pohdintaan. Usko saariston hyvään tulevaisuuteen oli hengissä, monilla tahoilla sijoitettiin toiveikkaasti vanhoihin ja uusiin elinkeinoihin.

Saaristoasiain neuvottelukunta oli ja on saariston edunvalvoja. Tässä elimessä voidaan periaatteessa käsitellä kaikkia saaristoa koskevia kysymyksiä. Erityisen tärkeitä ja jatkuvasti ajankohtaisia olivat elinkeinoelämää ja infrastruktuuria koske-

vat asiat. Elinkeinorakenteen monipuolistaminen pitäisi saariston elävänä, paremmat liikenneyhteydet lisääisivät yritysten kannattavuutta, helpottaisivat kulkemista ja vahvistaisivat viihtyvyyttä.

Edulliset saaristotuet auttoivat yritysten sijoittumista joillekin paikkakunnille, mutta eivät koko saaristoon. Lähellä taajamia ja hyvien liikenneyhteyksien päässä sijaitsevat alueet olivat luonnollisesti vetovoimaisempia kuin muut. Monin paikoin ei itse asiassa ollut myöskään saatavilla työvoimaa, koska useimmat nuoret olivat jo muuttaneet pois.

Matkailun ohella asetettiin etusijalle panostukset aitoihin saaristoelinkeinoihin kuten kalastukseen sekä saariston perinteisten raaka-aineiden ja tuotteiden jatkojalostukseen. Vielä 1980-luvun lopussa kalastuksella oli monissa pienissä saaristoyhteisöissä keskeinen merkitys. Silloin saatoimme vielä puolustaa ammattikalastuksen etuja melko menestyksekkäästi vapaa-ajan kalastajien kasvavia vaatimuksia vastaan.

Yhteistyötä ammatti- ja vapaa-ajan kalastajien välillä vaikeutti jälkimmäisten suppea vähemmistöryhmä, joka ymmärtämättömyyden, tietämättömyyden, suuren itsevarmuuden ja egon, muskeliveneiden sekä saaristolaisten perinteiden ja oikeuksien polkemisen pohjalta ryntäsi pieniin yhteisöihin ja herkkään saaristoluontoon. Kampailu on myös tiedotusvälineissä epätasaista. Vapaa-ajan kalastajilla – yhdessä luontoaktivistien kanssa! – oli paremmat yhteydet mediaan, kun taas saaristolaisilla oli paremmat argumentit, ja sitten kävi niin kuin kävi. Ammattikalastus on saanut väistyä muiden intressien tieltä.

■ Saaristoasiain neuvotelukunnan vastavaliittu puheenjohtaja Ole Norrback osallistui Christoffer Taxellin ja muiden kanssa opintomatkkaan, joka tehtiin kalastajaveneellä Jurmoon ja Trunsöhön joulukuussa pimeydessä vuonna 1983. Keli oli kova ja jäätä kertyi laivan rakenteisiin. Nyt on Norrback tavannut saaristolaisluccian, kuusivuotiaan Jannikan. (Åbo Underrättelser)

Siltoja, lauttoja, satamia

Oltuani neljä vuotta saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana minut nimettiin liikenneministeriksi ja sain tilaisuuden vaikuttaa infrastruktuuria koskeviin investointeihin. Aika neuvottelukunnassa oli antanut minulle tietoutta, joka oli liikenneinvestointien kannalta arvokasta. Kun meillä oli 1990-luvun alussa talouskriisi, samoin kuin nyt, tehtiin suuria infrainvestointeja – samoin kuin nyt. Puumalan silta, Raippaluodon silta sekä Hiittisten ja Iniön lautat kuuluivat näihin investointeihin ja olivat hyvin merkittäviä, joskaan eivät suurimpia. Tehtiin myös päätös käynnistää Nauvon sillan suunnittelu. Monia kalasatamia rakennettiin sekä rannikolle että sisävesistöihin. Kalastuksen väheneminen sekä rantautumis- ja käsittelypaikkojen keskittyminen johtivat kuitenkin siihen, että monet kalasatamat ovat nykyään vapaa-ajan veneilyn käytössä.

Mediassa esitettiin välillä melko kiivasta, mutta epäoikeutettua kritiikkiä saariston investointeja vastaan. Nyt kun asiat tiedetään, nuo investoinnit olivat kaukonäköisiä ja kannattavia. Aika saaristoasiain neuvottelukunnassa oli antanut minulle oikeat perustelut, ja kun tarjoutui mahdollisuus parantaa saariston elinoloja, oli ilo tehdä päätöksiä.

Kaupungistuminen ja koulutus antavat nuorille ihannoivan kuvan luonnosta, samalla kun tieto todellisesta elämästä luonnossa ja sen ehdoilla on vähentynyt. Kotikissa syö pikkulintuja ja karhua ei todellakaan pidä yrittää halata. Sekä hylje että merikotka, joiden rauhoitus kaksikymmentä vuotta sitten oli välttämätöntä, ovat nykyään uhkana joillekin lajeille, ainakin paikallisesti.

Saaristolaiset näkevät tietenkin muutokset luonnossaan aiemmin kuin muut, mutta joskus kuluu tarpeettoman pitkään ennen kuin urbaanit päättäjät ymmärtävät heidän oivalluksensa. Luonnon oma säätely on usein hidasta ja kohteena olevien lajien eräille yksilöille tuskallista. Jo minun aikoinani oli hyväntahtoisuuden ja tietämättömyyden yhdistelmä ongelmallinen, kun piti tehdä päätöksiä. Tänä päivänä nämä ongelmat ovat varmasti entistä suuremmat.

Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajuus ei kuulunut vaikutusvaltaimpiin tehtäviin, mutta se oli ehdottomasti motivoivin. Neuvottelukunnan jäseniä ja yhteistyötä heidän kanssaan muistelen erityisellä lämmöllä. Heillä oli asiantuntemusta ja he olivat hienoja persoonallisuuksia. Hyvin monissa kysymyksissä olimme täysin samaa mieltä. Haasteena ei ollut saada toisemme vakuuttuneiksi, vaan saada muut, erityisesti päättäjät uskomaan, että ehdotuksemme olivat oikeita. Usein onnistuimme, mutta emme aina. Haluan tässä tilaisuudessa kiittää jäseniä minun ajaltani, mutta myös kaikkia muita, jotka ovat työskennelleet saaristolaisten ja saariston parhaaksi.

ELISABETH REHN

Ajatuksia saaristosta ja SANK:sta

Lapsuusvuosina Mäntsälässä ainoita vesistöjä olivat joki sekä pienet järvet. Matka sieltä merensaaristomme ikiystäväksi ei ollut mutkikas eikä odottamaton.

Kesälomien kohokohtia olivat vierailut sukulaisten luo Sipooseen, Korppooseen ja Hankoniemelle. Noilla käynneillä tuli ennen kaikkea soutuvene erittäin tutuksi; siskoni kanssa soudimme tädeillä (kellään ei ollut pelastusliivejä) täyteen lastattua puuvenettä mantereelta Kajhällistä Sipoon saariston Kitöhön, tai keinuvalla merellä Hangon lähisaariin. Nämä antoivat erinomaista harjoitusta tulevia Sulkavan soutuseikkailuja varten.

Kolmen tyttären kasvatustilafilosofiassa vanhemmillani oli keskeisenä seikkana, että oma maa tuli tuntea hyvin. Ei ulkomaille ennen kuin on tarkoin perehdytty siihen, mitä Suomi tarjoaa. Niinpä isän lomat kunnanlääkärin työstä käytettiin automatkoihin ympäri Suomea: Pielinen ja Koli, Saimaa, Kallavesi, Päijänne, Näsijärven kierros.

■ Heinäkuinen merinäkömää Kirkkonummen Söderskäreniltä. (Markku Nikki/Kuvaliiteri)

■ Elisabeth Rehn osallistui Velkuan monitoimikeskuksen, Kummelin 15-vuotisjuhliin. Roosakissa on päässyt syliin. (Jorma Kylänpää)

Punkaharjun ainutlaatuinen kauneus herätti kerta kerralta yhä enemmän ihailua. Mutta opimme myös tuntemaan Järvi-Suomen monet ongelmat kuten heikot liikenneyhteydet, eristäytyneisyyden ja huolen toimeentulosta.

Sitten tuli meri voimalla ja vauhdilla kuvaan mukaan. Vietimme kesät 1960-luvun alkuvuosista lähtien Tavastfjärdenin rannalla Kirkkonummen Hilassa, 1970-luvun lopulla asuminen siellä muuttui ympärivuotiseksi. Olen siis saanut seurata liki 50 vuotta vedenlaatua omassa rannassamme ja Porkkalanselällä, kalakantojen vaihtelua, ihmeellisiä – mutta kalastajien syvästi vihaamia – hylkeitä Kallbådan majakan luona. Surullisinta kehitystä on tietenkin ollut sinilevien voimakas lisääntyminen, joinakin kesinä ne ovat muuttaneet selän vedet kellanvihreäksi limamassaksi.

Kesälomat muuttuivat viikoiksi Ahvenanmaalla ja Turunmaan saaristossa, omassa veneessä koko perheen kera. Silloin vielä koskematon luonto herätti kunnioitusta, saaret tulivat tutuiksi. Siellä oli omia, hyvin yksityisiä saariamme, joista vuosien mittaan tuli levähdyspaikkoja suurille venearmadoille Ruotsista... Jurmon Björkössä voitiin peseytyä sisäjärven makeassa vedessä, kunhan muisti väistellä suunnattomia kytitä polulla! Illalla veneessä Jurmo-Per antoi kaiken tietämyksensä saariston elinoloista käyttööme...

Unikeonkaste Jurmossa

Myöhemmin puolustusministerinä minulla oli etuoikeus vierailla myös armeijan saarilla, Utössä ja Örössä. Siellä ministerin odottamaton saapuminen pienellä moottoriveneellä synnytti hämmennystä. Epäonnekseni satuin myös yöpymään Jurmossa unikeonpäivänä. Per koki suunnatonta iloa, kun minut heitettiin korkealta laiturilta mereen, hänen flanellipyjamassaan.

Pikaisesti päätetty osallistumiseni maihinnousuharjoituksiin eräällä laivaston aluksella on saanut historiallisen ulottuvuuden. Kutsun sain iltalomalla olleelta miehistöltä Nauvossa, jonne olin mieheni kanssa tullut veneellä. Tapaus järkytti merivoimien johtoporrasta Turussa, kun he jälkikäteen saivat siitä raportin. Joulukuussa 2008 vierailin kummialuksellani, Uusimaalla. Tuo 17 vuoden takainen tapaus eli yhä merivoimien johdon muistissa!

Hienoin kokemus oli kuitenkin ensimmäinen lippuvala Bengtskärillä. Tuskin voi kuvitella mitään kauniimpaa ja isänmaallisempaa kuin nuorten miesten joukko karulla luodolla seisoen, taustanaan meri, vannomassa juhlallista valaa, luvaten puolustaa Suomea kaikissa tilanteissa.

Minä uskon – omiin kokemuksiini perustuen – että saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajan täytyy tuntea ja tietää saaristoelämän ehdot, näin on myös ollut asianlaita. Jos ei ole oppinut tuntemaan saaristoa nuoruusvuosista lähtien, on melko vaikeaa paneutua suuriin ongelmiin.

Jätehuolto on ollut ajankohtainen kaikkina vuosina. Joka tapauksessa saa olla kiittollinen, että vapaaehtoiset panostukset kuten 'Pidä saaristo siistinä' ovat voineet muuttaa ihmisten käyttäytymistä; nyt ollaan tietoisia ympäristön merkityksestä. Aikaisemmin saattoi nähdä oluttölkkejä ja rojua heitettävän veneestä laidan yli, nyt ovat yleiset asenteet tyystin muuttuneet – jos noin tekee, sitä ei hyvällä katsota. Jätehuolto ei toki koskaan ole täydellistä ja se asettaa nykypäivänä suuria vaatimuksia saaristokunnille. Olen joka tapauksessa tyytyväinen siihen, että kansanedustajana olen voinut tähän asiaan vaikuttaa; aloitteet 'Pidä saaristo siistinä' -kampanjan tukemiseksi johtivat tervetulleisiin avustuksiin yhdistykselle.

Usein toistuva vaatimus oli tietysti kunnallisveron osittainen suuntaaminen kesänviettokuntaan. Mökkiläiset tarvitsevat palveluita, kuluttavat teitä, vievät tilaa lautoilla jne. Toivomus yhden kuukauden kunnallisveron siirtämisestä kesäkuntaan ei toteutunut ainakaan minun aikani, kysymys oli liian mutkikas. Korotettu kiinteistövero tietenkin kompensoi tilannetta hieman.

Työ saaristoasiain neuvottelukunnassa oli minulle erittäin positiivinen kokemus. Erot ja yhtäläisyydet merialueiden ja sisävesien saaristojen välillä sisälsivät kiintoisia haasteita, kun piti esittää kaikkia tyydyttäviä ratkaisuja. Pelkkä saaristokunnan määrittely tuotti välistä päänvaivaa, etenkin silloin, kun valtion tuet muuttuivat kiinteän tieyhteyden rakentamisen jälkeen.

Kiinteiden tieyhteyksien hyvät ja huonot seuraukset herättävät yhä keskustelua. Pluspuolella ovat tietysti hyötyliikenteen esteetön sujuminen ja palvelujen parempi saatavuus. Mutta monet pelkäävät saaristokunnissa likaavien turistien virtaa, joka tuhoaa aidon, vanhan ympäristön. Toisille matkailu on mahdollisuus; turistit voivat tuoda kuntaan rahaa, kunhan kaikki suunnitellaan hyvin.

Kamppailu elämästä ja kuolemasta Puumalassa

Saaristoasiain neuvottelukunnan retket sekä Sisä-Suomeen että meren saaristoon olivat opettavaisia ja hyödyllisiä. Erityisesti muistan Puumalan; palokunnan uusi vene oli kauan kaivattu parannus kuntalaisten turvallisuuteen. Tempauksena järjestettiin kirkkovenesoutu, jossa neuvottelukunta kilpaili kuntaa vastaan. Tämä soutu oli kaunean pitkä ja kova, se oli kaukana leikistä. Luonnollisesti hävisimme.

Sulkavan soutu on yhteishengen, kilpailun ilon ja yhteenkuuluvuuden hienoimpia ilmentymiä kauneimmassa kesä-Suomessa. Melko tuoreena kansanedustajana osallistuin parisoutuun hyvän ystäväni kanssa. Olimme kumpikin tottumattomia tuontyyppiseen järviveneeseen ja ennen kuin opimme, olimme useita kertoja lähellä kaatumista. Toki ehdimme 65 kilometrin soutamisen aikana oppia yhtä ja toista. Soudimme yli yhdeksän tuntia paahtavassa auringossa. Saldona oli lämpöhalvaus sekä monia rakkoja käsissä ja takapuolella, mutta myös joukoittain uusia ystäviä ja suunnaton tyydytys, että selviydyimme siitä!

Toisen tärkeän, myönteisen kokemuksen saaristoasiain neuvottelukunta antoi minulle ensikäynnilläni Velkuassa. Se on kolmine satoine saarineen yksi Suomen pienimmistä kunnista, joka sijaitsee Merimaskun ja Iniön välissä. Kunta oli hienosti panostanut Kummeliin, joka minulla oli kunnia vihkiä. Kummeli on erinomainen esimerkki siitä, miten pieni saaristokunta voi järjestää kunnalliset palvelunsa. Vanhukset, lasten päivähoito, kirjasto ja ruokala ovat kaikki saman katon alla. Ja rajoja ei ole vedetty liian tiukalle, viihtyvyys ja kodikkuus ovat etusijalla. Kummelissa on esimerkiksi vähintään yksi kissa, joka on suurena lohtuna omaa kotiaan kaipaaville vanhuksille. On selvää, että vain puuhakkaat ihmiset voivat saada tällaisen paikan aikaan; Anne-Maija Kivimäki on tehnyt mittavan palveluksen sekä Velkualle että koko saaristolle.

Minua on ilahduttanut tulla kutsutuksi useita kertoja Velkuaan ja Kummeliin, kun toiminta on saavuttanut jonkin virstanpylvään. Viimeksi vierailin Velkuassa pari kesää sitten, jolloin kuntaliitoksen uhka oli ilmeinen. Se toteutuikin, mutta uskon, että Velkua kuuluu niihin pieniin kuntiin, jotka tulevat säilyttämään oman identiteettinsä myös suuremman kokonaisuuden osana.

Kuntauudistus edellyttää vuorovaikutusta

Kuntaliitokset vähensivät 1.1.2009 varsinaisten saaristokuntien lukumäärän kahdeksaan. Saaristojärjestelmään kuuluvien kuntien kokonaismäärä on nyt 48, mutta se tulee varmasti vähenemään. Näin ollen vuorovaikutus kaikkien niiden kesken, jotka ovat kiinnostuneita säilyttämään saariston perinteet ja kulttuurin, on tulevaisuudessa yhä arvokkaampaa. Tämä koskee ympärivuotisia ja vapaa-ajan asujia, matkailijoita, ruotsinkielisiä, suomenkielisiä, ja kaikkia muita.

On hienoa, että saaristossa kukoistaa monenlaisia aktiviteetteja, erilaisista markkinoista tärkeisiin kulttuuritapahtumiin. Näillä on suuri merkitys saariston ja saaristolaisten tulevaisuudelle. Kotkan meripäivät, Dragsfjärdin Baltic Jazz, Sulkavan soutu, Hangon regatta – kaikki nämä tarjoavat mahdollisuuden kokoontua yhteen. Myös satunnainen kävijä saa hitusen tietoa saaristosta ja sen hyvistä ja huonoista puolista asukkaiden kannalta. Tilaisuuksia järjestettäessä on hyvin toivottavaa, että ympäristö ja sen säilyttäminen ovat keskeisellä sijalla. Jos näiden massatapah- tumien jälkeen maisemassa ei ole muita jälkiä kuin täydet jäteastiat, tämä tavoite on saavutettu.

Kokonaan on tavoite saavutettu, jos tapahtumat lisäävät ymmärrystä Suomen saaristoalueiden ainutlaatuisuudesta sekä siitä, että saariston ihmisillä on edellytykset elää ja toimia siellä myös tulevaisuudessa.

JAN-ERIK ENESTAM

Laaja poliittinen perusta turvaa saariston

– Tärkein päätös, jonka muista ajaltani eduskunnassa ja saaristoasiain neuvottelukunnassa, oli saaristolain muutos vuonna 1993. Näin sanoo entinen kansanedustaja ja ministeri Jan-Erik Enestam. Hän toimii nyt Pohjoismaiden neuvoston sihteeristön johtajana.

– Ensimmäisellä eduskuntakaudellani käytiin periaatekeskustelu saariston käsitteen määrittelystä. Siinä oli kaksi päälinjaa: puhdasoppinen, jonka mukaan vain vailla kiinteää tieyhteyttä olevat alueet voitiin tulkita saaristoksi, ja sitten liberaalimpi näkemys.

– Jos puhdasoppinen käsitys olisi voittanut, saaristokuntien lukumäärä olisi vähentynyt rajusti. Minulla oli selkeä näkemys, että saaristopolitiikan pohjaa tulee laajentaa niin, että myös Sisä-Suomi on mukana työssä. Näin luotiin edellytykset vankemmalle poliittiselle tuelle saaristokysymyksissä, sanoo Enestam.

■ Rantakallioita ja kesän kukkaloistoa Kemiönsaarella. (Jari Kostet)

■ Jan-Erik Enestam kotitalonsa edustalla Västanfjärdissä syyskuussa 1985. (Per Lindberg/Hufvudstadsbladet)

– Silloin syntyi periaatteessa kolmenlaisia saaristoalueita. Oli kuntia, joissa yli puolet asukkaista oli vailla kiinteää tieyhteyttä. Näihin kuuluivat Hailuoto Oulun edustalla sekä Korppoo, Nauvo, Houtskari, Velkua ja Iniö Turunmaan saaristossa. Toiseen ryhmään kuuluivat ne kunnat, joissa vähintään 10 prosenttia asukkaista oli tuossa tilanteessa, kolmanteen saaristo-osakunnat. Lisäksi on vielä muissa kunnissa kymmenittäin asuttuja saaria vailla kiinteää tieyhteyttä, nekin hyötyvät jossain määrin saaristolaista. Minun aikanani oli myös tärkeää, että laaja ohjelmapohjainen saaristopolitiikka tuli aluepolitiikan osaksi.

– Saaristolaki on puitelaki, mikä tarkoittaa, että kaikella erityislainsäädännöllä on suuri painoarvo. Saaristolakia on arvosteltu hampaattomaksi, koska valtion työpaikkojen lukumäärä saaristossa vähenee. Mutta lailla on ollut ratkaiseva merkitys kuntien valtionosuuksien määräytymisessä. Ilman ns. saaristokerrointa olisivat saaristokuntien valtionosuudet olleet oleellisesti pienemmät. Ja ellei saaristolaki olisi vaikuttanut aluepoliittiseen lainsäädäntöön, yritysten investointi- ja kehitystuet olisivat olleet huonommat.

– Saaristoasiain neuvottelukunnalle on ollut hyvin tärkeää, että puheenjohtaja on mukana valtakunnanpolitiikassa. Tämä helpottaa monien asioiden valvontaa eri tahoilla.

Sähköistys tärkeää

– Toinen tärkeä kysymys minulle Turunmaan kansanedustajana oli saariston sähköistäminen. Tilanne li sellainen, ettei esimerkiksi Utöhön ollut sähkökaapelia ja siellä oli tyytyminen kalliiseen generaattorivirtaan.

- Sitten onnistuimme räätälöimään ratkaisun, jossa saaristossa työskentelevät ja kaapelin kautta tulevaa sähköä tarvitsevat viranomaiset (etenkin merivartiosto, luotit ja armeija) osallistuivat kustannuksiin. Yllättävän monet vapaa-ajan asukkaat liittyivät heti mukaan. Näin voitiin sähköistämisen toteuttaa, sanoo Enestam.

- Olen aina halunnut puhua toimivasta saaristosta. Ei riitä puhua elävästä saaristosta, sen pitää myös toimia. Täällä tarvitaan käsityöläisiä, kalastajia, kauppvoja ja palveluita sekä vakituksille että vapaa-ajan asujille.

- Itse olen kasvanut ja asunut Västernärddiss, joka 1. tammikuuta 2009 lähtien on osa Kemiönsaaren kuntaa. Meillä on Västernärddiss 110 kilometriä rantaviivaa, meri ei koskaan ole kaukana.

- Kun kuntaliitokset tulivat ajankohtaisiksi, minulla oli näkemys, että Turunmaan kahdeksan kunnan olisi pitänyt muodostaa vahva, 23 000 asukkaan yksikkö. Tämä olisi voinut motivoida rakentamaan silta Kemiönsaaren ja Paraisten välille, mutta suurkuntaa ei syntynyt.

- Vaikka työskentelen nyt Kööpenhaminassa, omistan yhä sisareni Tua Storbergin kanssa K.A.Erikssonin kaupan Västernärddiss. Se on nimetty isoisäni mukaan, mutta jokapäiväisessä puheessa sitä kutsutaan vain nimellä "Knallis". Kesällä 2008 kauppa täytti 110 vuotta ja se on perheyriksenä lajissaan Suomen toiseksi vanhin.

- Työskentelin siellä poikasena ja myin muun muassa suolaa kalastajille. Meillä oli suola-aitta rannassa ja tavaraa myytiin säkeittäin kuten sementtiä, jota tuotiin kaljaasilla kauppaan Paraisilta.

Soutu, kalastus – ja polkupyörä

- Sekä oma että sisareni tytär aikovat pitää kauppaa jatkossakin, mistä olen iloinen. Perinne on vahva ja isäni Bengt Enestam totesi kerran lujasti: "Knalliksessa on kaikkea, ja jos jotain ei ole, niin sen me hankimme."

- Lapsena sain ensi kosketukseni kalastukseen. Isä oli innokas kalastaja ja hän pakotti minut soutajaksi, kun piti laskea verkot tai pitkäsiima. Hän myös myi kalaa sekä kaupassamme että Turussa, ja minä sain kolmanneksen tuloista soutajanpalkkana.

- Talvisin kalastin itse haukikoukulla ja myin saaliin. Siitä tuli hyvin taskurahaa! Haukea saa kotivesistämme yhä, mutta ahven on kadonnut. Samalla pohjakasvillisuus on tihentynyt niin, ettei pitkäsiimaa kannata laskea. Vesien liikaravinteisuus on saaristossa suuri ongelma. Ankerias ja kuha ovat siirtyneet uloimpaan saaristoon, sekin on merkinä siitä, että kaikki ei ole niin kuin pitää.

- Vanhempani hankkivat aikoinaan kesämökin saaristosta Västernärddin ulkopuolelta. Minulla itselläni on oma saari, Lilla Lågholmen, kaukana Bolaxin saaristossa. Kirkkaalla säällä voi nähdä Hangon kirkontornin, sanoo Enestam.

Vielä 4-5 vuoden ajan voi vuonna 1947 syntynyt Enestam pitää Kööpenhaminaa työpaikkanaan ennen eläkepäiviä Västernärddiss. Vain runsaan vuoden jälkeen on hän uskaltanut pelotta pyörän selkään kaupunkiliikenteessä.

- Olen hankkinut asunnon Österbrosta ja minulla on 15 minuutin pyörämatka töihin Kongens Nytorvin lähelle. Ajan joka päivä vakaalla, vaihteettomalla "virkapyörälläni". Se on ruotsalainen armeijan pyörä, jonka sain ollessani puolustusministerinä. Vapaa-ajalla kaivan sitten esiin yksityisen 21-vaihteisen pyöräni, ja silloin ovat vuorossa retket Örestadiin ja Kastrupiin.

- Nykyisessä työssäni tuottaa sanomatonta iloa, että viikonloput ovat vapaat. Poliittikkona näin ei ollut. Tuon ajan käytän kolmeen intohimooni; luen, liikun ja laitan ruokaa. Pyöräilyn ohella ohjelmassa on uintia, kuntosali, sauvakävely ja rullaluistelu. Kotona Västernärddiss tulee kesällä harrastettua sekä melontaa että soutua.

MIKAELA NYLANDER

Olemmeko saaristoromantikkoja?

Vasta valittuna saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana vuonna 2003 sain vastata kysymykseen, mitä oikeastaan tiesin saaristosta ja sen olosuhteista. Spontaani vastaukseni oli, etten minä ainakaan ole mikään saaristoromantikko. Vastaus oli varmaan enemmän suurten elokuvien kuten Myrskyluodon Maijan ”sanelema” eikä omiin kokemuksiin perustuva. Omat kokemukset olivat nimittäin melko kaukaa lapsuudesta, ainakin muistoissa alati yhtä aurinkoisilta, joutilailta kesäpäiviltä itäusmaalaisessa saaristossa.

Saaristoasiain neuvottelukunnan työssä saaristoromantiikka loistaa poissaololaan. Minun puheenjohtajuusvuosinani, ja mitä suurimmassa määrin tällä hetkellä, meidän on ollut pakko keskittyä määrätietoisesti kehittämään sitä, minkä koemme nyt 60 vuotta täyttävän saaristopolitiikan rungoksi. Maailma muuttuu, joten myös kansallisella tasolla Suomessa on pakko koko ajan suuntautua uudelleen. Näin voidaan vakuuttua siitä, että lakimme ja järjestelmämme muotoutuvat ajan vaatimusten mukaisiksi. Tämä vaatii usein paljon työtä, näkemystä ja poliittista tahtoa. Vain tällä tavalla toimien saaristopolitiikka löytää paikkansa alati muuttuvassa maailmassa.

Vuonna 1981 voimaan astunut saaristolaki on kansallisen saaristopolitiikan lippulaiva. On paljolti saaristolain ansiota, että valtionosuusjärjestelmään sisältyy saaristolisä, että saaristossa maksetaan korotettua yritystukea ja että meillä on panostettu saaristoliikenteeseen enemmän kuin missään muualla Euroopassa. Saaristolaki on myötävaikuttanut siihen, että meillä on ollut kansallinen saaristopolitiikka, joka on sisältänyt kotimaista ja EU:n kautta tulevaa kehitysrahaa saaristolle. Ja lopuksi vaan ei vähiten: kansallinen saaristo-ohjelma on johtanut valtioneuvoston periaatepäätökseen saariston kehittämisestä. Tämä on ollut ennen kokemattoman tärkeä poliittinen signaali – tällä perusteella tiedetään, mitä konkreettisia toimenpiteitä hyvään kansalliseen saaristopolitiikkaan tulee sisältyä.

Myös tulevaisuus on täynnä haasteita. Monet aiempien neuvottelukunnan jäsenten hyvin tuntemat kysymykset ovat taas ajankohtaisia. Valtioneuvosto on tällä hetkellä muotoilemassa uutta valtionosuusjärjestelmää ja taas on huoli, miten saaristotuelle käy. Meillä on näin ollen täysi syy valvoa etujamme.

Aluekehityslaki on lisäksi lausuntokierroksella ja luonnos antaa aiheen pelätä, että saaristoon investoivien yritysten korotettua tukea muutetaan tavalla, joka alistaa sen poliittiseen harkintaan jokaisen hallituskauden aikana. Nykyinen järjestelmä on taannut korotetun tukitason. Työ ei koskaan lopu, panostuksemme kohteet vaihtelevat. Joskus ne ovat lempiutusintoja, jotka saavat neuvottelukunnan jäsenet astumaan junaan tai lentokoneeseen ja tulemaan pääkaupunkiin osoittamaan, että olemme tosissamme – me aiomme jatkaa kansallista saaristopolitiikkaa.

Vaikka saariston ympärivuotinen asutus on vähentynyt, kannattaa pitää mielessä, että siellä ei ole koskaan asunut niin paljon ihmisiä osa-aikaisesti kuin siellä nyt asuu. Näin ollen yritystoiminnan mahdollisuudet ja potentiaali ovat olemassa – saaristo voidaan pitää elävänä. Työ monipuolisten palveluiden ja matkailun hyväksi on tullut saaristoasiain neuvottelukunnalle yhä tärkeämmäksi, perinteisten elinkeinojen ohella.

Saaristo on mahdollisuus kaikille suomalaiselle. Tämän olemme neuvottelukunnassa huomanneet myös silloin, kun käymme tervehtimässä ministereitä, eduskuntaryhmiä ja virkamiehiä – emme koskaan aloita etujemme vaalintaa tyhjästä. Kaikki tuntevat jossain määrin saariston haasteet ja asiamme tulevat ymmärretyiksi, kun kerromme havainnollisesti, miten tärkeitä saaristopolitiikalle ovat saaristolisät, liikenne rahat tai ympärivuotisen asumisen salliminen vapaa-ajan asunnolla. Saaristopolitiikka on kaikesta huolimatta hyvin pieni aluepolitiikan osa.

Saaristoasiain neuvottelukunta haluaa saaristohistoriikin kautta välittää nöyrät ja hyvin lämpimät kiitokset kaikille niille, jotka eri tasoilla ovat työskennelleet saariston hyväksi! Vahvuus piilee monipuolisuudessa – kehoon eivät ole kantaneet korttaan vain poliitikot ja virkamiehet. Ihmiset erilaisissa yrityksissä, yhdistyksissä ja kulttuurielämässä ovat mitä suurimmassa määrin olleet mukana yhteisessä sydämenasiassa, ainutlaatuisen saaristomme parissa.

Lämmin kiitokseni välittyy myös kaikille, jotka ovat eri tavoin myötävaikuttaneet tämän historiikin syntyyn.

Saaristoasiain neuvottelukunnan työnä on vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Kamppailemme valtionosuuksien epäedullisia kertoimia vastaan, puhumme lämpimästi valtion budjetin eri momenttien saaristoa koskevista kohdista. Arkinen työmme koskee erilaisia lakeja, budjettimäärärahoja, ohjelmia ja järjestelmiä. Kun tarkemmin ajattelen – ehkä minussa sittenkin on saaristoromantikkoa samoin kuin monissa muissa, jotka antavat työlle käyttövoiman. Olemmeko me kaikki, kaikesta huolimatta, pieniä saaristoromantikkoja?

■ Kansanedustaja Mikaela Nylander on toiminut saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana vuodesta 2003. (Eduskunnan arkisto)

HANNA KOSONEN

On aika paljastaa salassa pidetty helmi

Kun kotiseudulleni Saimaan saaristoon saapuu vieraita, hämmennyn edelleen heidän pyöreinä loistavista silmistään ja ylitse vuotavista sanoistaan. ”Miten teillä voi olla näin kaunista? Tajuatko, minkä upeuden ympäröimänä asut?” Yritän toki tajuta, ja olen monella tavalla tajunnutkin.

Tärkeää on käydä kaukana, jotta näkee läheltä kallioiset ja monimuotoiset rannat, aavat selät ja juotavan puhtaat vedet. Silloin myös kuulee, ettei mistään kuulu mitään. Hiljaisuus on käsittämätöntä luksusta suurimmalle osalle maailman asukkaista.

Saaristomme ovat salassa pidetty helmi, jota useimmat eivät vielä ole löytäneet. Lapin turistivirrat ovat jo vuosia jatkaneet kasvuaan, ja Lappi on houkutellut vierailijoita niin Euroopasta kuin erityisesti Aasiasta. Suomen saaristo- ja rannikkoalueilla on brändin rakentamiseen ainakin yhtä hyvät edellytykset. Matkailu voisi olla nykyistä paljon suurempi vetonaula ja elinkeino.

Turistit eri puolilta maailmaa etsivät eksotiikkaa puhtaasta luonnosta ja turvallisuudesta. Saaristomatkan kasvattamisessa täytyy edelleen muistaa kestävä kehitys, jotta kasvu tapahtuu luonnon ehdoilla. Saaristojemme juttu on juurikin hiljaisuus, puhtaus ja luonnon kauneus, siksi matkailun pitää ehdottomasti olla kestävää ja hallittua.

Lisääntyvän matkailun ympäristövaikutukset ovat tulevaisuuden haasteita, mutta jo nyt meillä on huolehdittavaa. Mikromuovit aiheuttavat ekologisen katastrofin leviessään luontoon, meriin ja sisävesistöihin. Myös jätteiden keräystä ja kierrätystä täytyy parantaa. Muoviongelmaan on puututtava nyt eikä myöhemmin, jotta kaiken arvokkain eli saariston puhtaus säilyisi.

■ Hanna Kosonen valittiin vuoden 2015 eduskuntavaaleissa keskustan kansanedustajaksi Kaakkois-Suomen vaalipiiristä. Hänellä on useita mitaleita hiihtosuunnistuksen MM-kilpailuista sekä nuorten että aikuisten sarjassa.

Matkailu- ja ympäristöasioiden lisäksi saaristoasiain neuvottelukunnan laajaan tehtäväkenttään kuuluu perinteinen saaristopolitiikka: puolustaa saaristoalueiden valtionosuuksia ja saaristoliikenteen tukia. Viime vuosina puheenjohtajakaudellani painopiste on ollut myös saariston elinvoiman ja infrastruktuurin kehittämisessä.

Elinkeinopuolella neuvottelukunta on tukenut hallituksen kärkihankkeiden edistämistä saariston osalta. Vesistöihin, metsiin ja peltoihin perustuvaa biotaloutta on kehitetty, samoin saaristo- ja vesistömatkailua, elämyselinkeinoja ja muuta yrittäjyyttä. Kierto- ja jakamistalouden näkökulmaa pidetään mukana kaikessa kehittämistoiminnassa.

Tavoitteenamme on myös houkutella yhä useampia suomalaisia asumaan saaristoon. Tällä saralla neuvottelukunta on edistänyt matkailua, vapaa-ajan asumisen kehittymistä kakkos- ja ykkösasumiseksi, sähköisten digipalvelujen ja liikkuvien palvelujen tarjontaa sekä tonttitarjontaa saarilla.

Saaristoasiain neuvottelukunta toimii saaristoja sekä saaristolaisia varten. Tavoitteenamme on myös auttaa saaristot jo löytäneitä sekä heitä, jotka vielä eivät helmiämme ole löytäneet. Soisin mahdollisimman monelle ne elämykset, joita meri- ja järvimaisemamme antavat. Töitä toki täytyy tehdä, että saaristojemme salaisuus aukeenee.

■ Tyysaari on yksi Pihlajaveden 3819 saaresta. Saariden yhteispinta-ala on 60250 ha eli lähes yhtä suuri kuin järven vesiala. Yli sadan hehtaarin saaria tässä järvessä on 45. (Reijo Nenonen / Vastavalo)

JACOB SÖDERMAN

Kuusi menestyksen vuotta

Aluepolitiikkaa tehostettiin 1970-luvun alussa. Edellisen vuosikymmenen lopulla maaseudun asukasluku oli vähentynyt, etenkin saaristossa. Väki muutti taajamiin ja Ruotsiin työn ja paremman elintason toivossa.

Valtakunnanpolitiikassa asenteet suomenruotsalaisia kohtaan olivat suopeat. Myös saariston kehitystavoitteisiin suhtauduttiin positiivisesti.

Nämä seikat panin merkille saaristoasiain neuvottelukunnan varapuheenjohtajana vuosina 1974–1981. Toimintaamme luonnehti menestyksekkäisyys. Tähän vaikutti oleellisesti tarmokas ja yhteistyöhaluinen puheenjohtajamme, professori Jan-Magnus Jansson, jonka työtavat olivat rakentavat. Myös kauppa- ja teollisuusministerinä toimiessaan hän johti neuvottelukuntaa.

Toinen henkilö, jonka ansiosta saariston tarpeista huolehdittiin, oli ahvenanmaalainen kansanedustaja Evald Häggblom. Hän oli eduskunnassa hyvin pidetty. Carl Olof Tallgren ja Christoffer Taxell olivat myös tärkeitä neuvottelukunnan jäseniä; he tunsivat saariston asiat ja olivat vakaita kehitysoptimisteja.

Noina vuosina meillä oli esillä kolme keskeistä aihepiiriä:

- saariston luokittelu kehitysalueeksi ja elinkeinoelämän yleinen kehitys
- saaristolaisten oikeus parempiin liikenneyhteyksiin
- erilaiset aloitteet saaristokalastuksen tukemiseksi.

Edistysaskeleista mainittakoon, että saaristokunnat luokiteltiin vuoden 1975 laissa kehitysalueiksi. Lisäksi tämän aseman saivat osat eräistä muista kunnista, esimerkiksi silloiset Hiittinen ja Bergö.

Saariston hyötyliikenne sai etuajo-oikeuden lautoille, suunnitelmat lauttojen aikatauluttamisesta estettiin, saaristolaisille tuli vapaat matkat yhteysaluksilla. Tiet, lautat ja yhteysalukset paranivat.

Kalastuselinkeinon osalta neuvottelukunta tuki muun muassa kalan hinnoittelua koskevaa lakia, markkinointitukea, uusia kalastussatamia kylmälaitteineen sekä kalastajien ammattikoulutuksen kehittämistä.

Kamppailu saaristolaista

Vuosien mittaan tuli kamppailu saaristolain aikaansaamisesta yhä enemmän esille. Itse asiassa ei ollut kyse pelkästään tästä laista, vaan myös useista muutosehdotuksista muihin lakeihin, jotta niissä otettaisiin saariston olosuhteet paremmin huomioon.

FSA eli Finlands svenska arbetarförbund ehdotti arkistoni mukaan (FSA:n kokous 1973, Arbetarbladet 14.5. ja 27.7.1975) lakia saariston kehittämiseksi vuonna 1973 ja pyrki myöhemmin kiirehtimään asiaa.

FSA ehdotti toimikunnan perustamista lakiesitystä valmistelemaan. Vuonna 1974 tein asiasta eduskuntakyselyn. Ministeri Heimo Linna vastasi, että tuollaista lakia ei tarvita, vaan että uusi aluepoliittinen lainsäädäntö riittäisi myös saaristolle (Åbo Underrättelser 1.6.1974).

Ajatus sai vuosien mittaan kuitenkin laajaa kannatusta saaristokunnista. Kun asia ei edennyt ministeriöissä, puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson ehdotti neuvotte-

lukunnan kokouksessa 12.2.1976, että SANK itse valmistelisi lakialoitteen. Ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti.

Lokakuun 28. päivänä 1977 neuvottelukunta saattoi lähettää ensimmäisen luonnoksen lausuntokierrokselle. Se johti keskusteluun, jossa kunnat, maakuntaliitot, yritykset ja kalastajajärjestöt asettuivat tukemaan ehdotusta, mutta eri valtiolliset tahot olivat epäilevällä kannalla. Poliittisella kentällä ehdotus sai hyvän vastaanoton. Neuvottelukunnalta vaadittiin vielä runsaasti aktiivisuutta ennen kuin hallitus antoi esityksen eduskunnalle.

Laki saariston kehityksen edistämisestä hyväksyttiin lopulta eduskunnassa keväällä 1981 ja se astui voimaan 1. marraskuuta 1981.

Muistelen kuutta vuottani neuvottelukunnassa yhteistyön ja menestyksen aikana. Jan-Magnus Jansson oli hyvä puheenjohtaja. sihteerit Ole Åberg, Åke Doktor, Gunnar Niemi ja Ossi Heinonen työskentelivät aktiivisesti ja dynaamisesti.

Panostimme paljon myös Sisä-Suomen saariston olojen parantamiseen. Jäsenemme, kansanedustaja Mauri Miettinen (kokoomus) ja kunnallisneuvos Esu Niemelä (keskusta) antoivat tälle suuren arvon.

■ Saariston asioiden ajaja Gullkronassa. Etualan kolmikko oikealta puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson, Ahvenanmaan kansanedustaja Evald Häggblom ja budjettisihteeri Aulis Mannonen, taaempana keskellä varapuheenjohtaja Jacob Söderman ja vasemmalla Dragsfjärdin kunnanjohtaja Curt Dannström. (Turun Sanomat)

”Söderman kotoisin kaikkialta”

Teimme 1970-luvun lopulla matkan ruotsinkieliselle Pohjanmaalle ja vierailimme muun muassa Raippaluodossa, Björköbyssä ja Maksamaalla. Saapuessamme Björköhön isännät ilmaisivat ilonsa siitä, että neuvottelukunnan varapuheenjohtajalla oli juuret tuossa kylässä. Äidinäitini Maria Roos, omaa sukua Brink, oli kotoisin Ribackin tilalta. Jansson myhäili ystävällisesti.

Kun tulimme Maksamaalla Tottesundin kartanoon, isännät ilmaisivat ilonsa siitä, että neuvottelukunnan varapuheenjohtajalla oli juuret tuossa talossa. Ohlin laatiman Björkön kotiseutuhistorian mukaan Tottesundin herra, von Numers, oli 1700-luvulla antanut maata ja rahoittanut Ribackin tilan rakentamisen avioliiton ulkopuoliselle pojalleen. Jansson myhäili happamasti.

Puheenjohtaja Jansson yöpyi vaimonsa Sivin kanssa eräällä kesäasunnolla Mustasaassa. Illalla Jansson halusi katsoa TV-uutiset. Siv tunsu viereisen talon väen ja heidät otettiin siellä ystävällisesti vastaan. Uutisissa kerrottiin myös neuvottelukunnan vierailusta. Janssonia ja minua haastateltiin, mikä sai Janssonin huomauttamaan: ”Söderman on ihmeellinen hahmo, hän on kotoisin kaikkialta.” Talon emäntä totesi siihen, että Söderman oli pienenä poikana nukkunut sohvassa, jossa vieraat istuivat.

Sodan aikana oli isäni vene kerran kiinnittynyt Vaskiluotoon. Äitini oli tullut Vaasasta tapaamaan isääni ja oli tarvinnut minulle turvallisen hoitopaikan. En tiedä miten olin päätenyt juuri tuolle sohvalle.

Seuraavana aamuna Jansson kertoi tämän tarinan meille. Hän oli nyt suuresti huvittunut.

Toivotan nykyiselle saaristoasiain neuvottelukunnalle samanlaista yhteistyöhenkeä kuin meillä oli, sekä kaikkea ajateltavissa olevaa menestystä.

■ Björköbyn Svedjehamnin edustalla olevat moreeniselänteet tekevät alueesta ainutlaatuisen. Merenkurkun saaristo nimettiin Unescon luonnonperintökohteeksi vuonna 2006. (Arto Hämläinen/Mustasaaren kunta)

LAURI METSÄMÄKI

Kaksi vuosikymmentä näköalapaikalla

Kaksikymmentä vuotta saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenenä ja siitä kuuksitoista vuotta varapuheenjohtajana antoi mainion näköalapaikan, josta saattoi seurata ja pyrkiä vaikuttamaan saariston elinolosuhteisiin ja saaristopolitiikkaan ylipäänsä.

Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajuus on perinteisesti ollut Ruotsalaisen kansanpuolueen läänitys. Kaikki seitsemän puheenjohtajaa ovat olleet näkyviä RKP:n poliitikkoja. Varapuheenjohtajuus sitä vastoin on vaihdellut SDP:n ja keskustan välillä, hallituspohjan mukaan.

Laki saariston kehityksen edistämisestä, eli lyhyesti saaristolaki tuli voimaan marraskuussa 1981. Se antoi uudenlaisen oikeudellisen pohjan saaristoasiain neuvottelukunnan toiminnalle. Laki velvoitti valtion virastoja ja laitoksia pyytämään neuvottelukunnalta lausunnon koskien toimintojen ja työpaikkojen vähentämistä saaristossa. Laki myös velvoitti valtiota ja kuntia ottamaan huomioon saariston erityisolosuhteet elinkeinojen ja palvelujen kehittämisessä.

Saaristolaki, yhtä vähän kuin saaristoasiain neuvottelukuntakaan, ei ole voinut pysäyttää saariston vakituisten asukkaiden pois muuttoa. Se on käytännössä jatkunut 1950-luvulta meidän päiviimme asti. Tänäpä saaristossa vakituisesti, ilman kiinteää tieyhteyttä, asuvia on Ahvenanmaa mukaan lukien noin 11 000. Kysymys täytyykin asettaa, mikä olisi tilanne ilman saaristolakia ja neuvottelukuntaa?

Oma kokemukseni ja näkemykseni on, että ilman lakia ja saaristoasiain neuvottelukuntaa saariston kehittäminen olisi jäänyt lapsipuolen asemaan. Laajapohjainen parlamentaarisesti valittu neuvottelukunta on omalta osaltaan taannut sen, että kaikki poliittiset puolueet ovat tasapuolisesti olleet mukana toiminnassa. Se on neuvottelukunnan työn ja uskottavuuden kannalta ollut ensiarvoinen asia.

Rakennemuutosten pyörteissä

Viime vuosikymmenten rakennemuutokset ovat ravistelleet myös saaristoa. Sen elämä ja elinkeinot ovat olleet vuosikymmeniä jatkuneen muutoksen kourissa. Kalastus ja siihen liittynyt pienimuotoinen maanviljelys on ratkaisevasti menettänyt merkitystään nykyisten tehokkuusvaatimusten edessä. Merenkulku ja siihen liittyvät elinkeinot ovat myös vähentäneet työpaikkoja, vaikka työllistävätkin edelleen huomattavan osan saaristolaisista.

Suurin muutos työpaikkojen suhteen on tapahtunut valtionhallinnon puolella. Vaikka saaristolaki erityisesti velvoittaa valtiovaltaa ottamaan huomioon saariston erityisolosuhteet elinkeinojen ja palvelujen kehittämisessä, valtio on omilla toimenpiteillään vienyt lukumääräisesti eniten työpaikkoja saaristosta. Puolustusvoimat, rajavartiolaitos, merenkulkulaitos, tulli, poliisi, verovirasto ja posti ovat vähentäneet useita satoja työpaikkoja saaristokunnissa. Saaristoasiain neuvottelukunta on, yhdessä toimenpiteiden kohteeksi joutuneiden kuntien kanssa, käynyt epätaisaista kamppailua valtion viranomaisten kanssa, yleensä heikolla menestyksellä. Eri virastoille asetetut säästötavoitteet ovat pääsääntöisesti ajaneet saaristolain hyvien periaatteiden yli.

Työ ei kuitenkaan ole ollut turhaa. Monissa muissa asioissa pärjäsimme paljon paremmin. Neuvottelukunnan työn tuloksena on esim. valtionosuusjärjestelmää muutettu sisällyttämällä saaristokerroin yleiseen valtionosuuteen. Tällä toimenpiteellä on ollut suuri merkitys kunnallisten palvelujen säilymiselle saaristossa. Saaristoisuus on yksi kriteeri myös kuntien harkinnanvaraisia avustuksia myönnettäessä. Neuvottelukunta on ollut aktiivinen myös monien eri lakiesitysten käsittelyn yhteydessä ja pyrkinyt tuomaan saaristonäkökulman päättäjien tietoon.

Projekteja ja selvityksiä

Neuvottelukunnan suurin työsarka oli minun jäsenyyteni aikana kuitenkin erilaisten projektien, selvitysten ja tutkimusten ideointi, rahoituksen hankinta ja koordinointi. Minulle on erityisesti jäänyt mieleen joitakin niistä, esimerkiksi Hyvän elämän saaristo -kampanja. Se oli massiivinen satsaus, johon osallistuivat lähes kaikki kunnat, joissa on asuttuja saaria. Kampanja sisälsi TV-, lehti- ja suoramainontaa sekä erilaisia tapahtumia kuten osallistumisen Helsingin silakkamarkkinoille. Projekti myös onnistui ja tuotti sekä uusia asukkaita että työpaikkoja saaristokuntiin.

■ Näköalapaikka saaristoon. Parhaina saariston näköalapaikkoina Lauri Metsämäki pitää valtakunnallisia saaristoseminareja, jotka ovat myös tuoneet merenrannikon ja sisävesien saaristolaisia lähemmäksi toisiaan. (Petri Kuokka)

Toinen mieleen jäänyt projekti oli Vapaa-ajan asumiskampanja. Sen tarkoituksena oli hyödyntää vapaa-ajan asumisessa olevia mahdollisuuksia saariston ja haja-asutusalueiden elinkeinotoiminnan ja palvelujen kehittämiseksi. Kampanja sai huomattavaa julkisuutta eri tiedotusvälineissä ja antoi sysäyksen useisiin jatkoprojekteihin, muun muassa tutkimukseen vapaa-ajan asumisen kunnallistaloudellisista vaikutuksista.

Rantarakentamiseen liittyvät kysymykset olivat pitkään kiistan aiheena ympäristöviranomaisen ja saaristoasiain neuvottelukunnan välillä. Neuvottelukunta toimi aktiivisesti sen puolesta, että rannikkoa tulee voida käyttää mökkirakentamisen ohella myös vakituiseen asumiseen. Neuvottelukunnan näkemyksen mukaan tämä lisäisi haja-asutusalueiden vetovoimaa, parantaisi etätyön mahdollisuuksia ja vahvistaisi palvelurakenteita. Tässä yhteydessä nousi esiin myös kysymys vapaa-ajan asunnon muuttamisesta vakituiseksi. Neuvottelukunnan kanta oli, että kuntien tulee saada itse päättää kaavoihin myönnettävistä poikkeuksista.

Perinteisten elinkeinojen taantuessa on saaristoon perustettu uusia yrityksiä matkailun, rakentamisen ja erilaisten palvelujen tuottamiseksi. Jatkuvasti kasvava mökkiläisten määrä luo vuosi vuodelta yhä enemmän erilaisten palvelujen tarvetta. Saaristoasiain neuvottelukunta on omalta osaltaan pyrkinyt eri tutkimusten ja projektien kautta tuomaan uusia ideoita saaristolaisrytittäjien tarpeisiin.

Neuvottelukunnan toiminnan anti

Kaikkein mieleenpainuvimpia muistoja on itselleni jäänyt valtakunnallisista saaristoseminaareista, joita on järjestetty vuodesta 1991 alkaen. Saaristoasioista kiinnostuneilla on kerran vuodessa mahdollisuus kokoontua pohtimaan yhteisiä asioita korkeatasoisten luennoitsijoiden johdolla. Tämä toimintamuoto on käsittääkseni saanut erittäin paljon kiitosta. Ainakin itselleni se on ollut toiminnan parasta antia. Se on myös lisännyt merenrannikon ja sisävesien saaristolaisten ymmärrystä toistensa ongelmia kohtaan. Ja mikä parasta, se on luonut pysyviä kontakteja ja ystävyyssuhteita ihmisten välille.

Kun arvioidaan saaristoasiain neuvottelukunnan työtä ja sen vaikutusta, on myös samalla todettava, mitkä työvälineet ja resurssit neuvottelukunnalle on annettu. Neuvottelukunnan resurssit ovat aina olleet pienet. Vielä 1990-luvulla toimittiin ilman omaa budjettia. Yhä edelleen on projektirahoitus hankittava eri lähteistä niin julkiselta kuin yksityiseltäkin sektorilta.

Saaristolain mukaan neuvottelukunta on vain lausuntoja antava elin, ilman varsinaista päätäntävaltaa. Tästä huolimatta onnistuimme mielestäni hyvin. Meillä on edelleen elävä saaristo, jossa ihmisillä on työtä ja toimeentuloa. Yhä useampi mökkiläinen kokee mökkikuntansa toiseksi kotikunnakseen ja viettää siellä yhä pidempiä aikoja vuodesta. Tämä on ollut myös yksi neuvottelukunnan päämääristä.

Tähän itsekehuun voi joku tietenkin todeta, että neuvottelukunta on epäonnistunut, kun se ei ole voinut estää saariston rakennemuutosta. Se on yksi näkökohta. Toinen on mielestäni se, että ilman neuvottelukunnan panosta asiat voisivat olla ja varmasti olisivatkin vielä huonommin.

JORMA TURUNEN

Kolme vuosikymmentä Kesälahdella

Lapin Kullan kuorma-auton ei olisi luullut Pohjois-Karjalan lumiin takertuvan. Näin kuitenkin kävi ja auto oli hinattava Kesälahden kunnan traktorilla vuokratalon pihaan. Autossa oli nuoren, vastavalitun kunnanjohtaja Jorma Turusen muutto-kuorma. Kuusamon elinkeinoasiamiehen tehtävien jälkeen odottivat uudet haasteet. Elettiin joulukuuta 1981.

– Alku ei luvannut hyvää. Ensimmäinen allekirjoittamani paperi oli sadantuhannen markan vekseli. Rahaa ei muutoin ollut kunnan käyttömenoihin.

Kesälahti on 2500 asukkaan saaristo-osakunta. Vesistöjen osuus kunnan pinta-alasta on tasan kolmannes. Suomen kirkkaimpiin järviin kuuluva Puruveden aallot loiskivat peninkulmien matkalla Kesälahden rantoihin. Kunnan maa-ala on tällä vuosituhannella hieman lisääntynyt.

– Vuoden 2006 alussa Kesälahteen liitettiin Parikkalasta 31 hehtaarin alue, Sarvisalon saaren itäinen pää. Saari oli katkaistu Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 ja nyt uskalsimme poiketa tuosta ikivanhasta rajalinjasta. Asukkaat toivoivat tätä liitosta, koska yhteydet Kesälahden palveluihin ovat tiiviimmät.

Vekselin jälkeenkin riitti vaikeuksia.

– Ensimmäisen vuoden sisällä nurin meni kaksi yritystä, joita molempia kunta oli taannut miljoonalla markalla. Ja 1990-luvun alkupuolella tehtiin yhtenä vuotena niin tappiollinen tilinpäätös, että kunnan työpaikoista katosi säästöjen seurauksena neljännes. Tuota tilinpäätöstä en anna itselleni anteeksi, vaikka myöhemmin katsottuna taloutta ei muutoin olisi voitu saada kohenemaan.

Saaristo-osakunnaksi Kesälahti nimettiin vuonna 1989.

– Tämä merkitsi lisääntyviä valtionavustuksia, jotka vielä tuohon aikaan olivat myös saaristo-osakunnille merkittäviä. Pääsimme myös mukaan muun muassa saa-

■ Kesälahden kunta ja Kotkan kaupunki palkittiin Hyvän Elämän Saaristo-kampanjan aktiivisimpina kuntina vuonna 1990. Ministeri Ole Norrbackin ojentamaa kunniakirjaa vastaanottamassa kunnanjohtaja Jorma Turunen, oikealla Kotkan elinkeinoasiamies Kari Oksanen. (SANK:n arkisto)

ristomatkailu- ja mökkiprojekteihin, joita pystyimme hyödyntämään jatkossa omissa hankkeissamme. Tällainen oli esimerkiksi Kesälahti nousuun -kampanja.

Saaristoasiain neuvottelukunnan jäseneksi Jorma Turunen tuli vuonna 1999 ja varapuheenjohtajaksi vuonna 2007.

- Valtakunnallisissa saaristoseminaareissa olin ollut jo vuodesta 1991 lähtien, vain kaksi kertaa on jäänyt ulkomaanmatkojen takia väliin. Saaristokoulujen asiat olivat vielä 2000-luvun alussa pinnalla, niiden lakkauttamista vastaan neuvottelukunta antoi lausuntoja, monesti saaristokunnan omaa kantaa vastaan! Sittemmin on lausuntoasioina ollut runsaasti merenkulku-, tulli-, luotsi- ja postilaitosta koskevia toimintojen lakkautuksia.

Varapuheenjohtajan tehtäviin kuuluu neuvotteluja ja käyntejä ministereiden ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien luona. SANK:n kokouksissa eduskuntatalossa Turuselle lankeaa usein ”osa-aikapuheenjohtajuus”, kun varsinainen puheenjohtaja poistuu istuntosaliin äänestämään.

Kesälahden tulevaisuutta kunnanjohtaja Turunen ei uskalla ennustaa.

- Pari seuraavaa vuotta ovat ratkaisevia. Niiden aikana nähdään, miten koko seutukunnan elinkeinoelämä kehittyy. Teollisuuden työpaikoista suurin osa on metalliteollisuudessa, jonka yritykset panostavat uuteen teknologiaan ja vientiin. Nyt yrityksillä on vaikeaa niin kuin muuallakin Suomessa. Kunta pyrkii säästämään, muun muassa sosiaali- ja terveystoimen osalta mentiin tämän vuoden alussa yhteen naapurikuntien kanssa. Valtionosuuksien kehittyminen lähivuosina on kunnan palvelutuotannon kannalta myös oleellinen asia.

Matkailuun liittyvät palvelut ovat voimakkaassa kasvussa. Kesälahden lomakylissä on yhteensä lähes 500 majoituspaikkaa, vapaa-ajan asukkaita on keskikesällä noin 1500.

- Hyvää yhteishenkeä tarvitaan kunnan, yrittäjien ja eri yhdistysten edustajien kesken, jotta kunnan elinvoimaisuus voidaan turvata.

Kesälahden kulttuurin juuret ovat syvällä - nykyisen Suomen alueella ei ole toista yhtä kalevalaista pitäjää.

- Lönnrot tapasi Kesälahdella runonlaulaja Juhana Kainulaisen, jolta hän sai yli kaksituhatta säettä talteen. Runoilijaprofessori Unto Kupiainen asui kesäisin täällä Varmon kylässä. Tänä vuonna vietetään hänen syntymänsä satavuotisjuhlia. Kupiainen piti täällä myös Suomen kirjallisuuden laudaturseminaareja, joihin muun muassa pitkäaikainen pääministeri Kalevi Sorsa osallistui.

Kesälahden tunnetuin tapahtuma on kuitenkin Suomen suurin soutu-uistelukisa heinäkuussa. Silloin valitaan Puruveden lohikuningas. Kilpailussa on aina ollut hyvät palkinnot, muun muassa kaksi viiden vuoden jaksoa, jolloin suurimman lohikalan pyytäjä on saanut tontin ja mökin Puruveden rannasta.

- Kun eräänä kesänä oli mökki taas katkolla, tuli kaksi tavallista kaveria, jotka eivät olleet juuri koskaan kalastaneet ainakaan uistimella. He ostivat huoltoasemalta vavat ja pari uistinta - ja voittivat koko kilpailun ja saivat kesämökin palkinnoksi. Tuosta voisi päätellä, että viehekalastus vaatii tiedon ja taidon lisäksi onneakin!

Esko Kuusisto

CHRISTOFFER TAXELL

Onko hylje tärkeämpi kuin sielu?

– Turunmaan saaristo voidaan jakaa kolmeen alueeseen: lauttasaaristoon, yhteysalussaaristoon ja ”Hoida homma itse” –saaristoon. Näin sanoo kansleri Christoffer Taxell. Vuonna 1975 hänet valittiin eduskuntaan toisen saaristotaistelijan, Carl Olof Tallgrenin seuraajaksi. Taxell työskenteli eduskunnassa 16 vuotta, niistä 11 hallituksessa tehtävissä, jotka olivat myös saaristoväestön kannalta merkittäviä.

Christoffer Taxell tuntee saariston. Hän toimi kuusi vuotta Turunmaan kalastajayhdistyksen puheenjohtajana 1970-luvun lopulta lähtien. Tältä pohjalta hänestä tuli myös saaristoasiain neuvottelukunnan jäsen.

– Saaristoelämässä on kyse kuljetuksista, yhteyksistä ja elinkeinoista. Sotien jälkeen tapahtunut voidaan osittain selittää sillä, että liikenneyhteydet olivat pitkään

■ Christoffer Taxell ylittämässä Iniön ja Parattulan välistä väylää vaalikierroksella Turunmaan saaristossa maaliskuussa 1983. Pieni lautta toimii jääsiltaan yhdelle autolle, kun lautta vedetään väylään pakkautuneen jääsohjon läpi. (Bert Carpelan/Hufvudstadsbladet)

puutteelliset. Ennen kuin lauttasaaristo syntyi 1960-luvulla, hoitivat yhteyksiä Ångbåt Ab Ålandin saaristoalukset Turun ja Maarianhaminan välillä.

Kahdella reitillä*), ensin eteläisellä Nauvon ja Korppoon sekä Ahvenanmaan Degerbyn kautta, myöhemmin myös pohjoisella Houtskarín ja Kumlingen kautta, poikettiin noin viiteentoista laiturin. Matkustajien ainoana mukavuutena oli pieni ravintola, etukannella oli kappaletavaraa, maitoa, postia ja melko usein kotieläimiä.

- Kun tämä laivayhtiö sadan vuoden liikennöinnin jälkeen lopetti, oli lauttaverkko rakennettu. Ensimmäinen varsinainen lauttapaikka tuli saaristotielle Paraisten ja Nauvon välille 1950-luvulla. Seuraavan vuosikymmenen alussa tuli Korppoon ja Houtskarín välinen lautta, sekin osana saaristotietä. Vieläkin on Houtskarín pohjoisosan ja Turun välillä viisi lauttapaikkaa. Siellä missä sillat ovat korvanneet lautat, saariston elämä ei merkittävästi poikkea elämästä mantereella.

- Ulkosaaristo - jota lauttaliikenne ei ole koskaan voinut eikä olisikaan voinut saavuttaa - on viimeisten 50-60 vuoden aikana tyhjentynyt voimakkaasti. Yhteysalukset tulivat sinne melko myöhään, mutta oleellista on, etteivät ne voineet ylläpitää sellaista liikennettä, joka olisi mahdollistanut päivittäiset tai lähes päivittäiset koulukuljetukset. Vanhemmat eivät halunneet lähettää lapsiaan asumaan poissa kotoa jo seitsenvuotiaista lähtien. Asia oli ehkä niin kuin eräs saaristolainen minulle kertoi, että lapset näin olisivat vieraantuneet elämästä syrjäisellä saarella.

- Nopeat veneet olisivat ehkä voineet muuttaa tilanteen, mutta niihin ei ollut resursseja, sanoo Christoffer Taxell.

- Saaristoelämä lauttojen ja yhteysalusten ulottumattomissa merkitsee, että sinun on tultava toimeen omin neuvoin. Tämä vain korostaa sitä, mikä muutoinkin on saaristossa tärkeää - monitaitoisuutta. Samasta henkilöstä voi löytyä kalastaja, pienyrittäjä, kirvesmies, veneenrakentaja, kone-eksperti.

Savuja tähyilemässä

- On vaikeaa kuvitella, miten eristäytyneitä saaristolaiset olivat ennen kuin ensimmäiset puheinyhteydet vedettiin sodan jälkeen.

- Äidilläni oli tapana kertoa, miten Nauvon Kopparholmin emännillä oli joskus kelirikkoaikana tapana kavuta lähimmälle vuorelle katsomaan, nousiko jostakin naapurisaaren piipusta savua. Silloin tiesi, että siellä yhä elettiin!

- Majuri Paulus Tiusanen ja Åbolands Skärgårdsförening olivat noina aikoina hyvin aktiivisia, kun saaristoon vedettiin puhelinlinjoja. Tänä päivänä se on historiaa.

Sähköistys tuli paljon myöhemmin - aivan liian myöhään. Myös se oli Turunmaan saaristolle erittäin tärkeä asia.

- Mutta käytiin kamalia riitoja ennen kuin saimme päätöksiä aikaan. Kun valtion rahoitus Nauvon ja Korppoon eteläpuolisten saarten osalta oli hallituksessa ja ehdotukseen suhtauduttiin epäroivästi, menin itse ostamaan kartat kaikille talousvaliokunnan jäsenille osoittaakseni heille, miltä saaristo näyttää. Joko sähköistämme nyt tai saamme lopettaa keskustelun elävästä saaristosta, sanoin. Rahat tulivat. Sitten hoiti seuraajani Jan-Erik Enestam puolustusministerinä sähköistuksen aina Utöön saakka.

- Niin ristiriitaista kuin se onkin, lauttasaaristolla on nykyään paremmat palvelut kuin koskaan ennen. Kahden ja puolen sadan asukkaan Iniössä on oma yläaste, aiemmin lapset kävivät koulunsa Turussa. Myös Nauvossa on yläaste, samoin Korppossa, johon myös Houtskarín lapset tulevat.

- Terveystenhoito toimii ja taustalla on Medi-Heli. Kun Elly Sigfrids, sittemmin arvostettu kollegani eduskunnassa ja ruustinna Korppoosta, aikoinaan lähti synnyttämään, piti hänet viedä hevosreellä jäässä kulkevan väylän varteen. Keskellä yötä poimittiin hänet sitten ruotsinlaivaan ja vietiin Turkuun. Nyt soitetaan apua ja ongelmatilanteissa tulee helikopteri.

- Saariston haasteet ovat tänä päivänä pohjimmiltaan samat kuin koko Suomen; ensimmäisenä tulee ikärakenne. Koska väkeä on niin vähän, pula lapsista ja nuorista iskee lujasti saaristossa.

- Aikoinaan oli silakan hintatukisäädöksillä suuri merkitys saariston kalastajille. Järjestelmä syntyi Carl Olof Tallgrenin ollessa valtiovarainministerinä. Hallitus asetti minimihinnan ruoka- ja rehusilakalle – ja maksoi hintatuen.

- Sitten on perinteisten elinkeinojen asema saaristossa pahoin heikentynyt. Minulle on kerrottu, että Turunmaalla on jäljellä vain parikymmentä todellista ammattikalastajaa. Pilkkilaki oli kova isku kalastukselle, saaristolaisille ja kaikille saariston perusarvostuksille. Kun viehekalastus lisäksi tuli vapaaksi, ongelmat kärjistyivät entisestään.

- Turunmaan kalastusyhdistyksessä onnistuimme luomaan järjestelmän, jossa valtio tuki kalojen kuljetusta Houtskarista ja Kemiönsaarelta Turkuun. Filosofia oli yksinkertainen: ”paljon kalaa – matalampi tuki, vähän kalaa – korkeampi tuki.” Joihinkin saariin hankittiin myös jääkoneet.

- Toinen tärkeä panostus oli Sitran pääosin rahoittama projekti 1970-luvulla. Sen tavoitteena oli luoda erityisviljelyä saaristoon. Panostettiin sipuliin ja varhaisperunaan, ja Korppoon Galtbyhyn rakennettiin vihannesvarasto. Finska hushållnings-sällskapet Turussa veti hanketta ja tulokset olivat hyviä; varhaisperuna on yhä tärkeä viljelykasvi Houtskarissa.

Valtion rooli pienenee rajusti

- Valtio oli pitkään suuri työnantaja saaristossa, sanoo Christoffer Taxell.

- Luotsit, merivartijat ja ennen heitä tullimiehet, posteljoonit ja lossinkuljettajat, armeijan väki Utössä, Gyltössä ja siellä täällä sijainneilla puolisalalaisilla varikoilla, yhteysalusten miehistöt – valtio maksoi heille kaikille palkan. Mutta tilanne on dramaattisesti muuttunut viime vuosina yksityistämisen ja lopettamisten myötä.

- Näin on valitettavasti käynyt huolimatta saaristolaista, jonka tärkeänä tehtävänä oli juuri saariston työpaikkojen turvaaminen. Lain merkitys oli näin ollen ehkä enemmän periaatteellinen kuin käytännöllinen. Mutta se oli tullessaan uutuus, tärkeä ja ainutlaatuinen. Lopullisen version toisaalta kirjoittivat minun silloiset virkamieheni oikeusministeriössä, vaikka ministeriöllä ei oikeastaan ollut itse asian kanssa tekemistä.

- Kun valtio katoaa työnantajana ja perinteiset elinkeinot heikkenevät, palvelusektorin työt tulevat yhä tärkeämmiksi. Matkailu ja vapaa-ajan asuminen tulevat näin yhä enemmän kuvaan.

- En kuitenkaan usko, että mitään dramaattista muuttoliikettä saaristoon tapahtuu lähivuosikymmeninä. Keskittyminen kaupunkeihin osoittaa selvästi, että väki haluaa asua taajamissa.

- Saaristolaisten haasteeksi tulee näin ollen oppia hyötymään vapaa-ajan asumisesta nykyistä enemmän. Monitaitoisuus, jolle saariston asukkaat ovat aina vihkiytyneet, on erittäin tärkeää tänä päivänä.

- Mutta olen hieman huolissani siitä, että kaupunkilaiset ovat viime aikoina romantisoineet saaristoa aiempaa voimakkaammin. Kun katsoo ammattikalastuksen ehtoja, tulee tunne, että hylkeet (sälarna) ovat tärkeämpiä kuin sielut (själarna). Mutta minusta saariston tulee sekä elää että toimia. Täytyy löytyä edellytyksiä asua siellä. Tämä voi sitten mahdollisesti tarkoittaa, että jokin rakennushanke ei aina ole kaikkien makuun, sanoo Christoffel Taxell. Hän omistaa itse nykyään vanhan saaristotalon Österskärissä, Korppoon lounaisosissa.

Tästä aiheesta kiinnostuneita ilahduttaa kirja ”Ångbåtarna mellan Åbo och Åland”. Tekijä on Ove Iko, julkaisija Ålands Nautical Club r.f., painovuosi 2003. Alueen saaristoa on kuvattu monissa klassisissa teoksissa, tekijöinä mm. Benedict Zilliacus ja Stefan Lundberg. Uudempiin saaristokuvauksiin kuuluu Agneta Anderssonin ”Jurmo” vuodelta 2008.

Thure Malmberg

BENGT BACKMAN

Silmäyksiä menneeseen

Tähän historiikkiin sisältyy melkoinen määrä tuloksia saaristoasiain neuvottelukunnan toiminnasta, johon minulla on ollut etuoikeus osallistua eri rooleissa vuodesta 1984 alkaen. Tulosten asettaminen paremmuusjärjestykseen on vaikeaa, mutta niin sanotun saaristolain synty kuuluu ehdottomasti kärkipäähän.

Tuo uusi laki oli pääaiheena, kun silloinen maakuntaliiton saaristokomitea järjesti Houtskarissa seminaarin syyskuussa 1982. Osallistujia oli runsaat 50 sekä ruotsin- että suomenkielisestä saaristosta. On mielenkiintoista poimia säilyneistä lehtileikkeistä visioita, joita lain keskeinen alullepanija, saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson esitti seminaarissa. Hän esimerkiksi painotti, että neuvottelukunnalla pitää olla avain moniin oviin:

”Näen lain mieluiten saariston Magna Chartana. Samalla kun se osoittaa saaristolaisten perusoikeudet, se myös sisältää valtion perusvelvollisuudet saaristoa kohtaan.”

Jansson painotti myös saariston asemaa ainutlaatuisena luonto- ja kulttuuriympäristönä, joka täytyy säilyttää. Olisi myös kansantaloudellinen tappio, jos pysyvän asutuksen annettaisiin hävitä saaristosta.

Myös ministeri Christoffer Taxell osallistui seminaariin. Hän korosti saaristolain roolia vitsana, joka saa hidasliikkeiset viranomaiset pysymään kärryillä saariston kehityksessä. Jotta lakia voitaisiin soveltaa tehokkaasti käytäntöön, on luotettava asiantuntijoihin. ”Saaristokysymysten todelliset asiantuntijat ovat saaristossa”, Taxell painotti.

■ Houtskarin päivittäistavarakauppa hoitaa myös postiasiat ja vierasvenesataman polttoainejakelun. (Esko Kuusisto)

■ Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson esittelee saaristolain sisältöä Houtskarín seminaarissa vuonna 1982. Oikealla maakuntaliiton saaristokomitean silloinen puheenjohtaja Bengt Backman, vasemmalla Christoffer Taxell. (Åbo Underrättelser 8.9.1982)

Onko saaristolaki sitten täyttänyt odotukset? Vastaus riippuu tietysti odotusten tasosta. Minun näkökulmani on kunnanjohtajan, selväpiirteisessä saaristokunnassa Houtskarissa, vuodesta 1982 kahdenkymmenen kahden vuoden ajan eteenpäin. Saaristolakiin on kohdistettu voimakasta kritiikkiä erityisesti valtion työpaikkojen säilymisen osalta. Täällä on ns. kehitys ollut vääjäämätöntä ja saariston kannalta käytännössä kehityksen vastakohta. Mutta niistä tapauksista, joissa saaristolain säätäminen on ollut suurena, voisi sanoa ratkaisevana apuna, voidaan kirjoittaa pitkä luettelo.

Monessa tällaisessa tapauksessa on kyse asiasta, jota tavallinen kansalainen ei ehkä ole tullut ajatelleeksi. Se voi olla kansalaisopiston toimintaryhmän minimikoko, koulurakennuksen korotettu valtiontuki, työnantajan sosiaaliturvamaksun poistaminen tai koulukyyti yhteysaluksella tai ...

Kunnan näkökulmasta suurin vaikutus on kuitenkin kaikilla niillä saaristokertomilla, jotka neuvottelukunnan suosiollisella tuella on onnistuttu sisällyttämään erilaisiin "lopullisiin" valtionosuutta koskeviin uudistuksiin kolmen viime vuosikymmenen aikana. Saaristokuntien jakaminen kahteen luokkaan merkitsi vielä lisäkorotuksia valtionosuuksin niissä kuudessa kunnassa, joissa yli puolet väestöstä oli vailla kiinteää tieyhteyttä.

Yhteyksien – saariston elinhermojen – parantaminen on aina ollut ajankohtaista. Tilanne on paljon parantunut siitä kun ensimmäinen lauttayhteys tuli, Houtskarín osalta vuonna 1961, mutta paljon on vielä tekemistä. Ilman saaristolain selkeitä säännöksiä ja neuvottelukunnan panosta olisi liikenneyhteyksien taso ollut huomattavasti heikompi ja verkko harvempi.

Koen, että saaristolaki on myös henkisesti ollut hyvin merkittävä ulkosaariston kunnanjohtajan työssä. Näen mielelläni lain osoituksena siitä, että valtiovalta näkee

saariston ympärivuotisen elämän ja kiinteän asutuksen koko maan kannalta tärkeiksi. Saaristolaki on antanut meille ”ruista selkärankaan”, kun on lähestytty valtion eri viranomaisia asioissa, joiden ymmärtäminen on vaatinut runsaasti perusteluita.

Saaristo on viime vuosikymmeninä läpikäynyt monia rakennemuutoksia muun muassa elinkeinojen ja liikenneyhteyksien osalta. Tulevaisuuden historiankirjoitus tulee uskoakseni osoittamaan, että tähän saakka suurin ja vaikutuksiltaan pysyvin rakennemuutos on kuitenkin vapaa-ajan asumisen kasvu. Tämän saaristoasiain neuvottelukunta oivalsi jo varhain. Niinpä luettelo tähän asiaan liittyvistä neuvottelukunnan projekteista, kampanjoista, esityksistä ja muusta toiminnasta on vaikuttava.

Houtskarissa oivalsimme myös varhain, mitä vapaa-ajan asujien osaaminen, verkostot ja positiivinen asenne heidän mökkikunnalleen merkitsee. Niinpä asetimme vuosituhannen vaihteen jälkeen yhteistyökomission, jossa on mökkiläisten ja kunnan edustajia. Puheenjohtajana on viran puolesta kunnanjohtaja, jotta suora yhteys kunnan johtoon on taattu.

Komission toiminnan vaikutukset ovat kauttaaltaan positiivisia. Tulevaisuuden muotouminen on kuitenkin epäselvää, koska saaristomme on tämän vuoden alussa läpikäynyt selvästi suurimman rakennemuutoksen lähihistoriassa – neljän saaristokunnan, Iniön, Houtskarin, Korppoon ja Nauvon liittymisen Paraisten kaupunkiin. Jää nähtäväksi, miten saariston erityisolot voidaan ottaa uudessa kokonaisuudessa huomioon.

Koulukysymykset kuuluvat näihin erityisoloihin. Tulevan saaristolain hengen mukaisesti valtioneuvosto päätti 13. joulukuuta 1979, läänin ruotsalaisen kouluosaston kiihkeästä vastustuksesta huolimatta, perustaa oman ruotsinkielisen Korppoon-Houtskarin yläasteen. Tämä oli meidän saaristoalueemme kannalta aivan ratkaiseva päätös. Tuohon asti oli ratkaisuna ollut majoittuminen kouluviikoiksi mantereelle, mikä oli johtanut monien lapsiperheiden poismuuttoon saaristosta.

Christoffer Taxell teki monivuotisella ministeriurallaan monia saaristoa koskevia päätöksiä. Hän on usein painottanut, että tämän pienen yläasteen perustaminen oli niistä seurauksiltaan merkittävimpiä.

Minä osallistuin tuohon prosessiin, ensin konsulttina ja sitten ensimmäisen vuoden rehtorina. Tein silloin laskelman, millainen oppilastilanne olisi syntyneiden lasten perusteella kymmenen vuotta myöhemmin. Tuloksena oli yläasteelle 43 oppilasta, todellinen luku tuli olenaan 61. Tämä lähes 50 prosentin kasvu johtui siitä, että nuoret perheet muuttivat saaristoon, jossa kouluolot olivat järjestyksessä. Kerron tämän osoittaakseni, miten ratkaisevassa asemassa koulukysymys on elävän saaristoasutuksen kannalta.

Osallistuminen saaristoasiain neuvottelukunnan työhön on merkinnyt minulle henkilökohtaisesti paljon. Uusia kiinnostavia tuttavuuksia, puheenjohtajat, jotka kaikki ovat olleet persoonallisuuksia. Päätoiminen sihteeri, jonka kiinnostus saaristoa kohtaan on ollut ylittämätön. Vierailuja monille muille saaristoalueille, osallistuminen kaikkiin neuvottelukunnan kesäseminaareihin. Kaikki tämä on antanut unohtumattomia, positiivisia muistoja.

ANNE-MAIJA KIVIMÄKI

Muistojani saaristoasiain neuvottelukunnasta 1980- ja 1990-luvuilla

Saaristoasiain neuvottelukunta oli minulle, alkuun nuorelle Velkuan kunnanjohtajalle etuoikeutettu näköalapaikka. Veikkin aikaa tottua uudenslaisiin kokouksiin, joissa oli valtionhallinnon korkeita viranhaltijoita ja poliittisia päättäjiä ministeritasotakin. Joukossa oli monen alan asiantuntijoita, kokeneita kunnanjohtajia ja kunnallispoliitikkoja, jotka olivat oppineet luovimaan ja hoitamaan asioita määrärahoineen budjettiin asti. Näin läheltä, miten käytännössä toimittiin, jos haluttiin asioita viedä kentältä päätöksentekoon. Opin myös sen, että lakeja ja asetuksia voidaan tarpeen vaatiessa muuttaa. Saariston edunvalvonta oli hyvin monimuotoista.

Tulin tuntemaan sekä vaikuttajan paikoilla olevia ihmisiä että politiikan ja byrokratian koukeroita. Joka kerta sain neuvottelukunnan kokouksista uusia eväitä ja innostusta oman kunnan ja oman saaristoalueen kehittämiseen. Yritin kokousten välillä saada aikaan tiiviimpää yhteistyötä omalla alueella niin suomenkielisen saariston kesken kuin Turunmaan suuntaankin. Saaristolaki antoi hyvän selustatuen kehittämishankkeiden läpiviemiseen, vaikka se vain puitelaki olikin.

Laurénin ja Norrbackin haudet

Puheenjohtajista tutustuin parhaiten Rabbe Lauréniin, sillä kuljimme kokouksiin usein yhtä matkaa Turusta. Hän oli myös kohtalotoverini lentopelon suhteen. Muiden istuessa lentokoneessa körötelimme hänen kanssaan henkilöautolla joskus Itä-Suomeen saakka.

Laurén oli hyvin persoonallinen puheenjohtaja, oman tiensä kulkija. Hän korosti kansanvaltaa ja käytti kokouksissa välillä aika värikästäkin kieltä verrattuna esimerkiksi ministeriön virkamiehiin. Neuvottelukunnan Norjan kalankasvattamoille suunnautunut opintomatkakin oli ikimuistoinen, kiitos mm. Antti Uusi-Hakalan ja Laurénin omintakeisten tempausten.

Tunnelma oli päinvastainen, kun vuosia myöhemmin tapasin Rabbe Laurénin – viimeistä kertaa Helsingin ja Turun välisessä junassa. Hän oli palaamassa syöpähoitoistaan, jotka eivät sitten lopulta auttaneet. Hän joutui lähtemään tästä elämästä verrattain nuorena.

Myös neuvottelukunnan sivutoimiset sihteerit, Åke Doktor, Eero Aarnio, Märten Johansson ja Hasse Stagnäs olivat mielenkiintoisia persoonallisuuksia. He eivät olleet kylmiä virkamiehiä, vaan tuntevia ihmisiä töitä tehdessään. Jatkuvasti kasvavan työ määrän takia neuvottelukunta ryhtyi toimiin päätoimisen sihteerin saamiseksi asioiden valmisteluun ja edunvalvontaan.

Ministeri Ole Norrbackin puheenjohtajuuskautena kokoukset tulivat asteen veran virallisemmiksi. Ehkä tämä aiheutui siitäkin, että neuvottelukunta sai ensimmäisen päätoimisen sihteerin, Jorma Leppäsen. Näin kokousasioiden käsittely perustui ennalta valmisteltuihin esityksiin. Norrback oli huumorintajuinen ja hyvántahainen sovittelija. Muistan hänen todenneen kokouksessa hymyillen, että hän henkilökohtaisesti haastatteli työnhakija Jorma Leppäsen tarkoituksella ruotsiksi. Olihan tärkeää vakuuttua, että Itä-Suomesta tuleva Leppänen hallitsi myös neuvottelukunnan enemmistön äidinkielen.

■ Rabbe Laurén toimi saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1984–1987. (Esko Kuusisto)

Rehnin ja Enestamin kaudet

Ministeri Elisabeth Rehlin aikana neuvottelukunnan työvaliokuntatyöskentely korostui. Arvostin suuresti hänen tapaansa johtaa kokouksia – ei ollut koskaan niin kiire, etteikö hän olisi ehtinyt kuunnella jäsenten puheenvuoroja loppuun. Hän oli aidosti suvaitsevainen ja kunnioitti erilaisia mielipiteitä. Rehn osoitti myös suurta perehtyneisyyttä käsiteltäviin asioihin joka kerta.

Puolustusministerinä toimineen puheenjohtaja Rehlin muistan erityisen hyvin Puumalassa pidetystä neuvottelukunnan kokouksesta. Siellä hän joutui seuraamaan tarkasti koko ajan, mitä Venäjällä oli tapahtumassa Neuvostoliiton hajottua. Muistan tunnelman olleen jännittynyt naapurimaan tilanteen takia ja itse oikeasti pelkäsinkin maailman tilannetta. – Puumalasta jäi myös mieleen Elisabeth Rehlin aamu-uinti hyi-sessä järvässä ja oikein hauskana muistona soutuharjoituskilpailu kirkkoveneillä.

Yksi kohokohta oli 'melkein valtiovierailu' Virossa. Puolustusministeri Elisabeth Rehlin luotsatessa neuvottelukuntaa saimme korkea-arvoisen vastaanoton pääministeri Mart Laarilta Tallinnan Toompealla. Olimme matkalla Saarenmaalle. Virolaiset isännät halusivat meidän saapuvan Tallinnaan nimenomaan tietyllä Tupolevin lennolla – muut aikataulut eivät heille sopineet. Pelkäsin kovin Tupolevin hajoamista, kone tärisi ja kolisi, istuimetkin olivat rikkinäisiä. Viron isännät olivat jostain syystä sekoittaneet koneen saapumisajan. Jäi mieleen pitkä ja harras isäntien odottaminen lentokentällä. Sitten vielä kahvin valmistumistakin odoteltiin melkoinen tovi kokoussalissa ja mietittiin, mikä ihme mahtoi olla syynä. Isännillä ei ollut kiireen tuntua. Mutta seminaarin odottelun lomassa jäi iäksi mieleen käsin kosketeltavan arvokas ja ainutlaatuinen tunnelma päällä tuona itsenäisen Viron alkuaikana. Kaikin aistein koettiin uuden ajan alkaneen.

Kansanedustaja Jan-Erik Enestam, sittemmin ministeri, oli ahkera ja määrätietoinen vaikuttaja. Luonnehtisinkin häntä erityisen asiapitoiseksi ja vaativaksi. Osallistuin työvaliokunnan työhön tuolloin tiiviisti. Enestamin ajalta muistan erityisen hyvin mm. Kotkan Meripäivien aikana pidetyn, jäsen Matti Piiparin vieraanvaraisesti isännöimän kokouksen – tunnelma oli katossa niin iltakonsertissa kuin Kaunissaaressa.

■ Nötön saarella asui enimmillään 280 henkeä, nykyisin ympärivuotisia asukkaita on enää kymmenkunta. Saaren pohjoispää kuuluu Saaristomeren kansallispuistoon. (Esko Kuusisto)

Mieleenpainuvimpia opintomatkoja oli Enestamin aikana työvaliokunnan retki Sortavalaan ja Valamoon. Kokousmatkaa isännöi Rääkkylän kunnanjohtaja, neuvottelukunnan jäsen Ilkka Simanainen. Sisäministeriön virkamies Veijo Kavonius osallistui asiantuntijana tuolle matkalle, hän oli myös hyvä venäläisen kulttuurin tuntilija. Vanhaan Valamoon matkattiin ikivanhalla venäläisellä katamaraanilla, jossa kyllä pelotti tuulen noustessa Laatokalla. Mutta kyllä pelotti Suomen puolella järelläkin, kun Rääkkylän kunnan palo- ja pelastusveneeseen lastattiin liikaa neuvottelukunnan jäseniä.

Neuvottelukunnan jäsenistä Rymättylän kunnanjohtaja Paavo Niemistä muistan erityisellä lämmöllä. Hän oli aina hyvin ylpeä kunnastaan, jota syvällä rintaaanellä ja vanhalla kokemuksella esitteli. Paavolla oli hyvin käytännönläheinen suhtautuminen asiaan kuin asiaan. – Jäsen Bror Wahlroosin näen silmissäni tupruttelemassa mahtipontisesti sikaria Rymättylän seurakuntakodilla pidetyssä neuvottelussa. Kukaan ei hiiskahtanutkaan, ei moitteen sanaa, Paavo Niemisellä vain makea hymy suupielissä.

Pienikin pärjää

Opintoretket tosiaan opettivat paljon ja syvällisesti. Savonlinnan Säämingin saaristo oli vaikuttava kokemus. Saimme nähdä ja kokea, mitä liikenneyhteydet merkitsevät, kun yhteysalusliikenteestä oli siirrytty losseihin. Hailuoto ja Bergö jäivät muistiin niinikään erityisinä helminä. Entisen Hiittisten kunnan uusi itsenäisyystaistelu orasti. Oli nostetta herättää Hiittisten kunta taas eloon! Prosessi oli minusta erittäin tärkeä, vaikka hiittisläisten toivomaa lopputulosta ei siinä taistelussa saavutettu.

Neuvottelukunta näki myös, että maan pienet saaret kykenivät olemaan edelläkävijöitä. Iniöön nimittäin perustettiin maan ensimmäinen ei-kaupallinen paikallisradio Radio Iniö, Velkuaan taas ensimmäinen kaupallinen paikallisradio, Meriradio. Se oli Jorma ja Laura Rotkon luomus.

Neuvottelukunnan asioista keskeisimpiä olivat saaristolain tunnetuksi ja velvoittavaksi tekeminen, valtionosuuksiin ja ylipäänsä lainsäädäntöön vaikuttaminen, ns. A-saaristokunnista huolta pitäminen, liikenneyhteyksien voimakas kehittäminen, valtion työpaikkojen säilytysyritykset, taistelu posteista. Valtion budjettiin yritettiin tosissaan vaikuttaa ja tämä kirkkaan keltainen asiakirja osattiin lähes ulkoa saaristoa koskevilta osilta.

Valtiovarainministeriön edustaja Vellamo Kivistö muistutti rooliinsa kuuluen ahkerasti valtion varojen riittämättömyydestä, mutta halusi silti viedä saariston asioita eteenpäin omassa ministeriössäänkin. Saariston ympäristöhoitoavustuspäätökset olivat alkuun neuvottelukunnassa. Jakoon liittyi värikkäitä keskusteluja, osin tunteikkaitakin, koska kaikki tunsivat olevansa asiantuntijoita ja edunvalvojia. Yksityisen saaristoliikenteen tuen jakaminen ja siihen lausunnoilla vaikuttaminen oli myös tärkeää. Silloisesta merenkulkuhallituksesta oli asiantuntijoina kokouksissamme tuolloin mukana persoonallisia merikapteeneita, joko Benny Kaarnimo, Magnus Slotte tai Nalle Sjöman.

Toimin vuosia neuvottelukunnan työn jälkeen vielä sen edustajana Veneilyasiain neuvottelukunnassa ja Pidä Saaristo siistinä ry:n Sinilippukomiteassa.

Aina ei onnistuttu

Yksi iso epäonnistuminen neuvottelukunnan työssä on jäänyt hiertämään mieltäni. Ministeri Taxell korosti aina, että jos ulkosaaristo kuolee, niin saariston sydän kuolee. Neuvottelukunta taistelikin silloin perusteilla olleen Saaristomeren kansallispuiston 'pääkonttorin' sijoittamisesta Nötön saareen. Tätä pientä saarta pidettiin ulkosaariston helmenä, jota olisi haluttu kehittää kansallispuiston tuomien työpaikkojen myötä. Olihan Nötö ollut väkirikas keskus aikanaan. Tämä taistelu hävittiin

surkealla tavalla. Nötön silloiset maanomistajariidat käytännössä estivät sen, ettei saari noussut uuteen kukoistukseen tämän valtion investoinnin myötä. Silloin ilmeni Nötössä, kuten monella muullakin saarella, myös melkoista vastustusta ns. kaupunkilaisia uudisasukkaita kohtaan – heitä pidettiin onnenonkijoina, joista koituisi häiriötä mökkiläisten rauhalle. Sittemmin on tapahtunut käänne ja uudisasukkaisiin suhtaudutaan myönteisesti kaikkialla saaristossa.

Jälkiviisaana tuntuu, että neuvottelukunnan agendalla ehkä Ahvenanmaa jäi jotenkin liian vähälle, samoin Itämeren saarten yhteistyö, Itämeren tila ja eurooppalainen yhteistyö ylipäänsä.

Painopiste näyttää sittemmin siirtyneen neuvottelukunnassa vapaa-ajan asutuksen hyödyntämiseen. Saaria tunnutaan käsiteltävän vapaa-ajan asutuksen resursina ilman perusväestöä ja palveluitakin. Tämä lähtökohta ei ole hyvä.

Kunta- ja palvelurakenteen uudistamishanke, Paras on nimestään huolimatta osoittautunut jo nyt onnettomaksi. Pieni, itsenäinen kunta olisi mielestäni saaristossa ollut edelleenkin paras väline aluekehittämisessä. Saarten vapaa-ajanasutuskin tarvitsee kantaväestön ja vahvan peruspalveluinfrastruktuurin alueen ja sosiaalisen yhteisön kehittymiseksi. Onneksi Perämeren Hailuoto jäi historian kirjoihin itsenäisenä A-luokan saaristokuntana. Ja Kustavikaan ei luovuttanut, vaan jatkaa itsenäisenä saaristokuntana.

Ensimmäistä neuvottelukunnan kokoaikaista pääsihteerä, edelleen tehtävässä toimivaa Jorma Leppästä kiitän etenkin hänen saarivierailuistaan, joilla hän nostatti henkeä ja innosti saarten kehittämiseen. Kiitän sydämellisesti kaikkia saaristoasiain neuvottelukunnan työhön osallistuneita saamastani opista ja elämäkokemuksesta. Haikeana muistelen yhteistyötämme. On ollut ilo kokea, että neuvottelukunnan työn ajalta on syntynyt pitkäaikaisia, jopa elämänpituisia ystävyysuhteita.

■ Neuvottelukunnan jäseniä Savonlinnan vesillä kesällä 1986. Edessä oikealta Anne-Maija Kivimäki, Rabbe Laurén, Sten-Erik Abrahamsson, takana Åke Doktor ja Eero Aarnio. (Esko Kuusisto)

VELLAMO KIVISTÖ

Budjetin parista saaristoon avartumaan

Olin valtiovarainministeriön edustajana saaristoasiain neuvottelukunnassa vuosina 1978–1994 viitenä toimikautena, yhteensä 16 vuoden ajan. Kuuluin yleensä myös neuvottelukunnan kulloinkin asettamaan työvaliokuntaan. Tuohon aikaan toimin ministeriön budjettiosastolla vanhempana hallitussihteerinä ja hallitusneuvoksena. Neuvottelukunnan jäsenyys liittyi aluksi tehtäviini sisäasiainministeriön sektorimiehenä ja myöhemmin budjettiosaston tehtävänä olevaan valtionapujärjestelmien ja muun valtiontalouden ennakkolliseen valvontaan. Osaston virkamiesten mukana olon tarkoituksena muiden hallinnonalojen komiteoissa ja muissa sivuelimissä on tuoda ministeriön näkökulma asioihin jo aikaisessa vaiheessa eikä vasta silloin, kun ehdotusten pohjalta käynnistetään asian jatkovalmistelu ja päätöksenteko.

Neuvottelukunta oli kokoonpanoltaan varsin monitahoinen. Siihen kuului virkamiesjäseniä useasta ministeriöstä sekä saaristoalueita ja eri kieliryhmiä edustavia saaristoasioiden erityisasiantuntijoita. Käytännössä viimeksi mainitut nimettiin poliittisten puolueiden ehdotuksesta. Persoonallisuuksien kirjo oli moninainen ja mieleen jäi useitakin värikkäitä ja aktiivisia henkilöitä. ”Harmaa valtion virkamies-tyyppi” kyllä erottautui joukosta.

Oman erityispiirteensä neuvottelukuntaan toi meren saariston ja rannikon väestön enemmistön kaksi- tai ruotsinkielisyys. Siihen perustuen erityisesti RKP:lla oli merkittävä rooli neuvottelukunnan toiminnassa ja saaristopolitiikassa yleensä. Neuvottelukunnan työskentelyssä ruotsin kieli ei – yllättävää kyllä – ollut mainittavammin käytössä. Keskusteluja tosin käytiin myös ruotsiksi, mutta ehkä sihteerityövoiman vähäisyydestä ja muista käytännön syistä johtuen päätyökieleksi muodostui suomi. Tämä saattoi jossain määrin rajoittaa joidenkin ruotsinkielisten jäsenten mahdollisuutta seurata keskusteluja ja osallistua niihin.

Saaristopolitiikka oli ja on edelleenkin erityisen tärkeä RKP:lle sekä valtakunnan että kuntien tasolla. Se näkyi tuolloin muun muassa siinä, että SANK:n puheenjohtajana oli puolueen aktiivipoliitikko, joka oli yleensä myös puolueen johtotason henkilö. Myös varapuheenjohtaja edusti pääsääntöisesti ruotsinkielisiä vaikuttajapiirejä.

Jäsenyyteni aikana SANK:n puheenjohtajina toimivat entinen RKP:n puheenjohtaja ja ministeri, HBL:n päätoimittaja, prof. Jan-Magnus Jansson (1978–1984), toiminnanjohtaja, kunnallispoliitikko Rabbe Laurén (1984–1987), ministeri, sittemmin RKP:n puheenjohtaja Ole Norrback (1987–1991) ja ministeri, sittemmin YK:n alipääsihteeri ja erityislähettiläs Elisabeth Rehn (1991–1994). Norrbackilla ja Rehnillä oli myös kansanedustajatausta. Kaikki olivat varsin aktiivisia ja vaikutusvaltaisia henkilöitä, mikä osaltaan vaikutti positiivisesti asioiden etenemiseen päätösportaisissa. Neuvottelukunnan ja työvaliokunnan kokoukset pidettiin yleensä Helsingissä, mutta Laurénin puheenjohtajuuden aikana myös Turussa. Sihteerit olivat sivutoimisia, kunnes Norrbackin toimikaudella saatiin myös päätoiminen sihteeri.

Saaristolaki

Aloittaessani vuonna 1978 neuvottelukunnassa sen työvaliokunnassa valmisteltiin puheenjohtaja Janssonin johdolla saariston kehittämistä koskevaa lainsäädäntöä.

Saariston erityisolot oli siihen asti otettu huomioon lähinnä osana yleistä aluepolitiikkaa ja siihen liittyvää valtion tukipolitiikkaa, mitä kautta olikin jo saatu merkittäviä parannuksia mm. liikenneyhteyksiin ja julkisiin palveluihin. Saariston elinolojen turvaamisen ja pitkäjänteisen kehittämisen kannalta erityislain säätämistä pidettiin kuitenkin erityisesti RKP:n taholla tarpeellisena. Muistini mukaan lakiesityksen valmistelu sujui varsin sopuisassa hengessä. Eri mieltä olin lähinnä eräistä yksityiskohdista. Joviaaliin ja vähäeleiseen tyyliinsä puheenjohtaja hoiti asian sekä neuvottelukunnassa että sen jälkeen hallitustasolla. Laki saariston kehityksen edistämisestä siihen liittyvine eräine muine lakimuutoksineen hyväksyttiin SANK:n ehdotuksen pohjalta myös eduskunnassa ja se tuli voimaan 1.11.1981.

Saariston kehityksen edistämistä koskevan lain käytännön merkitystä on eräillä tahoilla vähätelty. Mielestäni tämän erityislain aikaansaaminen on kuitenkin ollut ainakin oman toimikauteni ajalta SANK:n tärkeimpiä saavutuksia. Se antaa lakitasoisen ja näin aikaisempaa pysyvemmän perustan saariston kehittämislle erityiskohteena ja saaristotekijän huomioon ottamiselle viranomaistoiminnassa. Laissa on määritelty saariston käsite sekä saaristokunnan ja saaristo-osakunnan tunnusmerkit, mikä selkeytti tilannetta saaristopolitiikan kohdentamisessa ja valtion tukijärjestelmissä. Siinä luodaan myös lainsäädännöllinen pohja saariston erityisolojen edellyttämille valtion ja kuntien velvoitteille ja tukitoimille. Saariston erityisolosuhteista tuli valtion tukitason lisäämistä koskeva yleinen tekijä. Myös neuvottelukunta sai lakiperustan, mikä korostaa sen pysyvistä luonnetta ja näin valtiovallan halua pitkäjänteiseen saaristo-olosuhteiden seurantaan ja kehittämiseen.

Saaristolain säätämisen jälkeen neuvottelukunta alkoi luonnollisesti seurata lain toimeenpanoa ja sen tarkoituksien toteutumista eri hallinnon aloilla. Kaikki valtion viranomaiset eivät alkuvaiheessa olleet perillä lain sisällöstä ja laiminlöivät mm. lausuntojen pyytämisen neuvottelukunnalta lain edellyttämistä asioista, jolloin asiaan jouduttiin puuttumaan. Valitettavaa on myös, että lain säännöksestä huolimatta valtion työpaikat saaristossa ovat jatkaneet vähenemistään hallinnon tehostamispyrkimysten ja yhteiskunnan teknistymisen myötä.

Saaristolain pohjalta neuvottelukunnassa valmisteltiin myöhemmin ehdotus valtioneuvoston päätökseksi saaristokunnista ja saaristo-osakunnista. Saaristolain säännös saaristostatuksen myöntämisen edellytyksistä mahdollistaa aika laajan harkintavallan asiassa, josta seurasi, että päätöksentekoon liittyi jossain määrin myös puhtaasti poliittista harkintaa. Liikenneyhteyksien ja väestömuutosten johdosta ja joskus ilmeisesti poliittisen tasapuolisuuden nimissäkin päätökseen valmisteltiin aika ajoin muutoksia. Nämä ehdotukset tähtäsivät yleensä saaristoaseman omaavan alueen laajentamiseen.

Eräissä yksittäistapauksissa perusteet kunnan tai sen osan saaristostatukselle eivät olleet mielestäni riittävät. Taustatahojen poliittinen ja muu painoarvo oli siinä määrin suuri, etteivät eriävät käsitykset saaneet kannatusta myöskään itse päätöksentekovaiheessa valtioneuvostossa. Kysymys olikin harkintavallan käytöstä eikä yksittäistapauksina asioilla ollut toisaalta kovinkaan suurta valtiontaloudellista merkitystä.

Erityistä aktiviteettia ja kotiseuturakkautta neuvottelukunnassa herättivät myös valtion viranomaisille annettavat lausunnot eräiden harkinnanvaraisten valtionapumäärärahojen käyttöperusteista ja vuosittaisesta jaosta saaristokunnille. Niiden kannalta taloudellisilta vaikutuksiltaan merkittävin lienee ollut kuntien harkinnanvaraisen rahoitusavustuksen jako. Määräraha oli tarkoitettu maan kaikille taloudellisissa vaikeuksissa oleville kunnille, jolloin saaristokunnat joutuivat kilpailutilanteeseen paitsi keskenään myös muihin kuntiin nähden. Toisaalta saaristokuntien taloudellinen asema helpottui tuona aikana myös sen vuoksi, että saaristolain säätämisen jäl-

keen saaristotekijä ryhdyttiin ottamaan aikaisempaa paremmin huomioon mm. kuntien kantokykyluokituksessa ja lakisääteisissä valtionavuisissa.

Muistoja matkoilta

Neuvottelukunta, sen jaostot ja työvaliokunta tekivät vuosittain matkoja saaristoon yleensä jonkin käsiteltävänä olevan asian merkeissä. Maakrapuna minulla ei ollut mainittavaa kokemusta ja tietoa saaristosta, josta johtuen nämä käynnit olivat ensiarvoisen tärkeitä oppimatkoja. Saaristotutustumuksen lisääntyminen myös pehmensi suhtautumista asioihin siinä määrin kuin se valtiovarainministeriön edustajan roolissa oli mahdollista.

Kalankasvatus lisääntyi merialueilla erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla ja toiminnasta aiheutuviin ympäristöongelmiin ryhdyttiin kiinnittämään enenevää huomiota. Asia nousi esiin neuvottelukunnassa jo puheenjohtaja Janssonin toimikaudella. Kalataloudella eri muodoissaan oli tärkeä elinkeino- ja väestöpoliittinen merkitys saaristolle ja niinpä neuvottelukunta ryhtyi aktiivisesti perehtymään asiaan. Syksyllä 1980 tehtiin Janssonin johdolla tutustumismatka itäisen Suomenlahden saaristoon ja siellä erääseen kalankasvatustilokseen.

Sittemmin tiedot kalatautien ilmenemisestä Norjan merilaitoksissa huolestuttivat viranomaisia ja kansalaisia. Saadakseen paremman kuvan asiasta neuvottelukunta kävi syksyllä 1986 puheenjohtaja Laurénin johdolla Trondheimissa. Matka oli monessa suhteessa värikäs ja mielenkiintoinen. Informaatiota kalastusasioista saatiin viranomaisilta ja lisäksi käytiin läheisessä Hitran saarella, jonka rannikolla oli Suomeen verrattuna mittavat kala-altaat. Saimme todella konkreettisen kuvan kalojen elämästä altaissa. Kaloja vierähti vieressä, monella jälkiä naapurien kannibalisesta käsittelystä, kuolleita yksilöitä ja mikä kuvottava haju! En kyllä pystynyt pitkään aikaan syömään "kassikalaa".

Jotkut matkat jäivät erityisesti mieleen jonkin yksittäisen tapahtuman vuoksi. Tällainen oli mm. matka Hailuotoon 27.10.1981. Juuri kun olimme menossa sinne lautalla, tuli tieto presidentti Kekkosen erosta. Puheenjohtajamme Jansson palasi välittömästi Ouluun ja sieltä Helsinkiin valmistelemaan presidentinvaalikampanjaansa.

Toinen mieleenpainuva kokemus oli työvaliokunnan venematka Rääkkylässä syksyllä 1985. Myrsky oli melkoinen ja palokunnan vene, jolla seilasimme, oli kuin lastu lainehillä. En tiedä, oliko veneen kaatumisvaara todellinen, mutta ainakin minä pelkäsin sydän kurkussa viimeisen päivän jo koittaneen. Selvisimme onneksi muutoin vahingoittumattomina paitsi kunnanjohtaja Simanaisen peukalo, joka sai aikamoisen kolauksen jäädessään tuulen kiinni paiskaaman hytin oven väliin.

Miellyttäviä muistoja jäi työvaliokunnan matkasta kesällä 1993 Velkua-päiville ja sen yhteydessä järjestetystä Palvan saaren ympärisoudusta, jonka työvaliokunta voitti kipparinsa Jan-Erik Enestamin johdolla. Tosin soutujoukkueitakin oli vain kaksi. Kotkan meripäivien tunnelmiin tutustuttiin kesällä 1988 Haapasaareen ja Pellingin saaristoon tehdyn matkan yhteydessä sekä loppukesästä 1991 Puumalaan, jossa osallistuimme myös soutukilpailuihin.

Omalta kohdaltani työskentely saaristoasiain neuvottelukunnassa ja tutustuminen saariston elinoloihin ja niiden puolesta työskenteleviin henkilöihin oli erittäin opettavaa ja mielenkiintoista. Havaintojeni mukaan kiinnostus ja ymmärtämys saariston oma-leimaisuuden ja elinvoimaisuuden säilyttämiseen lisääntyi myös hallinnon tasolla. Neuvottelukunta on ollut ja on edelleen tehokas saariston edunvalvoja ja saaristonäkökulman esiintuoja.

JUHANI A. NISKA

RT-miehenä neuvottelukunnassa

Jouduin jossain määrin yllättäen ottamaan vastaan rannikkotykistön tarkastajan viran joulukuussa 1987, jota sitten aikanaan seurasi nimitys Saaristoasiain neuvottelukunnan jäseneksi. Olin mukana yhden kolmivuotiskauden ja osan seuraavaa kautta eläkkeelle jäämiseeni saakka. Varajäsenenä minulla oli ensin everstiluutnantti Jorma Vuohelainen, hänen jälkeensä everstiluutnantti Juhani Haapala, mainio mies ja sittemmin Turun Rannikko(tykistö)rykmentin komentaja.

Tullessani SANK:n jäseneksi minulla ei ollut kovinkaan selkeätä kuvaa tämän elimen työstä tai tehtävistä. Siispä hiljennyin alkuun kuuntelemaan muiden jäsenten kannanottoja puheenjohtajan Ole Norrbackin johdatellessa kokouksia rauhalliseen ja poliittikkona hioutuneeseen tapaansa.

Ole Norrback oli leppoisa mies, joka todella samaistui saariston ongelmiin ja pulmiin. Erityisesti saaristoväestön liikkumismahdollisuudet ja toimeentulopulmat olivat lähellä hänen sydäntään – ja nämä asiat koin minäkin tärkeiksi. Oli mielenkiintoista seurata, miten kokenut poliitikko ohjasi SANK:n toimintaa. Siinä hommassa hänellä oli suurta apua uudesta, innokkaasta pääsihteeristä Jorma Leppäsestä, joka ututterasti pyrki valmistelemaan kokoukset niin, että saatoimme tehdä asiallisia ehdotuksia ja päätöksiä.

Kokouksiin liittyvien keskusteluiden seuraaminen oli hyvää koulutusta rykmentin komentajan asemassa olevalle upseerille. Tottuneena sotaväen ripeään päätöksentekoon en aina jaksanut ymmärtää joskus sangen jahkailevalta tuntuvaa käsittelytapaa. Maltillisen ja hallitun keskustelun taustalla saattoi myös havaita puoluepoliittisia pohjavirtoja, joiden säätelyssä puheenjohtajalla ja pääsihteerillä oli suuri rooli. – Tosin on myönnettävä, että neuvottelukunnan jäsenet sittenkin kävivät keskusteluja sangen leppoisaan tapaan.

Monessa mielessä suuri muutos tapahtui, kun Elisabeth Rehn nimitettiin uudeksi puolustusministeriksi ja SANK:n puheenjohtajaksi. Hänen viehättävä persoonansa jo sinänsä piristi ja innoitti kokouksia. Hän myös pyrki pitämään määrätietoisesti langat käsissään. Innostuneena purjehtijana saaristo ja sen väestö olivat hänen sydäntään lähellä. Hänen aikanaan pyrittiin määrätietoisesti suuntaamaan tutustumiskäyntejä sekä meri- että järviolueen saaristoihin. Vaikkei into vastaanottavassa kunnassa aina niin suurta ollutkaan, puheenjohtajan innostuneisuus ja valoisa persoona pehmensi tilanteen kuin tilanteen. Osallistuminen Sulkavan soutuun oli eräs hänen yhteishenkeä vahvistavista oivalluksistaan. Sitä kautta SANK sai paljon myönnteistä julkisuutta ja saattoi esitellä järvisaariston ihmisille tehtäviään ja toimiaan.

Oma toimintani jakaantui kahtaalle – tietysti osallistuinkin innokkaasti keskusteluihin – mutta erityisen lähellä sydäntäni oli puolustusvoimien roolin kirkastaminen saaristomiljöön olosuhteissa. Rannikkopuolustuksen usein taustalle työnnettyjen tarpeiden ja niiden perusteluiden esittely ja selvittely olivat tässä työssä keskeisiä.

Olin kokenut monessa yhteydessä, miten puolustusvoimien läsnäolo saaristossa saattoi antaa turvallisuuden tunnetta asukkaille. Näin oli asianlaita erityisesti vaikeiden kulku- ja viestiyhteyksien takana ja ankarien säiden vallitessa. Monesti yhteysaluksemme saattoivatkin tarjota turvallisen matkan, kun esimerkiksi äkillinen sai-

raus yllätti. Myös meripelastuksen ja aluevalvonnan kannalta olivat jatkuvasti miehitetyt linnakkeemme tarpeen niin saariston asukkaille kuin kaikille muille saaristossa liikkuville. Luulenpa, että varsin moni merellä ja saaristossa kulkija voi olla paljosta kiitollinen merivalvontatornissaan tähyävälle varusmiehelle. Tämä tosiasia tuppasi joskus unohtumaan niiltä, jotka katsoivat kärsineensä taloudellisia vahinkoja puolustusjärjestelyiden vuoksi. He saattoivat tyystin unohtaa esimerkiksi evakojemme kokemat menetykset.

Yhteistoiminta hyvän ystäväni ja kadettikurssiveljeni, Merivartioston kontraamiraali Heimo Iivosen kanssa oli särötöntä. Me myös tunsimme olosuhteet, joissa alaisemme toimivat. Torjuimme molemmat päättäväisesti mm. suunnitelmia supistaa merivartioston tahi rannikkojoukkojen toimintaedellytyksiä. Samalla luonnonsuojelulliset tehtävät nousivat yhä voimallisemmin esille.

Jätän käsittelemättä saaristoseminaarit, jotka todella piristivät toimintaa ja antoivat perusteita hyvälle tiedottamiselle ja SANK:n profiilin nostamiselle. Näitä seminaareja varmaan selostetaan tässä yhteydessä muiden toimesta.

Vuonna 1992 maaliskuun 1. päivänä siirryin reserviin. Siihen liittyen minulle myönnettiin ero SANK:sta. Seuraajakseni nimitettiin eversti Risto Sinkkonen ja everstiksi sittemmin ylennetyn Juhani Haapalan seuraajaksi everstiluutnantti Ossi Kettunen. Valitettavasti heidän toiminta-aikansa jäi lyhyeksi, kun uusien saaristosäädösten johdosta SANK:sta 'siivottiin' virkamiesasiantuntijat pois. Ihmettelen, miksi näin kävi.

Sekä järvi- että merisaaristoamme vaanii monta uhkaa, joista esimerkiksi öljypäästöjen seuraukset ovat herkän luontomme takia erityisen haitalliset. Uusina ilmiöinä ovat tulleet hallitsematon tonttien myynti ulkomaalaisille ja Suomenlahden kaasuputkihanke. Täytyy toivoa, että nämäkin asiat saadaan asiallisesti ja tasapuolisesti hoidettua.

Tulevaisuus on siis SANK:lle haasteita täynnä. Samalla kun suren mielestäni jopa vastuutonta kiirettä, millä rannikkopuolustustamme on ajettu alas, voin vain vilpittömästi toivoa menestystä neuvottelukunnalle ja sen jäsenille heidän pyrkiessään pelastaman ainutlaatuista saaristoamme ja sen kulttuuria. Siinä on muistettava, että on aina helppoa repiä ja tuhota, mutta vaikeaa ja aikaa vievää korjata ja säilyttää.

Lopuksi saan kiittää kaikkia noin nelivuotisen toimintakauteni puheenjohtajia, neuvottelukunnan jäsenkumppaneitani ja pääsihteeriä apulaisineen kitkattomasta yhteistoiminnasta. Jatkuva menestystä tärkeässä toiminnassanne!

HEIMO IIVONEN

Rajavartiolaitos ja merivartiostot saaristossa

Merivartiolaitos perustettiin vuonna 1930 voimassa olleen kieltolain valvonnan tehostamiseksi. Laitoksen varsinaiseksi tehtäväksi määriteltiin ”järjestyksen ja yleisen turvallisuuden voimassapitäminen valtakunnan merirajalla”.

Merivartijoiksi palkattiin pääosin rannikon ja saariston miehiä. Tehtäviä hoitaessaan he eivät toiminnan alkuvaiheessa olleet kovin suosittuja saaristolaiskylissä. Kieltolain tultua kumotuksi laitos oli jo vakinaistettu ja vähitellen suhteet saaristolaisten kanssa muuttuivat hyviksi ja luottamuksellisiksi. Saariston asukkaat ja merivartijat huomasivat tarvitsevansa toisiaan.

Sotien jälkeen Merivartiolaitos liitettiin Rajavartiolaitokseen. Tehtävät pysyivät pääosin samoina eikä organisaation muutos vaikuttanut yhteiseloön saaristossa. Merivartijat olivat alkuajoista pyrkineet muun toimintansa ohessa tukemaan saariston asukkaiden elämää, sillä saaristossa ei luotsien ohella ollutkaan muita viranomaisia. Toiminta saariston kautta tapahtuvan salakuljetuksen vähentämiseksi aiheutti kuitenkin ristiriitoja ja luottamuspulaa aina 1970-luvun puoliväliin asti. Tässä mentiin joskus niin pitkälle, ettei merivartijaksi otettua miestä sijoitettu hänen oman saarensa tai lähistön vartioasemalle, vaikka näin menetettiin saaristossa liikkuvalla tärkeä paikallistuntemuksen etu.

■ Vartiolaiva ”Merikarhu” on rakennettu vuonna 1994. Tämä 58 metrin pituinen alus suorittaa monipuolisia valvonta- ja pelastustehtäviä Suomenlahdella. (Suomenlahden merivartiosto)

Meriturvallisuuden edistäminen kuului alusta pitäen merivartiostojen tehtäviin. Laki meripelastuspalvelusta astui voimaan 1980-luvun alussa ja se selvensi huomattavasti aikaisempaa käytäntöä, vaikkei varsinaista vastuuviranomaista nimettykään. Näin merivartiostojen tehtävänä olivat yleinen turvallisuus ja järjestys saaristossa, meripelastus, etsintä ja auttaminen sekä sairaankuljetus hankalissa olosuhteissa.

Samoihin aikoihin voimaantullut saaristolaki oli omiaan kohentamaan asukkaiden toimeentuloa. Samalla se lähensi suhteita viranomaisiin, etenkin merivartiostoihin. Myös rajavartiolaitoksen aloittamat pelastushelikopterihankinnat lisäsivät omalta osaltaan turvallisuutta saaristossa, kun pelastajan tulo hädänalaisen luo monilla alueilla nopeutui.

Jotta tavanomaista kriisiä vakavimmissa tilanteissa voitaisiin toimia tehokkaasti, merivartiostot käynnistivät kertausharjoitustoiminnan. Rannikon ja saariston reserviläisiä alettiin kutsua harjoittelemaan kriisinajan merellisiä toimintoja. Valitut reserviläiset ottivat uudet tehtävät vastaan motivoituneina ja innostuneina, mikä osaltaan yhdisti saariston viranomaisia ja asukkaita.

Säästöt ovat vieneet työpaikkoja

Toisaalta edellä esitetyn myönteisen kehityksen vastapainoksi tulivat viranomaisten työaikajärjestelyt ja valtion säästötoimet. Jo vuonna 1969 voimaan tullut merivartiostojen viisipäiväinen työviikko ja uusi työaikalaki vuodelta 1972 vähensivät mahdollisuuksia tukea saariston asukkaita. Valtion säästötavoitteet johtivat rajavartiolaitoksessa siihen, että merivartioasemia jouduttiin ajan myötä vähentämään ja korvaamaan valvonta teknillisillä laitteilla. Säästövaatimukset käynnistyivät 1989 ja vaikutukset alkoivat näkyä seuraavalla vuosikymmenellä.

Samoihin aikoihin rajavartiolaitokselle siirtynyt passintarkastus vähensi väkeä merivartioasemilta ja -aluksilta. Valtion toimenpiteisiin eivät henkilöstön, asukkaiden tai saaristoasiain neuvottelukunnan kannanotot vaikuttaneet. Pahimmin merivartioasemien lakkauttaminen tuntui Saaristomeren alueella, missä myös ympärivuotisia saaristolaisia oli eniten. Vuosina 1992–1994 lakkautettiin Saaristomerellä Airiston, Bodön, Saltvikin ja Kumlingen asemat. Suomenlahdella hiljeni Santio 1992 ja Boistö 1994, Pohjanlahdella Mässkär 1991, Moikipää 1993 ja Mikkelinsaaret 1993. Lisäksi jäljelle jääneiden asemien päivystyksiä jouduttiin vähentämään ja toimintavalmiutta laskemaan. Toimenpiteiden seurauksena asemien väliset etäisyydet kasvoivat ja avunsaanti hidastui; saariston kelirikkokuljetukset vähenivät tai loppuivat kokonaan.

Autolautta Estonian uppoaminen vuonna 1994 toi korostetusti esiin rannikon ja saariston pelastuspalvelun kyvyt ja heikkoudet. Käytössä olivat merivartioasemat, helikoptereiden lasku- ja tankkauspaikat, rannikon sairaalat, linnakkeet ja varuskunnat, tutkat ja muut valvonta-asemat sekä asukkaiden työpanos. Onnettomuuden pelastustoimet osoittivat asutun saariston ja rannikon tärkeyden merellä tapahtuvassa suuronnettomuudessa.

Suomen meripelastusseura

Suomen meripelastusseura on vapaaehtoinen meri- ja järvipelastusorganisaatio, jolla on tällä hetkellä 59 itsenäistä pelastusyhdistystä ympäri maata, puolet sisävesillä. Yhdistyksillä on toiminnan edellyttämä määrä pelastusaluksia, päätukikohta sekä partiotukikohtia saaristossa. Vapaaehtoiset toimivat yhteistyössä viranomaisten kanssa ja heidän osuutensa kaikista pelastussuorituksista on vuosittain ollut noin viidennes. Lisäksi vapaaehtoiset tukevat saariston ja rannikon asukkaita, kuljettavat sairaita ja loukkaantuneita, suorittavat etsintöjä, antavat ensiavun ja valvovat saaristoa tulipalojen ehkäisemiseksi ja erilaisten hätätilanteiden havaitsemiseksi.

Vapaaehtoiset ovat muun muassa kuljettaneet lampaita saariin, pelastaneet härkämullikan kallionkolosta, hinanneet lentokoneen jäännöksiä ja nostaneet uponneita veneitä. Toiminta ei ole valtion rahoituksesta riippuvainen ja se on jatkunut samantapaisena vuosikymmenien ajan. Tämän hetken pelastusalkut ovat nykyaikaisia ja nopeita. Ihmishenkien pelastaminen on ilmaista, mutta muusta toiminnasta peritään kohtuullinen korvaus.

■ Suomenlahden merivartioston pelastusharjoitus käynnissä. (Suomenlahden merivartiosto)

Neuvottelukunnan toiminta

Saaristoasiain neuvottelukunta on muodostanut tarpeellisen yhteyden merellä ja saaristossa toimivien viranomaisten, muiden vaikuttajien ja saariston asukkaiden välillä. Kokoukset, seminaarit ja yhteiset matkan ovat lisänneet keskinäistä ymmärrystä sekä edistäneet saaristolain tavoitteita.

Parhaiten mieleen on jäänyt neuvottelukunnan osallistuminen Sulkavan soutuihin vuonna 1992 omalla kirkkovenejoukkueella. Neuvottelukunnan veneen tunnistaaneet muut soutujoukkeet näyttivät arvostavan osallistumistamme kisaan, kuultiinpa kannustushuutojakin: ”Hyvä saaristoneuvottelijat!” Retki onnistui hyvin pienine törmäilyineen ja muodostui sen verran rasittavaksi, ettei lainattua kirkkovenettä enää jaksettu vetää kunnolla maihin.

Muista yhteisistä matkoista ja tilaisuuksista ovat jääneet mieleen Tammisaari ja Puumala. Tammisaaren todettiin vaalivan huolella kaunista ja historiallista saaristoaan, Puumalassa suunniteltiin vesistön yli rakennettavaa siltaa ja mietittiin sen vaikutuksia alueelle. Nyt silta on ollut valmiina jo vuosia ja osaltaan parantanut vesistöisen ja saaristoisen Puumalan asuttavuutta.

MATTI PIIPARI

Itäisen Suomenlahden saariston erityispiirteistä

Kymenlaaksoon kuuluva itäisen Suomenlahden rannikko- ja saaristoseutu poikkeaa kielipoliittisesti pääosasta muuta meren rannikon asuttua saaristoa. Pyhtään kunta on vielä kaksikielinen, valtakielenään suomi, muu rannikko aina itärajalle asti on suomenkielinen.

Saariston voimakas tyhjeneminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen, kun perinteiset saaristolaiselinkeinot eivät enää tuoneet toimeentuloa. Kymijokisuun teollisuus ja satama sitä vastoin tarjosivat halukkaille työtä. Tämän seurauksena saariston liikenne- ja palveluolojen turvaaminen ja kehittäminen jäi hoitamatta, kun puolestapuhujia ei päätöksentekotasolla ollut.

Ehkä näistä syistä alueella vieläkin koetaan, että ruotsinkielisen saaristoalueen tarpeet on ymmärretty poliittisten päättäjien taholla suomenkielistä saaristoaluetta paremmin. Linnakesaaria lukuun ottamatta vakinainen asutus oli vaarassa loppua kokonaan joistakin saaristokylistä. Tilanne on 2000-luvulla selkeästi parantunut, joskin valtion työpaikat saaristossa ovat yhä vähentyneet. Viimeisten vuosien

■ Merkkikohoja eli kuppuja maalataan Haapasaareissa vuonna 1951. Ne tehtiin kimpilautoista pienen tynnyrin tapaisiksi. (J. Jussilainen / Museovirasto)

aikana on vakinaisen asutuksen määrä etenkin Kotkan kaupungin alueen saarissa (Haapasaari ja Kuutsalo) lisääntynyt. Tämä kehitys asettaa uusia haasteita palveluiden ja erityisesti liikenneolojen parantamiselle.

Asutuksen määrällä mitaten merkittävimmät itäisen Suomenlahden saaret ovat nykyisin Kotkassa Haapasaari, Kirkonmaa, Kuutsalo ja Tiutinen, Pyhtäällä Munapirtti, Kaunissaari ja Koukkusaaret sekä Haminassa Kuorsalo ja Tammio. Näistä kiinteä tieyhteys on Munapirttiin ja Tiutiseen; Haapasaari ja Kaunissaari on olosuhteiltaan luettava ns. ulkosaaristoon.

Haapasaari oli itsenäinen kunta ennen vapaaehtoista liittymistään Kotkaan vuonna 1974. Siellä toimii merivoimien valvonta-asema ja rajavartiolaitoksen merivartioasema, Kirkonmaassa on koulutus- ja merivalvontalinnake. Muissa saarissa ei valtion työpaikkoja ole. Haapasaarella on pikkuinen, mutta pirteä itsenäinen osuuskauppa, Tiutisessa ala-asteen koulu. Kesäaikana Pyhtään Kaunissaari on vilkas matkailukohde kauppoineen, ravintoloineen ja majoitustiloineen.

Tiutinen on perinteinen vakinaisen asutuksen saari, josta väki käy kiinteän tieyhteyden kautta työssä ja koulussa ja hakee palvelut useiden kilometrien päästä ns. mantereelta. Tieyhteys saarelle saatiin 1970-luvulla. Tiutisessa on hyväkuntoinen, toimiva työväentalo, ja saari onkin pitkään tunnettu työväenliikkeen vahvana kyläyhteisönä. Muilta alueen saarilta on vastaava toiminta puuttunut.

Maantieteellisesti lähekkäin sijaitsevat Kuutsalo ja Tiutinen ovat olleet tiiviissä yhteistyössä yhteiskunnallisista näkemyseroista huolimatta. Apua on annettu ja saatu puolin ja toisin kaikissa yhteiskunnallisissa melskeissä. Itse kuutsalolaisena olen näistä vaiheista paljon kuullut ja myös itse kokenut. Tiutisen Pyyrintö oli aikoinaan valtakunnallisesti ja kansainvälisestikin tunnettu painiseura, joka ennen sotia haastoi otteluun jopa TUL:n liittojoukkueen!

Alueen saariston elämä hiipui ja vähenevä väestö ikääntyi aina 1980-luvun taitteeseen saakka. Kun sittemmin saatiin aikaan vähäisiä ympärivuotisen alusliikenteen sekä vanhustenhuollon palveluita, alkoi elämän liekki sykkiä hitaasti uudelleen. Valtiovalta saatiin mukaan yhteysliikenteen tukemiseen vasta 1990-luvun loppupuolella, siihen saakka tukitoimista vastasivat kunnat ja jonkin verran puolustusvoimien alukset. Kelirikkoliikennettä avustivat jossain määrin myös merivartioston veneet ja laivat sekä paikallisen meripelastusyhdistyksen alukset.

Pitkään kuitenkin esimerkiksi Kuutsaloon pääsi jääkaudena yli avoimen laivaväylän vain määräaikoina avoinna pidettävän jalankulkukelpoisen väyläsillan avulla. Lähes kaikki ilman kiinteää tieyhteyttä olevat asutut saaret jäivät kelirikko- ja talvikautena vilkkaasti liikennöityjen Haminan ja Kotkan laivaväylien taakse.

Nämä entiset luotsi-, laivuri- ja kalastajasukujen asuttamat saaret elävät nyt uutta elämää. Ympärivuotinen asutus voimistuu. Ns. kakkosasuminen lisääntyy vahvasti ja alueen kotiseutuyhdistykset toimivat aktiivisesti saariston kehittämiseksi. Kun myös kuntien aktiivisuus on lisääntynyt ja elävän saariston merkitys korostuu, uuden tuleamisen aika on selvästi edessä itäisen Suomenlahden saaristoalueella.

Posti- ja tietoliikennepalveluita on kuitenkin parannettava ja yhteysalusliikenne on vihdoin saatettava sekä laadullisesti että määrällisesti muun rannikkoalueen tasolle. Ympäristökysymyksiin on paneuduttava ja matkailua edistettävä. Haasteita siis riittää myös täällä Suomenlahden perukoilla.

ILKKA SIMANAINEN

Rääkkylän nimeäminen saaristokunnaksi oli ratkaisevaa kunnan kehitykselle

Pohjois-Karjalan eteläiseen osaan sijoittuvalle Rääkkylälle on suotu vettä, saaria, niemiä, lahdelmia, luonnonkauneutta. Kunnan 720 km² pinta-alasta yli 40 % on vettä, rantaviivaa on noin 500 km. Oriveden suuret selät sekä Onkamojärvet rajaavat pitäjän niin, että maarajaa on vain noin 20 km.

Rääkkylässä oli saaristolain antamisen aikoihin kolme lossia. Saaristo-osassa eli Oravisalossa ja Varpasalossa asui tuolloin ilman kiinteää tieyhteyttä yli 500 henkilöä, noin 13 % kuntalaisista. Kaksi vuosikymmentä aiemmin saaristoväestön osuus oli ollut viidennes.

Rääkkylän asema on liikenteellisesti huono. Kunnan alueella ei ole rautatietä eikä valtakunnallista päätietä. Tästä johtuen esimerkiksi teollisuuden saaminen kuntaan on ollut vaikeaa.

Kun laivaliikenne vielä ennen sotia oli tärkeää, kunta oli päinvastoin hyvässä liikenteellisessä asemassa. Laiva kävi parhaimmillaan yhdessätoista laiturissa. Silloin oli myös teollisuutta, joka 1960-luvulle tultaessa oli pääosin loppunut.

Rääkkylän elinkeinorakenne on ollut kovin yksipuolinen. Maa- ja metsätaloudesta sai toimeentulonsa 1960-luvulla 80 % ja vielä 1980-luvulla lähes puolet. Teollisten työpaikkojen määrä oli vähäinen. Tästä seurasi että verotulokertymä oli niukka; asukasta kohti laskettu äyrimäärä oli alhaisimpia koko maassa. Kunnan palveluvarustuksen kehittäminen oli jälkeenyäännyt, investointien määrä oli vähäinen.

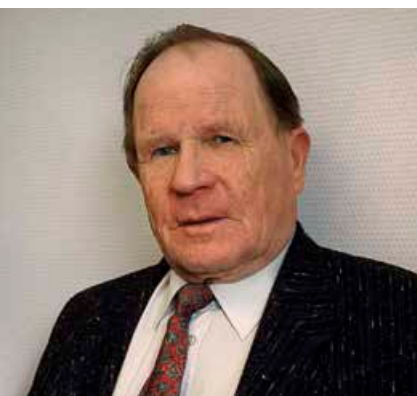
Saaristopolitiikkaan olin tutustunut jo 1960-luvun puolivälissä. Vuonna 1964 oli julkaistu Sisä-Suomen saaristokomitean mietintö ja tämän alueen edustus tuli sitten myös saaristoasiain neuvottelukuntaan. Muistelen, että Sisä-Suomen vesistörikkaat kunnat kokoontuivat noihin aikoihin Savonlinnaan neuvottelukokoukseen kansanedustaja Esu Niemelän johdolla.

Kun saaristolakia valmisteltiin, kiinnostus saaristopolitiikkaan Rääkkylässä lisääntyi. Kun luontaiset olosuhteet olivat edellä kuvatun kaltaiset, oletimme, että Rääkkylällä oli hyvät mahdollisuudet tulla nimetyksi varsinaiseksi saaristokunnaksi. Yritimme vaikuttaa päättäjiin, saimme jopa silloisen saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtajan Jan-Magnus Janssonin vierailemaan Rääkkylässä.

Sisä-Suomesta esitettiin varsinaiseksi saaristokunnaksi kuitenkin vain Puumalaa ja Vehmersalmea. Lieneekö neuvottelukunnan esitykseen vaikuttanut se, että Kivisalmen sillan rakentamisesta oli tielaitoksessa ilmeisesti tehty päätös.

Olin tullut valituksi saaristoasiain neuvottelukunnan Sisä-Suomen jaoston jäseneksi vuonna 1981. Neuvottelukunnan esitys tuli tietoon jaostomme kokouksessa Mikkeliissä. Ossi Heinonen kertoi, että asia oli valtioneuvostossa jäänyt pöydälle, kun ministeri Taxell oli pyytänyt asiakirjat tutustumista varten. Taxell oli vaatinut esitettyjen kuntien lisäksi varsinaisiksi saaristokunniksi kaksi lisäkuntaa merensaaristosta. Sisä-Suomen jaosto päätti kokouksessaan esittää myös kahta lisäkuntaa – ne olivat Rääkkylä ja Hirvensalmi.

Tajusin heti tilanteen. Asiassa on tehtävä poliittinen kompromissi RKP:n ja keskustan välillä. Sisäministerinä oli keskustalainen Eino Uusitalo. Heti Mikkelin kokouk-

■ Kunnallisneuvos Ilkka Simanainen. (Koti-Karjala -lehti)

sen jälkeen pääsimme Uusitalon puheille. Rääkkylän nimeämistä saaristokunnaksi tuki voimakkaasti Pohjois-Karjalan liitto. Ratkaisevaa asian hoitamisessa sisäasiainministeriössä oli silloin kansanedustajana toimineen Markku Kauppisen apu. Hän on nykyään Kuntien eläkevakuutuksen toimitusjohtaja.

Taktiikkamme onnistui. Rääkkylästä tuli varsinainen saaristokunta ensimmäisten joukossa. Ilmeisesti tähän lopputulokseen vaikutti kunnan erittäin heikko taloudellinen asema, saaristoväestön korkea osuus ja kunnan epäoikeudenmukainen kohtelu aluepoliittisessa vyöhykejaossa. Siinä Rääkkylä jäi toiseen perusvyöhykkeeseen eikä sitä edes määrätty lisätukialueeksi.

Kunnan talous koheni oleellisesti

Rääkkylän pääseminen varsinaiseksi saaristokunnaksi antoi vauhtia jo 1970-luvulla kunnassa aloitetulle palveluvarustuksen ja elinkeinojen kehittämistyölle. Kunnan tulotaso parani ratkaisevasti, kun asema saaristokuntana huomioitiin valtionosuuksia myönnettäessä. Tärkeintä oli kuntien yleisestä rahoitusavustuksesta annetun lain muuttaminen niin, että saaristokunnissa verotulojen tasausta maksettaessa käytettiin korkeinta mahdollista tasausrajaa. Lisääntyvä valtionosuus vaikutti veroäyrin hintaan yhdestä kahteen penniä.

Kunnan tulotason paraneminen teki mahdolliseksi toteuttaa 1980-luvulla ja 1990-luvun alkuvuosina mm. kirjaston, terveyskeskuksen, vanhainkodin, kunnanviraston, päiväkodin ja urheilukentän rakentaminen. Myös poliisille, postille, Kelalle ja työvoimatoimistolle rakennettiin toimitilat, samoin tehtiin vuokrattavia liike- ja teollisuustiloja. Kirkonkylän kunnallistekniikkaa ja haja-asutuksen vesihuoltoa kohennettiin ja asuntotuotantoa tuettiin.

Saaristokuntapäätöstä tarkistettiin vaalikausittain. Kivisalmen silta valmistui 1980-luvun puolivälissä. Ilman kiinteää tieyhteyttä oleva saaristoväestömme väheni. Ilmeisesti tästä johtuen Rääkkylän saaristokunta-asema oli katkolla sekä Rabbe Laurénin että Ole Norrbackin kaudella. Taistelu asemastamme jatkui – ja säilyimme saaristokuntana.

Tähän oli varmaan syynä se, että kuntamme taloudellinen asema ja kehitysvaihe olivat 1980-luvulla ja vielä pitkälle 1990-lukua sellaiset, että ilman verotulon täydennykseen tulevaa saaristolisää olisimme joutuneet taloudelliseen umpikujaan. Niinpä saaristokunta-asemamme säilyi siihen saakka, kun Ihalansalmen silta rakennettiin ja koko saaristoväestöllemme tuli kiinteä tieyhteys.

Jäsenyyteni saaristoasiain neuvottelukunnassa, Sisä-Suomen jaoston jäsenyys mukaan lukien kesti 15 vuotta. Sain tutustua niin meren kuin järviemme saaristoon ja saaristokuntiin, niiden hallintoon ja toimintaan sekä moniin näissä kunnissa järjestettyihin tapahtumiin.

Rääkkylä oli aktiivisesti mukana monissa neuvottelukunnan hankkeissa ja pyrki hyödyntämään ne mahdollisimman hyvin. Kuntamme luottamusmiesjohto osallistui saaristoseminaareihin ja muihin neuvottelukunnan tilaisuuksiin.

Neuvottelukunnan jäsenenä sain vuosien varrella tehtäviä puhujana seminaareissa ja juhlissa. Näistä muistuu mieleeni alustukset saaristolaista ja sen täytäntöönpanosta Vesitietoimialan neuvottelupäivillä Joensuussa vuonna 1982, Sisä-Suomen saaristopäivillä Puumalassa 1986 ja maaseutuelinkeinojen kehittämispäivillä Mikkelissä. Saaristo-osakunta Juuan vuotuisen kesätapahtuman, Ellinpäivien pääjuhlassa vuonna 1997, jonka teemana oli ”Ihaile Pielisen pintoo”, olin juhlapuhujana.

Neuvottelukunnan työn alkuaikoina ei meren saariston kunnissa oikein voitu ymmärtää, että Sisä-Suomessakin voi olla varsinaisia saaristokuntia. Erityisesti tuotti vaikeuksia tajuta, miksi sisämaan kunnat saivat enemmän verontulotasausta kuin merensaariston kunnat. Tätä asiaa sain selventää moneen otteeseen. Lopulta

ymmärrettiin, että verotulokertymät olivat Sisä-Suomen kunnissa huomattavasti pienemmät kuin meren saariston kunnissa.

Kokous- ja tutustumismatkoja

Neuvottelukunta teki saaristokuntiin tutustumismatkoja, joiden yhteydessä pidettiin myös usein neuvottelukunnan kokous. Muutaman kerran tutustumismatka tehtiin saaristoseminaarin jälkeen alueen kuntiin. Kuntien edustajat esittelivät hallintoa ja ongelmiaan sekä tutustuttivat meidät alueensa nähtävyyksiin. Tehtiinpä muutama matka Suomen rajojen ulkopuolellekin.

Elokuussa 1991 neuvottelukunta teki kokous- ja tutustumismatkan Puumalaan. Puheenjohtaja Elisabeth Rehn oli tuolloin puolustusministeri. Neuvostoliitossa olivat kriittiset ajat vallanvaihdon johdosta. Puolustusministerin oli oltava joka hetki tietoinen, mitä itänaapurissa ja maailmalla tapahtui. Mökissä, jossa majoituin, oli myös ministeriön tiedotuskeskus. Oli mielenkiintoista seurata sen toimintaa ja olla mukana maailman tapahtumissa.

Elisabeth Rehnin puheenjohtajuuskaudella tehtiin myös matka Viroon. Tarkoituksena oli tutustua hallintoaan aloittelevaan Viron saaristopolitiikkaan ja saaristolain valmisteluun. Lentokentältä meidät vietiin suoraan Toompean mäelle pääministeri Mart Laarin aamukahveille. Puheenvuorossaan hän kertoi meille maansa uuden hallinnon luomisen senhetkisistä vaiheista. Tallinnasta matkustimme Saarenmaalle,

■ Hinaaja Rääkkylän Kivisalmessa heinäkuussa 2002. Kuva on otettu 1980-luvun puolivälissä valmistuneelta sillalta. Vaikka Rääkkylässä ei ole kaivostoimintaa, Kivisalmi on Suomen kaivoshistorian kannalta keskeinen paikka; salmea ruopattaessa vuonna 1908 löytyi kivi, jonka perusteella Outokummun kuparimalmi löydettiin. (Kari Koskela/Kuvalliteri)

jossa maaherran talossa oli alueen kuntien edustajien tapaaminen. Mukana oppaina oli sisäasiainministeriön virkamiehiä. Tuohon aikaan Suomesta oli ministeriössä asi-
antuntijoita opastamassa virolaisia.

Saarenmaan tilaisuudessa sain tehtäväkseni kertoa suomalaisesta aluepolitiikasta, sen synnystä ja nykytilasta. Kuntien edustajat tekivät meille kysymyksiä kunnallishallinnosta ja saaristopolitiikasta. Kun kysyttiin, mitä se veroäyri tarkoittaa, saatoimme todeta, että kunnallishallinnon ja talouden luominen olivat Virossa vielä alkutaipaleella. – Matkamme huomioitiin laajasti Viron tiedotusvälineissä. Vierailumme oli sekä television että radion uutisissa keskeinen asia.

Vesistöjen ravinnekuormituksen lisääntymisestä käytiin 1980-luvun puolivälissä voimakasta keskustelua. Erityisesti kesäasukkaat syyttivät kalankasvatusta Saaristomeren vesien saastuttamisesta. Asiaa käsiteltiin useasti myös saaristoasiain neuvottelukunnan kokouksissa. Rabbe Laurénin puheenjohtajuuskaudella tehtiin tutustumismatka Norjaan Hitran saaristokuntaan Trondheimin lähellä. Siellä lohen kassikasvatus meressä oli erittäin suurta. Kunnassa oli myös kalatalouden elinkeinoasiamies.

Samoihin aikoihin 1980-luvun puolivälissä kunnallishallinnossa käytiin keskustelua vapaakuntakokeilusta ja valmisteltiin lainsäädäntöä. Ilmeisesti tästä syystä saaristoasiain neuvottelukunnan matkaan yhdistettiin käynti ruotsalaisessa Bräcken kunnassa. Siellä oli meneillään sellainen hallintokokeilu, että kuntavaaleissa voittanut puolue sai haltuunsa kaikki luottamustehtävät. Palkkaa nauttiva opposition luottamushenkilö valvoi hallintoa.

Olin vuonna 1994 saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenenä kuultavana eduskunnan hallintovaliokunnassa kuntien valtionosuuksien leikkauksia koskevasta hallituksen esityksestä. Samoin olin vuonna 1993 yhdessä pääsihteeri Jorma Leppäsen ja Korppoon kunnanvaltuuston puheenjohtajan Klaus A. Sahlgrenin kanssa kuultavana saaristolain muuttamista koskevasta hallituksen lakiesityksestä. Samoista asioista jätimme eduskuntaryhmille neuvottelukunnan muistiot.

Vuonna 1997 täytti ministeri Jan-Erik Enestam 50 vuotta. Olin mukana neuvottelukunnan lähetystössä, joka kävi tervehtimässä puheenjohtajaansa hänen kotikunnassaan Västanfjärdissä. Vastaanotto oli nuorisoseuran talossa ja sain kunnian pitää onnitelupuheen. Neuvottelukunta ja monet saaristokunnat osallistuivat puheenjohtajan toivomuksen mukaisesti lahjoituksella talon kunnostusrahastoon.

Neuvottelukunta kutsui muutamiin saaristoseminaareihin edustajat Virossa ja Venäjän Karjalan Sortavalasta. Vastavuoroisesti saimme kutsun Vieroon Vormsin saaristokunnassa pidettyyn seminaariin, samoin Sortavalan tutustumaan kaupunkiin ja Laatokan saaristoon, pääkohteena tietenkin vanha Valamo.

Lautta- ja lossiliikenteen aikatauluttaminen oli kiperä kysymys. Kustannusten alentamiseksi tielaitos ajoi liikennettä aikatauluun. Saaristolaiset, saaristokunnat ja neuvottelukunta vastustivat hanketta. Aikataulut tulivat, säästöjä ei tainnut syntyä. Liekö aikataulutus vielä voimassa. Oman paikkakunnan viimeinen lossi näyttää ylittävän Arvinsalmea samaan tahtiin kuin ennen aikatauluttamista.

Merenkulkulaitoksen ja rajavartioston tukikohtien lopettaminen tai työpaikkojen vähentäminen olivat usein neuvottelukunnan käsitellyssä. Näiden laitosten työpaikat olivat erittäin tärkeitä merensaaristokunnille.

Saaristoalueille on ollut keskeistä vapaa-ajan asutus, joka on jatkuvasti laajentunut. Kunnan on hoidettava monet vapaa-ajan asukkaiden palvelutarpeet. Palvelumaksujen ja kiinteistöveron lisäksi vapaa-ajan asukas ei maksa muuta mökkikunnalleen. Yksi pisimpään neuvottelukunnassa käsiteltävänä asiana on ollut, miten asukkailta saataisiin osa kunnallisverosta mökkikuntaan. Ilmeisesti ratkaisua asiaan ei ole saatu.

ELIS BACKSTRÖM

Raippaluodon silta vaati 35 vuotta

- Vuonna 1997 valmistunut Raippaluodon silta oli parasta mitä tapahtui koko aikani kunnallismiehenä ja saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenenä, sanoo pitäjänneuvos Elis Backström Raippaluodosta. Saari on nykyään osa Mustasaaren kuntaa Vaasan kupeessa.

- Jo vuonna 1962 olin mukana yrityksessä aloittaa sillan suunnittelu. Sisäväylä kulki tuolloin Raippaluodon ja mantereen välistä ja ajatukset sillasta herättivät siitä syystä vastustusta joillakin tahoilla. Pelättiin, että alikulkukorkeus jäisi liian matalaksi.

Björköbyssä, Merenkurkun puolella saarta, oltiin hieman epäileväisiä sillan suhteen. Myös ympäristöväki vastusti aluksi hanketta. He pelkäsivät, että silta toisi mukanaan joukoittain ihmisiä, jotka turmelisivat saaren luonnon. Näin ei kuitenkaan käynyt ja nyt ovat luontoihmisetkin sillan ystäviä.

■ Raippaluodon lossin viimeinen matka 27. elokuuta 1997. Taustalla ulottautuu Raippaluodon uusi silta. (Marlene Strömin akvarelli, Elis Backströmin kokoelmat)

- Myöhemmin väylä kävi liian matalaksi ja se täytyi siirtää meren puolelle. Tämä vastustuksen syy jäi näin ollen pois. Mutta sillan saamiseen kului kuitenkin 35 vuotta, sanoo Elis Backström. Hän on todellinen veteraani kaikin tavoin - viime sodissa hän taisteli JR 61:n riveissä Tienhaarassa.

- Juhannuspäivä siellä oli meille pitkä, kun kamppailimme epätoivoisesti henges-
tämme. Kahdentoista muun kanssa olin hakenut suojaa kuusen alta, kun kranaatti
osui sen latvaan. Neljä meistä kuoli heti ja minä sain sirpaleita eri puolille. Ikävintä
oli kuitenkin, että kuulo meni. Myöhemmin on myös näkö heikentynyt, siitä on vain
20-30 prosenttia jäljellä. Nyt lähdän liikkeelle vain tutussa ympäristössä, sanoo Elis
Backström.

Talvisin hän on ollut metsätoissa, kaatamassa polttopuita. Raskasta työtä 85-vuo-
tiaalle - ensin tulee hiki ja sitten alkaa paleltaa.

Mutta sotien ja kunnalliselämän taistelujen veteraanit ovat sitkeää sorttia.

Kokemuksia neljän puheenjohtajan ajalta

- Olin Mustasaaren kunnanhallituksen puheenjohtajana kymmenen vuotta ja jäse-
nenä saaristokomiteassa ja saaristoasiain neuvottelukunnassa. Ehdin kokea neljän
puheenjohtajan ajan; Ilmari Hustich, Kristian Gestrin, Jan-Magnus Jansson ja Rabbe
Laurén. Muistan myös kokoukset Christoffer Taxellin kanssa.

- Sittenhän minulla oli myös oma työni. Olin 35 vuotta työnjohtajana Schauma-
nin tehtailla Pietarsaareissa. Siinä työssä vastasin suurten puutavaralauttojen nipu-
tuksesta ja hinauksesta koko Etelä-Pohjanmaan rannikolta Pietarsaaren selluteh-
taalle. Ja lisäksi minulla oli kotitilalla sata hehtaaria metsää ja kymmenen viljeltyä,
nekin kasvavat nyt puuta.

- Työ saaristoasiain neuvottelukunnassa oli hyvin antoisaa. Teimme mielenkiintoi-
sia opintomatkoja eri puolille Suomea, Hailuodosta Puumalaan. Olimme myös Ruot-
sissa, siellä sain esitellä uutta saaristolakia seminaarissa Trosassa.

- Mutta saaristolain osalta olin vähän huolissani. Olimme saaneet mukaan pykä-
län, joka antoi neuvottelukunnalle mahdollisuuden jakaa vähän rahaa saariston
ympäristönsuojeluun. Se tehtävä sopi neuvottelukunnalle, koska paikalliset olo-
suhteet tunnettiin hyvin. Mutta sitä pykälää muutettiin sittemmin niin, että ympä-
ristötukia jaettiin muiden kanavien kautta. Se ei mielestäni onnistunut aina niin
hyvin. Olen yhä sitä mieltä että saaristolain olisi pitänyt antaa enemmän, sanoo Elis
Backström.

■ Sotien ja kunnalliselä-
män taistelujen veteraani
Elis Backström.

Thure Malmberg

JÖRGEN LILJEQVIST (1943 – 2017)

Saaristossa on gritystä!

Maamme saaristoalueilla on melko runsaasti pieniä yrityksiä. Suuria ei ole monta, mutta yksi sellainen löytyy Kemiönsaaren eteläpuolelta, Kasnäsiestä. Tuon yrityksen perustaja ja kehittäjä on Jörgen Liljeqvist, joka sai talousneuvoksen arvonimen vuonna 2007.

Liljeqvistin kotisaari on Biskopsö, muutama kilometri Taalintehtaalta etelään. Siellä toimi myös hänen ensimmäinen yrityksensä, yhdessä isän kanssa jo vuonna 1960 perustettu saha. Vuosikymmen myöhemmin perhe perusti uuden sahalaitoksen Kasnäsiin. Vuonna 1985 tämä yritys lopetti toimintansa.

Jörgen Liljeqvist oli aloittanut 1970-luvun puolivälissä myös kalankasvatuksen. Vuonna 1989 hän osti kalanjalostustehtaan Kasnäsiestä.

– Me otimme päämääräksi jalostaa omaa kasvatettua kalaa tuorekalamarkkinoiden ohella myös suurtalouksille pakastettuna ja savustettuna. Ab Salmonfarm Oy on kasvanut vähitellen mittavaksi kalanjalostajaksi Saaristomeren alueella, liikevaihto oli vuonna 2008 yli 16 miljoonaa euroa. Meillä on kirjolohen jalostusta, fileoimme silakkaa, pakastamme suomukalaa ja otamme myös vastaan rehusilakkaa, Liljeqvist kertoo.

Matkailuun Liljeqvist alkoi panostaa vuonna 1995, ensin ravintolatoiminnassa. Kala ei varmasti ollut ruokalistalla harvinaisuus. Sitten aloitettiin Kasnäsin niemenkärjessä hotellin rakennustyöt.

– Kun alueella on matkailijoille nähtävää useammaksi päiväksi, tarve hotellille oli olemassa. Kasnäsin keskeinen sijainti Saaristomeren luonnon keskellä edesauttoi hotellin rakentamispäätöstä. Vuonna 2000 valmistui hotelli ja kokoustilat. Majotustilat, 41 huonetta, on sijoitettu viuhkanmuotoisiin taloihin.

Kilpailijaa ei tarvinnut etsiä kaukaa. Kemiön saaren koillispuolelle oli noussut Etelä-Suomen laajin vapaa-ajan kompleksi, Meri-Teijo. Mutta kaikki eivät halunneet sinne golfin ja suuren ihmismäärän pariin, myös luonnonläheiseen Kasnäsiin riitti tulijoita.

Liljeqvistin yritykset tunnetaan myös ympäristöystävällisistä toimintatavoista.

– Kalanviljelyssä pyrimme välttämään merta kuormittavia päästöjä. Hotellissa ja kylpylässä jätemäärää on vähennetty ja pakkausmateriaalit kierrätetään.

Kasnäsin merkitystä luontokohteena nosti myös vuonna 1993 valmistunut Sini-simpukka, joka on Saaristomeren kansallispuiston luontokeskus. Siellä voi perehtyä myös tämän kansallispuiston ylivoimaisesti laajimpaan luontotyyppiin, vedenalaiseen maailmaan.

Veneellä tulijoita palvelee Kasnäsin 300-paikkainen venesatama, jossa on sata vieraspaikkaa. Jos omaa venettä ei ole matkassa, Liljeqvistin palveluvalikkoon sisältyy myös 30-metrinen kaljaasi Inga, joka voi ottaa lähes 50 matkustajaa.

Liljeqvistin tuorein suurhanke on kylpylä, joka vihittiin käyttöön vuonna 2005. Vesi otetaan merestä – toinen Suomen kahdesta suolanpoistolaitoksesta sijaitsee kylpylän yhteydessä, se toinen on Utössä. Menetelmänä on maailmallakin yleisimmin käytetty käänteisosmoosi.

– Lämminvesialtaisiin mahtuu 600 000 litraa vettä. Ainoa mielekäs vaihtoehto

veden lämmittämiseen oli maalämpöpumppujen käyttö. Se on osoittautunut luotettavaksi ja sen avulla lämmitetään myös huoneita.

Kylpylän vuosittainen kävijämäärä on kahdenkymmenen tuhannen luokkaa. Uima- ja porealtaiden lisäksi kylpylä tarjoaa erilaisia hoito- ja kuntoilumahdollisuuksia sekä muita aktiviteetteja vierailleen.

Liljeqvistin yritykset työllistävät ympärivuotisesti noin 90 henkilöä, kesäisin noin 120.

Vastoinikäymisiäkin on matkan varrelle sattunut. Tuorein oli kalanperkaushallin tulipalo uudenvuodenpäivänä 2009. Vahingot olivat noin 1,5 miljoonaa euroa. Uusi halli on jo pitkälle rakennettu.

Kasnäsiin ei ole kiinteää tieyhteyttä, liikennettä Kemiön puolelle hoitaa Lövon lautta. Siltasuunnitelmat olivat jo pitkällä, mutta nyt rahoitus näyttää epävarmalta.

- Tämä on suuri pettymys. Silta helpottaisi oleellisesti täällä työskentelevien päivittäistä elämää, samoin tavaraliikennettä, Liljeqvist toteaa.

■ Merkittävä osa Suomen kalankasvatuksesta keskittyy Saaristomerelle. (Markku Könkkölä/Kuvalliiteri)

Esko Kuusisto

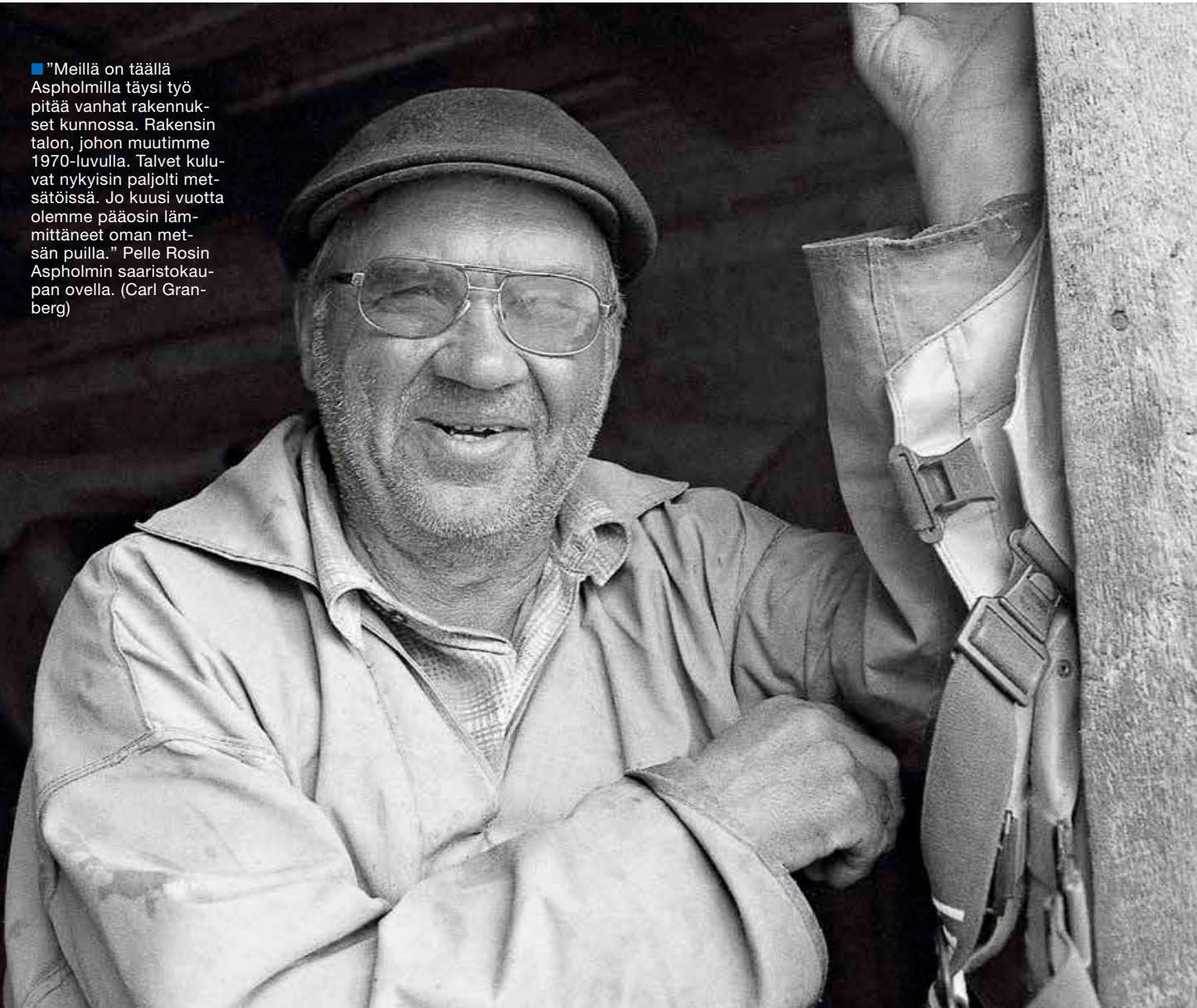
PER-ERIK (PELLE) ROSIN (1932 – 2017)

Fileointi pelastaa saaristokalastajan talouden

Per-Erik Rosin syntyi vuonna 1932 Aspholmin saarella, joka nykyään kuuluu Länsi-Turunmaan kuntaan. Hänen isoisänsä oli vuodesta 1917 saaren ensimmäinen ympärivuotinen asukas. Kasteessa saatua etunimeään Per-Erik ei kuitenkaan oikein tunnista.

– Kahdenkymmenen vuoteni aikana Suomen ammattikalastajaliiton hallituksessa minusta tuli Pelle. Sillä nimellä minua kutsuivat kaikki, Kotkan saaristosta idässä aina Iijoelle pohjoisessa.

■ "Meillä on täällä Aspholmilla täysi työ pitää vanhat rakennukset kunnossa. Rakensin talon, johon muutimme 1970-luvulla. Talvet kuluivat nykyisin paljolti metsätöissä. Jo kuusi vuotta olemme pääosin lämmittäneet oman metsän puilla." Pelle Rosin Aspholmin saaristokaupan ovella. (Carl Granberg)

Pelle Rosin kasvoi Aspholmissa ja asuu yhä siellä. Vaimo Kyllikki on Ahvenanmaan Eckeröstä tuotu saaristolaistytty ja heillä on poika Bo-Erik. Kaikki kolme kalastavat yhdessä. Ei ole mikään salaisuus, että vanhemmat pitävät lujasti kiinni kalastuksesta, jotta voisivat nähdä poikansa jatkavan ammattia.

- Kyllikki on perhettä pyörittävä voima. Hän kalasti jo pienenä tyttönä ja on elänyt koko elämänsä saaristossa. Hänen kotisaarensa on Emskär, viimeinen asuttu saari Eckerön länsipuolella ja samalla koko Suomen läntisin asuttu saari.

Aspholm puolestaan sijaitsee likimain Paraisten ja Nauvon kuntien entisellä rajalla. Suurkunnan nimenä on nyt Länsi-Turunmaa, mutta nimenvaihdosta keskustellaan monella taholla. Kotivesillä mellastavat merimetsot ja balttilaiset mökkivieraat. Sen tähden hakeudutaan kesällä mielellään kauas merelle Stenskäriin ja myöhäissyksyllä kalastetaan Haverön ja Lill-Mälön vesillä. Rosinin perheellä on kalastusvesiä tuhansia hehtaareita ja päivittäin lasketaan 70–130 verkkoa.

Aiemmin oli silakka tärkein, nyt ylipäänsä suomukalat, mutta ahvenen ja kuhan katoaminen on ongelma. Hauki on vähentynyt saaristossa. Sen osalta on myös pulmalista, ettei kaikkia pieniä ruotoja saa fileerata pois. Tästä syystä sen suosio on vähentynyt; ihmiset eivät enää osaa valmistaa ja syödä kalaa sillä tavalla kuin ennen.

Perheyrityksenä saavat Rosinit myydä yksityisille, kauppoihin ja ravintoloihin, mutta eivät muualle. Jotta käsittely olisi taloudellista, fileerataan kalat kotona ja vieetään sitten kaksi kertaa viikossa autolla Turkuun.

- Mutta säilömyksen emme ehdi, eivätkä kalamarkkinatkaan ole vaihtoehto. Kuusi vuotta olin mukana Turussa markkinoilla, mutta se sai riittää. Helsingissä en ole koskaan ollut kalojen kanssa, vain turistina katsomassa kalamarkkinoita.

- Vesi täällä Turunmaalla ei ole sen huonompaa kuin 1970-luvulla. Levää on aina ollut. Mutta merimetso ja hylje ovat suurena kirouksena.

Suomen suurin merimetsoyhteisö

- Aivan lähellämme on Suomen suurin merimetsokolonia. Parissa vuodessa ne ovat paskantaneet kaksi saarta täysin pilalle. Luodot ovat lumivalkoisia eikä maihin voi mennä kaiken haisevan mönjän keskelle. Syksy 2008 oli Turunmaalla täysin surkea.

- Kun tulemme rantaan kalojen kanssa, niitä ei voi jättää siihen edes kahvikupin ajaksi, vaan ne on heti laitettava verkkokasseissa varastoon. Merimetsot ovat röyhkeitä, ne ryntäävät varastoon ja hakkaavat kalat hengiltä kassin läpi. Ulkona merellä ne voivat parissa päivässä syödä tai pelottaa kaikki kalat pois.

- Tarvitaan radikaaleja toimenpiteitä, jotta tämä ongelma saataisiin kuriin. On mentävä pesimispaikoille, ampuminen ei täällä riitä.

Ympäristöviranomaiset eivät salli ampumista, vaikka jo nyt Suomessa on 12 600 pesivää paria ja suuri määrä 3–4-vuotiaita yksilöitä. Yksinomaan Äggsjärissä Innamon ja Rymättylän välillä laskettiin vuonna 2005 peräti 1660 parin yhteisö, Suomen suurin.

- Toisena maanvaivana ovat hylkeet. Ne syövät verkot tyhjiksi. Jos näin jatkuu, kaikki saaristokalastus kuolee Suomesta, sanoo Pelle Rosin.

Perhe käyttää kalastuksessa kahta venettä. Äiti ja poika vievät verkot pienellä, nopealla veneellä. Isä liikkuu 11-metrisellä työveneellä, jossa on suuret kalatankit ja jäälaatikot.

- Verkot jätetään muutamiksi tunneiksi. Minä laitan kahvit ja ruoan suuressa veneessä sillä aikaa kun Kyllikki ja Bo-Erik kokevat verkot.

Hakeudumme mieluiten niin kaus ulos, etteivät läheisten mökkikylien turistit tule perässä. Niistä on nimittäin tullut riesa – verkot revitään tai koetaan. Turisteilla ei ole mitään käyttäytymissääntöjä saaristossa. Tänne myydään myös matkoja Latviasta ja Venäjältä, sanoo Pelle Rosin.

■ Pellen vaimo Kyllikki on kalastanut koko ikänsä. Saaristolaistytty Ahvenanmaan Eckeröstä on muuttanut Nauvoon. (Carl Granberg)

PAULA WILSON

Saaristomatkailulla on valoisa tulevaisuus

– Olen saaristomme tulevaisuuden suhteen valtavan optimistinen. Erityisesti matkailu tulee 10–15 vuoden kuluessa olemaan saaristossa merkittävästi tärkeämpi tekijä kuin nyt. Ympäristö, kulttuuri ja historia ovat tämän päivän matkailijalle tärkeitä. Saaristossa on kaikkia näitä, mutta valtion pitäisi määrätietoisemmin tukea matkailua, sanoo valtiotieteen maisteri Paula Wilson.

Tämä haastattelu tehtiin hänen talviasunnossaan Rosalassa. Mutta kun kädesäsi oleva historia julkaistiin, jäät olivat jo kauan sitten lähteneet. Niin pian kuin allit alkavat laulaa merellä, haluaa Paula päästä Bengtskäriin. Sieltä hänet tapaa marraskuulle saakka, kaukaa mereltä Hiittisistä etelään.

Bengtskärissä Paula on kokenut kaikki säätyypit. Viime vuonna oli niin kova myrsky, että kaikki hänen 150 vastaistutettua kukkaansa lensivät pois. Mutta pakastimissa on ruokaa, ja sekä Paula että Per Wilson ovat sitkeää lajia.

– Bengtskär on kotini puolen vuoden ajan, joskus enemmänkin. Otamme siellä vastaan päivämatkailijoita, jotka tulevat laivalla Hangosta tai Kasnäsistä. Monet haluavat myös kokeilla yöpymistä, meillä on tarjolla kuusi huonetta aamiaisella ja saunalla. Ne ovat täynnä lähes koko ajan.

– Mutta Bengtskär on hyvin riippuvainen säistä. Viime vuoden huonona kesänä meillä oli vain noin 13 000 kävijää. Ennätys on 17 000 vuonna 2006, jolloin majakka täytti sata vuotta. Mutta kesäsäät olivat lisäksi pomminvarmat.

– Hangosta tulee kesällä laiva joka päivä. Siinä on tilaa 150 matkustajalle. Mutta liikenne Kasnäsistä on tullut koko ajan tärkeämmäksi. Kasnäs on myös kehittynyt kiinnostavaksi saaristoretkien lähtöpisteeksi. Siellä on hyvä hotelli, metsähallituksen luontokeskus Sinisimpukka ja 120-paikkainen vierasvenesatama. Kasnäsistä tuleviin matkoihin on kytketty mukaan rantautuminen Rosalaan, jossa viikinkikylä on kiinnostava kohde. Sieltä tulevat saavat siis kunnan annoksen saaristoelämyksiä, sanoo Paula Wilson.

Mutta Bengtskäriin lähtö ei ole itsestään selvää. Jos tuulee yli 10 metriä sekunnissa lounaasta, laivat eivät lähde. Sama pätee, jos aallonkorkeus on yli 1,5 metriä. Pohjoisen puoleisilla tuulilla saareen on helpompi tulla, mutta pieni satamalaguuni kallioiden välissä on ahdas.

Paula Wilson ei ole itse syntynyt saaristossa, vaan hän kasvoi Kristiinankaupungissa ja Hangossa. Hangon lukiossa kilahti yhteys koulukaveriin; Per oli Rosalasta ja Paula muutti sinne vuonna 1975. Ensimmäinen työ siellä oli 12 vuotta ala-asteen opettajana, saaristokoulussa.

Filmi Bengtskäristä

– Sitten tuli saariston kehittämisprojekti ajankohtaiseksi. Olin projektipäällikkönä ja vuosina 1991–1992 tulivat sekä Rosalan viikinkikylä että Bengtskärin majakka mukaan kuvaan. Kahdeksan vuotta olin myös Saaristoasiain neuvottelukunnan edustajana maaseutupoliittisessa yhteistyöryhmässä. Olen osallistunut useisiin saaristoseminaareihin ja voinut myös toivottaa useita kertoja neuvottelukunnan tervetulleeksi Bengtskäriin.

■ Taivas on tällä kertaa sininen Bengtskärin yllä. Majakka rakennettiin vuonna 1906. Kiviaines louhittiin omalta luodolta, lisäksi tarvittiin 448 000 tiiltä. Majakka on Pohjoismaiden korkein, 46 metriä. (Jyrki Heimonen)

- Bengtskär voitiin avata vierailijoille vuonna 1995. Vuotta myöhemmin päätin ryhtyä kokoaikaiseksi saaristoyrittäjäksi. Nyt hoitavat poika ja miniä viikinkikylää, minä puolestani keskityn Bengtskäriin, sanoo Paula Wilson. Hän on myös kirjoittanut ylistetyn kirjan jännittävästä majakkasaaresta.

- Suuri hanke on juuri nyt ajankohtainen. Ralf Långbacka ohjaa elokuvan Bengtskärin ja Hangon rintaman taisteluista jatkosodan aikana. Hän toivoo kuvauksien käynnistyvän jo tulevana kesänä. Elokuvan on tarkoitus olla myös kunnianosoitus niille kahdelle tuhannelle Ruotsista tulleelle vapaaehtoiselle, jotka osallistuivat taisteluihin.

- Työ elokuvan parissa edellyttää erikoisjärjestelyitä. Me emme voi sulkea saarta matkailijoilta, niinpä kuvaukset on tehtävä aamulla ja illalla. Häätötilassa voimme majoittaa jopa 30 henkeä Bengtskärille.

■ Rosalan kylänraitti on Paula Wilsonille tuttu. Bengtskärillä Paula on ollut yrittäjänä jo yli 20 vuotta.

Thure Malmberg

LASSE MÅRTENSON (1934 – 2016)

Saaristosta löydän turvan

”Lasse Mårtenson on säveltänyt merikorttimme.”

Näin elegantisti kuvaili kerran radioääni Pontus Dammert Suomen saariston ykköskuvaajaa sitten Arvid Mörnen päivien – säveltäjää ja purjehtijaa Lasse Mårtensonia. Yksinomaan hänen suurinta menestystään, Myrskyluodon Maijaa, on myyty yli 30 000 kappaletta.

– Saaristo on aina merkinnyt minulle turvallisuutta. Niin kauan kuin purjehdin, tein sen mielelläni yksin, väylien ulkopuolella. Saatoin hiljaa lipua luonnonsatamaan tai hakeutua tuttuihin laitureihin sivussa suurilta valtaväyliltä, sanoo Lasse Mårtenson.

Helmikuussa 2009 käynnistyi uuden cd:n levytys. Tämä ’Vågspel’ (’Uhkapeli’) tulee sisältämään 15 Mårtensonin kappaletta. Maaliskuussa järjestettiin Espoossa konsertti, jossa levy samalla julkistettiin.

Kotona kerrostalossa Espoonlahden rannalla Lasse Mårtenson osoittaa levynkansia; siinä on maalaus hänen Merelle-veneestään, joka ratsastaa kimaltavien aaltojen harjoilla, kauniissa valaistuksessa.

– Tuo kansi on tehty ostajia varten. Alkuperäinen taulu on erilainen, sanoo Lasse Mårtenson ja osoittaa seinälle.

– Se oli myrskyinen yö Ruotsin länsirannikolla. Taivas oli harmaa ja meri pelottavan vihainen. Vieraani pelkäsivät kuollakseen ja makasivat sairaina kajuutassa. Tunnelma on siis alkuperäisessä aivan erilainen.

– Merelle oli ihana vene, omistin sen 26 vuotta. Vasta kun voimat alkoivat vähetä, minun oli myytävä se, sanoo Lasse Mårtenson.

– Merelle oli 33-jalkainen, pitkäkölinen ketsi, jonka purjehdin kesäkuussa 1970 kotiin, se oli rakennettu Southend-on-Sean telakalla Iso-Britanniassa. Sittenmin matkasimme yhdessä kymmeniätuhansia merimaileja, eniten ehkä Turunmaan saaristossa, mutta joskus seilasimme myös Ruotsiin ja kerran Puolaan. Harvemmin Suomenlahdella itään, vaikka olen purjehtinut Haminaan ja sen ulkosaarille.

– Eniten minua on viehättänyt Turunmaan saaristo ja sen asukkaat, ja siellä minulla on myös saari.

– Lapsuuteni paratiisi oli Röysö Sipoon ulkosaaristossa. Isä osti sieltä tontin samana vuonna kuin minä synnyin, 1934. Horisontissa näkyi Söderskärin majakka, Suomenlahden aava levittäytyi ympärillä. Sotavuosina opin kunnolla soutamaan. Kalastus antoi tuolloin tärkeän lisän ruokapöytään.

– Sipoon saaristossa kokeilin myös nopeita moottoriveneitä. Ateneumissa opiskellessani, vuonna 1958 rakensin pikaveneen, jota 18 hevosvoiman moottori vei jopa 26 solmun vauhtia. Se lienee ollut ensimmäinen muovivene Suomessa. Rakennuspaikka oli lievästi sanoen erikoinen: pannuhuone Johanneksen kirkon kellarissa! Pääsimme sinne, koska isäni Elis toimi Helsingin Eteläisen ruotsalaisen seurakunnan kanttorina.

– Kemikaalien sekoittelu sellaisessa paikassa ei ehkä ollut kovin onnistunut ratkaisu. Kerran levisi vahvoja tuoksuja kirkkoon kesken jumalanpalveluksen.

Uponnut unelma antoi Merellen

- Yksitoista vuotta myöhemmin olin kadottanut kiinnostuksen nopeisiin veneisiin ja minun piti ostaa tilalle troolari, 'Annemaj av Västanfjärd', joka oli muutettu huvialukseksi. Unelmani oli viedä hänet mannermaan jokien kautta Välimerelle ja Mallorcalle. Ajattelin asua siellä laivassa ja hankkia elantoni viihdyttämällä pohjoismaisia lomailijoita, ehkä myös myydä maalauksiani amerikkalaisille turisteille.

- Kaikki oli melkein selvää. Mutta vanhat omistajat halusivat tehdä troolarilla vielä yhden matkan. Se päättyi moottorin tulipaloon ja täydelliseen haaksirikkoon Järngrynnanin luona, Hiittisten pohjoispuolella. Troolari upposi.

- Niin upposivat myös unelmani, mutta se kääntyi onneksi: Merelle tuli sen sijaan kesäkodikseni kesäkuusta syyskuuhun. Se oli 33 jalan mittainen matkavene, kovassa kelissä turvallinen ja viihtyisän tilava perhevene aurinkoisina päivinä saaristossa. Syväys oi vain 1,32 metriä, joten pääsimme melkein minne tahansa.

- Mutta ennen kaikkea hän oli vastaus tarpeeseeni purjehtia yksin ja olla yksin, sanoo Lasse Mårtenson.

Yhteys veteen on hänellä geeneissä. Isän suku oli merenkulkijoita Korppoosta ja Lassen äiti, laulajatar Eini Stenfeldt tuli Sortavalasta, hän oli satamapäällikön tytär. Kahden saariston, Laatokan ja Turunmaan, perinteet ovat sekoittuneet Lasse Mårtensonissa ja vieneet hänen musiikkiaan eteenpäin.

- Ylitän mielelläni kaikki kielirajat. Minulle on suuri ilo, että juuri 'Myrskyluodon Maija' teki sen.

Isästä tuli Sibeliuksen urkujensoiton professori vuonna 1939. Tämä heijastui Lassen varhaislapsuuden musiikkiperinnettä suurten saksalaisten klassisten mestarien kautta.

- Mutta vuonna 1942 minut lähetettiin sotalapsena Ruotsiin. Yhdeksän suomalaisen muusikkojen lasta oli kutsuttu Helgerumin linnaan Västervikin lähelle. Se jätti elinikäisen muiston - ei vähiten ruotsalaiseen musiikkiin syntyneen yhteyden kautta.

■ Kaksi Lassea ohjaamossa: 'Borstö-Lasse' Danielsson ja Lasse Mårtenson Merelle-aluksessa. (Lasse Mårtensonin arkisto)

■ "Hän oli ennen kaikkea vastaus tarpeeseeni purjehtia yksin ja olla yksin." Näin kuvailee Lasse Mårtenson suhdettaan Merelle-alukseen. (Thure Malmberg)

- Alice Babs kylvi kappaleella 'Sving it magistern' minun lapsensieluuni ensimmäisen musiikkianarkistisen siemenen, nauraa Lasse Mårtenson.

- Takaisin Suomeen palasimme junalla Haaparannan kautta. Toisen musikaalisen käännekohdan koin 1940-luvun lopulla. Lokakuussa 1949 Louis Armstrong konserttoi Messuhallissa. Se oli täysin fantastista: musiikkia ilman nuottitelinettä ja frakkia, mutta hillitön soittamisen ilo.

Stalin kuoli aamulla

- Lönkanin kouluvuosien jälkeen menin töihin sähköttäjäksi Det Store Nordiske Telegraf Selskab -yhtiöön, jolla oli konttori Postitalossa. Tehtäviini kuului muun muassa huolehtia, että kaapeli Nagasakista Helsingin kautta Lontooseen toimi niin kuin piti. Opin nopeasti sähköttämään ja se taito on säilynyt. Piti esimerkiksi herättää henkilökunta Irkutskissa, jos kaapelissa ilmeni vika.

- Sähköttäjänä olin luultavasti ensimmäinen länsimaalainen, joka sai tiedon Stalinin kuolemasta. Yövuorossa alkoi Moskovan merkkivalo paistaa punaisena. TÄRKEÄ VIESTI, nakutti lennätin. Lähetin viestin Lontooseen.

- Kotimatalla aamuhämärissä ajattelin, että toimitukset Helsingissä olisivat varmasti maksaneet sievoisen lantin pikku vihjeestä. Mutta minähän oli vaitiolovelvollinen. Vasta iltapäivällä tuli uutinen takaisin Lontoosta.

- Armeijan jälkeen opiskelin kolme vuotta Ateneumissa ja menin sen jälkeen Stockmannille graafikoksi. Se oli mukavaa työtä, piirsin ilmoituksia sanomalehtiin. Sitten tuli kuvaan Lilla Teaternin porukka, Erna Tauro, Vivica Bandler ja Benedict Zilliacus.

- Vuonna 1963 esitin Toivo Kärjen kappaleen 'Kaikessa soi blues' Eurovision laulukilpailuissa ja 1964 sijoituin Kööpenhaminan iskelmäfestivaaleilla seitsemänneksi kappaleellani 'Laiskotellen'. Tämä johti siihen, että perustin firman Mårtensong Ab, joka on yhä olemassa.

Mårtensonin sävellysten listaa silmäillessä voi todeta, että mereen ja saaristoon liittyviä kappaleita on runsaasti: Jurmo (1975), Myrskyluodon Maija 1976 ja suomeksi 1999, Visor från skärgård och sjön (1980) ja Så länge skutan kan gå (1982). Vuonna 1988 tuli kokonaista kolme merikappaletta; Lasse Hulden kirjoitti mestarilliset sanat kappaleisiin Flundervalsen, Vänövalsen ja Morgondimma (Kampelavalssi, Vänövalssi ja Aamu-usva).

Jurmo ilman nykymelua

– Lisäksi on esimerkiksi Hiittisvalssi, jonka sävelsin vuonna 1980 Marita Fihlmanin tekstiin. Kampelavalssiin hain inspiraation Jurmosta, jossa Per Mattsson Norrgrannasta oli tuonut markkinoille savukampelan. Siitä tuli nopeasti huvipurjehtijoiden ja matkailijoiden suosikkituote 1970-luvulla.

– Jouluviikolla 1971 Jurmossa sain Agda Mattssonilta ruttuisen paperin. Siinä oli jo 1920-luvulla edesmenneen Ole Eklundin, turkulaisen kasvitieteilijän, kirjoittama runo. Se oi kunnianosoitus Jurmolle ja Agda mietiskeli, voisinko säveltää sen. ”Mutta se ei saa olla sellaista nykymelua”, hän sanoi.

”Minä yritän, vastasin ja otin tekstin, emännän ja saaren sydämeeni”, kirjoittaa Lasse Mårtenson tulevan kirjansa käsikirjoituksessa. Lähes kaksi vuotta myöhemmin hän koputti kitaran ja tekstin kanssa ovelle kuullakseen, mitä Agda Mattsson siitä piti.

Lasse Mårtenson sai esittää laulun kolme kertaa. ”Sitten tulivat kyynelleet ja iso halaus. Olin saanut palkkani.”

Tässä on ’Jurmon’ toinen säkeistö:

*Sen kansa terve on kuin luodon puu,
se sadat vuodet asunut on saarta.
Se kansa taistelussa karaistuu,
vaan rauhan silmiin antaa jokin muu:
kun tuuli kuolee, merta katsoo kuu,
ja tähdet valaisevat taivaan kaarta.*

Suom. Jukka Virtanen

Thure Malmberg

■ ”Sen kivirantaa pitkää ahdistaa, nuo aallot jotka kauas toi sun laivan.” Myös nämä sanat löytyvät Lasse Mårtensonin Jurmo-kappaleesta. (Esko Kuusisto)

EINO GRÖN

Reposaaresta Floridaan

■ Kirkko oli Eino Grönin ensimmäinen esiintymispaikka. Viidenkymmenen vuoden ura jatkuu yhä, myös kirkkokonserttien merkeissä. (Jonny Homén/WSOY/)

Lapsena kauneimmat lauluni kuulin

Mulle kun tuuli soi saariston

Unhoittuneen tuon kaiken jo luulin

Mutta se sielussain sittenkin on.

Ei tullut Reposaaresta Suomen pääkaupunkia, vaikka Turun yliopiston professori Israel Nesselius tällaista esitti 1700-luvun alussa. Saimaalta olisi kaivettu kanava Päijänteen kautta Kokemäenjoen vesistöön – mikäpä olisi ollut sopivampi paikka pääkaupungille kuin tämän kanavan suu.

Kun Eino Grön syntyi tammikuussa 1939 Reposaaresta, se oli vireä parintuhannen asukkaan yhteisö. Teollisuutta oli runsaasti ja myös sataman merkitys oli suuri, vaikkei se enää ollutkaan Suomen ykkönen kuten kuusi vuosikymmentä aiemmin.

– Suurimmat työnantajat olivat sahalaitos ja konepaja, jossa aloitettiin sotakorvausproomujen ja troolarien valmistus. Menin itse sinne jo 14-vuotiaana kesätöihin. Isäni Lauri oli sodan jälkeen kaksikymmentä vuotta ansiotyössä kyseisessä konepajassa. Satamakin työllisti 1940-luvulla varmasti 200–300 'räpsööläistä'.

Yhteydet mantereelle hoidettiin Eikan nuoruudessa vesiteitse, monien pikkusaarten kautta rakennettu pengertie valmistui vasta vuonna 1956.

- Väen kuljetuksesta vastasi muutama hinaaja. Oli m/s Porin Karhu, m/s Laine ja enoni Armas Salon kipparoima taksivene. Se toimi säännöllisesti viikonloppuisin tanssiväen kuljettajana. Sain pikkupoikana olla matruusina tässä urheiluseura Kunnon omistamassa veneessä. Olihan siinä värikkäitä juhlijoiden kotiinpaluita öiseen aikaan, joskus aika myrskyssäkin.

Kovin usein ei mantereelle asiaa tullut. Useimpien työpaikka oli saarella - tai merellä.

- Reposaarelaisten kaupparanta oli tärkeä "kauppakeskus" yksityis- ja osuuskauppojen lisäksi. Veneet saapuivat saaristosta ja rannassa tapahtui lähiluotojen maaviljelystilojen elintarvikkeiden kauppa. Löytyi maitoa, perunaa, kaikkia vihanneksia, palvikinkkua ja tietysti kalaa. Syksyisin oli suuret omenamarkkinat.

- Eräänä aamuna oli valtava sumu ja veneet eivät löytäneet kaupparannan 'suntia'. Moottoriveneestä kuului huuto: "Missää oon kaupparantaaa?" Rannalta vastasi paikallinen irvileuka samalla nuotilla: "Onkoo maitoon lisätty vettäää?"

Merellä reposaarelaisia oli sekä kalastajina että kauppalaivoilla töissä. Myös Eikalle meri tuli jo lapsuudessa läheiseksi.

- Kalastus oli meidän perheessä tärkeä juttu. Isän kanssa kalastettiin aina talven suolakalat. Silakkaa saatiin ammattikalastajilta mielin määrin. Kalastusmatkoilla jäimme saariin yöksi telттаilemaan, se oli joskus ihan jännittävää. Saatiinhan sitä usein 2-5 -kiloisia haukiakin ja kun sai olla lipon varressa.

Reposaaren eteläpäässä kohoaa vuonna 1876 rakennettu kirkko.

- Se oli minun ensimmäinen vakituinen estradini. Kanttori Anselmi Varonen pyysi minua laulamaan sinne sunnuntaisin. Se oli kova paikka, kaveripiirin paineet olivat toiseen suuntaan. Mutta se oli myös tärkeä arvovalinta, joka on vaikuttanut koko elämääni.

Eino Grön viettää nykyään suuren osan vuotta Floridassa. Reposaari ei silti ole unohtunut, hänellä on siellä loma-asunto. Kuudenkymmenen neliön kalastajamökki sijaitsee vain kivenheiton päässä lapsuuden uimarannasta. Tämän päivän Reposaari on tietysti kovin erilainen kuin 1940-luvulla.

- Silloin tunnelma ja henki oli kuin pienessä perheessä. Löytyi urheilupaikat, tanssipaidat, elokuvateatterit ja ravintolat vapaa-ajan viettoon. Nyt sitä tunnelmaa ei tietysti saa takaisin. Saarella asuu nyt noin 700 henkeä, parhaimmillaan kirkonkirjoissa oli 2500. Liikenne on hiljentynyt, illalla Reposaari on kuin aavekaupunki. Kaikki ovat kodeissaan TV:n äärellä.

- Kyllä meri on tehnyt tehtävänsä, aina sitä kaipaa. Koko nuoruus elettiin merensaarella, mutta meri ei ole kaukana nytkään. Floridan kodistani matkaa rannalle on ainoastaan 30-40 metriä. Kerran pari talven aikana käyn kalastamassa.

Kun Eino Grön täytti 50 vuotta, Junnu Vainio kirjoitti hänelle laulun "Ääretön aava". Sen säkeitä on liitetty jo tämän haastattelun alkuun.

- Tuon laulun loppusäe, "viimeisenä maininkina saapua santaan, tahtoisin aatoksisain", on usein mielessäni.

*Nyt kuten lapsena alla mä tuulen
Leijani pilviin näin lennätän
Auringonlaskun aikaan taas kuulen
Kappelin kellojen helähtävän
Ennenkuin pimeä ehtii niin rantaan
Palaavat paatit kalastajain
Viimeisenä maininkina saapua santaan
Tahtoisin aatoksissain.*

KASSU HALONEN

Juuret Oulujärven törmässä

Oulujärvi syntyi 8400 vuotta sitten, kun maankohoaminen erotti sen Perämerestä. Järven suurin saari, Manamansalo on huomattavasti nuorempi, sillä on ikää vain 1300 vuotta. Tuohon asti se oli ollut niemi, mutta maankohoaminen kallisti järviolasta niin, että aallot söivät hiekkakankaan puhki. Oulujärven vedet pääsivät virtaamaan Ärjänselältä Niskanselän puolelle. Uoman levetessä syntyi Kaivannonsalmi, joka erotti Manamansalon mantereesta ja teki siitä saaren.

Säveltäjä Kalervo Halonen syntyi vuonna 1953 Oulujärven tuntumassa, Talviaisenperällä.

– Kotitilani Paavola sijaitsee kaksi kilometriä Manamansalon saarelta pohjoiseen. Kun synnyin niin kunta oli nimeltään Säräisniemi, myöhemmin se muuttui Vaalan kunnaksi.

Vuonna 2000 Kalervo Halonen – jonka kaikki tuntevat nimellä Kassu – avasi Manamansalossa Taidetalon, josta on kehittynyt monipuolinen kevyen musiikin ja taiteen kurssi-, näyttely- ja esityspaikka.

– Vaalan kunnanjohtajan Veikko Tossavaisen ehdotuksesta päädyimme tyhjiillään olleeseen Manamansalon kouluun. Muutoinkin kunta suhtautui hankkeeseen lämpimästi, samoin monet kyläläiset. Luonnollisesti oli myös se epäilevien kerho, joka piti hanketta pätkähulluna. Eivätkä he tietysti ihan väärässä olleetkaan.

Taidetalossa on jälleen kerran monipuoliset näyttelyt ja kurssit tulevana kesänä.

– Kesän 2009 taiteilijat ovat Hans Westergård, Kimmo Takarautio, Jussi Hukkanen, Liisa Mäkelä, Kirsi Tarvonen ja Annikki Leinonen. Sitten meillä on rocklegenda Remu Aaltosen näyttely Kultalevysalissa. Ulla-Maija Hämäläisen johdolla toteutetaan runoilta kaikkien runosielujen kanssa.

Lapsille on muun muassa nukketeatteria. Ja tietysti musiikki soi. Koko perheen Saarikonsertissa on ohjelmaa vauvasta vaariin. Esiintyjinä ovat muun muassa Harmaaja, Tiskikone, Saija Varjus, A. Aallon rytmiorkesteri ja Tuomari Nurmio.

– En koe olevani yrittäjä, vaan saaren hyväntahdon lähettiläs. Annan aikaani ja jaan työni hedelmää vierailville ihmisille ja erityisesti nuorille sekä lapsiryhmille. Kun lahjoitin yhdistyksen käyttöön nimeni ja kultalevyni, en kokenut alkavani matkailualan yrittäjäksi. Mutta minulla on ollut onni saada osaava henkilökunta hoitamaan käytännön toimia.

Kassun lapsuudessa Oulujärvellä oli vilskettä.

– Oli mielenkiintoista katsella lapsen silmin tukinuittoa ja matkustajalaivaliikennettä. Merellinen Oulujärvi tarjosi useille Manamansalon kalastajille toimeentulon. Vanha sanonta oli, että Oulujärvi ottaa yhden ihmisen hengen joka vuosi. Nopeasti vaihtuvat säät ja isolla järvellä helposti nouseva myrskytuuli pitivät kalamiehet ja muutkin järvellä liikkuvat nöyrinä.

Manamansalon nimen arvellaan tulevan siitä, että hiekkaperäiseen maahan voitiin haudata vainajat kaikkina vuodenaikoina. Saaressa onkin Kainuun vanhin hautausmaa ja ensimmäinen kirkko, joka on tuhoutunut. Laajoilla hiekkakankailla kasvaa runsaasti jäkälää.

- Jäkälännostohommille pääsin minäkin poikasena, aikuisten kanssa. Se oli tarkkuutta vaativaa työtä, laatikoiden tuli olla oikeaoppisesti ja täyteen pakatut, muutoin ei palkkaa herunut. Jäkälä toimitettiin Saksaan.

- Kuiva jäkäläkangas oli jopa koitua koko saaren tuhoksi. Taannoin eräs vanha emäntä oli metsäretkellä kopauttanut piipun tuhkat jäkäläkankaalle, josta tuhoisa metsäpalo sai alkunsa. Edelleenkin kaikkia saarella vierailevia pyydetään olemaan tarkkoja tulen kanssa. Jos saarella alkaa suurempia savupilviä jostain päin nousta, niin paikalliset asian varmasti selvittävät.

Manamansalo säilyi pitkään eristäytyneenä saaristoyhdyskuntana.

- Vielä 1950-luvulla oli kapulalossi, joka 60-luvulla muuttui moottorikäyttöiseksi. Pääsin itsekin ajamaan lossia kesäisin setäni Eino Halosen apukuskina. Vain kerran ajoin vahingossa suoraan laituriin ja tietenkin täydellä vauhdilla. Setäni antoi siitä vähäksi aikaa työkarenssia, no onneksi isoimmilta vahingoilta säästettiin.

- Lossi liikennöi maksutta aina kesäaikaan ympäri vuorokauden, kuten vielä tänäkin päivänä. Sitä monet turistit kiittelevät, sillä muun muassa Saksassa maksaa pienekin joen ylitys helposti muutamia euroja.

Manamansalon länsipäässä on edelleen Alassalmen lossi. Kaivannonsalmeen tuli silta kaksi vuosikymmentä sitten.

- Silta oli suuri tapaus saarelaisille. Se helpotti suuresti liikenneyhteyksiä saaren toisessa päässä, mutta samalla se "latisti saarelle menon tunnelmaa". Moni edelleen kaipailee lossiaikaa ja sen tuomaa taikaa.

Luonto on Manamansalon keskeinen vetovoimatekijä.

- Saarellahan on peräti 27 kilometriä puhdasta hiekkarantaa, pumpulimaisia jäkäläkankaita, turkoosin värisiä suppalampia, peuran kammi,... Ihmiset palaavat tankkaamaan vuosi toisensa jälkeen saaren positiivisia energioita itseensä. Liekö se syynä, että Eino Leino viimeisen runon aiheena oli Manamansalo. Siinä kerrotaan saarella olevan onnen lippaan - ja sitähan Manamansalo on, kuin onnen lipas täynnä yllätyksellisiä asioita.

Vuonna 2005 Kassu Halonen valittiin vuoden mökkiläiseksi.

Esko Kuusisto

■ Vuonna 2000 avattu Kassu Halonen Taide-talo on kevyen musiikin ja kuvataiteiden keskus. Esiintymislavalla huilun varressa Jope Ruonansuu, koskettimissa Kassu Halonen. (Vaalan kunta)

MÅRTEN JOHANSSON

Saaristo on kiinnekohtamme

*"Kyse on siis paljonpuhutuista juurista.
ennen kaikkea kuvaannollisesti,
mutta yllättävän paljon myös kirjaimellisesti,
koska kesämökki on usein ainoa paikka jossa kaikki on jäljellä.
ei vain talo soppineen,
nurkkineen ja lapsuusmuistoineen,
vaan myös kivet,
juuret poluilla ja horisontti merta vasten."*

*"Skärgården och längtan till landet som ännu är"
Thomas Rosenberg, Skärgård 1/2006,
lehti joka dokumentoi maailmanperintöä.*

– Meidän täytyy hoitaa hyvin niitä harvoja kalastajayhteisöjä, joita vielä on jäljellä. Uudenmaan rannikolla on nykyään vain kaksi sellaista, Bromarvissa on 13 ammattikalastajaa ja Porvoon Pellingissä suunnilleen yhtä monta. Uudet ympäristövaatimukset ovat lopettamassa ammattikalastuksen Suomesta. Mutta on myös muita uhkia, ei vain levät vaan myös hylkeet ja merimetsot. Koko Itämeri on uudistettava ja saatava uudelleen eloon. Näin sanoo Mårten Johansson, joka johtaa 1300 saaren Raaseporia, yhtä Suomen suurimmista saaristoalueista.

Kun Johansson opiskeli Åbo Akademiassa, hänet valittiin 1980-luvun alussa saaristoasiain neuvottelukunnan sihteeriksi.

– Meitä sihteereitä oli kolme, ja puoluepolitiikka näytteli nimityksissä omaa rooliaan. Minut valittiin Ruotsalaisen kansanpuolueen ja rannikon edustajana, sosiaalidemokraatti Åke Doktor oli kalastuselinkeinon puhemies ja keskustalainen Eero Aarnio vastasi Sisä-Suomesta. Puheenjohtajana oli minun aikanani Rabbe Laurén, joviaali, joskus aika impulsiivinen mies. Hän tuli ehkä eniten tunnetuksi Pidä saaristo siistinä -hankkeen kehittäjänä, mutta hän oli hyvin kiinnostunut kaikista saaristokysymyksistä. Ennen häntä oli neuvottelukuntaa johdettu ministeritasolta, nyt tuli Rabbe Laurénista ensimmäinen, joka ei ollut, sanoo Mårten Johansson.

– Åke Doktor työskenteli kalastuselinkeinon parissa, lisäksi hän oli itse antaumuksellinen vapaa-ajan kalastaja. Hänellä oli oma vene Helsingissä. Tuohon aikaan oli kalastuksella Suomessa vielä suuri painoarvo.

– Eero Aarnion kanssa toteutimme suuren selvityshankkeen saaristoalueilla. Hän otti sisävedet ja minä otin rannikot. Se oli mittava työ, joka käytännössä eteni niin, että soitin läpi jokaisen kaupan saaristossa ja kysyin, missä asui väkeä. Tilastot ja kuntien tiedot eivät aina olleet luotettavia. Sen sijaan toimimme vanhalla tavalla laskien 'savuja', jotta saimme selville asuttujen talojen todellisen määrän. Kun tämä tehtiin vuodenvaihteessa, se tarkoitti, että ne olivat ympärivuotisesti asuttuja.

– Saaristoalueilla oli 1970-luvun alussa ollut 30 000 vakinaista asukasta. Kun lopetin neuvottelukunnassa, määrä oli pudonnut lähes puoleen.

Saariston työpaikat teurastettiin

- Valtion työpaikkojen alasajo saaristossa oli Laurénin puheenjohtajuuskaudella neuvottelukunnan suurimpia ongelmia. Itse jouduin mukaan 'luotsienlahtauskomiteaan'. Luotsipalvelujen keskittäminen esimerkiksi Pärnäsiin ja pienempien asemien alasajo oli suuri ja vaikea prosessi.

- Yhteysalusliikenteen käynnistäminen oli saaristolle hyvä asia, samoin sähköistämisen, joka tosin tuli 20 vuotta liian myöhään pysäyttääkseen poismuuton. Saaristolle jonkin aikaa suunnatut ympäristötuet olivat suureksi hyödyksi. Melko pienin varoin saatettiin korjata kala-aittoja, laittaa perinteiset pärekatot kuntoon ja panostaa yhteysalusten tarvitsemiin laitureihin.

- Välistä uskoimme neuvottelukunnassa saaristoon ja sen kehitysmahdollisuuksiin enemmän kuin saaristolaiset itse. Tällainen esimerkki oli Nötö Nauvon ulkosaaristossa. Olisimme halunneet antaa sille mahdollisuuden, kun Saaristomeren kansallispuiston keskuspaikkaa valittiin.

- Silloin Nötössä oli 10-15 asukasta. Sen sijaan keskus meni ensin Korppooseen ja myöhemmin Nauvoon, sanoo Johansson.

Johansson on syntynyt Porvoossa. Valmistuttuaan Åbo Akademista hän työskenteli ensin Pellervon taloudellisessa tutkimuslaitoksessa. Poliittisesti hän oli aktiivinen ja toimi RKP:n nuorisjärjestön puheenjohtajana. Myöhemmin hänestä tuli poliittinen sihteeri ministeri Pär Stenbäckille, joka Nylands svenska fiskarförbundin puheenjohtajan ominaisuudessa ajoi saaristoasioita. Nykyään Märten Johansson on 1.1.2009 perustetun Raaseporin kaupunginjohtaja. Kaupunki rajautuu idässä Inkooseen, pohjoisessa Saloon ja Lohjaan, lännessä on Hanko.

Turvaa isoisän tuvalle

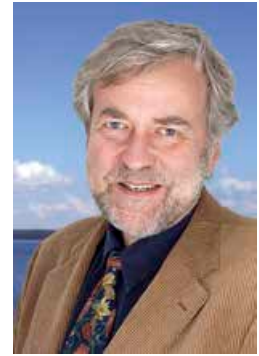
- Meillä on 1300 saarta ja 1700 kilometriä merenrantaa, lisäksi on järviä. Raasepori kuuluu Suomen suurimpiin saaristokuntiin. Viisi vuotta sitten laskettiin, että pelkästään silloisessa Tammisaaren kaupungissa, joka nyt on Raaseporin osa, oli 6192 ulkokuntalaista vapaa-ajan asujaa.

- Valtion aktiivinen tuki merkitsee paljon Länsi-Turunmaalle, Kemiönsaarelle ja Raaseporille. Tämä koskee haja-asutusta, joka tarvitsee jatkuvaa tukea. Valtiolla on myös vastuunsa siitä, ettei osa työpaikoista katoa saaristosta. Tämä koskee esimerkiksi turvallisuusasioita saaristossa ja merellä.

- Luontokokemuksilla on saaristossa suunnaton merkitys. Saaristo on vihreä keidas lähellä asutuskeskuksia ja se antaa sosiaalista vakautta, jonka merkitystä ei voida aliarvioida.

- Nykyajan menoon kuuluu kova työ, matkat, työpaikan ja perhesuhteiden muutokset. Saaristo on usein ainoa kiintopiste. Isoisän kesämökiltä se on aina löytynyt. Saaristo ja tuo tupa ovat elämän kiinnekohta, sanoo Märten Johansson.

Märten Johansson julkaisi vuonna 1986 tutkimuksen "En studie kring effekterna av en samlad skärgårdspolitik". Se ilmestyi Svenska Finlands folktingin sarjassa Finlandssvensk rapport 9/1986.

■ Märten Johansson on nykyään kaupunginjohtajana Raaseporissa, joka on Suomen laajimpia saaristoalueita. Vuosina 2005-2008 hän toimi Tammisaaren kaupunginjohtajana. (Raaseporin kaupunki)

Thure Malmberg

EERO AARNIO

Poimintoja Sisä-Suomen saariston kehityksestä

■ Kesäpäivä suomalaisella järvellä. Ilmeet ovat huolestuneet – pilviä on saaristokuntien yllä. Sisä-Suomen saaristoalueilla väkiluku väheni 1980-luvun alkupuolella 15 %, meren saaristossa vähenemä oli 10 %. (Jyrki Heimonen)

Sisä-Suomen saaristoalueet olivat pitkään "unohduksissa". Niitä ei yksinkertaisesti huomattu. Ne eivät muodostaneet selkeitä kokonaisuuksia niin kuin merialueiden saaristot. Sisä-Suomen saariston asiat tulivat näkyvämmiin esille vasta 1960-luvulla, kun Saaristoasiain neuvottelukuntaan tuli Sisä-Suomen edustus. Perustettiin oma Sisä-Suomen jaosto, joka otti aktiivisesti osaa saariston elinolojen kehittämiseen tähtäävän lainsäädännön ja erityisolot huomioivien toimenpiteiden valmisteluun ja toteuttamiseen.

Vuonna 1976 Savonlinnassa pidetyillä Sisäsaaristopäivillä olivat esillä suoritettujen saaristokyselyn tulokset. Tuolloin Sisä-Suomessa oli asuttuja saaria noin 230 ja niissä 5000 vakinaista asukasta. Vuonna 1950 asukkaita oli vielä ollut noin 13 000. Saaris-

toasutus oli keskittynyt voimakkaasti Saimaan vesistöalueelle ja erityisesti Mikkelin lääniin, jossa asui 40 % Sisä-Suomen saaristoväestä.

Yleisesti hyväksyttynä tavoitteena oli, että kautta maan oli säilytettävä perusasutus ja jokaisen oli voitava asua synnynsijoillaan. Saaristo tuli siis säilyttää elävänä niin luonnon kuin peruspalveluiden näkökulmasta. Päivien esityksissä todettiin seuraavaa:

”Kehitys ei tänä päivänä ole sen paremmin saarten asukkaiden kuin luonnonkaan osalta näiden tavoitteiden mukainen. Asukasluku on jyrkästi laskemassa ja ainutlaatuista luontoa uhkaavat monenlaiset vaaratekijät. Siksi tarvitaan monenlaisia toimenpiteitä verrattain nopeasti.”

Miten saaristo määritellään?

Saaren ja saariston määrittäminenkin ei ollut yksinkertaista. Yhteistä näkemystä haettiin niin neuvottelukunnassa kuin Sisä-Suomen jaostossakin. Laissa saari määriteltiin alueeksi, johon ei ole kiinteää tieyhteyttä, mutta tälle tiukalle määritelmälle haettiin joustavampi tulkinta, jolla haluttiin kuvata tavanomaista vaikeampaa liikenneyhteyttä.

Mitä saariston hyväksi siis piti tehdä? Neuvottelukunta sai valmiiksi omat esityksensä toimenpiteiksi saaristoalueiden kehittämisestä vuonna 1977. Peruspalvelut, liikenneolot sekä elinkeinojen harjoittamisen edellytykset nähtiin tärkeimpinä asioina, joihin tulevan saaristolain toivottiin tuovan tukea ja turvaa. Nähtiin, että saaristo tarvitsee konkreettisia erityistoimenpiteitä – pelkkä erilliseksi tukialueeksi julistaminen ei riitä.

Laki saariston kehityksen edistämisestä vuonna 1981 antoi uutta pontta saaristoalueiden kehittämiseen myös Sisä-Suomessa. Tämä laki ja sen vaikutukset nähtiin Sisä-Suomessa varsin myönteisinä. Erityisesti saaristokunnille tulevalla kuntien yleisellä rahoitusavustuksella oli suuri merkitys. Toisaalta kunnat, joissa oli saaristosisia, eivät laista juurikaan hyötäneet.

Lain myötä Sisä-Suomeen nimettiin neljä saaristokuntaa: Hirvensalmi, Puumala, Rääkkylä ja Vehmersalmi. Tärkeitä olivat lainsäädäntöön saadut saaristaisuudesta johtuvat erityislisät, jotka näkyivät mm. kuntien rahoitusavustuksissa ja maatalouden erityistuuissa. Sisä-Suomen saaristokunnat saivat kuntien verotulojen täydennyksen kautta varsin merkittävää lisätukea saaristaisuuden aiheuttamiin kustannuksiin. Maatalouden puolella saaristaisuus korotti mm. lehmien lukumäärään liittyvää avustusta ja erillistä pinta-alalisää.

Saaristokunnat ja saaristo-osakunnat kuuluivat alueellisen kehittämisen edistämisestä annetun lain ensimmäisen perusvyöhykkeen A-tukialueeseen. Yritystoimintaa koskevat tuet olivat siis täysimääräisesti käytettävissä, mutta auttavatko säädökset, jos liikenne ja peruspalvelut eivät ole kunnossa?

Liikenne ja palvelut ovat olleet suurimmat haasteet saaristoalueiden kehittämisessä. Sisä-Suomessa oli 1980-luvulla kymmenen lossipaikkaa, joiden kautta hoidettiin valtaosa saariston kuljetustarpeista. Monet lossit on aikojen kuluessa korvattu sillalla ja yhteydet ovat tällä tavoin parantuneet. Kiinteä yhteys on samalla muuttanut ao. saaren luonnetta ja sen erityispiirteet ovat tulleet yleisen haja-asutusalueen tyyppisiksi. Samalla myös kunnan asema saaristokuntana on saattanut joutua arvioinnin kohteeksi.

Väestökato ravistelee

Vuonna 1985 suoritettiin laaja saaristokysely, jossa selvitettiin asutusta, palveluita ja liikennettä. Sisä-Suomen saaristossa suurin työllistäjä oli 1980-luvulla selvästikin maa- ja metsätalous, jonka osuus työpaikoista oli noin 80 %, teollisia työpaikkoja ei

■ Saaristoasiain neuvottelukunta iltatunnelmissa Pihlajavedellä. Kameraa kohti katsova, kädellä pöytään nojaava henkilö on Eero Aarnio. (Esko Kuusisto)

saaristossa juurikaan ollut. Valtion osuus työpaikoista oli 4 %, yksityisten palveluiden 3 %. Kaikkiaan suoritetussa kyselyssä ilman kiinteää tieyhteyttä olevissa saarissa oli noin 800 työpaikkaa.

Sisä-Suomen saaristoalueilla väkiluku väheni 1980-luvun alkupuolella 15 %, meren saaristossa vähenemä oli 10 %. Saaristoalueiden tila ei tuolloin tehdyn kyselyn mukaan ollut niin vaikea kuin olisi saattanut odottaa. Näytti siltä, että saaristolaki oli tuonut saaristoon uutta uskoa. Palvelut eivät heikentyneet sitä tahtia kuin oli arvioitu. Koulut, kaupat sekä postit tarjosivat vielä kohtuullisen palvelurakenteen ja saavutettavuuden. Väestömuutos alkoi kuitenkin vuosikymmenen loppupuolella näkyä yhä selvemmin palveluiden vähenemisenä. Koulujen kohdalla oppilasminimejä sovellettiin joustavasti, kauppojen säilymistä auttoi ostouskollisuus ja kesäasutus, postien kohtalo oli usein sidottu kauppojen olemassaoloon. Saariston sähköistäminen oli edennyt hyvin ja vain kaukaisimmat ja pienimmät saaret olivat yleisen sähköverkon ulkopuolella. Sisäsaaristossa sähköistämättömiä asuttuja saaria oli kyselyn aikaan 39 ja niissä 144 asukasta.

1980-luku oli siis saaristoalueiden tiedostamisen ja kehittämistoimien aikaa. Lainsäädäntö otti erityisolot huomioon, palveluiden muutoksia seurattiin ja niihin reagoitiin. Kehityksen kulkua ei kuitenkaan voitu sisäsaaristossa muuttaa – niin kuin ei muuallakaan haja-asutusalueilla. Väki väheni ja vanheni, palvelut kaikkosivat yhä kauemmas ja työpaikkoja oli yhä harvemmassa. Saariston omaleimaisuus ei kuitenkaan ole hävinnyt.

Käytetyt lähteet: Ossi Heinosen puheenvuorot, Rabbe Laurenin teksti, lehti uutiset, saaristokyselyiden aineistot

MATTI SIPPOLA

Maaseutu- ja saaristoasiain toimisto valtion virallisena saariston kehittäjänä

Sisäasiainministeriön organisaatiomuutoksella perustettiin aluepoliittiseen osastoon 1.3.1986 maaseutu- ja saaristoasiain toimisto. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun valtion hallinnossa oli pysyvä hallintoyksikkö, joka oli nimensä mukaisesti perustettu maaseudun ja saariston asioita hoitamaan.

Aluepoliittinen osasto oli siirretty kaksi vuotta aikaisemmin valtioneuvoston kansliasta (VNK) sisäasiainministeriöön. Kansliasta tuli keskushallintokomitean 1970-luvun puolivälissä laatiman mietinnön mukaan kehittää vain pääministeriä ja koko hallitusta palvelevaksi yksiköksi. Silloinen pääministeri Kalevi Sorsa kannatti tätä ajatusta. Hän oli menettänyt uskonsa yhteiskuntapoliittisen suunnittelun laajaan yhteensovittamiseen pääministerin kansliasta käsin eikä pitänyt suunnitteluosaston toimintaa siellä enää tarpeellisena.

Minut oli valittu pari vuotta ennen siirtoa VNK:n projektipäälliköksi, jonka vetämisen yksikön tehtävänä oli aluepoliittisten tavoitteiden ja toimenpiteiden valmistelu erityisesti maaseutualueiden osalta. Projektiorganisaatiossa tehtäviä tarkistettiin noin kerran vuodessa. Sisäasiainministeriöön siirron yhteydessä projektiorganisaatio säilyi ja allekirjoittaneen tehtäviksi määriteltiin aluksi maaseudun kehittäminen ja saaristoasiat.

Saaristoasiat olivat osittain tulleet minulle tutuiksi jo vuoden 1975 aluekehityslakeja säädettäessä. Olin keskeisesti mukana kehitysaluejakoja valmisteltaessa. Erityisesti minulle kuului ns. lisätukialueiden määrittely. Olin tarttunut tähän kehitysalueiden neuvottelukunnassa esitettyyn ajatukseen ja tein aluksi vain hyvin suppean, muutamaa Lapin läänin pohjoisinta kuntaa koskevan tarkastelun. Neuvottelukunnan käsittelyssä siihen haluttiin lisätä vielä joitakin Lapin kuntia sekä kiinteää tieyhteyttä vailla olevat saariston kunnat. Saaristoasiain neuvottelukunnalta sain luettelon näistä kunnista. Tämän lisäksi KTM teki erillisen päätöksen, jolla kunnan osana ilman kiinteää tieyhteyttä olevat saaret nimettiin muuta kuntaa korkeamman tuen piiriin. Tämäkin päätös tehtiin saaristoasiain neuvottelukunnan esityksen mukaisesti.

Saaristokuntien määrittelyä

Saaristolain (L 494/81) tultua voimaan olin mukana valtioneuvoston kansliassa saaristokuntia ja kunnanosia määriteltäessä. VNK:ssa saaristolakiin liittyvää valmistelua hoiti erityisesti apulaisosastopäällikkö Antti Uusi-Hakala, joka oli tuolloin saaristoasiain neuvottelukunnassa kansliaa edustava jäsen. Uusi-Hakala toimi aktiivisesti lain lopullisen valmistumisen puolesta ja toimi sen esittelijänä. Sisäasiainministeriöön siirtymisen jälkeen Antti oli useita vuosia neuvottelukunnan varsinainen jäsen ja minä hänen varajäsenensä. Märten Johanssonin tultua samaan aikaan SANK:n sihteeriksi minun osalleni tuli huolehtia neuvottelukunnan toimintaedellytyksistä, mm. teknisen sihteerin järjestymisestä, missä kyllä oli joskus ongelmia.

Vuonna 1983 sain Uusi-Hakalan kautta tiedon, että ministeri Christoffer Taxell haluaa Maksamaan kunnan ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta varsinaiseksi saaristokunnaksi. Sain tehtäväkseni valmistella perustelut päätökselle. Lisäksi arvioimme

yhdessä, että sisämaassa voi olla useitakin kuntia, joissa on vähintään yhtä ongelmallinen tilanne.

Otin yhteyttä silloin vielä sihteeristössä toimineeseen seutukaavajohtaja Ossi Heinoseen Mikkeliin. Hän sanoi heti puhelimessa, että Sulkavan kunta täyttää kriteerit paremmin kuin Maksamaa ja lupasi valmistella asiasta esityksen. Muitakin kuntia hän arveli voivan tulla kyseeseen, mutta arvioimme tilanteen niin, että yksi kunta menee paremmin läpi merenrantakunnan parina. Sulkavalla vesistö jakoi selkeästi kunnan kahtia toisen osan jäädessä lossiyhteyden taakse. Maksamaalla yhteys kiersi vain lahden ympäri, mutta toisen kunnan kautta. Nämä molemmat saivat siis saaristokuntastatuksen vuonna 1983.

Päätoiminen sihteeriksi saadaan

Mårten Johanssonin siirryttyä vuonna 1986 pohjoismaisen aluepoliittisen virkamieskomitean alaisuuteen perustetun BAS-projektin johtoon, pääsihteeriksi jäi vähäksi aikaa täyttämättä. Sain osastopäällikkö Laatolta tehtäväkseni järjestää toiminta oman toimistoni puitteissa, mutta minulla ei ollut käytettävissäni ketään, jolla olisi ollut resursseja vapaana. Päätimme kokeilla aluksi, miten hommat sujuvat, kun minä ottaisin muodollisesti pääsihteeriyden ja apunani olisi kaksi sivutoimista sihteerää. Näihin tehtäviin oli jo kutsuttu Maksamaan kunnanjohtaja Hasse Stagnäs ja Mikkelin läänin seutukaavaliitosta Eero Aarnio, joka oli tullut edesmenneen Ossi Heinosen tilalle.

No, normaalit kokousrutiinit kyllä sujuivat hyvin, mutta mihinkään ylimääräisiin selvityksiin ei ollut mahdollisuuksia. Neuvottelukunnan puheenjohtajana tuol-

■ Kylmiä ja kuumia kylpyjä Rantasalmen Saimaa-holiday luontomatkailukeskuksessa. Matkailun merkitys saaristo- ja vesistöalueilla on kasvanut ja valtionneuvoston tavoitteena on kehittää siitä eurooppalainen vetovoimatekijä. (Sami Vaskola/Pointlevel)

loin ollut ministeri Ole Norrback sanoi aluksi, että tämä toimii hyvin, mutta vähitellen tuli monia asioita: yhteysalusliikennettä, palvelujen vähentämisiä saaristokunnissa, sähköistämiskysymyksiä yms., jotka vaativat laajempia selvityksiä. Neuvottelukunta esitti sisäasiainministeriön budjettiin päätoimisen sihteerin palkkaamista neuvottelukunnan momentilta. Se menikin läpi ja vuonna 1987 sain pöydälleni kahdet paperit pääsihteeriehdokkaiksi. Päädyin valitsemaan yht. maist. Jorma Leppäsen, joka oli ollut ministeri Matti Ahteen poliittisena sihteerinä. SANK vahvisti valinnan kokouksessaan.

Jorma Leppänen oli jo Kymi-neuvottelukunnan pääsihteerinä kunnostautunut kampanjoiden järjestäjänä ja omaksui kampanjoinnin myös saaristoasiain neuvottelukunnan toimintatavaksi. Ensimmäinen suuri kampanja oli "Hyvän elämän saaristo" vuonna 1990. Sen tarkoituksena oli uusien asukkaiden houkuttelu saaristokuntiin. Virkamiehelle uutta oli mm. TV-tietoiskujen tuottaminen sekä osallistuminen erilaisiin tapahtumiin, mm. Sulkavan soutuihin ja Helsingin silakkamarkkinoille.

Organisaatiot muuttuvat, kampanjat jatkuvat

Maaseutu- ja saaristoasiain toimisto lakkautettiin kuitenkin vuoden 1992 lopussa. Sen toiminta jäi vain kuuteen vuoteen. Sisäasiainministeriön organisaatiomuutoksen yhteydessä yhdistettiin aluepoliittinen osasto ja kuntaosasto, niistä tuli kunta- ja aluekehitysosasto. Uusi osastopäällikkö Juhani Nummela halusi vähentää toimintayksiköjä ja johtamani toimisto yhdistettiin laajempaan kokonaisuuteen. Samalla toimistopäälliköiden vakanssit muutettiin aluekehitysneuvoksen tittleiksi. Siirryin tällöin hoitamaan päätoimisesti saamelaisasioita, jotka olivat tulleet toimistoni tehtäviin vuonna 1986.

Saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenenä olin kuitenkin edelleen mukana monissa saaristohankkeissa. Vapaa-ajan asumiskampanja oli yksi, jossa olin vielä tiiviisti mukana. TV-tietoiskujen tuottaminen oli jälleen haastava tehtävä. Kampanjaan liittyi myös yrittäjätapahtumia ja yrityskummitoiminnan käynnistäminen. Jälkimmäinen alkoi vuonna 1996 Hannu Ala-Sippolan vetämänä saaristokuntiin suuntautuvana innovaationa, Asikkalassa käynnistetyn mallin mukaan. Sen jälkeen idea siirtyi Kuntaliiton siipien suojaan ja laajeni käsittämään lähes koko Suomen maaseutukunnat. Nykyisin yrityskummeja on jo yli 700 ja järjestelmä kattaa koko maan. Itse pääsin mukaan toimintaan, kun saaristokunnaksi nimetty Enonkoski – vaimoni syntymäkunta – kutsui minut yritys- eli kuntakummikseen.

Tämän jälkeen olin vielä vuonna 2000 aktiivisemmin mukana mökkiläisten etätyökampanjassa. Mukana oloni johtui kuitenkin uudesta roolistani maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asettaman etätyön teemaryhmän puheenjohtajana. Kampanjaan liittyi useita tapahtumia eri puolilla maata, joista muutamiin tilaisuuksiin osallistuin. Pyrimme tekemään tutuksi, mitä etätyö todella on. Saaristoon, mistä kulku-yhteydet ovat usein hankalat, se sopii erinomaisesti.

Työ saaristoasioiden parissa on ollut antoisaa ja mielenkiintoista. Olen päässyt tutustumaan erilaisiin saaristoalueisiin ja niiden oloihin Turun ja Ahvenanmaan 'archipelagosta' Merenkurkkuun, Hailuotoon ja moniin Saimaan saariston osiin. Mainion vertailukohdan antaa oman mökkini sijainti Savonlinnan pohjoisessa saaristossa, missä tulevaisuudessa saanen viettää entistä enemmän aikaani. En kuitenkaan eristäydy sinne, vaan haluan olla vielä mukana jakamassa saamiani kokemuksia.

PETTERI SAARIO

Veden saartamina

”Ensin oli myrskyvä meri. Jumala käytti sitä luomisvimmassaan pajanaan vuoria ja laaksoja luonnostellessaan. Mantereet syntyivät mutta myös luonnokset jäivät, ne voi nykyisin nähdä saarina. Näin tarina kertoo Aigeian meren syntyneen. Kertomus on Kreikasta, saarten maasta. Hetkinen. Kreikassa on tuhat neljäsataa saarta, eihän se ole mitään Suomeen verrattuna. Suomessa on 178947 vähintään aarin kokoista saarta. Täällä jos jossain tiedetään, millaista on elää kesät talvet veden saartamana.”

Näin alkaa Veden saartamat -dokumenttisarja, jonka käsikirjoitin, ohjasin ja kuvasin Yleisradiolle vuosina 2012 ja 2013 (ensiesitys TV1:ssä marraskuussa 2013). Arvelin sarjaa tehdessämme, että saaristolaisuus ja saaristoluonto kiinnostavat suomalaisia, mutta silti dokumenttien suuri suosio yllätti. Veden saartamilla on ollut televisiossa jo yli seitsemän miljoonaa katselukertaa, mikä tekee siitä yhden kaikkien aikojen katsotuimmista Suomessa esitetyistä dokumenttisarjoista. Sarja toteutettiin tuotantoyhtiö DocArtin, Yleisradion ja Saaristoasiain neuvottelukunnan yhteistyönä ja sitä tuki myös Raija ja Ossi Tuulaisen Säätiö.

Veden saartamat viimeistään osoitti, että yhtä lailla kuin järvien, Suomi on saarien maa. Yllätyin silti siitä, että valtaosa saarista, yli sata tuhatta, sijaitseekin sisämaassa - olin aina liittänyt saaristolaisuuden enemmän mereen kuin järviin tai jokiin. Ehkä

■ Lumi on monta kertaa kuorruttanut Petteri Saario. ”Luonnosta saa syviä elämyksiä myös tuisussa ja vihmassa”, hän toteaa. (Sari Orkomies)

■ Harmaahylkeen poikanen, hallikuutti on ulkosaariston suloinen asukas. Sen ääni muistuttaa lapsen vaikeroimista. Halleilla menee nykyisin hyvin, mutta yhteiselo ihmisen kanssa ei aina ole ollut helppoa. (Petteri Saario)

syynä on vuonna 1976 esitetty ikimuistoinen Myrskyluodon Maija -televisiodraama (Stormskärs Maja), josta ruotsinkielisyydestään huolimatta kasvoi kaikkien suomalaisten sisun ja peräänantamattomuuden kuvaus. Myrskyluodon Maija kuvasi saaristolaisuutta ja saaristoluontoa niin koskettavalla tavalla, että kylmät väreet kulkevat vieläkin selkäpiissä sitä muistellessa. Lasse Mårtensonin teemamusiikki soi suomalaisten muistissa yhä yhtenä kaikkein kauneimmista koskaan sävelletyistä tunnusmelodioista.

Omaan käsitykseeni saaristoista on vaikuttanut kuitenkin eniten se, että olen asunut suurimman osan elämästäni saaristokaupungissa Porvoossa ja jo pitkään olen viettänyt kesät pienessä saareissa Saimaalla.

Entisajan saaristolainen eli maailmannavassaan Ahdin antimien äärellä, kaiken oleellisen keskellä. On huikeaa ajatella, että niistä liki yhdestätoista tuhannesta vuodesta, jona aikana ihminen on Suomea kulkenut, vesi on ollut valtaväylä ainakin 10900 vuotta. Asutus levisi vesireittejä pitkin, ihmiset asettuivat sinne, missä oli ruokaa saatavilla ja liikkuminen helppoa, missä oli hyvä olla. Usein se oli saari. Suurelle osalle esivanhemmistamme elo vetten äärellä tarjosi myös elannon lukuisissa ammateissa kalastajasta veneentekijään, tervanpolttajasta milloin minkäkin vesikulkuneuvon kuljettajaan.

Nykyisin saaristolainen nähdään helposti tervettä järkeä ja luonnonvoimia uhmaavana menneen maailman jäänteinä. Saaristolaisuus istuu kuitenkin väkevästi suomalaisten geneeissä ja koko elämäntavassamme. Olen itsekin nesomaanikko, saarihullu. Liekö syynä sukunimeni Saario vai mikä, mutta huomaan hyvin usein kaipaavani saarelle. Ilokseni olen pannut merkille, että tauti on tarttunut myös perheeseeni, etenkin nuorimmaiseeni Anttiin. Yhdessä olemme kolonneet lukemattomat isot ja pienet saaret, Suomessa ja maailmalla. Rakkain kaikista on kuitenkin oma kesäinen mökkisaaremme Pihlajavedellä, maailman harvinaisimman hylkeen saimaannorpan kotivesillä.

Olen varma, että Saimaan taivaita tavoittelevat saaret saivat kivettyneimmänkin kaupunkilaisen haukkomaan henkeään. Jokaisen ihmisen sisällä on näet soitin, joka huokaa pysäyttävän kauneuden kohdatessaan suloisimpia säveliään, muuten hän ei ole ihminen. Saimaa on Euroopan neljänneksi suurin järvi, saaria sen seliltä ja lahdelmilta pilkottaa huimat 13710. Toinen toistaan viehkeämmät saaret ja luodot muodostavat ainutkertaisen, jääkauden jauhinten hiomien helmien tilkkutäkin. Kun sitten jalkautuu jollekin noista lukemattomista saarista, vierailijalle avautuu sielua ja silmiä hivelevä maisema, johon me ihmiskuuhelotkin halutessamme sopuisasti istumme, niin kuin aina kulttuurimaisemaan, jossa luonto ja ihminen hyödyttävät toisiaan.

Yhdyn täysin korkealle arvostamani järvitietäjän Esko Kuusiston luonnehdintaan: ”Saari on itsessään täydellinen kokonaisuus. Sen voi vallata, tutkia rannasta rantaan. Saari on itsenäinen, seikkailullinen, jopa uhmaileva. Sen rajoja ei edes sota voi muuttaa niin kuin mannervaltioiden rajoja.”

Saari on eri tavalla oma kuin pala maata mantereella, saaressa on helppo olla, sillä on selvät rajat. Saarten väliin jäävä vesi onkin sitten toinen juttu. Järvenselkä viekoittelee tuntemattomiin paikkoihin kuin seireenin laulu.

Tätä kirjoittaessani tunnen, miten odotuksen ongenkoudut alkavat taas kutitella verisuonissa. Onnekseni työn alla on vesiluonnosta ja veden merkityksestä kertova Ahdin valtakunta -sarja, se takaa, että saan viettää paljon aikaa saaristoissa ja vetten äärellä myös tulevana vuosina. Suunnitteilla on myös jatkoa Veden saartamille, tällä kerralla haluaisin kuvata erityisesti saariston paluumuuttajia, uussaaristolaisia ja myös niitä nuoren polven saaristolaisia, jotka haasteista huolimatta tahtovat rakentaa elämänsä saaristoon.

Olemme velkaa saaristolaisille monesta: sisusta, kädentaidoista, kulttuurista ja etenkin kyvystä tulla toimeen sekä omavaraisesti että tarpeen tullen myös yhdessä toisten kanssa, silloinkin kun naapuri ei ole se mieluisin.

Saaristolainen elämäntapa perustuu myös useimmiten selvästi keskimääräistä maltillisempaan kulutukseen. Rakennus- ja polttoaineena käytetään etupäässä uusiutuvaa puuta. Kalaa, marjoja ja muita luonnonantimia hyödynnetään mahdollisimman paljon. Omavaraisuus on arvossaan ja miltei kaikki mahdollinen pyritään käyttämään uudestaan. Saaristolainen on myös tottunut selviytymään vaikeissa oloissa, ne tuskin vastaisuudessaakaan helpottavat.

Saaristolaisilla on yhä paljon annettavaa kaikille suomalaisille ja itse asiassa koko maailmalle.

JORMA LEPPÄNEN

Kolmekymmentä vuotta saaristoasiain neuvottelukunnan pääsihteerinä

Saaristoasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja, ministeri Ole Norrback ja varapuheenjohtaja, kansanedustaja Lauri Metsämäki haastattelivat vuonna 1988 muuatta Jorma Leppästä pyrkien saamaan selville, olisiko hänestä hakemaansa saaristoasiain neuvottelukunnan sihteerin tehtävään. Päätettiin kokeilla.

Olin ollut hallituksen asettaman järeähkön Kymi-neuvottelukunnan pääsihteerinä, mutta projekti päättyi ja etsiskelin uutta työtä. Kymen lääni käsitti Saimaan ja Itäisen Suomenlahden saaristot. Kokemusta oli myös kahden merkittävän vesistökaupungin, Joensuun ja Imatran, hallintotehtävistä.

Ympäristöministerin poliittisena sihteerinä olin katsellut ranta-alueita lähinnä luonnonarvojen suojelun ja rakentamisen suunnitelmallisen ohjaamisen näkökulmasta. Pohjoismaiseen ruotsinkieliseen rannikko- ja muuhun kulttuuriin olin tutustunut laajalti mm. yhteispohjoismaisissa Geneve- ja Manchester-kouluissa. Ruotsin kulttuurin ja kielen tuntemus oli vahvistunut kotimaakunnassani Pohjois-Karjalassa tuhansien ja kotikunnassani Enossa satojen ihmisten muutettua 1950–1970-luvuilla Ruotsiin työn perässä. Poliittisissa riennoissani oli tavannut kotimaisia ruotsinkielisiä ihmisiä eri puolilta meren rannikkoa.

Lukuisten maan suurimpiin kuuluvien järvien, 4000 saaren ja sittemmin viiden saaristo-osakunnan Pohjois-Karjala oli osa Itä-Suomen laajaa saaristoista järvioluetta. Saaristo-osakunta Lieksan saaristo-osan Kolin huippu näkyi hyvin talomme katolta. Kotitarvekalastus ja soutelu kylää sivuavasti virtaavalla Pielisjoella tai lähijärvillä kuului kotikylälläni Louhiojalla 1950-luvulla useimman talouden harrastuksiin.

Tilapäiseksi ajateltu SANKn pääsihteerin pestini venyi lopulta harvinaisen pitkäksi, 30 vuoden mittaiseksi elämänuraksi. Muita virkoja en ole edes todella hake-

■ Vauhdikasta venekeyttä Nauvon vesillä. Vasemmalta neuvottelukunnan yhteyshenkilöt, kehittämisspäällikkö Mikael Enberg Kuntaliitosta ja yliarkkitehti Anne Jarva ympäristöministeriöstä, sekä pääsihteerinä Jorma Leppänen. (Esko Kuusisto)

nut. Jään saaristoasiain neuvottelukunnan pääsihteerin tehtävää hoitavan maa- ja metsätalousministeriön neuvottelevan virkamiehen virasta eläkkeelle 1.11.2018.

Olen viihtynyt erinomaisesti työssäni, joka on ollut laaja-alaista osallistumista saaristo- ja vesistöalueiden elinkeinojen, infrastruktuurin, palvelujen, ympäristön ja kulttuurin sekä hallinnon kehittämiseen. Vapaus suunnitella ja toteuttaa oma työnsä on ollut suurta, mikä on hallinnossa ylellisyyttä ja mistä kiitos esimiehille ja neuvottelukunnalle. Työ on vaatinut uudistumista tekijältään ja neuvottelukunnalta maailman muuttuessa. Kansainvälinen ulottuvuus on ollut työssä sopivassa määrin mukana.

Uskon saaristohistoriikista löytyvän todisteita, että saaristojärjestelmä on aikaansaanut monia kehittämisvälineitä ja tuloksia, jotka ovat saaristo-, rannikko- ja vesistöalueille tärkeitä. Ne ovat satojen ihmisten yhteistyön tulosta kunta-, alue- ja valtakunnan tasolla. Poliittiset ja muut kontaktipinnat ovat olleet hyvin tärkeitä.

Tärkeimmät saaristopolitiikan saavutukset ovat saaristoisuuden huomioiminen kuntien valtionosuuksissa, aluelainsäädännön ja EU-järjestelmien mukaiset korotetut yritystuet, eurooppalaisittain hyvä saaristoliikenne suurimmilla saaristoalueilla, laaja-alaiset kehittämishankkeet, saariston markkinointi, saariston luonto-, maisema- ja kulttuuriarvojen vaaliminen sekä saaristoidentiteetin luominen.

Saaristoasiain neuvottelukunta on tukenut aktiivisesti lukuisin lausunnoin ja yhteydenotoin hallituksia löytämään saaristolain kanssa sopusoinnussa olevia ratkaisuja lainsäädäntö-, talousarvio-, hallinnon kehittämis- ja muissa hankkeissa.

Saaristoasiain neuvottelukunnan työn kaksi osaa, vapaa-ajan asumisen kehittäminen ja saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailun edistäminen, ovat koskeneet lähes kaikkia kuntia maassa. Neuvottelukunta on tehnyt näissä asioissa lukuisin onnistunein hankkein itsensä tunnetuksi ja tunnustetuksi toimijaksi.

Vapaa-ajan asuminen on saaristolle erittäin tärkeää. Se turvaa palveluita, kartuttaa osaamista, kehittää etätöitä, vaalii kulttuuria, turvaa liikenneyhteyksiä ja tuo myös uusia pysyviä asukkaita.

Etätö yhdistyneenä pendelöintiin etenee tasaisen varmasti. Ihmisten asuminen on muuttumassa monipaikkaiseksi ja saaristo on tässä prosessissa suuri hyötyjä.

Saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailu ovat saaneet viime aikoina myötätuulta. Visit Finlandin merellisen saaristomatkailun kehittämishanke ulottuu Tornion Virolahdelle, Lake Finland – järvimatkailuhanke on uudelleen viritetty. Saaristoasiain neuvottelukunnalla on ollut useita laajoja, aluetasolle ulottuneita saaristomatkailuselvityksiä.

Neuvottelukunnan puheenjohtajat ovat varmasti kokeneet joskus yksinäisyyttä pyrkiessään viemään syrjäisten saaristojemme asioita eteenpäin vallan kammareissa. Valta kumartaa kansan suuria joukkoja, eikä niitä löydy saariston vakinaisesta asujaimistosta. Toisaalta asiaa tarkemmin ajatteleamalla huomaamme, että saaristoihmiä löytyy hyvin paljon. Yhteistyö mökkiläisten, matkailijoiden, veneilijöiden, melojien, urheilusukeltajien, surffaajien, virkistyskalastajien, retkeilijöiden, luistelijoiden, hiihtäjien sekä luonnon, kulttuurin ja historian ystävien ja heitä edustavien järjestöjen kanssa on saariston etujen mukaista.

Silloin tällöin valtion hallinnossa on ollut yhteiskunnan parasta vilpittömästi ajavia ihmisiä, jotka ovat katsoneet, että saariston asiaa voidaan hoitaa parhaiten lopettamalla koko järjestelmä tai sen tärkeimmät osat. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut. Ystävälliset irvistelijät ovat myös jo vetäneet kasvoilleen toisenlaisen ilmeen, kun vesistöisyyden merkitys aluekehitystekijänä kasvaa kohisten.

Myönteisiä asioita työssäni ovat olleet kanssakäyminen aitojen persoonallisten saaristo- ja kuntaihmisten kanssa, mutta myös asialle omistautuneiden hyvien puheenjohtajien kanssa. Puheenjohtajien panos on ollut keskeinen. Heidät ja heidän ajatuksiaan esitellään toisaalla tässä historiikissa.

Hallitusten värikirjo on sisältänyt pitkänä toimikautenani kaikkea mahdollista. Aluepolitiikan, myös saaristopolitiikan, pitkä linja on jatkunut yli hallituskausien. Aluekehitysministerinä ovat tänä aikana toimineet Erkki Liikanen (vuoden 2004 mökkiläinen saaristo-osakunta Mikkelistä), Mauri Pekkarinen (kaksinkertainen aluekehitysministeri saaristo-osakunta Jyväskylältä), Jouni Backman (saaristo-osakunta Savonlinnasta), Martti Korhonen (purjehduksen ja saariston ystävä Oulusta), Hannes Manninen (syntyisin Kuusamon tietämältä vesistöalueelta, toiminut mm. vesistöisen Säämingin pitäjän kunnansihteerinä), Jyri Häkämies (saaristo-osakunta, merikaupunki Kotkasta), Kimmo Tiilikainen (entinen luomuviljelijä saaristo-osakunta Ruokolahden saaristo-osasta) ja Jari Leppä (maatalous- ja maaseutumatkailuyrittäjä vesistöiseltä mökkirikkaalta Pertunmaalta).

Kaikille kiitos tuesta saariston kehittämissyrkimyksille.

Työrupeamani jälkeen toivotan 100 vuotiaan Suomen ylpeydelle, saaristo-, rannikko- ja vesistöalueille, ja niiden kehitystä ajavalle upealle 70-vuotiaalle saaristojärjestelmälle loistavaa tulevaisuutta.

Saaristosta on tullut aikaa myöten morsiameni. Tunnustankin rakkauteni saaristolle runoilija Erkki Kivijärven runon "Suvinen saari – Sommarö" sanoin:

*Olet morsian seppelepäinen
meren aavojen ulappain
sinä viehkeä suvinen saari
koti onneni unelmain*

*O du hausbrud i skimrande fägring
Som står opp utur vågors brand
Du min sommarös soliga rike
Du min hembygds förlovade land*

■ Unelmakoti eläkeläinen
Jorma Leppäselle? (Inga
Wirén / Vastavalo)

Projektit ja jäsenet

1. Saaristoasiain neuvottelukunnan projekteja ja toimintaa vuosina 1981–2018

1980-LUKU

Kalanviljelyn kehittämisprojekti

Neuvottelukunta teki 25–29.10.1986 tutustumismatkan Norjan Trondheimin kalanviljelyyn. Vierailuun sisältyi käynti Hitran saarella. Erityisesti selviteltiin kalatautien hallintaa. Samalla matkalla käytiin tutustumassa Bräcken vapaakuntakokoukseen Ruotsissa.

Neuvottelukunta kävi myös perehtymässä kotimaiseen kalanviljelyyn Pyhtään Koukkusaarilla.

Saaristopolitiikka-selvitys

SANK:n sihteerin Mårten Johanssonin raportti ”En studie kring effekterna av en samlad skärgårdspolitik” julkaistiin Svenska Finlands Folktingin sarjassa ”Finlandssvensk rapport” 9/1986.

Raportissa kuvattiin saaristopolitiikan kehitystä ja saaristolain vaikutuksia kunnallisiin peruspalveluihin, kuntien valtionosuuksiin, yritystukiin ja liikenteen järjestämiseen lain oltua voimassa noin viisi vuotta.

Saariston elinoloja koskevat kyselyt

SANK on toteuttanut kyselyt ilman kiinteää tieyhteyttä olevien pysyvästi asuttujen saarten elinoloista vuosina 1985/1986 ja 1990 (Mårten Johansson ja Eero Aarnio); vuoden 2009 kysely on historiikkia kirjoitettaessa käynnissä (Elina Auri). Ilman kiinteää tieyhteyttä olevien pysyvästi asuttujen saarten asukasluvut on päivitetty myös vuosina 1995, 2003 ja 2006. Nämä tiedot koottiin kunnilta tai suoraan saarilta. Kyselyt eivät ole koskeneet Ahvenanmaata.

Vuoden 2009 kysely tehdään käyttäen hyväksi uutta tietoteknologiaa. Paikatietopohjaisesta yhdyskuntarakenteen seurantarjestelmästä (YKR) on koottu saarten pinta-ala-, väestön ikärakenne-, elinkeinorakenne- ja rakennustiedot, joita on täydennetty kuntien antamalla infrastruktuuritiedoilla.

Vuoden 1990 kyselyyn saatiin vastaus 103 kunnalta, joissa oli vastausten mukaan 378 asuttua saarta. Vuonna 2006 määräksi saatiin 430 saarta 102 kunnassa. Vuoden 2009 kyselyn ennakkotietojen mukaan pysyvästi asuttujen ilman kiinteää tieyhteyttä olevien saarten määrä on noin 600 ja sijaintikuntia on noin 120. Osa-aikaisesti asuttujen saarten määrä on 10 000–15 000.

Saariston elinkeinoseminaari ja vuosittaiset saaristo-, vesistö- ja rannikkoalueiden seminaarit

Saariston elinkeinoseminaari 13–14. helmikuuta 1989 Turussa antoi sysäyksen tuleville saariston elinkeinoprojekteille ja vuonna 1991 aloitettiin vuosittaisille saaristo-, vesistö- ja rannikkoalueiden seminaareille, joita on vuoteen 2009 mennessä pidetty 19 kertaa eri puolilla maata. Luettelo seminaaripaikoista on esitetty kohdassa 3.4.

Sisäasiainministeriön aluepoliittisen osaston aluepoliittisten artikkeleiden sarja 1/89.

Saaristokuntaklinikka-projekti

Saaristoasiain neuvottelukunnan nimeämä eri ministeriöiden ja muiden tahojen asiantuntijoista koostunut raati analysoi vuonna 1989 neljäntoista saaristokunnan vahvuudet ja mahdollisuudet ja teki kehittämis-ehdotuksia yhdessä kuntien asiantuntijoiden kanssa.

Raati totesi muun muassa, että pienet saaristokunnat auttavat saariston elävänä pitämisessä paremmin kuin Ruotsin valitsema suurten kuntien tie. Raati suositteli kuitenkin kunnille voimakkaasti kuntayhtymämallin soveltamista.

Kunnille suositeltiin myös maan ja vesialueiden osto-, myynti-, vuokraus- ja kaavoitustoiminnan aktivoimista. Saariin esitettiin perustettavaksi saaritoimikunnat kylätoimikuntien mallin mukaan. Liikenneministeriölle suositeltiin matkailullisten rengasreittien luomista liikennesuunnit-

telulla mm. Turun saaristoon. Ministeriöille suunnattiin monia muitakin esityksiä.

Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990. Saaristoasiain neuvottelukunta. Sisäasiainministeriö.

Saariston yritysprojekti

Projekti toteutettiin vuonna 1989. Projekti teki yritysanalyysin kolmesatoista saaristokunnassa ja saaristo-osakunnassa sijaitsevista 114 yrityksestä ja ohjasi niitä normaalin yritysneuvonnan ja koulutuksen piiriin. Koulutustilaisuuksiin osallistui 237 yritystä. Rahoitus, 280 000 markkaa saatiin sisäasiainministeriöltä. Projektista vastasi konsulttitoimisto Seppo Hoffren Oy.

Konsulttitoimisto Seppo Hoffren Oy:n raportti 23.4.1990.

1990-LUKU

Hyvän elämän saaristo-markkinointikampanja

Vuonna 1990 SANK toteutti laajan ”Hyvän elämän saaristo”-kampanjan. Sen tarkoituksena oli asukkaiden saaminen kampanjakuntiin ja erityisesti niiden saaristo-osiin, elinkeinoelämän monipuolistaminen, työtilaisuuksien luominen, työvoimapulan helpottaminen ja saariston pysyvän asutuksen turvaaminen.

Kampanjaan kutsuttiin kaikki asuttuja saaria omaavat kunnat, mukaan tuli 55 kuntaa yhdeksästä läänistä. Kampanjan kokonaisbudjetista, 780 000 markkaa, sisäasiainministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö rahoittivat 450 000 markkaa, yritykset 210 000 markkaa ja kunnat 124 000 markkaa. Lisäksi kuntien omien toimenpiteiden arvo (omarahoitusosuus) oli 510 000 markkaa.

Kampanja sisälsi suoramarkkinointia yrityksiin (kirje 4000 pääkaupunkiseudun yritykselle), kunnasta muuttaneisiin (36 000 kirjettä) ja mökkiläisiin, TV-tietoisukujen sarjan (8 kertaa, joissa esiintyi KTT Tarja Cronberg Polvijärven Teerisaa-

■ Pääministeri Harri Holkeri puhui vuonna 1990 ansiokkaasti silakan puolesta. Hän myös paistoi taidolla silakkaa saaristoasiain neuvottelukunnan Hyvän elämän saaristo -kampanjan teltalla Helsingin Kauppatorilla. Takana keskellä Pekka Puska, nykyinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen pääjohtaja, joka valittiin vuoden mökkiläiseksi vuonna 2009. (SANK:n arkisto)

resta), lehtimainontaa suurimmissa medioissa (HS, HBL, Kauppalehti), tapahtumia mm. Helsingin silakka-markkinateltassa, jossa kävi 10 000 henkilöä. Pääministeri Harri Holkeri paistoi teltassa silakkaa. Kampanjan aikana saatiin noin 600 yritys- ja asukaskontaktia kampanjatoimistoon ja 2 600 kontaktia kuntiin. Kampanja teki oman Mökkiläinen-Stugägare -lehden 50 000 painoksena. Kera haastatteli kontaktin ottaneet yritykset ja teki niistä analyysin.

Projekti tuotti jo vuoden 1990 loppuun mennessä kuntien ilmoituksen mukaan 184 uutta asukasta sekä 24 uutta yritystä. Neuvottelun alla oli 492 uutta asukasta ja 109 uutta yritystä. Kampanjatilaisuuksiin osallistui 5000 henkilöä.

Kampanjaa jatkettiin vuonna 1991 Tammisaaressa pidetyillä saaristomessuilla ja suoramarkkinointiskuilla pääkaupunkiseudulle.

Kampanja suositteli asunto- ja tonttitarjonnan parantamista kunnissa.

Rannikkoviranomaistyöryhmän mietintö

Liikenneministeriö toteutti hankkeen 1990. Puheenjohtajana oli ylijohtaja Niilo Laakso.

Eduskunnan ponnen ja hallituksen toimeksiannon pohjalta syntynyt työ sisälsi kokonaisselvityksen rannikkoviranomaisten toiminnan kehittämisestä. Taustalla oli mm. merivartiostojen lakkauttaminen, joka oli synnyttänyt laajaa kritiikkiä. Tarkastelun kohteena olivat rajavartiolaitos, poliisi, palo- ja pelastustoimi, tullilaitos, kalastushallinto, puolustusvoimat, merenkulkulaitos, tielaitos, ilmailuhallinto, ympäristöhallinto sekä posti- ja telelaitos.

Työryhmä ei lopulta katsonut mahdolliseksi ottaa kantaa eri hallintosektoreiden suunnitelmiin. SANK:n edustaja pääsihteeriksi Jorma Lepänen katsoi eriväessä miellipiteessään, että työryhmän olisi tullut ottaa kantaa merivartioasemien säilyttämisestä puolesta.

Liikenneministeriön julkaisuja 43/90.

Saaristomatkailun kehittämisohjelma

Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus laati saaristoasiain neuvottelukunnalle vuonna 1991 saaristomatkailun kehittämisohjelman. Ohjausryhmän puheenjohtaja oli kauppa- ja teollisuusministeriön ylitarkastaja Kari Tarasti.

Matkailun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A:34.

Selvitys saaristolain uudistamistarpeista

SANK teki vuonna 1992 saaristolain uudistamista ja saaristoasiain neuvottelukunnasta annetun asetuksen muutoksia koskevia ehdotuksia. Muutokset astuivat voimaan 1.1.1993.

Lain muutoksella tiukennettiin saaristolain 7 §:ää, joka koskee valtion työpaikkojen säilyttämismisvelvoitetta saaristossa. Muutoksen mukaan "neuvottelukunnan lausunto"... "on päätöksenteossa ja muussa toiminnassa pyrittävä otta- maan huomioon". Aiemmin pykälä

■ Rannikkoviranomaisten yhteistyö on yhä tärkeämpää, koska toimipisteiden lukumäärä saaristossa ja rannikolla on vähentynyt. Hydrokopteri on pelastustyössä tärkeä apuneuvo, varsinkin kun kelirikkoajat ovat pidentyneet. (Harri Nurminen)

sisälsi vain lausunnon pyyntövelvoitteen.

Toteutumatta jäi mm neuvottelukunnan esitys, että ”saaristolaissa tulisi huomioida vapaa-ajan asukkaat liikenteen ja ainakin sellaisen peruspalvelujen kuin jätehuollon, palo- ja pelastustoimen, rakennus- ja palotarkastuksen sekä terveystalvelujen turvaamisen osalta”.

Kalamarkkinatapahtumien kehittämisprojekti

Projekti toteutettiin vuonna 1992. Konsulttina toimi Matkailun koulutus- ja kehittämiskeskus.

Projektin ohjausryhmään kuului- vat mm Kalatalouden keskusliiton ja Åbolands fiskarförbundin edustajat.

Projekti toteutti kyselyn tapahtumien järjestäjille, kävijöille ja kalastajille. Loppuraportin mukaan kalamarkkinatapahtumia tuli kehittää mm. ruokatarjonnan lisäämisen suuntaan. Tapahtumia suositeltiin perustettavaksi lisää ja myös sisämaahan. Näin on myös tapahtunut esimerkiksi monissa suurissa sisämaan kaupungeissa.

Projekti tuotti myös jatkohankkeen, Kalatalouden keskusliiton kalamarkkinaprojektin vuonna 1993, jossa saaristoasiain neuvottelukunta oli mukana.

Matkailun koulutus- ja kehittämis- keskuksen julkaisu A:36 vuodelta 1992.

Vapaa-ajan asumisen alueelliset vaikutukset -seminaari ja -raportti

Seminaari toteutettiin 24. heinäkuuta 1992 Kotkassa meripäivien yhteydessä. Siitä tehtiin raportti, joka loi pohjaa SANK:n myöhemmille mökkiläisprojekteille.

Saaristokunta-aseman vaikutukset kunnallistalouteen

Sisäasiainministeriön asettama projekti selvitti vuonna 1993, missä määrin saaristaisuudella on vaikutuksia kunnan talouteen ja kuinka suuria ovat kuntien saamat saaristolaiset edellä mainittuihin kustannuksiin verrattuna. Konsulttina toimi Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos.

Tutkimus päättyi siihen, ettei kunnallistalouden tilastollinen analyysi juurikaan osoittanut eroja saaristokuntien ja muiden kuntien palvelutuotannon yksikkömenoissa, mutta tämä voi johtua siitä, että menot sopeutetaan tulotasoon. Laatu-erot jäivät myös huomioimatta.

Saaristaisuudesta aiheutuvien lisäkustannusten markkamääräinen arvioiminen olisi vaatinut tutkimuksen

mukaan laajoja lisätutkimuksia, joiden toteuttaminen olisi kuitenkin niin vaikeaa, ettei tätä voitu suosittelaa.

Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos. Helsinki 1993. Sarja B 102.

Saariston palvelutasotyöryhmän mietintö

Tämän työryhmän asetti liikenneministeri Ole Norrback vuonna 1993. Puheenjohtaja oli hallitusneuvos Samuli Haapasalo, sihteerinä neuvottelukunnan pääsihteerinä Jorma Leppänen ja jäsenenä mm. Jan-Erik Enestam.

Työryhmä hahmotti saariston monipalvelupisteiden organisoimisen mallin, jonka toteuttamisessa projekti näki mahdollisuuksia. Monipalvelupisteiden tuli käsittää postipiste sekä valtion viranomaisten, kunnan ja yksityisten yritysten toimintoja. Työryhmä esitti, ettei postikonttoreita lakkautettaisi ennen kuin esitetty jatkoprojekti olisi päättynyt.

Jatkoprojekti asetettiin. Konsulttina oli Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Monipalvelupisteen rahoittajia ei kuitenkaan löytynyt, tehtäviä olisi ollut. Postikonttorit lakkautettiin, mutta yleensä toiminta jatkui asiamiesposti-periaatteella.

Liikenneministeriön julkaisuja 18/93.

Saaristoliikennetoimikunnan mietintö

Liikenneministeri Ole Norrbackin asettama projekti toteutettiin vuonna 1993. Sen puheenjohtajana oli ylijohtaja Niilo Laakso, sihteerinä Harri Favorin ja Jorma Leppänen sekä jäsenenä mm. Jan-Erik Enestam.

Työryhmä esitti, että Hiittisten ja Iniön liikenteeseen hankitaan lautta-alukset. Nämä merkittävät hankinnat toteutuivat nopeasti ja nostivat mainittujen saariryhmien liikenteen ja kehitysmahdollisuudet uudelle tasolle.

Niin ikään työryhmä esitti kahden yhteysaluksen uusimista ja yhteysalusliikenteen eriyttämistä Saaristomeren merenkulupiirissä omaksi tulosvastuuyksiköksi. Myös nämä esitykset toteutuivat.

Elävä vesitie saaristomatkailun vetovimatekijänä -tutkimusprojekti

Projekti selvitti vuosina 1993–1994 lossi- ja yhteysalusliikenteen matkailullista merkitystä ja saariston vetovomaisimmat matkailureitit. Lisäksi tehtiin esisuunnitelma keskeisten saariston matkailureittien sekä lossi- ja yhteysalusmatkailun tuotteistamista ja markkinointia silmällä pitäen.

Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus. Julkaisuja A:59 1994.

Vapaa-ajan asumiskampanja

Kaksivuotisen laajan vapaa-ajan asumiskampanjan 1995–1996 päämääränä oli edistää vapaa-ajan asuminen alueellista hyödyntämistä. Tavoitteina olivat mökkiläisten ostojen kasvattaminen, osaamisen hyödyntäminen, mökkien vuokrauksen kasvattaminen, mökkikauden pidentäminen ja mökkiläisten muutto mökkipaikkakunnille. Kampanjapäällikkönä oli Heli Kotilainen. Yritystreffiosuudesta vastasi Hannu Ala-Sipola. Kampanjan tunnus oli ”Mukava mökkeilyä ympäri vuoden – Sköntä på stugan året om”.

Projektiin osallistui 210 kuntaa kaikista muista maakunnista paitsi Lapista, joka ei maakuntana osallistunut kampanjaan. Rahoitus, 2 miljoonaa markkaa, tuli maakunnallisilta liitoilta, maaseutuelinkeinopiireiltä, sponsoriyrityksiltä ja suoramyymintymyntiosuutta koskien maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä. Kunnat panostivat lisäksi huomattavat summat omiin toimenpiteisiinsä.

Projekti tuotti 17 maakunnallista koulutustilaisuutta kuntien avainhenkilöille (181 osanottajaa), yritystreffien järjestäjille ja maataloustuotteiden suoramyymille sekä mökkiläis- ja yrittäjätapaamisia kunnissa. Kampanja teki kaksi omaa lehteä,

jotka jaettiin kuntien kautta (painos 420 000 kappaletta). Julisteita teetettiin 20 000 ja tarroja 120 000. Kampanja teki oppaat kyläkaupoille (painos 4500), maatilojen suoramyyjille (painos 5100) ja mökin vuokraajille (jaettiin kampanjalehden osana). Kampanjapaitoja tehtiin 1000 kpl.

Kampanja näkyi TV-tietoisuina (43 kertaa), MTV3:ssa Mökkitalokotiohjelman yhteistyösapuolena, TV-mainoksissa (10 kertaa), radiomainnossa (30 maksettua ja tehtyä ohjelmaa), TV-uutisissa sekä radio-uutisissa ja sanomalehdissä satoina näyttävinä juttuina vieden tietoisuutta mökkeilyn mahdollisuuksista eteenpäin.

Kampanja järjesti suuren yrittäjätreffitapahtuman 30.3.1996 Säätytalolla ja kaksi muuta maakunnissa. Kunnat järjestivät 40 yrittäjätreffitapahtumaa. Kampanja kokosi kuntiin 39 yrityskumppia, jotka yhdessä yrittäjien ja kuntien edustajien kanssa tekivät matkan Tallinnaan tutustuen avautuneen Eestin mahdollisuuksiin. Kampanjan yhteydessä syntyi yrityskummitoiminta Suomeen. Se siirrettiin samalla Suomen kuntaliitolle.

Kampanjaan sisältyi mökkien talvikäyttöä aktivoiva osuus ilmoituksiin (15) HS:ssä, HBL:ssä, Aamulehdessä ja Iltasanomissa.

■ Kalamarkkinointia järjestetään Suomessa kymmenillä paikkakunnilla. SANK toteutti yhteistyökumppaneiden kanssa kalamarkkinatapahtumien kehittämisprojektin vuonna 1992. (Antero Aaltonen)

■ Projektipäällikkö Heli Kotilainen ja pääsihteeri Jorma Leppänen ovat jälleen kerran haastateltavina. Vapaa-ajan asumiskampanja oli yksi eniten julkisuutta saaneista SANK:in hankkeista. (SANK:n arkisto)

Kampanja teki jatkoesityksiä, joista mökkeilyn kunnallistaloudellisia vaikutuksia koskeva tutkimus ja kyläkauppatapahtuma toteutettiin 1997, mökkien uudisrakentamisprojekti sekä kyläkauppatapahtuma toistamiseen vuonna 1998.

Kampanjan palkattuina henkilöinä

toimivat koko projektin ajan projektipäällikkö valt. kand. Heli Kotilainen sekä määräajan ekonomi Hannu Ala-Sippola (yristystreffit ja yrityskummit), agronomi Seppo Rantanen (suoramyöntikoulutus ja -opastus) ja fil. kand. Jukka Anttila (kyläkauppiasopas).

Projektin loppuraportti painettiin suomeksi ja ruotsiksi ja raportista tehtiin englanninkielinen tiivistelmä. Osallistujille tehtiin arviointikysely.

Vapaa-ajan asumiskampanjan merkittävin tulos oli herättää suomalaiset huomaamaan mökkeilyn merkitys ja mahdollisuudet. Tämä näkyi myöhemmin muun muassa suurten mökkimessujen ja mökkilehtien syntymisenä.

Kyläkauppaprojekti

Kyläkauppaprojektin 1997 tavoitteena oli vahvistaa kyläkauppojen myyntiä ja kannattavuutta. Ohjausryhmässä olivat edustettuina SANK, Tarmo-lähikauppiat, Wihuri Oy, Metro K-kauppaketju, Lähikauppa-kesko ja Kyläasiain neuvottelukunta.

Rahoitus saatiin kauppiailta (400 000 mk kaupan omiin toimenpiteisiin) ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä/MMM (100 000 mk).

Kampanja tuotti kauppiaskoulutustilaisuuksia, satoja kaupakohtaisia tapahtumia 7.6.1997 sekä suuren määrän TV-, radio- ja sanomalehtijuttuja. Kampanja tuotti kauppiaille niiden tarvitsemaa kampanjamateriaalia.

Kyläkauppapäivä järjestettiin myös vuosina 1998 ja 1999 entisellä organisaatiopohjalla.

■ Kyläkaupat ovat vähentyneet kaikkialla Suomen maaseudulla. Vapaa-ajan asukkaiden merkitys kyläkauppojen säilymiselle on ollut merkittävä monilla saaristo- ja rannikkoalueilla. (Esko Kuusisto)

■ Mökkiläisten etätyökampanjan osasto Helsingin Wanhassa Satamassa, toinen vasemmalta projektipäällikkö Tapio Penttilä. (SANK:n arkisto)

Lossien aikatauluttamisen yhdyskuntavaikutukset -selvitysprojekti

Lossiprojektin 1997–1998 tarkoituksena oli selvittää lossien ja lauttojen aikatauluttamisen ja yöliikenteen heikennyksen yhteiskunnallisia vaikutuksia ja kustannuksia. Tielaitos oli tehnyt 1996 päätöksen toteuttaa lossien ja lauttojen aikataulutus, mitä saaristolaiset yleensä vastustivat.

Projektin ohjausryhmään kuului sisäasiainministeriön, liikenneministeriön, tielaitoksen, lossikuntien ja Suomen omakotiliiton edustus. Konsulttina oli lappeenrantalainen MC-info Oy.

Projekti selvitti vaikutuksia asukas-, käyttäjä-, yrittäjä- ja kuntakyselyin sekä kustannuslaskelmin, jotka pohjautuivat tielaitoksen las- kentaperusteisiin.

Projektin loppuraportti julkistettiin 18.2.1998. Siinä todetaan, että lossien aikatauluttamisen ja yöliikenteen heikennyksen aiheuttamat kustannukset yksityis- ja yritystalouksille ovat suuremmat kuin niistä saatavat tielaitoksen säästöt.

Tutkimus toi myös esiin, etteivät lossien käyttäjät ole tyytyväisiä heikentyneeseen palvelutason.

Tutkimuksen rahoitti maaseutupoliittinen yhteistyöryhmä/MMM. Kustannukset olivat 80 000 markkaa.

Sisäasiainministeriön julkaisu 3/1998.

Ulkokuntalaiset mökkiläiset kuntien taloudessa -tutkimusprojekti

Tutkimuksen 1998 tavoitteena oli selvittää mökkiläisistä kunnille aiheutuneet menot ja tulot, niiden suhde, selvittää rahoitusvaihtoja ja luoda mökkiläisyyden suhteellista merkitystä kuvaava kuntaluokitus.

Tutkimuksen teki fil. kand. Heli Kotilainen. Ohjausryhmässä olivat edustettuina SM, MMM, Suomen kuntaliitto, Suomen Omakotiliitto sekä mökkikunnat.

Tutkimus sai suuren myönteisen julkisuuden TV:ssä, radiossa ja sanomalehdissä. Tulokset herättivät lehdistössä myös runsaasti mielipidekirjoituksia. Niissä keskusteltiin mm. tutkimuksen kustannusten las- kentaperusteista, joiden pohjana oli osa-aikakuntalaisuuden käsite, sekä verotulojen tasauksen huomioon ottamisesta tulolaskelmissa. Neuvottelukunnan jäsenistä Annikki Nurminen ja Paavo Nieminen ottivat näytävästi osaa keskusteluun Helsingin Sanomissa.

■ Lossien aikatauluttamisen tuottamat säästöt osoittautuivat pieniksi, kun niitä verrattiin kansalaisille ja yrityksille aiheutuneisiin kustannuksiin. SANK selvitti asiaa vuosina 1997–1998. (Tielikelaitos lauttavarustamo)

Projektin rahoitus, 230 000 markkaa saatiin maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä/MMM:ltä.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/1998.

Vapaa-ajan asuntojen rakentamisen tavoiteohjelma

Vuonna 1999 toteutetun projektin tavoitteena oli laatia vapaa-ajan asuntojen rakentamisen tavoiteohjelma viidelle vuodelle.

Ohjausryhmässä olivat edustettuina saaristoasiain neuvottelukunta, Puuinfo Oy, Suomen ympäristökeskus, Ympäristöministeriö, Maa- ja metsätalousministeriö, Työministeriö, MTK ja SLC, Etelä-Savon liitto, Metsähallitus, Suomen vapaa-ajan asunnot, Kivijärven kunta, Korppoon kunta, Suomen kuntaliitto, UPM-Kymmene sekä Hirsitaloteollisuus ry. Konsulttina oli Suunnittelukeskus Oy, jossa työstä vastasi Gilbert Koskela.

Rahoitus 250 000 mk saatiin maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä ja maa- ja metsätalousministeriöltä.

Projekti teki 13 kehittämisehdotusta. Projektin mukaan 500 000 taloutta toivoi voivansa hankkia vapaa-ajan asunnon seuraavan kymmenen vuoden aikana. Projekti asetti tavoitteeksi 6500 uuden vapaa-ajan asunnon rakentamisen vuodessa ja korjausrakentamisen 20 %:n kasvun.

Projektin työ sai suuren julkisuuden tiedotusvälineiden kautta sekä työn kestäessä että sen loppuraportin julkistamisen jälkeen.

Sisäasiainministeriön julkaisu 4/1999.

2000-LUKU

Mökkiläisten etätyökampanja

Mökkiläisten etätyökampanjan 2000 tarkoituksena oli vahvistaa maaseudun elinvoimaa mökkeilyn ja etätyön avulla. Kampanjaan osallistui 147 kutsuttua suurta mökkikuntaa, lähes kaikki kutsutut saaristokunnat olivat mukana.

Kampanjan ohjausryhmän puheenjohtajana oli MMM:n ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän edustaja, jäsenenä SANK:n, etätyön teemaryhmän, Compaqin ja Soneran edustajat. Konsulttina oli Turun Yliopiston Täydennyskoulutuskeskus, jossa työstä vastasi Tapio Penttilä.

Kampanjan rahoitus (761 000 markkaa) tuli kunnilta (351 000 mk), maa- ja metsätalousministeriöltä (300 000 mk), Compaqilta (55 000 mk) ja Soneralta (55 000 mk).

Kun kuntien omat suorat panostukset olivat lisäksi 2 700 000 mk, kampanjan kokonaisbudjetti oli yhteensä 3 461 000 mk.

Kampanjan toiminta oli koulutusta, aktivointia, tiedotusta ja esitysten laatimista.

Koulutusta annettiin maakunnissa järjestetyissä 17 koulutustilaisuudessa.

Kampanja näkyi vahvasti televisiossa ja lehdissä sekä kuului radiossa.

Yleisradio antoi yhteensä noin 30 maksutonta tietoiskua suomenkielisellä ja ruotsinkielisellä kanavalla. Kampanja oli yhteistyökampanina MTV:n mökkitalkoot-ohjelman kanssa 10 ohjelmassa. Kaupallisissa radioissa toteutettiin noin 1100 mainosiskua.

Kampanja oli esillä Helsingin Messujen Mökki-messuilla Wanhassa Satamassa maaliskuussa omalla osastolla yhdessä Compaqin ja Soneran kanssa sekä tietoiskuihin. Kampanja järjesti myös suuren mökkiläistapahtuman toukokuussa Helsingissä Säätytalolla. Tilaisuuteen osallistui 900 henkilöä.

Kampanjan kyselyn mukaan 29 % mökkiläisistä oli lukenut tai kirjoittanut työtekstejä mökillä tai soittanut sieltä työpuheluja ja 37 % aikoi tehdä niin kolmen seuraavan vuoden aikana. Etätyö mökillä on siten kasvussa.

Kampanja teki yhdeksän kehittämissuositusta. Niistä suurimman huomion sai esitys periaatepäätöksestä laajakaistaverkon rakentamiseksi koko maahan, jotta tasapainoinen alueellinen kehitys voitaisiin turvata myös maaseudulla.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2000.

Vakituisen asumisen kehittäminen ranta-alueilla -projekti

Vuonna 2000 toteutetun projektin ohjausryhmässä oli ympäristöministeriön, Suomen ympäristökeskuksen, alueellisten ympäristökeskusten, MTK:n, suurten maanomistajien, Kuntaliiton, kuntien ja Hirsitaloteollisuus ry:n edustus.

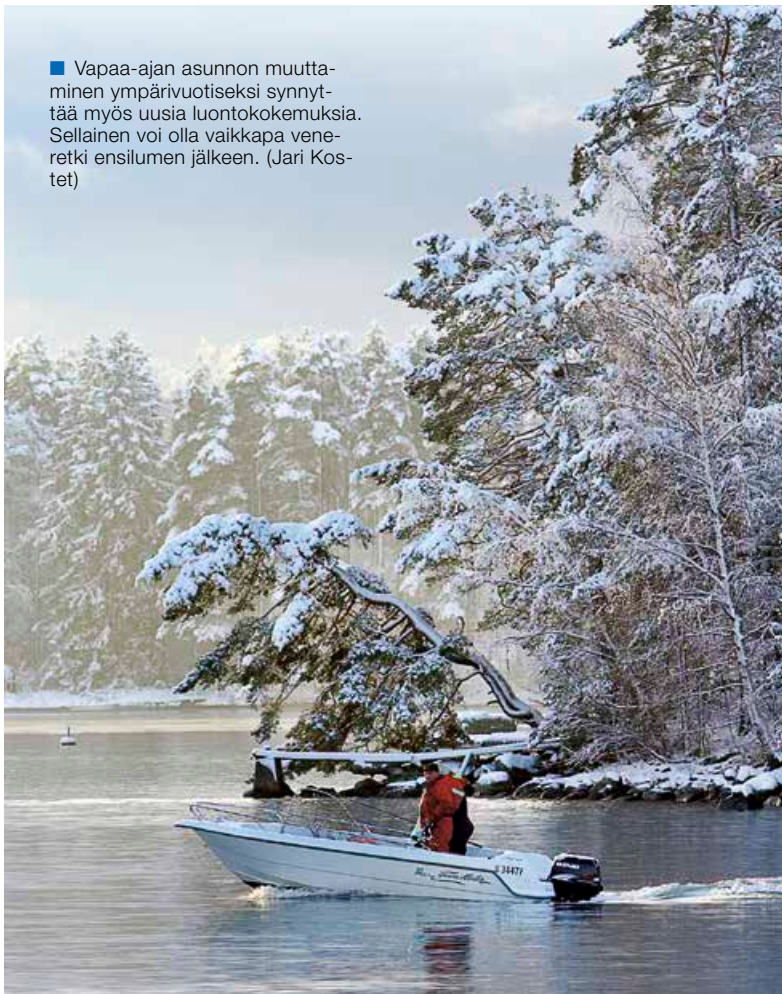
Rahoitus 188 000 markkaa saatiin maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä/MMM:ltä.

Projekti toteutti rakentamista ohjaaville viranomaisille suunnatun kyselyn ja järjesti seminaarin Ähtärin vapaa-ajan asuntomessujen yhteydessä 12.6.2000. Seminaariin osallistui 80 henkilöä.

Projekti katsoi, että maan pitkää rantaviivaa tulee voida käyttää myös vakituiseen asumiseen, kunhan muut maankäytön tavoitteet huomioidaan.

Projekti esitti, että vapaa-ajan asuntojen muuttamiseen vakituksiksi asunnoiksi suhtaudutaan myönteisesti, kunhan nimenomaan jätevesien käsittely hoidetaan asianmukaisesti ja asunto kokonaisuudessaan

■ Vapaa-ajan asunnon muuttaminen ympärivuotiseksi synnyttää myös uusia luontokokemuksia. Sellainen voi olla vaikkapa vene- retki ensilumen jälkeen. (Jari Kos- tet)

täyttää rakennusteknisesti kohtuulliset vaatimukset.

Etäisyystekijän huomioimisesta poikkeuslupien myöntämisen ehtona vallitsi kahdenlaisia mielipiteitä. Osa ohjausryhmästä katsoi, ettei tätä tekijää voi käyttää lainkaan poikkeuslupan hylkäysperusteena maaseutumaaisessa maassa, varsinkaan jos kunta puoltaa hakemusta. Vähemmistö katsoi, että hylkääminen etäisyysperusteella voi olla mahdollista kunnan kannan vastaisestikin, mutta etäisyystekijän käyttöön tulee suhtautua kriittisesti.

Toinen erimielisyyttä aiheuttanut kohta koski sitä, tulisiko kunnalla olla kaavoissa laaja oikeus päättää myöhemmin, onko asunto vakituinen vai vapaa-ajan asunto.

Projekti teki seitsemän kehittämisestä.

Projekti sai osakseen hyvin suuren julkisuuden televisiossa, radiossa ja sanomalehdissä. Yli kymmenessä sanomalehdessä Helsingin Sanomat ja Aamulehti kärjessä asia nostettiin pääkirjoituksiin, joissa asetettiin tukemaan projektin esityksiä.

Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 7/2000.

Osallistuminen Mökki- ja OmaMökki-messuille

Neuvottelukunta on osallistunut ensin Helsingin Messujen Mökki-messuille Wanhassa satamassa vuodesta 1995 alkaen ja myöhemmin myös Suomen Messujen OmaMökki-

messuille Helsingin Messukeskuksessa omalla osastolla ja tietoisuutta järjestämällä. Osallistumiset ovat tulleet usein noteeratuiksi mm. TV:ssä ja muissa valtakunnallisissa medioissa.

Messujen yhteydessä on järjestetty useita seminaareja, joissa on ollut ministeri- tai kansliapäällikötason puhuja ja eduskuntaryhmien edustajien keskustelu. Vuonna 2007 puhujana oli sisäasiainministeriön kansliapäällikkö Ritva Viljanen, vuonna 2008 kuntaministeri Mari Kivimäki, 2009 sisäasiainministeri Mauri Pekkarinen, 2010 maa- ja metsätalousministeri Sirkka-Liisa Anttila, 2011 maahanmuutto- ja eurooppaministeri Astrid Thors, 2013 asunto- ja viestintäministeri Krista Kiuru, 2014 oikeusministeri Anna-Maija Henriksson ja 2016 maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkö Jaana Husu-Kallio.

SANK on järjestänyt OmaMökki -messuilla kymmenen vuoden ajan Suuren Mökkilläisseminaarin yhdessä Suomen Kylätoiminnan, Suomen Omakotiliiton/vapaa-ajan asukasliiton, Suomen Yrityskuntien ja Maaseutupoliittisen Yhteistyöryhmän/maaseutupoliitiikan neuvoston kanssa. Näihin seminaareihin on osallistunut vuosien varrella suuri määrä kansanedustajia kaikista eduskuntaryhmistä.

Yhteistyössä Suomen messujen kanssa on SANK lähettänyt 2000-luvulla joka vuosi kutsut pääkaupunkiseudun mökkilläisille saapua neuvottelukunnan osastolle. Yhteensä kutsuja on lähetetty noin 150 000.

Saaristoasiain neuvottelukunta on yhdessä Helsingin Messujen ja

■ Suomen luonnonvedet voivat pysytellä viileinä läpi kesän. Monella mökillä polskitaan lämmitetyssä kylpytynnyrissä. (Antero Aaltonen)

Suomen Messujen kanssa nimen-
nyt vuodesta 2002 alkaen vuoden
mökkiläisen mökkimessujen yhtey-
dessä. Valinta on tehty kuntien esi-
tysten pohjalta.

Vuonna 2018 vuoden mökkiläi-
sen nimeämisen kriteerejä muutet-
tiin ja nimeäminen siirtyi yhteisestä
sopimuksesta Suomen Messujen ja
Vapaa-ajan Asukkaiden Liiton teh-
täväksi.

Mökkien rakentamis- ja korjausprojekti

Vuonna 2001 toteutetun mökkien
korjaus- ja rakentamiskampanjan
tarkoituksena oli vahvistaa maaseu-
dun elinvoimaa edistämällä mökkien
korjausta, rakentamista ja sähköis-
tystä sekä parantamalla jätevesien
käsittelyä.

Kampanjaan otti osaa aktiivisesti
136 kuntaa kaikista maakunnista.
Tiedotuksen, mainonnan ja yritysten
toiminnan kautta kampanja kohdis-
tui kuitenkin maan kaikkiin kuntiin ja
mökkiläisiin.

Kampanjan budjetti oli 1 250 000
markkaa. Lisäksi kuntien suorat
panostukset olivat 1,7 miljoonaa
markkaa. Kampanjan rahoittivat

Vuosi Vuoden mökkiläinen ja mökkikunta

- 2002** Aulis Tinnilä, *konsuli, Asikkala*, ja
Klaus Järvinen, *musiikkineuvos, Mäntyharju*
- 2003** Leo Laukkanen, *kauppaneuvos, Kiuruvesi*
- 2004** Erkki Liikanen, *EU-komissaari, Mikkeli*
- 2005** Kassu Halonen, *säveltäjä, Manamansalo*
- 2006** Kurt-Erik Långbacka, *valtiotieteen maisteri, Korppoo*
- 2007** Heikki Helimäki, *diplomi-insinööri, Virrat*
- 2008** Laura Kolbe, *professori, Sysmä*
- 2009** Pekka Puska, *lääketieteen ja kirurgian tohtori, Vaasa*
- 2010** Orvo Kiesi, *teollisuusneuvos, Enonkoski*
- 2011** Raimo Hertto, *kauppaneuvos, ja Liisa Hertto, Kemiönsaari*
- 2012** Mirja Ulmala, *yrittäjä, Parikkala*
- 2013** Jouko Taskinen, *toimitusjohtaja, Jaala*
- 2014** Veli-Matti Hynninen, *rovasti, Enonkoski*
- 2015** Aarne Lummaa, *diplomi-insinööri, Muonio*
- 2016** Hugo Sanders, *jäärakentamisen ideoija, Juuka*
- 2017** Aku Hirviniemi, *näyttelijä, Puumala*

kunnat (330 000 mk), yritykset
(500 000 mk), maaseutupolitiikan
yhteistyöryhmä/MMM (300 000 mk),
sisäasiainministeriö (100 000 mk) ja
ympäristöministeriö (20 000 mk).

Kampanjan toiminta oli koulu-
tusta, tiedotusta ja mainontaa. Maa-
kunnallisia koulutustilaisuuksia oli 16.
Kampanja huomioitiin useissa TV-

ohjelmissa ja sadoissa lehti- ja radio-
uutisissa. TV1:ssä pyöri yhteiskun-
nallinen mainos 30 kertaa maksutta.
MTV:ssä esitetty 56 mainoksen sarja
sai 8,75 miljoonaa katsojaa.

Kampanjalla oli osasto kolmilla
suurilla mökkimessuilla. Mökkisemi-
naari Jämsässä keräsi 100 osanot-

■ Satavuotiasta mökkiä on nostettu puoli metriä, uusi savupiippu on valmistumassa. Petäjäiset hirret osoittautuivat hyväkuntoisiksi.
(Esko Kuusisto)

tajaa. Rakennustieto julkaisi yhdessä kampanjan kanssa Mökin korjaaminen -oppaan. Kampanjan lehteä jaettiin 170 000 kpl. Julisteet (3000), tarrat (65 000) ja t-paidat (1260) kertoivat kampanjasta mökkiläisille ja suurelle yleisölle.

Kampanja teki 12 kehittämis-ehdotusta. Niissä esitettiin mm. nykyistä joustavampaa poikkeamispolitiikkaa uudisrakentamisessa ja mökkien korjauksessa. Pidettiin tärkeänä, että rakentaminen voi jatkua normaalin myös väliaikoina, jolloin kaavoja ei vielä ole. Niin ikään esitettiin, että vesivessakielloista luovutaan, ellei siihen ole erityisiä syitä, ja kakkosasumisen vahvistumiselle avataan kaikin tavoin ovia.

Kampanjasitehteenä toimi valt. yo Outi Turunen. Ulkopuolisia konsultteja käytettiin erityisosaamista edellyttävillä aloilla.

Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2001.

Onni muuttaa maalle -projekti

SANK valmisti vuonna 2003 Kakkosasukkaaksi ja ykkösasukkaaksi maalle -mökkiprojektin. Esiselvityksen tekoon MMM myönsi 30 000 euroa käytännön syistä suoraan SANK:n konsultiksi valitsemalle Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuskeskelle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä oli SANK:n pyynnöstä toinen yhteistyökumppani.

Saaristoasiain neuvottelukunnan kutsusta mökkihankkeeseen tuli mukaan tuntuvalla rahallisella osuudella 170 kuntaa. Neuvottelukunta hankki myös tarvittavan yritysrahoituksen. TE-keskusten maaseutu-osastot eivät kuitenkaan hyväksyneet ALMA-rahoitusta suunnitelman mukaiselle mökkihankkeelle, joka sellaisenaan raukesi.

Projektin pohjalta syntyi TE-keskusten maaseutuosastojen ohjeiden mukaan laadittu ”Onni muuttaa maalle” -projekti, johon neuvottelukunta päätti niin ikään osallistua. Projekti toteutettiin vuosina 2004–2006. Suunnittelusta, taloudesta ja muusta hallinnoinnista vastasi itsenäisesti Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Ohjausryhmään kuului SANK:n edustus. Ohjausryhmän puheenjohtajana oli Jorma Turunen ja jäsenenä Christer Nyback.

Saaristo-ohjelmat

Saaristoasiain neuvottelukunta valmisti vuosina 2003 ja 2006 saaristo-ohjelmat. Työt toteutettiin projektina, johon saatiin sisäasiainministeriöltä maakunnan kehittämisrahaa.

■ Öljyntorjuntapuomia lasketaan veteen harjoituksessa Kotkan edustalla vuonna 2005. Öljykuljetukset ovat voimakkaasti lisääntyneet Suomenlahdella ja samalla onnettomuusriski on kasvanut. Suomen ympäristökeskuksen yhteyteen perustetaan uusi Öljyntorjuntakeskus, jonka sijaintipaikaksi tulee Porvoo. (Jouko Pirttijärvi/SYKE)

Valtioneuvosto teki saaristoasiain neuvottelukunnan ja sisäasiainministeriön hyväksymän vuoden 2003 saaristo-ohjelman pohjalta periaatepäätöksen saariston kehittämisestä. Vuoden 2006 saaristo-ohjelma hyväksyttiin puolestaan sellaisenaan valtioneuvostossa.

Vuonna 2009 laaditaan valtioneuvoston periaatepäätös saariston kehittämisestä, joka korvaa aieman saaristo-ohjelman.

Saaristo-ohjelma 2003–2006

Vuoden 2003 saaristo-ohjelma tehtiin ajalle 2003–2006. Sen pääviesti oli, että rantojen käyttöä maaseutua elävänä pitäviin tarkoituksiin on helpotettava.

Saaristoasiain neuvottelukunta luovutti ohjelmaraaportin 9.1.2003 alue- ja kuntaministeri Martti Korhoselle.

Saaristo-ohjelmalla etsittiin keinoja hyödyntää järviä, merta, saaria ja rantaviivaa maaseudun aluekehityksen tukemiseksi saaristossa, rannikolla ja vesistöalueilla. Ohjelman laajempi osa kohdistuu kaikkiin kuntiin, suppeampi 54 saaristokuntaan ja saaristo-osakuntaan. Ohjelma sisälsi kaikkiaan 52 kehittämis-ehdotusta.

Ohjelmassa esitettiin, että rantojen käyttöä maaseutua elävänä pitäviin tarkoituksiin helpotetaan lisäämällä joustavuutta rantojen kaavoitukseen ja poikkeamiskäytäntöihin. Mökkien muuttamista vakinaisiksi

asunnoiksi esitettiin joustavoitettavan niin, että kunnat voisivat kaavoittaa haluamassaan laajuudessa alueita, joilla vapaa-ajan asunnot ja vakinaiset asunnot sijaitsivat lomittain, ja mökin tilalle voidaan yksittäistapauksissa rakentaa uusi vakituinen asuinrakennus ilman kaavan laadintaa.

Lisäksi esitettiin, että mökkeilyn kehitystä kakkosasumiseksi tuetaan nostamalla rakentamisoikeuksia tuntuvasti vastaamaan tämän päivän asumistarpeita ja poistamalla vesivessakiellot.

Sekä kakkosasuminen maalla että muutto maalle tukivat ohjelman mukaan maan tasapainoista aluekehitystä. Maalla asumisella haluttiin hillitä liian nopeaa keskittymiskehitystä. Haja-asutusalueilla oli 900 000 vakinaista asukasta ja 1,8 miljoonaa mökkien säännöllistä käyttäjää.

Ohjelmassa esitettiin, että mökkeilijöiden osaamista ja kontaktipintoja aletaan hyödyntää maaseudun kehityksessä. Mökkiläisistä esitetään luotavaksi maaseudun ”osaamiskeskus” yrityskummitoiminnan ideaa edelleen kehittämällä.

Ohjelmassa esitettiin myös, että Suomen saaristomatkailesta kehitetään eurooppalainen vahvuustekijä luomalla tuotekehittelyohjelma ja aloittamalla saaristo- ja vesistömatkailun tehokas markkinointi.

Saaristomatkaile oli kaikkialla maailmassa matkailun vahvimpia

osa-alueita. Suomessa saaristo- ja vesistömatkailun kehittämiseen nähtiin olevan hyvät lähtökohdat. Matkailun kehittämisen esitettiin perustuvan luonto- ja kulttuuriarvoihin ja vuodenaikoihin, myös talveen.

Asutut saaristoalueet tuli huomioida kansallisessa ja EU:n aluepolitiikassa myös vuoden 2006 jälkeen. EU:n tilastolaitoksen saarimääritelmää oli muutettava siten, että siinä huomioidaan myös merien ja järvien pienet saaret.

Saaristoasiain neuvottelukunta esitti työryhmän asettamista selvittämään mökkiläisten tarvitsemia kunnallisia palveluja ja niiden rahoitusta. Käyttökelpoisina rahoituskeinoina nähtiin mökkiläisten maksamien kiinteistöverojen jättäminen huomioimatta verotulojen tasauksessa ja mökkiläiskertoimen säätäminen yleisen valtionosuuden kohdalle.

Teleyhteyksien turvaaminen nostettiin ohjelmassa maaseudun keskeiseksi haasteeksi. Mikäli vuoden 2005 loppuun mennessä osoittautuisi, ettei kilpailu pysty turvaamaan

nopeita teleyhteyksiä maaseudulle, valtion oli tehtävä se. Syvän maaseudun liikenneyhteyksien kannalta oli puolestaan ensiarvoista, että yksityisten avustusraha nostettaisiin lamaa edeltävälle tasolle.

Vesistö- ja merialueille tuli perustaa virkistysalueyhdistyksiä

Ohjelman monissa esityksissä korostettiin luonnonsuojelun, maiseman, kulttuurin ja virkistysalueiden positiivista merkitystä aluekehitykselle. Pehmeistä arvoista nähtiin olevan tulossa kovia aluekehitysarvoja. Näitä arvoja ja aluekehitystä ei tullut ohjelman mukaan asettaa vastakkain. Parhaat rannat oli jätettävä yleiseen virkistyskäyttöön.

Kaikkialle vesistö- ja merialueille tuli perustaa virkistysalueyhdistyksiä. Saaristo-, rannikko- ja vesistö-kulttuurin vaalimiseen ja kehittämiseen oli otettava mukaan vapaa-ajan asukkaat, jotka ovatkin jo monien korkeatasoisten kulttuuritapahtumien taustalla. Suomen aktiivisuutta kansainvälisessä yhteistyössä Itäme-

ren tilan parantamiseksi korostettiin, samoin kansallista ja paikallista omaaloitteisuutta vesistöjen suojelussa.

Rantojen käytön kakkosasumiseen, vakinaiseen asumiseen ja matkailuun ei nähty uhkaavan virkistys- eikä luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista. Vapaa-ajan asuminen sitoi rantaviivasta tuolloin 10 % ja vuonna 2030 noin 13 %. Muut rakentamista sisältävät rannankäyttömuodot nähtiin marginaalisiksi.

Suomessa oli 54 valtioneuvoston nimeämää saaristokuntaa ja saaristo-osakuntaa. Pääosalla niiden saaristoalueista oli kiinteä tieyhteys. Asuttuja ilman kiinteää tieyhteystä olevia saaria oli Ahvenanmaa mukaan lukien 456. Ne sijoittuivat 127 kuntaan. Vapaa-ajan asutusta oli tuhansilla saarilla. Suuriakin asutuskeskuksia sijaitsi kiinteän tieyhteyden saarilla.

Saariston kehitys oli paitsi mökkiläisten myös vapaa-ajan kalastajien (1,2 miljoonaa), veneilijöiden (700 000 venettä), matkailijoiden ja luontoharrastajien mielenkiinnon kohteena.

■ Tuulivoimaloiden rakentaminen on herättänyt kiistoja, koska se muuttaa perinteistä saaristomaisemaa. Valtioneuvoston toukokuussa 2009 hyväksymässä periaatepäätöksessä todetaan, että saaristossa edistetään tuuli-, aurinko-, maalämpö- ja bioenergian käyttöä. (Pentti Korpela)

Saaristo-ohjelman ohjausryhmässä olivat edustettuina maakuntien liitot, kunnat, kansalaisjärjestöt ja valtionhallinto. Konsultteina toimivat Suunnittelukeskus Oy ja Åbo Akademin jatkokoulutuskeskus.

Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2003. Saaristo-ohjelma 2003–2006. Saaret, meri, järvet, joet ja rantavyöhyke aluekehitystekijöinä.

Saaristo-ohjelma 2007–2010

Valtioneuvosto hyväksyi 14.12.2006 aluekehityslain 14 §:ssä tarkoitetun saaristo-ohjelman vuosille 2007–2010. Ohjelman tarkoituksena oli hyödyntää saaria, merta, järviä, jokia ja ranta-alueita aluekehityksen tukemiseksi saaristossa, rannikolla ja vesistöalueilla luonnon-, maisema- ja kulttuuriarvoja kunnioittaen. Ohjelma kohdistuu periaatteessa kaikkiin kuntiin maassa lukuun ottamatta Ahvenanmaan kuntia.

Ohjelmassa saaristaisuus ja vesistöisyys nähtiin vahvuutena, jota hyödyntämällä maaseutu voidaan osaltaan pitää elävänä. Ohjelma sisältää 18 tähän tähtäävää toimenpidekokonaisuutta.

Ohjelman mukaan rantojen käyttöä maaseutua elävänä pitäviin tarkoituksiin tuli helpottaa. Keskeisiä asioita ohjelmassa olivat saaristopolitiikan jatkaminen, vapaa-ajan asumisen kehitys kakkos- ja ykkösasumiseksi, vakituinen asuminen rannoilla, saaristo- ja vesistömatkailun kehittäminen eurooppalaisiksi vetovoimatekijöiksi, liikenne- ja teleyhteyksien turvaaminen haja-asutusalueilla, maaseudun palvelujen turvaaminen sähköisillä järjestelmillä ja palvelutuotannon tehostamisella, Itämeren suojelu, ympäristö- ja kulttuuriasiat sekä saaristoalueiden elinkeino-, infrastruktuuri- ja palvelukysymykset. Ohjelma tähtäsi myös meriklusterin toimintaedellytysten

turvaamiseen ja uusien vesitiehyteyksiä selvittämiseen Vuoksen ja Kymijoen vesistöalueilla.

Saaristo-ohjelman valmisteli saaristoasiain neuvottelukunta. Ohjelmatyössä oli mukana maakuntien liittojen, kuntien, kansalaisjärjestöjen, ministeriöiden sekä muun valtionhallinnon edustus. Konsulttina toimi Suunnittelukeskus Oy.

Aluekehityslaissa mainitut erityisohjelmat, jollainen saaristo-ohjelma on, tuli maakunnille ja ministeriöille lähetettyjen saatekirjeiden mukaan ottaa huomioon ministeriöiden ja muiden valtion viranomaisten toiminnassa, sekä maakuntaohjelmien ja muiden maakuntatason suunnitelmien laadinnassa mukaan lukien EU-ohjelmatyö. Ministeriöitä pyydettiin saattamaan kirje tiedoksi osastoilleen sekä alaiselleen hallinnolle.

Kuntia ja järjestöjä pyydettiin osallistumaan yhteisesti laaditun ohjelman toteutukseen organisoimalla ohjel-

man linjauksia vastaavia hankkeita. Maakunnan liittoja ja TE-keskuksia kehoitettiin ottamaan saaristo-ohjelma huomioon muun muassa kehittämisvarojen suuntaamisessa.

Saaristoasiain neuvottelukunta lupasi seurata hallituksen päätöksen mukaan ohjelman toteutusta antamalla hallinnon ja alueiden kehityksen ministerivaliokunnalle määräajoin selvityksen ohjelman toteutumisesta. Selvitys tulisi perustumaan ministeriöille tehtäviin kyselyihin.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 7/2007. Saaristo-ohjelma 2007–2010. Saaret, meri, järvet, joet ja rantavyöhyke aluekehitystekijöinä.

Mökkibarometri

Saaristoasiain neuvottelukunta loi yhdessä tilastokeskuksen kanssa vuonna 2003 vapaa-ajan asutuksen kehityksen seurantarjestelmän, mökkibarometrin. Ensimmäinen barometri julkaistiin 2004, toinen 2009 ja kolmas 2016.

Barometrillä selvitettiin vapaa-ajan asunnolla tapahtuvan asumisen, rahankäytön, etätöyön, työssäkäynnin, palvelujen käytön, mökin varustetason sekä ympäristöön liittyvien ja muiden asioiden kehitystä.

Barometrin tarvetta korosti mökkeilyn merkityksen kasvu maaseudun kehityksessä.

Vuoden 2004 barometri

Rahoitus saatiin MMM:ltä (50 000 euroa). Barometrikyselyn vastausprosentti oli 65 %.

Barometri julkistettiin helmikuussa 2004 ja se sai erittäin suuren näkyvyyden viestimissä. Asia julkaistiin TV1:n, MTV3:n, Nelosen ja FST:n uutisissa, radioissa ja sanomalehdissä. Aiheesta pääkirjoittivat Helsingin Sanomat, Suomenmaa, Demari, Iltasanomat, Aamulehti, Savon Sanomat, Itä-Savo, Lapin Kansa ja useat muut lehdet. Tiedotus synnytti Helsingin Sanomissa laajan keskustelun mökkeilyn tutkimuksesta.

Vuoden 2009 barometri

Barometri rahoitettiin SANK:n budjetista, kustannukset olivat 55 000 euroa. Kyselyn vastausprosentti, 55 % osoitti kohdejoukon kiinnostusta asiaan.

Barometri kertoi, että mökkeilyn taloudellinen merkitys oli 4,5 miljardia euroa, viisi vuotta aiemmin 2,9 mrd. euroa. Tämä piti maaseudun palvelutasoa osaltaan yllä sekä turvasi ja loi uusia työpaikkoja.

Mökkien varustetaso on jatkuvassa nousussa. Verkkosähkö oli jo 76 %:ssa mökeistä, kasvua viidessä

■ Suomalaiset viettävät mökillään keskimäärin 80 vuorokautta vuodessa. Varustetaso nousee jatkuvasti – esimerkiksi sähköä on käytettävissä jo yhdeksällä mökillä kymmenestä. (Martti Roininen/Kuvaliiteri)

vuodessa 5 %. Ansiotyötä oli tehty jossain määrin 38 000 ja 45 000 omistajaa harkitsi etätöyön tekoa mökillä.

Mökkiläisten tarve hankkia erilaisia työpalveluja mökkipaikkakunnalta oli huomattava. Noin 150 000 mökkiläistä sanoi tarvitsevansa rakentamis- ja korjauspalveluja. Muuttoa mökkipaikkakunnalle seuraavan kolmen vuoden sisällä harkitsi 28 000 mökin omistajaa. Kaikki edellä mainitut luvut olivat nousseet viidessä vuodessa.

Ensimmäisestä barometrasta saatuja kokemuksia oli toisessa barometrissä hyödynnetty, muun muassa kysymykset oli muotoiltu entistä täsmällisemmäksi. Vaikka kehityskäyrää on mahdollista alkaa hahmottaa, on huomioitava, että esimerkiksi vuosittainen säiden vaihtelu on aina yksi mökkien käyttöön vaikuttava tekijä suurten yhteiskunnallisten trendien lisäksi.

Barometri luovutettiin 23.3.2009 elinkeinoministeri Mauri Pekkariselle toivomuksella, että osa-aikaista asumista koskevaa tuoretta ja kattavaa tietoa voitaisiin käyttää yhteiskuntapolitiiseen päätöksentekoon erityisesti maaseudun ja saariston kehittämistä koskevissa asioissa.

Ministeri Pekkarinen vastasi toiveeseen esittämällä mökkiläisten maksamien kunnallisverojen osan siirtämistä mökkikunnille.

Barometri huomioitiin kaikilla TV-kanavilla, radiokanavilla ja sanomalehdissä.

Vuoden 2016 barometri

Saaristoasiain neuvottelukunta rahoitti ja toteutti Mökkibarometri 2016 -selvityksen. Konsulttina toimi FCG Finnish Consulting Group Oy, jossa työstä vastasivat tutkimuspäällikkö, FK Heikki Miettinen ja tutkija, FT Sari Koski.

Barometri koostui mökkiläiskyselyosuudesta sekä uusimman tilastollisen ja tutkimustiedon analyysien osuudesta. Kyselyosuudessa selvitettiin monipuolisesti asumisvuorokausien määrää, etätöyön tekoa ja työssäkäyntiä mökiltä, rahan ja palvelujen käyttöä, varustetasoa, rakentamista ja korjausta, kiinteistökauppoja, mökkiläisten osallistumismahdollisuuksia, muuttohalukkuutta mökkikuntaan ja mökkeilyn työllisyysvaikutuksia. Tietojen vertailukelpoisuuden takia kyselylomake perustui pääosin vuoden 2008 lomakkeeseen.

Paperilomakekysely lähetettiin 5 000 väestörekisterikeskuksen kesä-mökkitiedostosta satunnaisotannalla poimitulle vapaa-ajanasunnon omistajalle Suomessa mukaan lukien Ahvenanmaa. Otokseen otettiin kustakin maakunnasta riittävästi omistajia, jotta aineistoa voitaisiin tarkastella myös maakunnittain. Koko maan tasolle tulokset yleistettiin painottamalla vastauksia mökkien maakunnittaisilla osuuksilla. Kysely sisälsi kaksi muistutuskierrosta. Vastausaktiivisuus oli 50 prosenttia (vuonna 2008 se oli 55 %).

Barometrissä saatiin vapaa-ajan asuntojen määräksi 600 000 mökkiä. Luku koostuu Tilastokeskuksen kesämökkitalaston 500 400 kesämökistä vähennettynä 11 500 mökillä, joita käytettiin väestörekisterikeskuksen mukaan vakinaisina asuintoina. Lisäksi lukuun sisältyy noin 110 000 tilastoimatonta vapaa-ajan asuntoa, jotka ovat lähinnä vakituiseen asumiin aikoinaan rakennettuja (esim. mummonmökkit ja entiset vanhojen tilojen päärakennukset).

Mökkeilyyn käytettiin vuonna 2014 yhteensä noin 6,2 miljardia euroa ja tämän työllisyysvaikutus oli noin 60 000 työpaikkaa. Rahaa käytettiin kiinteistökauppoihin noin 700 miljoonaa, uudisrakentamiseen 260 miljoonaa, korjaukseen 1,7 miljardia, päivittäistavaroihin 1,4 miljardia euroa, muihin tavarahankintoihin 400 miljoonaa, matkoihin 1,2 miljardia euroa sekä maksuihin ja palveluihin 0,5 miljardia euroa.

Kahdeksan prosenttia ulkokuntalaisista mökkiläisistä eli 31 000 mökkiläistaloutta piti muuttoa mökkikuntaan vähintään mahdollisena kolmen vuoden sisällä. Osuus on pysynyt samalla tasolla kuin 2003 ja 2008 kyselyissä, mutta mahdollisten muuttajien määrä on kasvanut entistä suuremman mökkimäärän myötä.

Mökeistä soveltuu ympärivuotiseen käyttöön 34 prosenttia. Vajaat puolet mökeistä soveltuu kevät-, kesä- ja syyskäyttöön, vajaa viidennes mökeistä sopii vain kesäkäyttöön. Peruslämpö oli pysyvästi päällä 32 prosentissa mökeistä, nousua vuodesta 2008 oli 7 prosenttiyksikköä.

Kaikkiaan 91 prosentilla oli sähkövirtaa käytettävissään mökillä. Aurinkosähkö oli noussut seitsemässä vuodessa 10 prosentista 14 prosenttiin. Yhdeksällä mökillä kymmenestä oli takka, kamiina tai uuni. Lämpöpumppujen määrä oli kasvanut seitsemässä vuodessa viidestä prosentista 17 prosenttiin.

Noin puolet mökkiläisistä toi mökilleen juomavettä astioissa muualta. Kaivosta juomaveden sai runsas kolmasosa, vesilaitoksen tai vesiosuuskunnan verkostosta 17 prosenttia. Pesuvettä otti kaivosta 37 prosenttia, järvestä, joesta, lähteestä tai merestä 53 prosenttia. Kolmasosa heitti tai johti pesuvedet pihalle tai metsään, vuodesta 2008 osuus oli vähentynyt kymmenen prosenttiyksikköä. Sisä-wc oli 21 prosentissa mökeistä, nousua vuodesta 2008 viisi prosenttiyksikköä. Kompostikäymälöiden osuus oli noussut 15 prosenttiyksikköä 35 prosenttiin.

Suomen saaristo- ja vesistömatkailusta eurooppalainen vetovoimatekijä -esiselvitysprojekti

Neuvottelukunta toteutti 2004–2005 saaristo- ja vesistömatkailun esiselvitysprojektin, jolla oli laajapohjainen ohjausryhmä. Projektin konsulttina toimi Suunnittelutoimisto Projector Tomas Björkroth.

Projekti kuvasi saaristomatkaillen fyysiset edellytykset ja olemassa olevan yritystoiminnan maakunnittain ja teki kehittämissuhteita, joihin perustui myöhempi saaristomatkaillen toimijoiden verkostoitumistyö.

Projektin järjestämään saaristo- ja vesistömatkailuseminaariin 15.2.2005 Helsingin venemessuilla osallistui yli sata matkailuvaikutajaa.

Sisäasiainministeriön julkaisu 6/2005.

Saaristo- ja vesistömatkailun verkostoituminen VeneBåt-messuille

Saaristoasiain neuvottelukunta verkostoi saaristo- ja vesistömatkaillen toimijoita yhteistyöhön vuosina 2005–2012 organisoimalla suuren saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailuosaston jokakeväsillä VeneBåt-messuilla Helsingin Messukeskuksessa.

■ Mökkibarometrin luovutus maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikaiselle maaliskuussa 2016.

■ Kotkan Meripäivien Merilaulukilpailun 2011 voittajan Sonja Korkmanin laulu- ja soittoryhmä saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailuosastolla Vene Båt-messuilla helmikuussa 2012. SANK organisoii suuren saaristo-osaston Venemessuille noin kymmenen vuoden ajan. Myös merilaulukilpailuja SANK on sponsoroinut. (Esko Kuusisto)

Pohjana oli neuvottelukunnan projekti vuonna 2005, jossa konsulttina oli Suunnittelukeskus Oy. Projektin rahoituksesta, yhteensä 39 000 euroa, saatiin 13 000 euroa maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä MMM:ltä ja 26 000 euroa SANK:n toimintamäärärahasta.

Jatko projekti kokosi alan toimijat yhteiselle saaristo- ja vesistömatkailuosastolle vuosina 2006–2007 Suunnittelukeskuksen, vuosina 2008–2012 PäijätMark Kai Souranderin konsulttiavulla.

Tunnus ”Suomi-saarten ja vetten maa” ”Finland – öarnas och sjöarnas land” on ollut koko osaston, quick screenien sekä osastolla jaettavien valtakunnallisten saaristoesitteiden ja paperikassien tunnus.

Osaston rakenne on ollut näyttävä ja toimiva, väkeä on käynyt runsaasti. Esitteitä on jaettu paljon. Musiikilliset tietoisut viikonloppuina ovat houkuttelleet hyvin väkeä.

Näytteille asettajat (noin 50) maksoivat osaston kulut lukuun ottamatta neuvottelukunnan maksettavaksi sovittuja avajaiskuluja. Osaston avajaisiin osallistui keskimäärin noin 200 kutsuvierasta. Puhujana osaston avajaisissa oli vuonna 2008 elinkeinoministeri Mauri Pekkarinen, vuonna 2009 kulttuuri- ja urheilumi-

nisteri Stefan Wallin, vuonna 2010 sisäasiainministeri Anne Holmlund, vuonna 2011 oikeusministeri Tuija Brax ja vuonna 2012 liikenneministeri Merja Kyllönen.

Osastolla julkistettiin vuonna 2006 vuoden vierassatama (Korpilahti). Vuonna 2006 joukko yhteistyöverkoston jäseniä osallistui saaristo- ja vesistömatkailun toimijoiden matkalle 27–29. tammikuuta Düsseldorfin venemessuille.

Suomi-saarten ja vetten maa -esite

Suomen saaristoa koskeva edustava neliväriesite nimellä ”Suomi -saarten ja vetten maa” tehtiin ensimmäisen kerran vuonna 2006 suomen-, ruotsin- ja englanninkielisinä versioina. Sivuja oli 40. Sen jälkeen esitteestä on tehty vuosien varrella, viimeksi 2018, useita päivitettyjä paino- ja myöhemmin verkkoversioita kahdeksalla kielellä, nimittäin suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, ranskaksi, saksaksi, espanjaksi, venäjäksi ja kiinaksi.

Tekstistä on alusta alkaen vastannut Esko Kuusisto ja taitosta Jyrki Heimonen/Aarnipaja Ky. Ruotsinkielisestä ensimmäisestä käännöksestä vastasi Viola Eksten/Språkbyrå Albina ja englanninkielisestä Käännös-Aazet Oy, myöhemmin

isäntäministeriön kilpailuttamat kieli-toimistot.

Esitteestä on vuosien varrella otettu yhteen laskien lähes 50 000 kappaleen painokset.

Esitettä on jaettu politiikan ja talouden vaikuttajille kotimaassa ja ulkomailla, ulkomaille matkustaville Suomen markkinoille, ulkomaisille sidosryhmille ja suurelle yleisölle vene-, mökkeily- ja matkailumessuilla.

Esitteen edustavaa etusivukuvaa käytettiin yhtenäisen ilmeen luomiseksi messuilla esillä olleissa Quick Screeneissä ja jaetuissa tuhansissa paperikasseissa.

EU-osarahoitteisia valtakunnallisia vesistö- ja saaristomatkaileuhankkeita koskeva valmistelutyö

Tämä valmistelutyö tehtiin vuosina 2006–2007. Ensimmäinen vaihe oli esiselvitysten laatiminen, toinen vaihe kahden varsinaisen hankkeen (tuotekehitys- ja markkinointihanke sekä eurooppalaisen järvi- ja joki-hanke) toteuttaminen.

Vuonna 2007 tehdyistä esiselvityshankinnan päätöksistä valittiin markkinaoikeuteen ja päätökset kaatuivat muutovirheen vuoksi.

Mökkiläiset kuntapalvelujen käyttäjinä -selvityshanke

Projekti perustui valtioneuvoston periaatepäätökseen saariston kehittämisestä 14.5.2004. Raportti luovutettiin 23.5.2006 alue- ja kuntaministeri Hannes Manniselle. Mökkiläisten palveluprojektin rahoitus, 40 000 euroa, saatiin SANK:n toimintamenoista.

Projektin ohjausryhmään kuului kuntien, ministeriöiden ja maakunnallisten liittojen edustus. Projektin konsulttina toimi Efeko Oy.

Projekti esitti, että mökkikuntien edellytyksiä tarjota kunnallisia palveluja mökkiläisille parannetaan usealla tavalla. Kuntien valtionosuusjärjestelmää muutetaan mökkiläisten kannalta edullisemmaksi, maksujen ja kiinteistöverojen käyttöä tehostetaan.

Mökkiläisten oikeus sairaanhoitoon mökkikunnassa laajenee koskemaan myös rutiiniluontoista, ei-kii-reellistä avosairaanhoitoa.

Valtionosuusjärjestelmän esitetty muutos sisältää vapaa-ajan asunnoista maksettavien kiinteistöverojen huomiotta jättämisen kuntien verotulojen tasausmenettelyssä.

Mökkiläispalveluraportti osoitti, että kunnan monet lakisääteiset ja vapaaehtoiset tehtävät sekä maksut ja kiinteistövero koskettavat myös mökkiläisiä, jotka jo nyt käyttävät varsin paljon kunnallisia palveluja.

Kirjastopalvelujen, muiden kulttuuripalvelujen sekä liikuntapalvelujen käyttökertoja on kutakin noin 300 000 vuodessa, terveyskeskuskäyntejä 110 000, rakennustarkastuksen, rakennusneuvonnan ja kaa-voitustoimen käyttökertoja yhteensä 130 000, kansalaisopistossa käyntejä 31 000, eläinlääkäriässä käyntejä 15 000 ja venelaitureiden käyttökertoja puoli miljoonaa.

Kulttuuritapahtumia, museota ja muita kulttuuripalveluja käytti 40 % mökkiläisistä, liikuntapalveluja 12 %, kirjastopalveluja 17 %, terveyspalveluja 25 %, eläinlääkäriä 4 %, rakennustarkastuksen palveluja 19 %, kaavoitustointa 7 %, venelaitureita 13 % ja kansalaisopistoa 1 %.

Mökkiläisten osuus kuntien palvelutuotannon käytöstä ja tästä aiheutuneista kuluista on vielä pieni, mutta se on kasvussa. Mökkiläisistä aiheutuvien menojen ja heistä saatavien tulojen suhde riippuu laskentaperusteista.

Mökkiläispalveluprojekti sisälsi mökkeilyn nykytilaa ja kehitystä sekä lainsäädäntöä koskevat tarkastelut, kuntakyselyn, mökkiläiskyselyn (otos 4000), mökkiläisten aiheuttamien kunnallisten tehtävien ja kustannusten sekä tulojen analyysin ja ehdotusosuuden.

Kuntakyselyn kohteina olivat Asikkala, Hirvensalmi, Iniö, Kangasala,

Kuhmoinen, Lieksa, Luoto, Mäntyharju, Pernaja, Pudasjärvi, Puumala, Sodankylä ja Tammisaari. Kunnilta ja niiden mökkiläisiltä saatujen tietojen pohjalta tehtiin valtakunnallisia yhteenvetoarvioita.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 24/2006.

Suomenlahden ja sisävesistöjen saaristoliikenteen kehittäminen -raportti

Liikenne- ja viestintäministeriön työryhmä (puheenjohtaja ylitarkastaja Harri Favorin) teki vuonna 2005 selvityksen Suomenlahden ja sisävesistöjen saaristoliikenteen kehittämistarpeista. Pääsihteeri Jorma Leppänen oli SANK:n edustajana.

Työryhmä esitti saaristoliikenteen määrärahojen ja saaristoliikenteen palvelutason nostamista Suomenlahdella niin, että liikenteen palvelutaso vastaa paremmin maan muun saariston tasoa. Työryhmän esitys on johtanut määrärahojen ja osin myös palvelutason nostoon kyseisillä alueilla.

Puheenjohtaja Mikaela Nylander osallistui saaristoasiain neuvottelukunnan edustajana myös liikenne- ja viestintäministeriön asettaman saaristoliikenteen palvelutasotyöryhmän työhön vuonna 2008–2009.

Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 74/2005.

■ Yli 70% vapaa-ajan asukkaista haluaisi osallistua nykyistä enemmän mökkikuntansa päätöksentekoon. Myös enemmistö kunnista kannatti mökkiläisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä. SANK selvitti asiaa vuonna 2005. (Antero Aaltonen)

Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon -selvitysprojekti

Projektin toteutettiin vuonna 2005. Raportti luovutettiin alue- ja kunta-ministeri Hannes Manniselle Oma-Mökki-messuilla Helsingissä. Konsulttina toimi Suunnittelukeskus. Rahoitus, 40 000 euroa, saatiin maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä MMM:ltä.

Raportissa esitettiin mökkiläisdemokratian kehittämistä kuntiin mökkiläistoimikuntien ja vuosittaisten mökkiläistapaamisten, mökkiläisfoorumien kautta.

Lisäksi esitettiin väestörekisterikeskukselle vapaa-ajan asuntoja koskevien rekistereiden kehittämistä, saaristoasiain neuvottelukunnalle ja yhteistyökumppaneille mökkiläisdemokratia-koulutuksen järjestämistä kunnille sekä Suomen kylätoiminnalle ja kyläyhdistyksille mökkiläisten aktivoimista.

Raporttia varten tehdyssä kyselyssä 67 % kunnista ja 72 % mökkiläisistä piti mökkiläisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä omassa kunnassa tarpeellisenä. Kunnista 54 % ja mökkiläisistä 64 % kannatti mökkiläistoimikuntien asettamista

kuntiin. Noin 30 kunnassa on jo nyt mökkiläistoimikunta tai sitä vastaava toimielin. Kyselyyn osallistui noin 100 kuntaa ja 2 000 mökkiläistä.

Mökkiläisdemokratialla tarkoitettiin ensisijaisesti ulkokuntalaisten vapaa-ajan asukkaiden vaikutus- ja osallistumisjärjestelmää mökkikunnissa. Se voi koskea myös pitkäaikaisia vuokramökkiläisiä sekä kunnan omia mökkiläisiä.

Suomessa on 470 000 vapaa-ajan asuntoa, joita omistaviin talouksiin kuuluu 800 000 henkilöä. Ulkokuntalaisia mökkiläisiä on 560 000.

Mökkiläisdemokratiaprojektin ohjausryhmässä oli sekä kuntien että mökkiläisten edustus. Projektin rahoitti maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä maa- ja metsätalousministeriön varoista. Konsulttina projektissa toimi Suunnittelukeskus Oy.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 14/2006.

SANK:n kannanotto PARAS-hankkeeseen

SANK laati 2007 analyysin ja raportin Matti Vanhasen 1. hallituksen aloittaman ja Matti Vanhasen 2. hallituksen jatkaman kuntien palvelu- ja

rakennehankkeen, ns. PARAS-hankkeen, lähtökohdista ja mahdollisista vaikutuksista saaristopolitiikkaan ja -alueisiin.

SANK edellytti, että PARAS-hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan saaristoalueiden erityisolosuhteet. Näin myös jos-sain määrin tapahtui. Saaristoalueilla toteutettiin 2009 monia merkittäviä kuntaliitoksia.

Mökkiläiset mukaan kuntien ja kylien toimintaan -aktivointiprojekti

Projekti toteutettiin vuosina 2007–2008. Sen tarkoituksena oli synnyttää mökkiläistoimikuntia, -foorumeita ja -yhdistyksiä sekä saada mökkiläisiä mukaan kylätoimikuntiin.

Projekti sisälsi koulutustilaisuudet maakunnittain. SANK:n ohella hankkeeseen osallistuivat Suomen kunta-liitto, Suomen kylätoiminta, Suomen omakotiliitto ja Yrityskummit ry. Konsulttina toimi Suomen Omakotiliitto edustajanaan Minna Järvinen.

Projekti sai suuren julkisuuden, millä kampanjaviestiä vietiin tehokkaasti eteenpäin. Itse tavoitteiden toteutuminen vaati lisää aikaa.

Saaristopolitiikan 60-vuotisjuhlat

Neuvottelukunnan 60-vuotista taitvalta juhlistettiin Taipalsaaren saaristo- ja vesistöseminaarissa puheina ja muistamisina. Saaristoasiain neuvottelukunta huomioi seminaarin yhteydessä keraamisella soutuvenelaahjalla 41 henkilöä, jotka olivat tehneet saariston hyväksi poikkeuksellisen ansiokasta työtä:

Neuvottelukunnan puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat

Jan-Erik Enestam, *pääjohtaja, entinen ministeri ja kansanedustaja*

Ole Norrback, *suurlähettiläs, entinen ministeri ja kansanedustaja*

Elisabeth Rehn, *ministeri, entinen kansanedustaja, entinen YK:n erityissuurlähettiläs*

Lauri Metsämäki, *entinen kansanedustaja*.

Jacob Söderman, *kansanedustaja, entinen Suomen ja EU:n oikeusasiamies, entinen maaherra*

Ansoituneet jäsenet, sihteerit ja asiantuntijat

Mauri Miettinen, *entinen ministeri ja kansanedustaja, maaherra*

Christoffer Taxell, *entinen ministeri ja kansanedustaja, Åbo Akademin kansleri*

Taisto Tähkämaa, *entinen ministeri ja kansanedustaja, Kaarina*

Elis Backström, *kommunalråd, Mustasaari*

Bengt Backman, *kommunalråd, entinen Houtskarinn kunnanjohtaja*

Eeva Holm, *rouva, Hailuoto*

Anne-Maija Kivimäki, *entinen kunnanjohtaja, Velkua*

Vellamo Kivistö, *entinen hallitusneuvos, valtiovarainministeriö*

Matti Piipari, *entinen talousjohtaja, Kotka*

Ilkka Simanainen, *kunnallisneuvos, entinen kunnanjohtaja, Rääkkylä*

Eero Aarnio, *osastopäällikkö, Etelä-Savon maakuntaliitto*

Åke Doktor, *entinen kalastuskonsulentti*

Mårten Johansson, *entinen aluekehitysjohtaja, kaupunginjohtaja, Raasepori*

Matti Sippola, *yrittäjä, aluekehitysneuvos, sisäasiainministeriö*

Hasse Stagnäs, *kiinteistökoordinaattori, entinen Maksamaan kunnanjohtaja*

Maakuntien saaristojen kehittäjät

Håkan Eklund, *päätoimittaja, Skärgård-lehti*

Olavi Granö, *entinen Turun yliopiston kansleri, saaristoselytysten tekijä*

Kari Hyppönen, *johtaja, Turun Yliopiston Täydennyskoulutuskeskus*

Osmo Järvenpää, *Uudenmaan maakuntaliitto, saaristoprojekti SAARAN johtaja*

Tiina Tihlman, *ympäristöministeriön neuvotteleva virkamies, entinen SAARAN projektipäällikkö*

Kalatalous

Kim Jordas, *Suomen Ammattikalastajaliiton pitkäaikainen toiminnanjohtaja*

Markku Myllylä, *Kalatalouden Keskusliiton pitkäaikainen toiminnanjohtaja*

Matkailu

Pentti-Oskari Kangas, *matkailuyrittäjä, Herrankukkaron ja laivamatkailun kehittäjä, Naantali*

Jörgen Liljequist, *matkailu- ja kalatalousyrittäjä, Kasnäs, Kemiönsaari*

Ralf Ölander, *matkailuyrittäjä, Länsi-Turunmaa*

Paula Wilson, *Bengtskärin majakan matkailun ja Viikinkikylän kehittäjä, Kemiönsaari*

Elinkeinoelämän vaikuttajat

Leo Laukkanen, *kauppaneuvos, Mikkeli*

Aulis Tinnilä, *dipl.ins., kunniakonsuli, Asikkala*

Kulttuuri

Lasse Mårtensson, *säveltäjä, sanoittaja ja lauluja*

Kassu Halonen, *säveltäjä, Manamansalon saaripäivien kehittäjä*

Eino Grön, *laulaja, Porin Reposaari ja Florida*

Saaristoliikenne ja veneily

Harri Favorin, *ylitarkastaja, liikenne- ja viestintäministeriö*

Veijo Hiukka, *merikapteeni, Varustamoliikelaitos Finstaship Oy:n vt. toimitusjoht.*

Rolf Karrento, *Pidä Saaristo Siistinä ry:n toiminnanjohtaja*

Kaj-Erik Löfgren, *filosofian tohtori, Suomen Veneilyliiton ja Purjehtijaliiton toiminnan kehittäjä*

Björn Sjöman, *merikapteeni, Merenkulkuhallituksen entinen liikennepäällikkö*

SANKn ja saaristopolitiikan historiikki

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti 2008–2009 saaristoasiain neuvottelukunnan ja sen edeltäjän, hallituksen vuonna 1949 asettaman saaristokomitean sekä saaristopolitiikan 60-vuotishistoriikin laadintayön.

Vuonna 2018 historiikki päivitettiin lisäämällä siihen vuodet 2010–2018.

Molempien historiikkien kirjoitusyöstä ja viimeistelystä sekä suomenkielisistä haastatteluista vastasi dosentti Esko Kuusisto. Ruotsinkieliset haastattelut teki 2009 toimittaja Thure Malmberg. Julkaisun taitosta vastasi molemmilla kerroilla Jyrki Heimonen/Aarnipaja ky. Työn organisoinnista ja ohjauksesta vastasi neuvottelukunnan pääsihteerit Jorma Leppänen, joka myös osallistui tekstin työstämiseen.

Työtä varten saaristoasiain neuvottelukunta asetti 2008 historiikkitoimikunnan, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin kunnallisneuvos Bengt Backman, Houtskarinn entinen kunnanjohtaja. Jäseninä olivat kunnallisneuvos Curt Dannström (Åbo-land), entinen kunnanjohtaja Anne-Maija Kivimäki (Turunmaan suomenkielinen saaristo), kunnallisneuvos Ilkka Simanainen ja osastopäällikkö Eero Aarnio (Sisä-Suomi), kiinteistökoordinaattori Hasse Stagnäs (Pohjanmaa), entinen kalastusbiologi Åke Doktor (Uusimaa), entinen talousjohtaja Matti Piipari (Kymenlaakso), entinen hallitusneuvos Vellamo Kivistö (Valtiovarainministeriö), eversti evp Juhani A. Niska (Puolustusministeriö), kontra-amiraali evp Heimo Iivonen (Rajavartiolaitos, Suomen Meripelastusseura), entinen aluekehitysneuvos Matti Sippola (historia-asiantuntija) ja päätoimittaja Håkan Eklund (Skärgård-lehti).

Historiikki koostui toiminnan yhteenvedoista sekä mukana olleiden henkilöiden kirjoituksista tai haastatteluista. Myös muutamista saariston yrittäjistä ja kulttuuripersoonista piirrettiin henkilökuva.

Saaristoasiain neuvottelukunnan 1.6.2009 allekirjoittamassa historiikin esipuheessa todettiin mm seuraavaa:

”Saaristopolitiikan suuri saavutus on ollut vuonna 1981 voimaan astunut saaristolaki. Se on osaltaan myötävaikuttanut siihen, että saaristoalueilla on ollut käytettävissä kuntien valtionosuuksiin sisältyvät saaristolaisat, korotetut yritystuet aluepo liittisissa tukialuejaoissa, Euroopan parhaat panostukset saaristoliikenteeseen, EU:n ja kansalliset kehittämismäärärahat, valtakunnallinen

■ Kunnissa pidettävien SANK:in kesäkokousten yhteydessä annetaan pieniä muistolahjoja puolin ja toisin. Seisomassa oikealta SANK:n puheenjohtaja Mikaela Nylander, Puumalan kunnanjohtaja Matias Hilden, kunnanvaltuuston puheenjohtaja Unto Pasanen ja pääsihteeri Jorma Leppänen. (Esko Kuusisto)

saaristo-ohjelma ja periaatepäätös saariston kehittämisestä sekä perustettujen kansallispuistojen ja luonnonsuojelualueiden verkosto. Haasteita on kuitenkin riittänyt ja työ jatkuu.

Valtion työpaikkojen lisäksi on aikanaan tuonut toimeentulon mahdollisuuksia ja elämää saaristoon. Valitettavasti myöhempi kehitys on vähentänyt jo kauan aikaa työpaikkoja ennen kaikkea luotsauksessa, merivartiotoiminnassa ja puolustusvoimissa. Palvelut ovat kokeneet samansuuntaisen, koko muutakin maaseutua koskevan kehityksen. Kokoaikaisen väestön määrä on muun syvän maaseudun tavoin laskenut, mutta osa-aikaisen väestön määrä on noussut niin paljon, ettei saaristossa ole asunut koskaan niin paljon ihmisiä kuin nyt.

Ellei saaristojärjestelmä olisi uudistunut vuosien varrella, ei sitä enää olisi olemassa. Tänä päivänä saaristojärjestelmä on saaristoisuuden, vesistöisyyden, meren ja rantavyöhykkeen laaja-alainen hyödyntämisyjärjestelmä.

Saaristopolitiikan vanha ydin on kuitenkin ennallaan. Se on meren ja vesistöjen rikkoman fyysisen rakenteen aiheuttamien haittojen tasaaminen ja saaristo-, rannikko- ja vesis-

töalueiden tasapainoisen kehityksen turvaaminen. Saaristopolitiikka on myös tukenut osaltaan vahvasti maan ruotsinkielisen kulttuurin säilymistä ja kehittymistä.

Saaristo on suomalaisten yhteinen asia. Osa-aikaisen asumisen, matkailun, veneilyn, melonnan, soudun, sukelluksen, virkistyskalastuksen, retkeilyn, luonnon harrastusten ja talvien aktiviteettien kautta saariston vetovoima ulottuu koko kansaan.”

Valtioneuvoston periaatepäätös saariston kehittämisestä 2010–2011

Saaristoasiain neuvottelukunta valmisti periaatepäätöksen saariston kehittämisestä 2010–2011, jonka valtioneuvosto hyväksyi 13.5.2009. Konsulttina toimi FCG Planeko.

Periaatepäätöksen tarkoituksena oli hyödyntää saaria, merta, järviä, jokia ja ranta-alueita aluekehityksen tukemiseksi saaristossa, rannikolla ja vesistöalueilla luonnon-, maisema- ja kulttuuriarvoja kunnioittaen. Periaatepäätös kohdistui periaatteessa kaikkiin kuntiin maassa lukuun ottamatta itsehallintomaakunta Ahvenanmaata.

Keskeisiä asioita periaatepäätöksessä ovat saaristopolitiikan jatka-

minen, vapaa-ajan asumisen kehittäminen kakkos- ja ykkösasumiseksi, vakituisten asumisen kehittäminen rannoilla, saaristo- ja vesistömatkailun kehittäminen eurooppalaiseksi vetovoimatekijäksi, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien turvaaminen haja-asutusalueilla, maaseudun palvelujen turvaaminen sähköisillä järjestelmillä ja palvelutuotannon tehostamisella, Itämeren suojele, ilmastomuutoksen torjunta, energiapolitiikka sekä ympäristö- ja kulttuuriasiat. Keskeinen asia oli edistää saaristokuntien, saaristo-osakuntien ja muiden saaristoalueiden elinkeinoja, infrastruktuuria ja palveluja. Periaatepäätös tähtäsi myös meriklusterin toimintaedellytysten turvaamiseen.

Ohjelmatyöhön osallistuivat neuvottelukunnan ohella maakuntien liittojen, kuntien, kansalaisjärjestöjen, ministeriöiden sekä muun valtionhallinnon edustajat.

Ilman kiinteää tieyhteyttä olevia pysyvästi asuttuja saaria koskeva selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuonna 2010 ilman kiinteää tieyhteyttä olevien saarten väestöä, elinkeinoja ja muuta kehitystä koskevan selvityshankkeen. Saaristoasiain neuvottelukunnan palkkaa-

mana työntekijänä hankkeesta vastasi FM Elina Auri.

Selvityksen aineisto kerättiin paikakatietopohjaisen yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän (YKR) ja kunnille lähetetyn kyselyn avulla. Selvitys ei koskenut itsehallintomaa-kunta Ahvenanmaata.

Pysyvästi asuttuja ilman kiinteää tieyhteyttä olevia saaria oli selvityksen mukaan yhteensä 549 kaikkiaan 122 kunnassa. Kunnat arvioivat pysyvästi asuttujen saarten määrän laskevan seuraavan kymmenen vuoden aikana viidenneksellä (väestövähennys 2 %). Tähän arvioon ei sisällynyt vapaa-ajan asuntojen mahdollinen muuttuminen vakinaisiksi asunnoiksi.

Vakinaisia asukkaita näillä saarilla oli 8 708 ja vapaa-ajan asukkaita 60 000. Lukuihin vaikutti myös siltarakentaminen. Tämä huomioiden saariston pysyvä asujaimisto oli todellisuudessa alentunut 1990–2009 paljon vähemmän kuin haja-asutusalueiden väestö keskimäärin. Vuodesta 1990 lähtien saarten väestö oli pienentynyt 8 %, haja-asutusalueilla noin 20 %.

Alkutuotannossa työskenteli neljännes väestöstä (1990 osuus oli 60 %). Vastaavasti palveluiden osuus saariston työpaikosta oli jo

65 % (29 %). Pendelöintiä harjoitti kaksi kolmasosaa työssä käyvistä. Moni vakinainen ja osa-aikainen asukas teki ainakin osittain etätöitä.

Saarista 309 oli yli 50 hehtaarin kokoisia, joten maapohjaa yrittämiseen, asumiseen, mökkeilyyn, virkistykseen ja luonnonsuojeluun on periaatteessa runsaasti. Verkkosähkö oli 63 %:ssa, laajakaista 32 %:ssa saarista. Kauppoja oli 14 (26), kouluja 12 (16).

Ilman kiinteää tieyhteyttä olevat pysyvästi asutut saaret. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 26/2010.

Ilman kiinteää tieyhteyttä olevia vapaa-ajan saaria koskeva selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuosina 2010–2011 ilman kiinteää tieyhteyttä olevia vapaa-ajan asumissaaria koskevan selvityshankkeen. Konsulttina toimi kilpailutuksen jälkeen Dimenteq OY, jossa työstä vastasivat Teemu Virtanen ja Riikka Koskinen.

Vastaavaa selvitystä ei ollut Suomessa aiemmin tehty. Selvityksen teko katsottiin tarpeelliseksi, koska vapaa-ajan asumisen merkitys aluekehitystekijänä oli jatkuvassa kasvussa. Vapaa-ajan asumiseen käy-

tettiin vuonna 2009 jo 4,5 miljardia euroa vuodessa. Sen rooli maaseudun kehitystekijänä on merkittävin saaristoissa ja vesistöissä maaseutumaisissa kunnissa.

Työ valmistui maaliskuussa 2011. Selvitysten mukaan osa-aikaista asutusta on yhteensä 19 606 saarella, 307 kunnan alueella. Saarissa, jotka eivät ole vakituisesti asuttuja, on yhteensä 75 051 vapaa-ajan asuntoa. Asuntojen säännöllisiä käyttäjiä on noin 320 000.

Eniten näitä saaria on Varsinais-Suomessa (2818), seuraavina Etelä-Savo (2499) ja Pohjois-Savo (1706).

Saarista noin 40 % on alle hehtaarin saaria ja noin 20 % yli 10 hehtaarin saaria. Jonkinlainen ajoneuvolla kuljettavissa oleva tieverkko on 1706 saarella, joista yksityistietä on 217 saarella. Luonnonsuojelualueita on 1454 vapaa-ajan asumissaarella.

Saaristohjelman 2007–2010 toteutuksen arviointi

Työ- ja elinkeinoministeriö valmisti Net Effect Oy:llä saaristo-ohjelman 2007–2010 toteutuksen arvioinnin, joka valmistui 2010. Arviointi sisälsi kymmeniä kehittämissuhteita, joihin sisältyi mm alueellisen saaristopolitiikan voimistaminen, yritysten mukaan ottaminen toimintaan, kan-

■ Örö on yksi sotilaskäytöstä vapautuneista suurista matkailullisista saarista. Sellaisia ovat myös Kotkan Rankki ja Kirkonmaa, Helsingin Vallisaari, Isosaari ja Lonna, Kustavin Katanpää ja Rauman Kuuskajaskari. (Esko Kuusisto)

■ Saaristoasiain neuvottelukunnan kesäkokouksen iltatilaisuus Vaalassa Oulujärven rannalla 17.8.2010.

sainvälisen kanssakäymisen lisääminen ja seurannan vahvistaminen.

Neuvottelukunta päätti arvioinnin johtopäätöksinään:

Jatkaa pyrkimyksiään saariston kehittämistoiminnan voimistamiseksi aluetasolla joko KOKOn puitteissa, mikäli KOKO jatkaa tulevana hallituskautena, tai sen ulkopuolella siten, että jatketaan pitkäaikaisia ponnisteluja saada 500 000 euroa vuodessa alueelliseen saaristotoimintaan.

Pyrkiä palauttamaan saaristo-ohjelma aluepolitiikan ohjelmavalikkoon ja saamaan sille myös aluetason toiminnan kattavan rahoituksen.

Lisätä yhteydenpitoa EU-ohjelmiin kutsumalla EU-ohjelmista vastaavia virkamiehiä kokouksiin ja muin keinoin.

Liittää yrittäjät ja seudulliset kehittämissyhtiöt mukaan saaristo- ja vesistöalueiden markkinointikampanjan valmisteluun ja toteutukseen ja laajentaa yritysverkostoaan muihinkin kuin matkailullisiin yrityksiin.

Lisätä kansainvälistä kanssakäymistä Itämeren alueen, Pohjoismaiden, Viron, muun Baltian ja Venä-

jän kanssa sekä jatkaa kansainvälistä kanssakäymistä Conference Of Peripheral Maritime Regions-järjestön kanssa eurooppalaisen saaristopolitiikan kehittämiseksi.

Lisätä yhteistyötä Ahvenanmaan kanssa.

Hyödyntää arviota soveltuvien osien jo vuoden 2011 toimintasuunnitelman ja talousarvion valmistelun yhteydessä.

Esittää seuraavalle neuvottelukunnalle, että se huomioisi saaristo-ohjelma-arviot laatiessaan toimintakautensa alussa toimintasuunnitelmaa ensi vaalikaudeksi.

Lumen ja jään hyödyntämistä saaristo- ja vesistömatkailussa koskeva selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuosina 2010–2011 lumen ja jään hyödyntämistä matkailussa koskevan selvityksen. Hankkeen konsulttina toimi tarjouskilpailun jälkeen Hannu Komu Onvisio Consulting ja Lea Kivelä-Pelkonen/Fidico.

Hankinta perustui valtioneuvoston saaristopolitiisessa periaatepäätök-

sessä 3.5.2009 asetettuun tavoitteeseen kehittää saaristo- ja vesistömatkailusta eurooppalainen vetovoimatekijä.

Loppuraportin mukaan luonnonolosuhteiden puolesta lähes kaikkialla Suomessa voidaan tulevaisuudessa tarjota monipuolinen laadukas matkailullinen talvituoteisto ja hyödyntää Euroopan laajinta jään peittämää vesistöä.

Suomi on hyvissä asemissa arvioitaessa maastohiihdon, retkiluistelun, talvikalastuksen ja innovatiivisten lumi- ja jäärakenteiden kehittämisen mahdollisuuksia kansainvälisesti. Suomen heikkoutena on kuitenkin Lappia lukuun ottamatta eri tarjontaryhmien pirstaleisuus ja niukoista matkailumarkkinoinnin määrärahoista johtuva heikko kansainvälinen näkyvyys.

Selvityksessä esitettiin mm. seuraavia kehittämissuhteita, joilla voidaan vaikuttaa Suomen talven matkailulliseen hyödyntämiseen:

Lumi- ja jäärakenteet tulisi levittää koko maan vetovoimatekijäksi ja tuoda niitä myös kaupunkiympäristöihin.

Maastohiihdossa on vallattava menetetyt markkinat takaisin, taustalle kansallinen kehittämisprojekti.

Retkiluistelu luonnonjäällä on nostettava Suomen talvimarkkinoinnin ja kehittämisen kärkituotteeksi.

Suomen kansallista imagomarkkinointia on talven osalta lisättävä ja yritysten on panostettava nettinäkyvyyden parantamiseen.

Vapaa-ajan asumisen talous- ja työllisyysvaikutuksia koskeva selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuosina 2010–2011 vapaa-ajan asumisen talous- ja työllisyysvaikutuksia koskevan selvityksen. Hankkeen konsulttina toimi tarjouskilpailun jälkeen Rakennustutkimus RTS Oy.

Hankinta perustui valtioneuvoston saaristopoliittisessa periaatepäätöksessä 3.5.2009 annettuun tehtävään kehittää vapaa-ajan asumista maa-seudun kehitystekijänä.

Selvitystä varten haastateltiin puhelimitse tuhatta satunnaisesti valittua mökin omistajaa. Tutkimuksessa esitettävät rahasumat pohjautuvat pääsääntöisesti näihin haastatteluihin. Työllisyysvaikutukset arvioitiin kansantalouden panos-tuotos-mallin työllisyyskertomien avulla.

Tulosten mukaan vapaa-ajan asumiseen käytettiin vuodessa 7,4 miljardia euroa ja kerrannaisvaikutuksineen mökkeily työllisti 90 000 henkilöä. Mökkeily tuo rahaa kaikkiin Suomen maakuntiin. Eniten taloudellista hyötyä mökkeilystä saivat Varsinais-Suomi (788 miljoonaa euroa), Etelä-Savo (728 miljoonaa), Lappi (646 miljoonaa), Pirkanmaa (645 miljoonaa) ja Keski-Suomi (517 miljoonaa).

TEM-raportti ”Vapaa-ajan asumisen taloudelliset ja työllisyysvaikutukset” julkaistiin kesäkuussa 2011 verkkojulkaisuna ja on luettavissa verkossa osoitteessa www.tem.fi/julkaisut. Tiivistelmä on myös ruotsiksi.

Saaristopoliittinen toimenpideohjelma 2012–2015

Saaristoasiain neuvottelukunta valmisti vuosina 2011–2012 saaristopoliittisen toimenpideohjelman vuoksi 2012–2015. Työ- ja elinkeinoministeriö hyväksyi ohjelman 26. kesäkuuta hallituksen hallinnon ja aluekehityksen työryhmän puolesta 20. kesäkuuta ohjelman hyväksymistä.

Ohjelman laadintaan osallistivat saaristokunnat ja saaristo-osakunnat, maakuntien liitot, ministeriöt, ELY-keskukset sekä järjestöt, joilta

pyydettiin esityksiä ohjelmaan. Teknisenä apuna toimi Finnish Consulting Group FCG. Ohjelmaluonnosta käsiteltiin 25.4.2012 saaristopoliittisessa ohjelmaseminaarissa säätytöllä. Osanottajia oli 70.

Toimenpideohjelmassa esitettiin toimia liikenteen ja teleyhteyksien, elinkeinojen, asumisen, palvelujen sekä ympäristön-, luonnon- ja maisemansuojelun, kulttuurin ja turvallisuuden kehittämiseksi.

Saaristoon pyritään rakentamaan muun maan lailla nopeat kohtuuhintaiset tietoliikenneyhteydet mahdollisimman kattavasti. Saaristoliikenne turvataan periaatepäätöksen mukaan pitkiin sopimusaikoihin perustuvalla kilpailutuspolitiikalla tai valtion suorilla alushankinnoilla. Ikääntyneet yhteysalukset ja lautat pyritään uusia. Saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden merkittävä työllistäjälle, meriklusterille, turvataan kilpailijamain verrattavat toimintaedellytykset. Kansallispuistoja ja luonnonsuojelualueita kehitetään maan ja alueiden vetovoimatekijöiksi.

Valtion työpaikkavähennyksiä saaristossa pyritään korvaamaan mm siten, että puolustusvoimilta vapautuvat tilat ja maa-alueet saadaan viivytyksettä saaristoa hyödyttävään käyttöön Senaattikiinteistöt

■ Pilkintää on jopa kutsuttu meditaation suomalaisiksi sovellukseksi. Ensimmäinen SM-pilkkikisa järjestettiin vuonna 1957. Nykyään pilkkitään myös kesällä. (Pentti Sormunen / Vastavalo)

Oy:n tähän tähtävällä luovutuspolitiikalla. Edellytykset koko- ja osajäsenin etätyön, pendelöinnin ja asumisen yhdistämiselle turvataan. Kalan tarjonnan lähiruokana ja elämyksenä luodaan edellytyksiä.

Toimenpideohjelma laadittiin suomeksi, ruotsiksi ja myös englanniksi (National action plan for island policy 2012–2015).

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, alueiden kehittäminen 30/2012.

Saariston tonttimarkkinoita ja rakentamispoliittikkaa koskeva selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti 2012–2013 saariston tonttimarkkinoita ja rakentamispoliittikkaa koskevan selvityksen. Konsulttina toimi Finnish Consulting Group Oy, jossa työstä vastasivat projektipäällikkö Kuisma Reinikainen, johtava konsultti Sanna Antman ja analytikko Mari Kovanen.

Selvitys käsittelee saaristokunnille ja saaristo-osakunnille, ELY-keskuk-

sille, kiinteistöväälittäjille ja suurimmille maanomistajille tehty kysely sekä paikkatietomenetelmällä tehty Maanmittauslaitoksen kiinteistöjen kauppahintatietojen analyysi. Selvitys valmistui ja julkistettiin toukokuussa 2013.

Kyselyyn vastanneiden saaristokuntien ja saaristo-osakuntien ilman kiinteää tieyhteyttä olevassa saaristossa oli kaavoitettuja rakentamattomia rakennuspaikkoja yhteensä reilut 8200. Näistä noin 7900 oli kaavoitettu vapaa-ajan asumiseen, 320 vakituiseen asumiseen, elinkeinotontteja oli runsaat 60.

Tontteja tuli näissä kunnissa myyntiin vuonna 2012 kuitenkin vain 250 eli 3 % kaavoitetuista rakentamattomista tonteista. Tarjonnan niukkuus on nostanut rantatonttien hinnat varsinkin meren mantereilla korkeiksi. On todennäköistä, että saaristontteihin kohdistuu jatkossa entistä suurempi kysyntä.

Raportissa annettiin lukuisia kehittämissuhteita rakentamispoliittikan ja tonttitarjonnan kehittämiseksi

saaristossa. Ehdotukset kohdistuivat mm. verolainsäädäntöön, vaikuttamiseen alueiden käytön tavoitteisiin, kaavoittamisen jatkamiseen ja ajantasaistamiseen, rakennuslain soveltamiseen ja rakentamisen ohjaukseen.

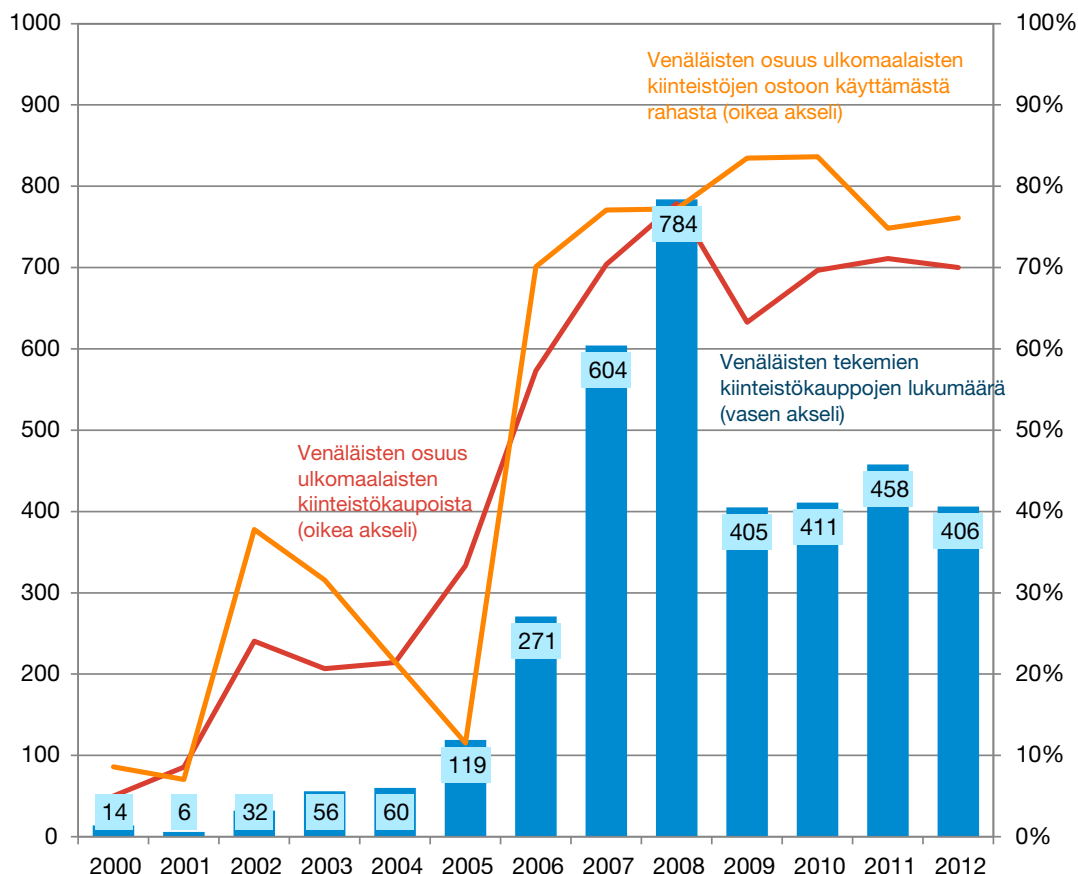
Lisäksi selvityksessä pidettiin tärkeinä kulkuyhteyksien turvaamista saarille sekä puolustusvoimilta vapautuvien saarten hyödyntämistä mökkeilyyn ja matkailuun.

"Venäläiset vapaa-ajan asukkaina Suomessa 2030"

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti 2012–2013 "Venäläiset vapaa-ajan asukkaina Suomessa" -selvityshankkeen. Konsulttina toimi kilpailutuksen jälkeen Tutkimus- ja analysointikeskus TAK, jossa työstä vastasi johtaja Pasi Nurkka. Itä-Suomen Yliopiston Matkailun Koulutus- ja tutkimuskeskus osallistui hankkeen toteuttamiseen.

Selvityksen tarkoituksena oli laatia skenaarioita venäläisten Suomen vapaa-ajan asuinkiinteistöihin

Venäläisten kiinteistökaupat vuosittain Suomessa 2000-luvulla

kohdistamasta kysynnästä vuoteen 2030, arvioiduista kaupoista ja venäläisten mökkeilyyn taloudellisista vaihteluksista.

Selvitys käsitti asiaa koskevien aiempien tutkimusten ja tilastojen analyysin, suomalaisten Venäjän asiantuntijoiden haastattelun, Pietarissa tehdyn haastattelututkimuksen, kansanedustaja- ja europarlamentaarikkokyselyn sekä rajoitetun kuntakyselyn.

Selvitys valmistui ja julkistettiin 22.5.2013 Helsingissä. Selvityksen ohjausryhmässä olivat edustettuina TEM, Suomen Kiinteistöväittäjäliitto, Suomen Hirsiteollisuus ry, Metsähallitus, ulkoministeriö, Etelä-Karjalan Liitto, maanmittauslaitos ja oikeusministeriö.

Suomessa oli vuoden 2013 alussa yhteensä 5350–6200 kiinteistöä, asuntoa, loma- tai viikko-osaketta venäläisten omistuksessa.

Korkeimman skenaarion mukaan venäläisten mökkeily tuo Suomeen vuonna 2030 jopa yli 600 miljoonaa euroa, kun summa vuonna 2013 oli 150 miljoonaa euroa. Tässä ovat mukana kiinteistökaupat, rakentaminen ja korjaukset, muut tuote- ja palveluhankinnat sekä verot ja maksut.

Venäläisten kiinteistönomistus Suomessa kasvaa vuoteen 2030 mennessä korkeintaan 25 000 kiinteistöön. Näistä 74 prosenttia on kesämökkejä tai rantatontteja. Tällöin venäläiset omistavat Suomesta 18 500 kesämökkiä tai tonttia. Jos kysyntä painottuu eri maakuntiin samalla tavoin kuin tähän mennessä, venäläiset omistavat vuonna 2030 Etelä-Savossa ja Etelä-Karjalassa yhteensä lähes 13 000 kesämökkiä tai tonttia. Tämä on runsas kuudesosa näiden maakuntien yhteenlasketusta kesämökkikannasta.

Sosiaalisen median käyttö saarten kehittämisessä

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuosina 2012–2013 sosiaalisen median käyttö saarten kehittämisessä - hankkeen. Konsultiksi valittiin kilpailutuksen jälkeen sosiaalisen median yritys Zipipop, jossa asiaa hoiti konsultti Mikko Nisula, ja viestintäyritys Zaraband, vastuuhenkilönä konsultti Peter Halen.

Projekti tuotti koulutusaineiston Facebook-saaritorien perustamisesta saarille. Näiden nettitorien tarkoituksena oli edistää saariston kehittämishankkeiden syntyä ja saaristolaitosten yhteisöllisyyttä ja viihtyvyyttä.

Projektiin sisältyivät koulutusaineiston testaukseen tähtäävät tilaisuudet Turun saaristossa ja Mikkelin seudulla.

Tarkoitus on, että saarilta löytyisi yhteisöjä tai henkilöitä, jotka perustavat saarelle Facebook-saaritorin. Suomessa on noin 20 000 ilman kiinteää tieyhteyttä olevaa saarta, joilla on koko-aikaista tai osa-aikaista asutusta.

Selvitys valmistui ja julkistettiin toukokuussa 2013.

Saaristopoliittisen toimenpideohjelman 2012–2015 seurantaraportti

Saaristoasiain neuvottelukunta kokosi 2013 seurantaraportin saaristopoliittisen toimenpideohjelman 2012–2015 toteutumisesta esittävaksi hallituksen hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmä HALKElle. Toimenpideohjelman mukaan neuvottelukunnan tuli antaa HALKElle väliraportti ohjelman edistymisestä. Tämä seurantaraportti esitettiin 3.3.2014 TEM:n johtoryhmälle ja 13.3.2014 aluekehityksen ja rakennepoliittikan neuvottelukunnalle ARNELLE.

Seurantaraportin käsittely HALKEssa siirrettiin lopulta vuoden 2015 tammikuun 29. päivään, jolloin HALKE hyväksyi TEM:n alueosaston laatiman katsauksen saaristo-, maa-seutu- ja kaupunkipoliittisten ohjelmien toteutuksen yleisestä tilanteesta.

Ohjelman toimenpiteillä on edistetty seurantaraportin mukaan saariston saaristo- ja vesistömatkailun ja muun yritystoiminnan tuotekehitystä ja markkinointia, ammattikalastusta, asumisen kasvua vapaa-ajan asunnoilla, vapaa-ajan asumisen kehittämistä ykkösasumiseksi ja tähän liittyvää rakentamisen ohjausta, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiä, saariston asemaa alue- ja kuntapolitiikassa, peruspalvelujen turvaamista, meriklusterin toimintaedellytysten turvaamista, Itämeren ja vesistöjen suojelua, poikkeuksellisiin luonnonilmiöihin varautumista ja turvallisuutta sekä virkistys-, luonnonsuojelun ja kulttuurin tarpeisiin vastaamista.

Edellisillä hallituskausilla saaristojärjestelmän kunnat tekivät suhteellisesti eniten kuntaliitoksia maassa, ja muutokset jatkunevat. Hallitus esitti valtioneuvoslakiesityksessään 2014, että saaristokuntien saaristolaisat säilyvät leikattuina, mutta saaristo-osakuntien saaristolaisat poistetaan kokonaan. Saaristoasiain neuvottelukunta piti tapahtuneita tukialue- ja

valtioneuvosmuutoksia takaiskuina saaristojärjestelmälle.

Osa-aikaisen ja koko-aikaisen saaristossa asumisen edellytyksiä vahvistettiin kuitenkin seurantaraportin mukaan parantamalla yritystoiminnan, pendelöinnin ja etätyön edellytyksiä pitämällä yllä lautta- ja yhteysalusliikennettä ja kehittämällä 4G-mobiiliyhteyksiä ja laajakaistayhteyksiä. Terveystietokannalla on vahvistettu osa-aikaisen asumisen edellytyksiä saaristoissa kunnissa.

SANKn hallitusohjelmaa koskevat esitykset 2014

Saaristoasiain neuvottelukunta lähetti 5.11.2014 kaikkien jäsentensä ja varajäsentensä allekirjoituksin seuraavaa hallituskautta koskevat esityksensä poliittisille puolueille, eduskunta- ja hallitusryhmille sekä ministeriöille.

Esityksen yleisperustelujen mukaan saaristolaki tukee EU:n perussopimuksen (2008/C 115/01) 174 artiklan toteuttamista Suomessa. Artiklan mukaan EU pyrkii vähentämään heikommassa asemassa olevien alueiden jälkeensijaisuutta. Erityistä huomiota kiinnitetään mm vakavista ja pysyvistä luontoon tai väestöön liittyvistä haittoista kärsiviin alueisiin, kuten saaristoalueisiin.

Saaristolaki turvaa yleisperustelujen mukaan myös osaltaan ruotunkielisen vähemmistön oikeuksien toteuttamista ja kulttuurin säilyttämistä Suomessa Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:n, julkista palvelutuotantoa koskevan lainsäädännön, kielilainsäädännön ja Suomea sitovan vähemmistöjen oikeuksia koskevan YK:n sopimuksen (16.12.1966) ja Eurooppaneuvoston kansallisia vähemmistöjä koskevan puitesopimuksen (10.11.1994) mukaisesti.

Yksityiskohtaisen perustelujen jälkeen esitetyt esitysten tiivistelmät olivat seuraavat:

1. Saaristolain tavoitteiden saavuttamista on tuettava myös uudella hallituskaudella pysyvien maantieteellisten haittatekijöiden pienentämisellä, globalisaation aiheuttamien elinkeino-, työelämä- ja muiden rakennemuutosten haittojen pehmentämisellä ja kielivähemmistön oikeuksien turvaamisella.

2. Saaristoa on kehitettävä uudellakin hallituskaudella koko maalle tärkeänä matkailun, vapaa-ajan asumisen, veneilyn, kalastuksen, virkistys-, luonnonsuojelun ja sekä moninaisten viranomaistoimintojen alueena.

3. Suurimmat saaristoalueet omaavat kunnat on nimettävä uudellakin hallituskaudella saaristokunniksi ja saaristo-osakunniksi ottaen huomioon tapahtuneiden kuntaliitosten vaikutukset nimityskriteereihin.

4. Valtakunnallinen saaristopoliittinen toimenpideohjelma seurantaraportointineen tulee tehdä myös uudella hallitusohjelmakaudella, jotta hallituksella olisi kokonaiskäsitelmä saariston kehityksestä ja jotta hallitus voisi ohjata saaristopoliittikkaa.

5. Saaristopoliittikan on tuettava uudella hallitusohjelmakaudella saariston elinkeinojen, infrastruktuurin, palvelujen ja ympäristön kehittämistä. Saaristopoliittikan on tuettava osaltaan EU:n sinisen kasvun politiikkaa ja kansallista meripoliittikkaa, jotka luovat edellytyksiä elinkeinoelämän kasvuille koko maassa.

6. Lakisääteiselle saaristoasiain neuvottelukunnalle tulee osoittaa tarvittavat toimintamääräraha- ja henkilöresurssit ja muut työskentelyedellytykset myös uudella vuonna 2015 alkavalla hallituskaudella.

Saaristoekspertit -ryhmän asettaminen

Saaristoasiain neuvottelukunta ja paikalla olleet saaristoeksperteiksi kutsutut päättivät perustaa 10.12.2014 jo aktiivisen saaristopoliittikan jättäneistä seniori-ikäisistä saarten ja vetten ystävistä koostuvan verkoston ”Saaristoekspertit – Skärgårdsexperten”. Ekspertit antavat osaamistaan saaristo-, meri- ja järvialueiden kehittämiseen ja saaristo- ja vesistöpolitiikan perinteiden vaalimiseen. Toiminta tähtää pysyvyyteen, mutta jokainen SANK päättää omasta suhtautumisestaan verkostoon.

Tarkoitus on, että nämä ”saaristokummit” luovat itselleen sopivat toimintamuodot. Saaristokummien pääosin itseohjautuva ja omavastuinen talkooperiaatteella tapahtuva toiminta on avoin kaikille työelämästä pois jääneille saaristopoliittikaan osallistuneille.

Saaristoekspertit -ryhmään on arvioitu liittyvän 50–100 henkilöä. Ryhmä kokoontuisi 1–2 kertaa, suppea työvaliokunta noin neljä kertaa vuodessa.

Seniorien osaamista on alettu arvostaa ja hyödyntää monella yhteiskunnan taholla. Suomen Yrityskummit ry on värvännyt noin tuhat talkooperiaatteella toimivaa senioriyrityskummiä antamaan osaamistaan yrityksille. Tämä yhdistys sai alkunsa saaristoasiain neuvottelukunnan asettamasta mökkiprojektista.

Verkoston työryhmään saaristokspertit valitsivat kokoonkutsujaksi Jorma Kylänpään ja jäseniksi seuraavat: Harri Favorin, Vuokko Keränen, Anne-Maija Kivimäki, Vellamo Kivistö, Ilkka Komsu, Thure Malmberg, Matti Piipari, Ilkka Simanainen, Bodil Stjernberg ja Christel von Martens. Myöhemmin ryhmään on kutsuttu kokouksesta matkaesteen vuoksi poissa ollut entinen varapuheenjohtaja Jorma Turunen, jonka SANK on kutsunut myöhemmin ryhmän puheenjohtajaksi.

Työryhmän sihteereinä toimivat SANK:n pääsihteeri ja saaristokspertti Vuokko Keränen.

Neuvottelukunta tarjoaa saaristokummien vuosittaiselle tapaamiselle ja työvaliokunnan kokouksille tilat, kopiopalvelut, kahvitarjoilun ja muut kohtuulliset toimintaedellytykset.

Saaristokriteeri-selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta ja maa- ja metsätalousministeriö toteuttivat vuonna 2016 saaristoaluekriteeriprojektin, jonka tehtävänä oli selvittää saaristolain 3 §:n ja 9 §:n mukaisten saaristokuntien ja saaristo-osakuntien nimitysten kriteerit. Työn teki FCG Konsultointi Oy, jossa projektista vastasivat tutkimuspäällikkö FK Heikki Miettinen ja tutkija VTM Outi Moilala.

Selvityksessä tarkasteltiin soveltamisen nykytilannetta, kehittämistarpeita ja kehittämismahdollisuuksia. Selvityksen tärkeänä näkökulmana oli, että saaristaisuus ja vesistöisyys huomioidaan sote- ja maakuntauudistuksen toteutuksessa jo suunnitteluvaiheessa.

Selvitystyössä käytettiin mm. saaristoa koskevaa lainsäädäntöä, tilastokeskuksen saaristoväestötilastoja, VMn kuntaosaston saaristolähtötilastoja, hallituksen 29.6.2017 antamia sote- ja maakuntauudistukseen liittyviä lakiluonnoksia sekä asiantuntijoille, saaristo- ja saaristo-osakunnille, maakunnille ja ministeriöille suunnattuja kyselyjä.

Yli kaksi kolmasosaa saaristokriteerikyselyn vastaajista oli sitä mieltä, että kokonaissaaristoväestön osuudelle kunnan tai saaristo-osakunnan väestöstä ei tule asettaa numeraalisia ehtoja. Lähes kolme neljäsosaa oli sitä mieltä, ettei tällaisia ehtoja tule asettaa myöskään ilman kiinteää tieyhteyttä olevalle saaristoväestölle.

Kaksi kolmasosaa vastaajista katsoi, ettei vesistöjen ja meren rikkomia kiinteän tieyhteyden alueita tulisi saaristokunnissa määritellä saaristolain 3 §:ssä tarkoitetuiksi saaristoalueiksi nykyistä laajemmin. Kiinteän

tieyhteyden saaristoalueisiin kelpuutettaisiin kuuluvaksi kaikkein mieluiten kiinteän tieyhteyden saaria (62 %). Seuraavaksi eniten kannatettiin sitä, että saaristoalueen määritelmään otettaisiin mukaan järvien, jokien tai meren lahtien takaisia alueita kunnan keskustasta katsoen, vaikka niihin olisi siltayhteys (49 %) ja sitä, että lukumääräisesti runsaasti järviä ja jokia sisältäviä alueita hyväksyttäisiin saaristoalueiksi (38 %).

Lähes puolet vastaajista piti saaristokuntien ja 62 prosenttia saaristo-osakuntien nykyistä määrää sopivana. Yli kolmannes oli sitä mieltä, että saaristokuntien määrää tulisi lisätä, 14 % kannatti saaristo-osakuntien määrän nostamista.

Vastausten perusteella ei näyttänyt olevan merkittävää tarvetta saaristolain 9 §:n sisältämien saaristokuntien ja saaristo-osakuntien nimityskriteerien muuttamiseen tai niiden soveltamisen tiukentamiseen tai väljentämiseen.

Saaristo- ja vesistömatkailu -selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta ja maa- ja metsätalousministeriö toteuttivat saaristo- ja vesistömatkailu-selvityshankkeen 2016–2017. Hankkeen konsulttina toimivat MMM:n kilpailutuksen jälkeen Hannu Komu, Onvisio Consulting ja Sari Selkälä, Caprice Consulting. Edellisen vastaava selvitys tehtiin vuonna 2005.

Hankkeen tarkoituksena oli luoda kokonaiskuva Suomen saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailun tarjonasta, toimijoista, markkinoinnista ja kysynnästä sekä tehdä kehittämissuhteita.

Työn ohjausryhmään kuuluivat saaristoasiain neuvottelukunnan pääsihteeri Jorma Leppänen (pj); matkailupäällikkö Niclas Gestranus, Paraisten kaupunki; ylitarkastaja Hanna-Mari Kuhmonen, työ- ja elinkeinoministeriö; laivuri Juha Nyberg, Suomen Matkustajalaivayhdistys; matkailukoordinaattori Leena Pajala, Keski-Suomen liitto ja ohjelmapäällikkö Heli Saari, VisitFinland.

Marraskuussa 2016 lähetettiin kysely sadalle alueelliselle ja maakunnalliselle matkailutoimijalle. Vastauksia saatiin 83. Raportti sisältää maakunnalliset osuudet.

Selvityksen kohteena olivat vesistöihin ja saaristoihin tukeutuva majotustoiminta, sisävesi- ja rannikkolaivaliikenne, matkailu- ja virkistyskalastus, kesä- ja talviaktiiviteettitilat, muu vesistöluontomatkailu, kansallispuistojen sekä luonnonsuojelu-

ja retkeilyalueiden matkailu, kulttuurimatkailu, matkailukäyttöön otetut majakat, linnakkeet ja luotsiasemat sekä vesistömatkailuun liittyvät tapahtumat.

Selvitys sisälsi kuusi kehittämisesitystä. Niissä esitettiin muun muassa, että saaristo- ja vesistömatkailu otetaan Suomen ulkomaan matkailumarkkinoinnin pääteemaksi.

Raportti "Suomen saaristo- ja vesistömatkailusta eurooppalainen vetovoimatekijä" luovutettiin 3.3.2017 maa- ja metsätalousministeri Kimmo Tiilikaiselle.

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 3/2017.

Kalamarkkinatapahtuma-selvitys

Saaristoasiain neuvottelukunta ja maa- ja metsätalousministeriö organisoivat vuonna 2016 kalamarkkinatapahtumien kehittämisprojektin. Edellisen vastaavan projektiraportin neuvottelukunta julkaisi vuonna 1992.

Projektin loppuraportti luovutettiin maa- ja metsätalousministeri Kimmo Tiilikaiselle 23.11.2016. Edellisen vastaavan projektiraportin neuvottelukunta julkaisi vuonna 1992.

Hankkeen tarkoituksena oli vahvistaa kotimaisen kalatalouden myönteistä kuvaa ja kehittää matkailua. Välittömänä tavoitteena oli tukea kaupallisten kalastajien, muiden kalatalouden toimijoiden ja kalamarkkinatoimijoiden toimeentuloa.

Manner-Suomessa on noin 600 ykkösr ryhmän ja noin 3 000 kakkosryhmän kaupallista kalastajaa. Osa heistä voisi parantaa toimeentuloaan pienimuotoisen jalostuksen ja suoramyyntin avulla kalamarkkinatapahtumissa.

Projektin konsulttina toimi Kalatalouden Keskusliitto, jossa työstä vastasivat toiminnanjohtaja, kalastusneuvos Markku Myllylä, apulais-toiminnanjohtaja Vesa Karttunen sekä iktyonomit Heidi Moisio ja Niina Tuuri. Matkailuosuudesta vastasi Hannu Komu, Onvisio Consulting.

Projektin ohjausryhmään kuuluivat pääsihteeri Jorma Leppänen (pj); aluekonsulentti Olav Granström, Åbolands Fiskarförbund; kunnansihtööri Maarit Parrila, Hailuoto; ylitarkastaja Kari Saulamo, maa- ja metsätalousministeriö; toimitusjohtaja Elina Siltanen, Helsingin kaupunki, Tukutori; toiminnanjohtaja Teemu Tast, Etelä-Suomen Merikalastajain liitto; vesialueiden hoitaja Markku Tuomainen, Kuopion kaupunki; toiminnanjohtaja Pekka Vuorinen, Pirkanmaan kalatalouskeskus; sekä em. konsulttien edustajat.

■ Helsingissä on järjestetty silakkamarkkinoita vuodesta 1743 lähtien.

Projektin loppuraportti luovutettiin maa- ja metsätalousministeri Kimmo Tiilikaiselle 23.11.2016. Suomessa järjestetään vuosittain noin 50 kalamarkkinatapahtumaa, joissa kävijöitä on noin puoli miljoonaa. Kaupalliset kalastajat myyvät vuoden aikana näissä tapahtumissa kalajalosteita keskimäärin 1800 kg ja tuorekalaa 680 kg. Kalamarkkinamyynnin osuus koko vuoden ansioista oli keskimäärin liki kolmannes. Kävi-

jät käyttivät tapahtumissa rahaa noin 10 miljoonaa euroa.

Kalamarkkinatapahtumien järjestelyistä vastaavat kunnat ja niiden laitokset, kalatalouskeskukset ja kalastajaliitot, urheiluseurat sekä erilaiset yhdistykset. Monilla kalamarkkinatapahtumilla on pitkät perinteet, esimerkiksi Helsingissä Silakkamarkkinoita on järjestetty 274 vuotta. Ne edustavat vanhaa saaristo-, vesistömarkkina-, kaupunki- ja paikalliskult-

tuuria. Monet tapahtumat ovat saavuttaneet suuren suosion ja korkeat kävijämäärät.

Kalamarkkinatapahtumien kehittämisessä on selvityksen mukaan paljon mahdollisuuksia. Hankkeessa esitettiin muun muassa, että tapahtumille luodaan internetsivusto, joka toimii yhteisenä esittely- ja markkinointipaikkana. Vastuutahoksi tulisi Kalatalouden Keskusliitto ja rahoittajiksi ELY-keskukset. Tapahtumat tulee huomioida valtakunnallisessa, alueellisessa ja paikallisessa matkailumarkkinoinnissa. Niihin liittyviä lupakäytäntöjä kehitetään niin, että luvat saa yhdestä paikasta ja hinnat ovat kohtuulliset.

Kalatalousoppilaitokset ja alueelliset kehittämisorganisaatiot sisällyttävät opetukseensa kalan pienimuotoiseen jalostukseen ja suoramyntiin valmistavia kursseja. Uusia tapahtumia pyritään luomaan Kainuuseen (Kajaani), Etelä-Pohjanmaalle (Seinä-joki), Pohjois-Pohjanmaalle (Oulu) ja Lappiin (Rovaniemi).

Saaristopoliittinen toimenpideohjelma 2017–2019

Saaristoasiain neuvottelukunta hyväksyi 2.6.2017 valtakunnallisen saaristo-ohjelman ”Saaret, meri, järvet joet ja rantavyöhyke aluekehitystekijöinä” vuosille 2017–2019. Asia valmisteltiin laajalla perinteisellä yhteistyöllä ministeriöiden, maakuntien, kuntien ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Konsulttina toimi Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen Alue- ja kuntatutkimuskeskus

Spatia, jossa selvityksestä vastasivat tutkimusjohtaja Petri Kahila sekä tutkimuspäällikkö Timo Hirvonen ja tutkija Simo Rautiainen.

Ohjelma esiteltiin 24.5.2017 Alueiden uudistamisen neuvottelukunnalle, julkaistiin 19.6.2017 maa- ja metsätalousministeriön julkaisusarjassa ja luovutettiin 20.6.2017 saaristopoliitikasta vastaavalle maatalousministeri Jari Lepälle.

Saaristo-ohjelmalla pyritään turvaamaan tasapainoista aluekehitystä saaristo-, rannikko- ja vesistöalueilla. Saaristaisuutta, merta ja vesistöisyyttä hyödynnetään erityisesti seuraavilla painopistealoilla: kunta- ja aluepolitiikka, elinkeinot ja työllisyys, vakituinen ja vapaa-ajan asuminen, liikenne ja tietoliikenneyhteydet sekä ympäristö, luonto ja kulttuuri. Saaristo-ohjelma koskee periaatteessa kaikkia kuntia maassa. Ohjelman laatiminen toteuttaa saaristolain valtiolle säätämää velvoitetta edistää saariston kehitystä.

Ohjelman toimenpiteillä edistetään omalta osaltaan hallituksen kärkihankkeita: sinistä ja muuta biotaloutta, digitalisaatiota sekä jakamis- ja kiertotaloutta. Ohjelma edistää saariston liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiä, saariston asemaa alue-, kunta- ja maakuntapolitiikassa, peruspalvelujen kehittämistä, meriklusterin toimintaedellytysten turvaamista sekä saaristo- ja vesistömatkailun tuotekehitystä ja markkinointia. Edelleen ohjelmalla edistetään ammattikalastusta, asumisen kasvua vapaa-ajan asunnoilla, vapaa-ajan asumi-

sen kehittymistä ykkösasumiseksi, Itämeren ja sisävesistöjen suoje-lua, poikkeuksellisiin luonnonilmiöihin varautumista ja turvallisuutta sekä virkistykseen, luonnonsuojelun ja kulttuurin tarpeisiin vastaamista.

Ohjelman toteutuksesta vastaavat ministeriöt, ELY-keskukset, maakunnat, saaristoiset kunnat sekä järjestöt ja yritykset vuosittain käytettävissään olevin tarkoitukseen osoitettavin valtion, EU:n, kuntien ja yksityisen sektorin varoin. Valtion osalta rahoituksesta päätetään vuosittain talousarvioiden hyväksymisen yhteydessä.

Saaristoasiain neuvottelukunta laatii määräajoin selvityksen ohjelman toteutumisesta. Saaristo-ohjelmalla on omalta osaltaan hyvät mahdollisuudet luoda maailman suhteellisesti suurimpaan sisävesistö- ja Euroopan suhteellisesti suurimpaan saaristomaahan elämäyso-paikkoja, joita tarvitaan korvaamaan muilla sektoreilla tapahtuneita työpaikkamenetyksiä. EU-ohjelmakausi 2014–2020 antaa hyviä rahoitusvälineitä myös saaristopoliittiselle kehittämistyölle.

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 6/2017.

”Veden saartamat” - TV-dokumenttisarja

SANK toteutti yhdessä dokumentaristi Petteri Saarion (DocArt) ja YLE:n kanssa vuosina 2012–2013 TV-dokumenttisarjan ”Veden saartamat”, jonka esitykset alkoivat TV1:ssä marraskuussa 2013.

Kuusi osaa sisältäneellä sarjalla oli marras-joulukuussa 2014 yhteensä 18 esityskertaa. Kunkin ohjelma-osuuden pituus oli 30 minuuttia. Yhteensä saaristosta kerrottiin siten TV:ssä peräti 9 tuntia. Ohjelmaa esitettiin kuutena viikkona sunnuntaisin klo 18.15, uusinnat tiistaisin klo 17 ja perjantaisin klo 9.

Kokonaisuuteen kuului lisäksi kymmeniä erillisiä viestintäiskuja sisältävä ennakkomainonta YLE:n TV-kanavilla. Ohjelma oli näytävästi esillä verkossa ja viestimissä, mm. Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien TV-ohjelmaliitteissä ja useissa muissa sanomalehdissä.

YLEltä 17.1.2014 saadun tiedon mukaan sarjalla oli kokonaisuudessaan 5,2 miljoonaa katsojaa, mikä ylitti ennakoidun katsojamäärän (6 osaa x 500 000 katsojaa = 3 miljoonaa katsojaa) 2,2, miljoonalla. Vuonna 2017 sarjan uusintaa seurasi vielä 2 miljoonaa katsojaa. Yhteensä katsoja on sarjalla ollut siis yli 7 miljoonaa. Tämä on huippulukua dokumenttisarjojen osalta.

■ Saaristo-ohjelman luovutus maatalousministeri Jari Lepälle 20.6.2017. Eturivissä vas. Hanna Kosonen, Jari Leppä, Stefan Wallin, takarivissä Jorma Leppänen, Per-Stefan Nyholm (Uudenmaan Liitto) ja Heikki Ojala (Pohjois-Pohjanmaan Liitto).

■ Petteri Saario toteaa, ettei saaristojen kauneuteen kyllästy, vaikka niitä kuinka kiertäisi. Tämän maalausellisen maiseman hän tallensi Veden saartamien kuvauksissa Merenkurkun saaristossa. (Kuva: Petteri Saario)

Sarjan esitetyt osat oli mahdollista katsoa myös YLE-Areenalta, jonka mahdollisuuden käyttäjiä oli vuonna 2014 noin 60 000. Katsojien kokonaismäärä kertoi suuresta tyytyväisyydestä sarjaan. Myös SANK:n suoraan saamat runsaat palautteet olivat kauttaaltaan kiittäviä.

SANK:n 29.1.2014 hyväksymän arvioinnin mukaan saaristoasiain neuvottelukunnan ja työ- ja elinkeinoministeriön tiedollisesti ja rahallisesti tukema Petteri Saarion suur-sarja Suomen saaristosta "Veden saartamat" oli saaristoasiain neuvottelukunnan 70-vuotisen historian vahvin saaristotietoisku.

Sarja täytti sekä sisällöllisesti että katsojien määrän suhteen erinomaisesti sille asetetut tavoitteet. Sarja vahvisti osaltaan ennen kaikkea saaristomatkailun kehittämisen edellytyksiä. SANK rahoitti sarjaa 100 000 eurolla, YLE 100 000 eurolla. SANK:n rahat oli säästetty kolmen vuoden toimintamenoista.

Sarjan valmistamisen syitä, prosessia ja osia kuvattiin SANK:n arvioinnissa seuraavalla tavalla:

"SANK:n mukanaolo sarjan aikaansaamisessa perustui valtioneuvoston hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmän ja TEM:n hyväksymään saaristopoliittiseen toimenpideohjelmaan 2012–2015, jossa edellytettiin saariston markkinointia yrittämisen, matkailun sekä kokoaikaisen ja osa-aikaisen asumisen alueina.

SANK hyväksyi 2012 ohjelman runkosuunnitelman (synopsiksen), joka oli osa sopimusta. Jorma Lepänen, Esko Kuusisto ja alueelliset saaristoaktiivit osallistuivat sarjan ideointiin. Sarja oli kuitenkin tekijän oma aito taideteos, ei hallinnon toimijoiden ohjaama markkinointifilmi. Saaristoasiain neuvottelukunnan ja työ- ja elinkeinoministeriön rooli mainittiin ohjelman tekijätiedoissa kunkin sarjaosuuden lopussa."

Petteri Saario oli aiemmin tehnyt YLElle "Jokiemme helmet" ja "Jär-

viemme helmet"-sarjat. Myös hänen Erämaa-aiheisessa sarjassaan saaristolla ja vesistöillä oli oma merkittävä paikkansa.

Sarjan kuusi osaa

Ohjelma kuvasi muutamien saaristoalueiden kautta koko maan saariston elämää ympäri vuoden. Ohjelma keskittyi kuvaamaan ilman kiinteää tieyhteyttä olevaa pienimuotoista saaristoa, joka on noin 10 % valtioneuvoston saaristoalueasetuksessa määritellyistä saaristoalueista. Ohjelma onnistui löytämään mielenkiintoisia menestyneitä yrittäjiä sekä aktiivisia kokoaikaisia ja osa-aikaisia asukkaita, myös ulkomaalaisia saaristolaisia.

Sarjan ensimmäisessä osassa (Pellinki, Haapasaari) käsiteltiin ja esiteltiin mm. saaristopoliittikkaa ja saaristolakia, saariston pienteollisuutta, veneenvalmistusta, vene-messuja ja veneilyä, ammattikalastusta sulan veden aikana, valtion

työpaikkoja merivartioston toiminnan kautta, kauppaa, koulua, Itämeren tilan kohentamista, kestävästi kehityksen mukaista elämäntapaa, tonttitarjontaa ja kaavoitusta, saaristokulttuuria (saaristolauluja ja osa-aikasaaristolaista Tove Janssonia), saaristohistoriaa ja luonnon monimuotoisuutta ja maisemia.

Toisessa osassa (Pielinen, Paalasmaa) käsiteltiin ja esiteltiin mm. maataloutta ja elinkeinorakenteen muutosta, talvikalastusta jäällä ja kalamarkkinatapahtumaa, maan suurinta mökkeilytapahtumaa ja ulkomaista mökkeilyä, kulttuuria kirjailija osa-aikasaaristolainen Heikki Turusen ajatusten kautta, maan ainoaa sisävesiautolauttaa ja lossia, hirvenmetsästyskulttuuria yhteisöllisyydestä, saariston tulevaisuuden vahvuustekijöitä, ja luonnon monimuotoisuutta sekä maisemia.

Kolmannessa osassa (Savonlinnan ja Puumalan saaristot) käsiteltiin ja esiteltiin Saimaan vesistöalueen kokonaiskuvaa, matkailua, viinitilan pitoa, sepän ammattia, saaristoperinnetilaa panostamista, uutta saaristokulttuuria (Niinisaari-Jazz-tapahtuma, laulu Nestori Miikkulaisesta), yrittäjyyskulttuuria, lossiliikennettä sekä luonnon monimuotoisuutta ja maisemia.

Neljäs osa kuvasi Merenkurkun saaristoa, maankohoamista, verkko-tehdasta, hylkeen hyödyntämisprojektia käsityöläisineen, yrittäjyyskulttuuria, nuorisoa, siltojen merkitystä, laulu- ja tanssikulttuuria, rakennettua kulttuuria ja luonnon monimuotoisuutta.

Viides osa (Saaristomeri, Utö) kuvasi saaristomeren laajuutta, kansallispuistoa, matkailua mukaan lukien lintumatkailu, luotsitoimintaa, merenkulkulaitoksen toimintaa, luonnon monimuotoisuutta ja maisemia.

Kuudes osa (Helsingin saaristo, Suomenlinna, Vartiosaari) esitteli taiteilija- ja käsityöläiskulttuuria saaristossa, linnakehistoriaa, saarten rakentamispainetta ja ihmisten virkistystarpeita kasvukeskuksissa, luontoarvoja, laivaliikennettä, veneilyä, musiikkia, hiljentymiskulttuuria ja karmeliittaluostaria.

Saaristo-, rannikko- ja vesistömatkailun hyvät tuotteet

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuonna 2018 ”Saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden hyvät tuotteet” -selvitysohjelman. Konsulttina toimivat kilpailutuksen jälkeen Hannu Komu Onvisio ja Sari Selkälä Caprice Consulting. Projektin ohjausryhmään kuuluivat Kiti Häkkinen,

FinPro; Leena Pajala, K-S Liitto; Hanna-Mari Kuhmonen, TEM; Maisa Häkkinen, Mikkelin Seudun Matkailu; Juha Nyberg, Suomen Matkustaja-laivayhdistys; Henrik Jansson, Metsähallitus; Benjamin Donner, Kemiönsaaren kunta, Max Jansson, Visit Vaasa ja Jorma Leppänen SANK/MMM.

Projekti pyysi asiaa koskevia esityksiä matkailuorganisaatioilta, maakuntien liitoilta, kunnilta ja eräiltä muilta tahoilta. Kaikkiaan esityksiä tehtiin noin 250. Kotimaan kärkituotteiksi nostettiin 50 tuotetta ja 13 toimintatapaa, ulkomaan kärkituotteiksi 30–40 tuotetta.

Kotimaan kärkituotteet koskivat majoitusta ja ravitsemusta, risteilyjä ja lauttoja, veneilyä, liikuntaa ja luontoa, kalastusta, kulttuuria, tapahtumia, reittejä ja talviaktiiviteetteja.

Kotimaan matkailun toimintatavoista valittiin parhaita yrityksiä yhteistyön ja verkostoitumisen, digitalisoinnin, ympäristöystävällisyyden ja esteettömyyden hyödyntämisessä.

Hyviä ulkomaisia saaristo- ja vesistömatkailutuotteita etsittiin 11 maasta. Ne olivat Kroatia, Skotlanti, Norja, Ruotsi, Islanti, Irlanti, Englanti, USA, Kanada, Itävalta ja Saksa.

Tulokset julkistettiin loppuraportin julkistamisen yhteydessä toukokuussa 2018 Säätytalolla pidetyssä matkailuseminaarissa, jossa raportti luovutettiin saaristopolitiikasta vastaavalle maatalousministeri Jari Lepälle.

Raportti julkaistiin 2018 MMMn julkaisusarjassa.

Jakamistalous saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden vahvuutena

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuonna 2018 ”Jakamistalous saaristo-, rannikko- ja vesistöalueiden mahdollisuutena” -selvitysohjelman. Konsulttina toimi kilpailutuksen jälkeen Finnish Consulting Group FCG, jossa tutkimuksesta vastasi tutkimuspäällikkö Heikki Miettinen.

Jakamistalous on tapa jakaa, lainata tai vuokrata tavaroita omistamisen sijaan. Se on suureksi osaksi yhteisöllistä kuluttamista, käyttöä, vaihtamista ja lahjoittamista. Myös palveluiden jakaminen, erikoistuminen, työnjaon kehittäminen, palveluihin yhdessä osallistuminen ja yhteisten työvälineiden käyttö kuuluvat jakamistalouteen.

Jakamistalouden elvyttämisellä ja kehittämisellä on tarkoitus vahvistaa saaristo- ja vesistöalueiden elinvoimaa ottamalla alueiden vajaakäyttö-

siä aineellisia ja henkisiä resursseja entistä paremmin käyttöön. Jakamistalouteen kohdistuu kaikkialla maailmassa suuri mielenkiinto.

Jakamistalouden hyödyntämisellä voidaan parantaa saarten palvelutasoa, hallita kustannuskehitystä, lisätä tuloja, kohentaa yritystoiminnan kannattavuutta, säästää ympäristöä, edistää mahdollisuuksia saada palveluja ja tavaroita, lujittaa ihmisten välistä kanssakäymistä ja yhteisöllisyyttä sekä luoda viihtyisyyttä.

Esimerkkejä jakamistalouden palveluista saaristo- ja vesistöalueilla ovat mökkien, veneiden, autojen ja työkalujen yhteiskäyttö, vuokraus ja yhteisomistus. Elinkeinoitoiminnassa jakamistalous voi edesauttaa yritysten kannattavuutta. Hankinta-, käyttö- ja markkinointikustannukset voivat alentua, tuotteiden laatu parantua, tarjonta monipuolistua ja markkinointi tehostua.

Suomessa on noin 600 000 vapaa-ajan asuntoa, 203 000 rekisteröityä venettä ja noin 600 000 venettä, joita ei ole rekisteröity sekä 2,5 miljoonaa liikenteessä olevaa rekisteröityä henkilöautoa. Kaikkien näiden käyttöaste on vähäinen. Vuokramökkejä kaupallisilla markkinoilla on noin 10 000, vuokraveneitä noin 800 ja taksiautoja noin 10 000.

Selvitys toteutti jakamistalouteen suhtautumista koskevan laajajakson kyselyn saaristoalueiden 1500 vakinaiselle asukkaalle, 1500 mökkiläiselle ja 1500 veneilijälle. Tulokset julkistettiin 2018 projektin loppuraportissa, joka julkaistaan MMMn julkaisusarjassa.

Saaristo- ja vesistöaluepolitiikat Euroopassa

Saaristoasiain neuvottelukunta toteutti vuonna 2018 ”Saaristo- ja vesistöaluepolitiikat Euroopassa” -selvityksen. Konsulttina toimi kilpailutuksen jälkeen konsulttitoimisto MDI, jossa tutkimuksesta vastasivat kehittämisspäällikkö Janne Antikainen ja tutkija Elina Auri.

Hankkeen tavoitteena oli luoda käytettävissä olevien tilastojen ja tehtyjen selvitysten analyysillä sekä verkkohaku-, paikkatieto- ja kyselymenetelmillä eri lähteistä saatavilla tiedoilla kuva Euroopan maiden

a) ilman kiinteää tieyhteyttä olevien saarten, ns. vakinaisesti asuttujen saarten määrästä ja väestöstä,

b) saaristo- ja vesistöalueiden huomioimisesta aluepolitiikassa ja

c) analysoida ja verrata tuloksia Suomea koskeviin vastaaviin tietoihin sekä

■ Kreikkaan kuuluva Santorini on yksi Euroopan tunnetuimmista matkailukohteista. Pääkaupunki Fira sijaitsee jyrkänteen reunalla. (Esko Kuusisto)

d) tehdä kehittämissuosituksia EU:n seuraavaa ohjelmakautta varten.

Tarkemmin kuvattavia kohdemaita saaristaisuuden osalta olivat Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Viro, Hollanti, Iso-Britannia, Irlanti, Kreikka, Italia, Espanja ja Portugali. Vesistöisyyden osalta maat olivat Suomi, Ruotsi, Norja, Viro, Puola, Itävalta ja Sveitsi.

Saaristopolitiikka on maamme vanhin järjestäytyneen aluepolitiikan muoto. Selvityshanke juhlistaa osaltaan saaristoasiain neuvottelukunnan 50 vuotisjuhlavuotta 2018 ja Suomen saaristopolitiikkaa, joka vuonna 2019 täyttää 70 vuotta.

EU:n perussopimuksen (2008/C 115/01) 174 artiklan mukaan EU pyrkii vähentämään heikommassa asemassa olevien alueiden jälkeensä jääneisyyttä. Erityistä huomiota kiinnitetään muun muassa vakavista ja pysyvistä luontoon tai väestöön liittyvistä haitoista kärsiviin alueisiin, kuten saaristoalueisiin. EU-maissa, myös Suomessa, saaristoalueita on nimetty korkeampaan EU-tavoitealu-

eeseen kuin mitä sosioekonomiset mittarit olisivat välttämättä edellyttäneet. EU ja valtiot ovat panostaneet mahdollisuuksien mukaan Euroopan saaristojen elinkeinojen kuten matkailun, kalatalouden, maatalouden ja elintarviketeollisuuden, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien, energia- ja vesihuollon, julkisten palvelujen ja ympäristön kehittämiseen.

Euroopan Unionin yleisen saarimääritelmän mukaan saarilla ei saa olla kiinteää tieyhteyttä, pinta-alan tulee olla vähintään 1 km², etäisyyden mantereesta vähintään 1 km, asukkaita tulee olla vähintään 50 eikä maan pääkaupunki saa sijaita siellä. Määritelmä ei ota huomioon, että varsinkin Pohjois-Euroopassa on paljon asukasluvultaan pieniä saaria. Esimerkiksi Suomessa on noin 530 ja Ruotsissa noin 700 alle 50 asukkaan saarta. EU-käsitteen mukaisen väestökriteerin täyttää Manner-Suomessa vain 17 saarta, joilla on noin 7000 asukasta.

Väestöllisesti suurimmat saaristoalueet Euroopassa sijaitsivat Itali-

assa, Kreikassa, Ranskassa, Espanjassa ja Portugalissa. Näissä maissa on myös väestöltään pieniä saaria. Paljon pieniä ja myös asuttuja saaria omaavat Ruotsi ja Norja. Myös Kroatia, Tanska, Viro, Iso-Britannia, Irlanti ja Hollanti omaavat huomattavan määrän asuttuja saaria.

Joensuun yliopiston Savonlinnan tutkimus- ja kehittämiskeskus (nykyinen Itä-Suomen yliopiston matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos) oli mukana koostamassa vuosina 2001–2003 matkailullisesti merkittävien järvien eurooppalaista järviereisyyttä osana Järvimatkaailuprojektia.

Hiljaiseloa yli kymmenen vuotta elänyttä kansainvälistä järvimatkaailuyhteistyötä ollaan elvyttämästä ja alan kansainvälinen konferenssin järjestämistä Suomessa vuonna 2019 selvitetään.

Sisäjärviä on Suomen tapaan sadoin tuhansin myös Ruotsissa, Norjassa ja Luoteis-Venäjällä. Virossa, Puolan pohjoisosassa (Warmia-Masuria) ja vuoristoalueilla (Itävalta, Sveitsi, Italia, Ranska, Saksa)

■ Ilman kiinteää tieyhteyttä oleva vapaa-ajan asumissaari. Talvinen meri on tyyni Porin Ahlaisissa. (Raimo Rosholm / Vastavalo)

on myös järviolueita, joista osa on matkailullisesti hyvin merkittäviä. Ruotsissa on Suomen tapaan tehty kattava saaria koskeva selvitys.

Euroopan Unionin politiikkavalikkoon kuuluu rannikkopolitiikka. Suomessa laadittiin 2006 tätä politiikkaa toteuttava hallituksen hyväksymä Suomen rannikkostrategia taustaselvityksineen. Myös maakunnat ovat laatineet rannikkostrategioita omille alueilleen.

Hankkeen loppuraportti valmistuu keväällä 2018 ja julkistetaan MMMn julkaisusarjassa.

Saariselvitys 2018

Saarioasiain neuvottelukunta toteutti vuonna 2018 valtakunnallisen ilman kiinteää tieyhteyttä olevia kokoaikaisesti (vakinaisen asumisen saaret) ja osa-aikaisesti (vapaa-ajan asumisen saaret) asuttuja saaria koskevan selvityksen. Konsulttina toimi kilpailutuksen jälkeen Finnish Consulting Group FCG, jossa työstä vastasi tutkija Maria Auranen.

Selvityksen tarkoituksena oli päivittää ja tarkentaa saarioasian neuvottelukunnan aiemmat selvitykset; 1) Ilman kiinteää tieyhteyttä olevat vapaa-ajan asumissaaret. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, alueiden kehittäminen, 26/2010

ja 2) Ilman kiinteää tieyhteyttä olevat vapaa-ajan asumissaaret. TEM/ Dimenteq, 2011.

Ilman kiinteää tieyhteyttä olevilla vapaa-ajan asumissaarilla tarkoitetaan saaria, joihin ei johda siltaa tai pengertietä mantereelta ja joissa on vähintään yksi vapaa-ajan asunnoksi alkujaan rakennettu asuinrakennus tai vapaa-ajan asuinkäytössä oleva vakinainen asunto tai muun käyttötarkoituksen rakennus, jossa ei asuta vakinaisesti. Sellaiset saaret, joissa on vain vapaa-ajan asuinrakennuksia, mutta joihin on henkikirjoitettu vakinaisia asukkaita, siirretään tässä saaripäivitys-projektissa vakinaisesti asuttujen saarten kategoriaan.

Päivitystyön kohteena olivat saarten fyysinen ja hallinnollinen sijainti, ulkoiset ja sisäiset liikenneyhteydet, yritystoiminta, työpaikat, peruspalvelut ja luonnonsuojelualueet. Kunnille varattiin mahdollisuus tarkistaa tiedot oman kunnan saaristojen osalta.

Aiemmin maistraatit hyväksyivät usein henkikirjoittautumisen vapaa-ajan asuntoon kotikuntalaissa (201/1994) säädettyjen perusteiden pohjalta. Nyttemmin käytäntö on tiukentunut KHO:n ennakkopäätöksen johdosta. Yli 10 000 vapaa-ajan asunnolla asutaan kuitenkin vakina-

sesti. Jos henkilöllä on käytössään useampia asuntoja, hänen kotikuntansa on se kunta, jota hän perhe-suhteidensa, toimeentulonsa tai muiden vastaavien seikkojen johdosta itse pitää kotikuntanaan ja johon hänellä on edellä mainittujen seikkojen perusteella kiinteä yhteys.

Selvitys antaa tietopohjaa saaristoa koskevalle päätöksenteolle valtakunnallisella, alueellisella ja kuntatasolla. Vapaa-ajan asumisen merkitys aluekehitystekijänä on kasvussa. Sen muuttuminen ympärivuotiseksi asumiseksi, olipa henkikirjoitauduttu tai ei, tukee saariston elinvoimaa. Vapaa-ajan asuminen tuo alueille ostovoimaa ja henkistä pääomaa, turvaa työpaikkoja, tuo kunnille vero- ja muita tuloja sekä edesauttaa palveluiden ja infrastruktuurin säilymistä ja kehittämistä.

Selvityksestä laadittiin vuosien 2009–2011 käytännöstä poiketen yksi raportti, joka käsittelee sekä vakinaisesti asuttuja että vapaa-ajan asumissaaria koskevat osuudet ja se julkaistiin MMMn julkaisusarjassa.

■ Juokslahden kylä Jämsässä, taustalla Päijänteen Vanhaselkä.

2. Saaristoasiain neuvottelukunnan jäsenet ja sihteerit vuosina 1958–2018

Valtioneuvosto asetti 6.11.1958 maatalousministeriön esittelystä neuvottelukunnan valmistelevaan saariston taloudellisia ja sosiaalisia oloja sekä muita saariston erityisoloja koskevia kysymyksiä.

Ralf Törngren, *pääjohtaja (puheenjohtaja)*
Don Wikström, *kalastusneuvos (varapuheenjohtaja)*
Klas Bäckström, *hallitussihteeri*
Mauno Jussila, *ministeri*
Arthur Larsson, *kansanedustaja*
Lars Lindeman, *kansanedustaja*
Tauno Mäki, *toimistopäällikkö*
Paulus Tiusanen, *majuri*
Pauli Henilä, *lainopin kandidaatti*
Veijo Vuorimies, *hallitussihteeri*

Valtioneuvosto asetti 21.12.1961 saaristoasiain neuvottelukunnan 1962–1965. Sen jäsenet nimettiin 1.2.1962.

Ilmari Hustich, *ministeri (puheenjohtaja)*
Don Wikström, *kalastusneuvos (varapuheenjohtaja)*
Elis Andersson, *kansanedustaja*
Mauno Jussila, *ministeri*
Osmo Kalliala, *hallitussihteeri*
Lars Lindeman, *kansanedustaja*
Tauno Mäki, *toimistopäällikkö*
Elof Ohlsin, *nimismies*
Svante Sundman, *osastopäällikkö*
Carl Olof Tallgren, *kansanedustaja*
Paulus Tiusanen, *majuri*
Veijo Vuorimies, *vanhempi hallitussihteeri*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1965–1967

Ilmari Hustich, *professori (puheenjohtaja)*
Don Wikström, *kalastusneuvos (varapuheenjohtaja)*

Kristian Gestrin, *kansanedustaja*
Sulo Hostila, *kansanedustaja*
Esu Niemelä, *kansanedustaja*
Veikko J. Rytönen, *kansanedustaja*
Pentti Sillantaus, *kansanedustaja*
Elis Andersson, *kansanedustaja*
Osmo Kalliala, *hallitussihteeri*
Tauno Mäki, *osastopäällikkö*
Erkki Saure, *hallitussihteeri*
Svante Sundman, *amiraali*
Elof Ohlsin, *nimismies*
Carl Olof Tallgren, *kansanedustaja*
Paulus Tiusanen, *majuri*
Taisto Tähkämaa, *maanviljelijä*
Lars Lindeman, *kansanedustaja*

Gösta Bergman (sihteeri)

Saaristoasiain neuvottelukunta 1968–1971

Kristian Gestrin, *kansanedustaja (puheenjohtaja)*
Don Wikström, *kalastusneuvos (varapuheenjohtaja)*

Hakon Guvenius, *hallitusneuvos*
Sulo Hostila, *kansanedustaja*
Evald Häggblom, *kansanedustaja*
Jussi Ilvesmäki, *vt. nuor. hallitussihteeri*
Osmo Kalliala, *hallitusneuvos*
Lars Lindeman, *ministeri*
Tauno V. Mäki, *toimistopäällikkö*
Esu Niemelä, *kansanedustaja*
Anton Ohls, *tekninen johtaja*
Eino V. Posti, *kalastaja*
Veikko J. Rytönen, *kansanedustaja*
Pentti Sillantaus, *kansanedustaja*
Carl Olof Tallgren, *kansanedustaja*
Paulus Tiusanen, *majuri evp.*
Taisto Tähkämaa, *maanviljelijä*

Gösta Bergman (sihteeri)

Saaristoasiain neuvottelukunta 1971–1974

Kristian Gestrin, *ministeri (puheenjohtaja)*
Erkki Saure, *asessori (varapuheenjohtaja)*

Stig Segercrantz, *vanhempi hallintosihteeri*
Stig-Olof Wikberg, *osastopäällikkö*
Aulis Mannonen, *budjettisihteeri*
Gösta Bergman, *ylitarkastaja*
Matti Mäenpää, *osastopäällikkö, hallitusneuvos*
Hakon Guvenius, *hallitusneuvos*
Carl Olof Tallgren, *ministeri*
Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
Sulo Holstila, *kansanedustaja*
Evald Häggblom, *kansanedustaja*
Lars Lindeman, *kansanedustaja*
Esu Niemelä, *kansanedustaja*
Eino V. Posti, *kalastaja*
Veikko J. Rytönen, *kansanedustaja*
Pentti Sillantaus, *kansanedustaja*
Taisto Tähkämaa, *kansanedustaja*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1974–1977

Jan-Magnus Jansson, *päätoimittaja (puheenjohtaja)*
Jacob Söderman, *kansanedustaja varapuheenjohtaja)*

Viljo Arasto, *kalastusmestari*
Reino Auvinen, *osastopäällikkö*
Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
Gösta Bergman, *ylitarkastaja*
Hakon Guvenius, *osastopäällikkö*
Evald Häggblom, *kansanedustaja*
Mårten Ingo, *yrittäjä*
Erkki Kallio, *everstiluutnantti*
Aulis Mannonen, *budjettisihteeri*
Mauri Miettinen, *kansanedustaja*

Esu Niemelä, *kunnallisneuvos*
 Paul Rantanen, *piirisihteeri*
 Carl Olof Tallgren, *kansanedustaja*
 Asko Valkosalo, *suunnittelija*
 Jaakko Åkerlund, *kalastusmestari*

Åke Doktor (*sihteeri*)
 Ole Åberg (*sihteeri*)

Saaristoasiain neuvottelukunta 1978–1981

Jan-Magnus Jansson, *päätoimittaja*
 (puheenjohtaja)
 Jacob Söderman, *kansanedustaja*
 (varapuheenjohtaja)

Asko Valkosalo, *suunnittelija*
 Alpo Kantola, *eversti*
 Aulis Mannonen, *budjettisihteeri*
 Vellamo Kivistö, *vanh. hallitussihteeri*
 (myöh. Mannosen tilalle)
 Gösta Bergman, *ylitarkastaja*
 Kalevi Perko, *hallitusneuvos*
 Benny Kaarnimo, *liikennepäälikkö*
 Viljo Arasto, *kalastusmestari*
 Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
 Mårten Ingo, *yrittäjä*
 Uuno Paaso, *maanviljelijä*
 Tor Mattson, *agronomi*
 Mauri Miettinen, *kansanedustaja*
 Ahti Hemmilä, *kunnantalonhoitaja*
 Jaakko Åkerlund, *kalastusmestari*
 Johannes Pelkonen, *toiminnanjohtaja*
 (myöh. Åkerlundin tilalle)
 Christoffer Taxell, *kansanedustaja*
 Esu Niemelä, *kunnallisneuvos*
 Taisto Tähkämaa, *puolustusministeri*
 Pentti Helander, *maanviljelijä*
 (myöhemmin Tähkämaan tilalle)
 Christer Eriksson, *sähköasentaja*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1981–1984

Jan-Magnus Jansson, *päätoimittaja*
 (puheenjohtaja)
 Sten-Erik Abrahamsson, *yliopiston*
lehtori (varapuheenjohtaja)

Antti Uusi-Hakala, *apulaisosastopäällikkö*
 Pentti Aulaskari, *eversti*
 Vellamo Kivistö, *hallitusneuvos*
 Gösta Bergman, *ylitarkastaja*
 Kalevi Perko, *hallitusneuvos*
 Benny Kaarnimo, *liikennepäällikkö*
 Mårten Ingo, *yrittäjä*
 Johannes Pelkonen, *toiminnanjohtaja*
 Teuvo Syvänen, *opettaja*
 Antonia Ringbom-Sundström, *toimittaja*
 Christer Eriksson, *sähköasentaja*
 Pentti Helander, *maanviljelijä*
 Veli Huttunen, *pankinjohtaja*
 Tapio Isola, *maanviljelijä*
 Christoffer Taxell, *oikeusministeri*
 Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
 Tor Mattson, *agronomi*
 Tapio Holvitie, *kansanedustaja*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1984–1987

Rabbe Laurén, *toiminnanjohtaja*
 (puheenjohtaja)
 Sten-Erik Abrahamsson, *yliopiston*
lehtori (varapuheenjohtaja)
 Bengt Backman, *kunnanjohtaja*
 Antti Uusi-Hakala, *apulaisosastopäällikkö*
 Pentti Aulaskari, *eversti*
 Jukka Karvinen, *eversti*
 (myöhemmin Aulaskarin tilalle)
 Vellamo Kivistö, *hallitusneuvos*
 Gösta Bergman, *ylitarkastaja*
 Kalevi Perko, *hallitusneuvos*
 Bror Wahlroos, *kansliapäällikkö*
 Anne-Maija Kivimäki, *kunnanjohtaja*
 Tapio Holvitie, *kansanedustaja*
 Pentti Helander, *maanviljelijä*
 Veli Huttunen, *pankinjohtaja*
 Ilkka Simanainen, *kunnanjohtaja*
 Anders Östman, *turkistarhaaja-kalastaja*
 Teuvo Syvänen, *opettaja*
 Pekka Nenonen, *rehtori*
 (myöhemmin Syväsen tilalle)
 Johannes Pelkonen, *toiminnanjohtaja*
 Christer Eriksson, *sähköasentaja*
 Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
 Peter Heinström, *toiminnanjohtaja*

Eero Aarnio (*sihteeri*)
 Åke Doktor (*sihteeri*)
 Mårten Johansson (*sihteeri*)

Saaristoasiain neuvottelukunta 1987–1991

Jäsenet:

Ole Norrback, *puolustusministeri (pj)*
Lauri Metsämäki, *kansanedustaja (vpj)*

Aira Laiho, *ruokalanhoitaja*
Pekka Nenonen, *rehtori*
PaaVo Nieminen, *kunnanjohtaja*
Antero Turunen, *pankinjohtaja*
Anne-Maija Kivimäki, *kunnanjohtaja*
Eeva Holmi, *sairaanhoitaja*
Veli Huttunen, *toimitusjohtaja*
Olavi Tepponen, *sorvaaja*
Matti Piipari, *talousjohtaja*
Jan-Erik Enestam, *projektipääällikkö*
Bengt Backman, *kunnanjohtaja*
Mårten Johansson, *projektipääällikkö*
Vellamo Kivistö, *hallitusneuvos*
Jukka Karvinen, *eversti*
Juhani Niska, *eversti (myöhemmin Karvisen tilalle)*
Ilkka Korsi, *toimistoinsinööri*
Kyösti Vesterinen, *pääjohtaja (myöhemmin Korsin tilalle)*
Bror Wahlroos, *kansliapäällikkö*
Heikki Vesa, *teollisuusneuvos (myöhemmin Wahlroosin tilalle)*
Antti Uusi-Hakala, *apulaisosastopääällikkö*
Ilkka Vainio-Mattila, *ylijohtaja*

Jorma Leppänen (*sihteerin*)

Varajäsenet:

Elis Backström, *metsätyönjohtaja*
Oiva Laitinen, *seutukaavajohtaja*

Harri Nurmi, *sähköasentaja*
Tuula Rosas, *opiskelija*
Markku Orell, *pankinjohtaja*
Jorma Telkkä, *seutukaavainsinööri*
Paula Lundman, *osastopääällikkö*
Pentti Helander, *liikemies*
Ilkka Simanainen, *kunnanjohtaja*
Laura Rotko, *toimittaja*
Jaakko Hauhia, *kalastaja*
Vera Johansson, *telakkatyöntekijä*
Jaakko Olenius, *kunnanjohtaja*
Ralf Nyman, *opettaja*
Raili Mäkitalo, *ylitarkastaja*
Jorma Vuohelainen, *everstiluutnantti*
Juhani Haapala, *everstiluutnantti (myöhemmin Vuohelaisen tilalle)*
Timo Äimänen, *piiripääällikkö*
Ilkka Korsi, *toimistoinsinööri (myöhemmin Äimäsen tilalle)*
Benny Kaarnimo, *liikennepääällikkö*
Kalle Korhonen, *teollisuusneuvos (myöhemmin Kaarnimon tilalle)*
Matti Sippola, *toimistopääällikkö*
Heikki Suomus, *ylijohtaja*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1991–1994

Jäsenet:

Elisabeth Rehn, *puolustusministeri (pj)*
PaaVo Nieminen, *kunnanjohtaja (vpj)*

Tuula Venemies, *emäntä*
Ilkka Simanainen, *kunnanjohtaja*
Eeva Holmi, *sairaanhoitaja*
Lauri Metsämäki, *kansanedustaja*
Curt Dannström, *kunnanjohtaja*
Matti Piipari, *talousjohtaja*
Jorma Telkka, *liikesuunnittelupääällikkö*
Jan-Erik Enestam, *kansanedustaja*
Bengt Backman, *kunnanjohtaja*
Mårten Johansson, *projektipääällikkö*
Veijo Vänskä, *kalastaja*
Tapio Osala, *ekonomi*
Vellamo Kivistö, *hallitusneuvos*
Heikki Vesa, *toimistopääällikkö*

Varajäsenet:

Christer Stolpe, *rehukonsulentti*
Markku Orell, *pankinjohtaja*

Jukka Siusluoto, *maanviljelijä*
Elina Kivelä, *opettaja*
Raimo Luukkonen, *maanviljelijä*
Oiva Laitinen, *seutukaavajohtaja*
Aira Laiho, *ruokalan hoitaja*
Sini Silvan, *metsätalousinsinööri*
Antero Turunen, *pankinjohtaja*
Anita Ismark, *kunnansihteerin*
Brita Sjöberg, *merkonomi*
Anne-Maija Kivimäki, *kunnanjohtaja*
Laura Rotko, *toimittaja*
Helena Smirnov, *psykologi*
Raili Mäkitalo, *neuvotteleva virkamies*
Olli Aulio, *ylitarkastaja*

Heimo Iivonen, *kontra-amiraali*
 Kyösti Vesterinen, *pääjohtaja*
 Juhani Niska, *eversti*
 Ilkka Vainio-Mattila, *ylivohtaja*

Matti Sandqvist, *everstiluutnantti*
 Raimo Kurki, *apulaisosastopäällikkö*
 Juhani Haapala, *everstiluutnantti*
 Christian Krogell, *ylitarkastaja*

Jorma Leppänen (*pääsihteeri, ylitarkastaja, SM*)
 Marjatta Gustafsson (*osa-aikainen tekninen sihteeri*)
 Hasse Stagnäs (*sihteeri, kunnanjohtaja Maksamaa, meren rannikko*)
 Eero Aarnio (*sihteeri, hallintopäällikkö, Etelä-Savon Liitto, Sisä-Suomi*)

Saaristoasiain neuvottelukunta 1994–1996

Jäsenet:

Jan-Erik Enestam, *kansanedustaja (pj)*
 Paavo Nieminen, *kunnanjohtaja (vpj)*

Ilkka Simanainen, *kunnanjohtaja*
 Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
 Sisko Heikkinen, *lehtori*
 Pekka Lankia, *maanviljelijä*
 Lauri Metsämäki, *kansanedustaja*
 Sini Silvan, *metsätalousinsinööri*
 Päivi Bärlund, *lääkärikeskuksen johtaja*
 Hasse Stagnäs, *toiminnanjohtaja*
 Keijo Linnansaari, *kalastaja*

Jorma Leppänen (*pääsihteeri*)
 Eero Aarnio (*sihteeri, hallintopäällikkö, Etelä-Savon Liitto, Sisä-Suomi*)

Varajäsenet:

Bengt Backman, *kunnanjohtaja*
 Risto Pakarinen, *osastopäällikkö*

Matti Karhu, *opettaja*
 Jukka Siusuoto, *maanviljelijä*
 Maria Agge, *fil. lis.*
 Väinö Ruuskanen, *maanviljelijä*
 Curt Dannström, *kunnanjohtaja*
 Matti Piipari, *talousjohtaja*
 Annikki Nurminen, *arkkitehti*
 Inga Stolpe, *merkonomi*
 Helena Mikkonen, *maakuntas sihteeri*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1996–1999

Jäsenet:

Jan-Erik Enestam, *sisäministeri (pj)*
 Lauri Metsämäki, *kansanedustaja (vpj)*

Matti Piipari, *talousjohtaja*
 Sini Silvan, *toimittaja*
 Ilkka Simanainen, *kunnallisneuvos*
 Sisko Heikkinen, *lehtori*
 Paavo Nieminen, *kunnanjohtaja*
 Annikki Nurminen, *arkkitehti*
 Vivian Lygdbäck, *suunnittelija*
 Leena Venäläinen, *kutoja*
 Hans Nordström, *johtaja*

Henrik Beckman, Ahvenanmaa (*asiantuntijajäsen*)
 Jorma Leppänen (*pääsihteeri, ylitarkastaja, SM*)
 Bengt Backman (*sihteeri, kunnanjohtaja, Houtskari, meren rannikko*)
 Seppo Ruhanen (*sihteeri, kunnanjohtaja, Hirvensalmi, Sisä-Suomi*)

Varajäsenet:

Ann-Sofi Backgren, *valt. maist.*
 Britt-Marie Lund, *toimistosihteeri*

Tapio Mikkonen, *sähköasentaja*
 Curt Dannström, *kunnanjohtaja*
 Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
 Maria Agge, *fil. lis.*
 Risto Pakarinen, *osastopäällikkö*
 Päivi Bärlund, *terveysaseman johtaja*
 Inga Stolpe, *merkonomi*
 Keijo Linnansaari, *kalastaja*
 Topi Ruotsalainen, *opettaja*

Saaristoasiain neuvottelukunta 1999–2002

Jäsenet:

Jan-Erik Enestam, *puolustusministeri (pj)*
Lauri Metsämäki, *ent. kansanedustaja (vpj)*

Tapio Mikkonen, *sähköasentaja*
Valborg Ingman, *turkistarhaaja*
Jorma Turunen, *kunnanjohtaja*
Sisko Heikkinen, *lehtori*
Paavo Nieminen, *kunnanjohtaja*
Annikki Nurminen, *arkkitehti*
Lena Talvitie, *valt. maisteri*
Helena Helin-Kautto, *toimistosihteeri*
Topi Ruotsalainen, *opettaja*

Jorma Leppänen (*pääsihteeri, ylitarkastaja, SM*)
Bengt Backman (*sihteeri, kunnanjohtaja, Houtskari, meren rannikko*)
Seppo Ruhanen (*sihteeri, kunnanjohtaja, Hirvensalmi, Sisä-Suomi*)
Maarit Skogberg (*osa-aikainen tekninen sihteeri*)

Varajäsenet:

Denise Lindh, *kasvatustiet. maisteri*
Curt Dannström, *kunnanjohtaja*

Sini Silvan, *toimittaja*
Raimo Hynninen, *ent. apulaispalopääällikkö*
Maria Agge, *maanviljelijä, fil.lis.*
Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
Päivi Bärlund, *terveysaseman johtaja*
Risto Pakarinen, *osastopääällikkö*
Jussi Mendelin, *toimitusjohtaja*
Jukka Kinos, *toiminnanjohtaja*
Laura Suvanto, *luomuviljelijä, artesaani*

Saaristoasiain neuvottelukunta 2003–2006

Jäsenet:

Mikaela Nylander, *kansanedustaja (pj)*
Lauri Metsämäki, *ent. kansanedustaja (vpj)*

Jorma Turunen, *kunnanjohtaja*
Sisko Heikkinen, *rehtori*
Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
Anna-Leena Palomäki, *kunnanjohtaja*
Taija Terä, *yrittäjä*
Seppo Rintamo, *toiminnanjohtaja*
Helena Helin-Kautto, *toimistosihteeri*
Marja Sumelius, *ohjaava kouluttaja*
Christjan Brander, *kunnanjohtaja*

John Wrede (*asiantuntijajäsen, Ahvenanmaa*)

Jorma Leppänen (*pääsihteeri, ylitarkastaja, SM*)
Merja Pennanen (*osa-aikainen tekninen sihteeri*)

Varajäsenet:

Bengt Backman, *kunnanjohtaja*
Raimo Hynninen, *ent. palopääällikkö*

Anne Kalmari, *agronomi*
Tauno Oja, *yrittäjä*
Tarja Tornio, *maatilayrittäjä*
Pirkko Hämäläinen, *vastaava lastenhoitaja*
Päivi Bärlund, *sairaalan johtaja*
Jukka Kyröhonka, *merikapteeni*
Jukka Kinos, *toiminnanjohtaja*
Pentti Pitkänen, *kasvatustiet. tohtori*
Denise Lindh, *kasvatustiet. maisteri*

Sihteerit / yhteyshenkilöt:

Kunnanjohtaja Seppo Ruhanen, Hirvensalmi, Sisä-Suomi; *kunnanjohtaja* Christer Nyback, Kemiön kunta, meren rannikko;
kehittämispääällikkö Mikael Enberg, Suomen Kuntaliitto; *ylitarkastaja* Harri Favorin, liikenne- ja viestintäministeriö;
yliarkkitehti Anne Jarva, Ympäristöministeriö; *suunnittelija* Jouko Kahilainen, Keski-Suomen Liitto; *johtava hydrologi*
Esko Kuusisto, SYKE; *ylitarkastaja* Gunnar Lundqvist, MMM ja Carina Wennström, Metsähallitus

Saaristoasiain neuvottelukunta 2007– 2011

Jäsenet:

Mikaela Nylander, *kansanedustaja (pj)*
Jorma Turunen, *kunnanjohtaja (vpj)*

Tarja Tornio, *maaseutuyrittäjä*
Marjo Piekkola, *palveluneuvoja*
Raimo Hynninen, *ent. palopäälikkö*
Anna-Leena Palomäki, *kunnanjohtaja*
Tajja Terä, *yrittäjä*
Seppo Rintamo, *toiminnanjohtaja*
Tomy Wass, *hallintopäälikkö*
Flemming Bergh, *kauppatiet. maisteri*
Christjan Brander, *kunnanjohtaja*

Jorma Leppänen (*pääsihteeri, ylitarkastaja, SM*)
Merja Pennanen (*osa-aikainen tekninen sihteeri, SM*)

Sihteerit / yhteyshenkilöt:

Seppo Ruhanen
Juha Nyberg
Mikael Enberg
Tiina Tihlman
Esko Kuusisto

Varajäsenet:

Bengt Backman, *kunnallisneuvos*
Taina Kokkinen, *kunnanjohtaja*
Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
Tauno Oja, *yrittäjä*
Eva-Stina Hellbom, *sairaanhoitaja*
Kari Kitunen, *kunnanjohtaja*
Päivi Bärlund, *sairaalan johtaja*
Jukka Kyröhonka, *merikapteeni*
Helena Helin-Kautto, *toimistos sihteeri*
Marja Hietanen, *ohjaava kouluttaja*
Denise Lindh, *kasvatustiet. maisteri*

Klas Nyström
Stig Johansson
Risto Murto
Jouko Kahilainen
Gunnar Lindqvist

Saaristoasiain neuvottelukunta 2011–2016

Jäsenet:

Mikaela Nylander, *kansanedustaja (pj)*
Anne-Mari Virolainen, *kansanedustaja (vpj)*

Jari Elomaa, *yrittäjä*
Raimo Hynninen, *ent. palopäälikkö*
Tiina Johansson, *kuntoutusjohtaja*
Marja-Leena Leppänen, *toimistopäälikkö*
Esko Mielikäinen, *maanviljelijä*
Tomy Wass, *hallintopäälikkö*
Marko Reinikainen, *meribiologi*
Pirkko Häli, *ensiapukouluttaja*
Christian Brander, *liikennepäälikkö*

Jorma Leppänen (*pääsihteeri*)
Jaana Ahlbäck (*osa-aik. sihteeri, TEM*)
Kerttu Keränen (*osa-aik. tekninen sihteeri, TEM*)
Minna Strömberg (*osa-aik. tekninen sihteeri, TEM*)

Sirpa Mäkelä (*osa-aik. sihteeri, MMM*)

Varajäsenet:

Bengt Backman, *kunnallisneuvos*
Päivi Bärlund, *ent. aluejohtaja*
Markku Mäntymaa, *kansanedustaja*
Anja Kuuramaa, *terveydenhoitaja*
Kari Häggblom, *käynn.-operaattori*
Pasi Kortesus, *merikapteeni*
Tarja Tornio, *maaseutuyrittäjä*
Helena Helin-Kautto, *toimistos sihteeri*
Maisa Siirala, *arkkitehti*
Jere Riikonen, *merianalytikko*
Denise Lindh, *kasvatustiet. maisteri*

Sihteerit / yhteyshenkilöt:

Kuntakenttä:

Christel Åström, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto
Taina Väre, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto
Mikko Ollikainen, kunnanjohtaja, Merisaariston kunnat
Seppo Ruhanen, kunnanjohtaja, Hirvensalmi
Jorma Turunen, edunvalvontapäällikkö, Järvi-Suomen kunnat
Mats Brandt, kunnanjohtaja, Maalahti

Maakunnalliset liitot:

Sami Heinonen, saaristo- ja maaseutuasiamies, Varsinais-Suomen Liitto
Hiikka Laine, aluekehityspäällikkö, Keski-Suomen Liitto
Seppo Tiainen, kuntakehityspäällikkö, Pohjois-Karjalan Liitto

Ministeriöt:

Eeva Linkama, liikenneneuvos, Liikenne- ja viestintäministeriö
Tiina Tihlman, neuvotteleva virkamies, Ympäristöministeriö
Timo Halonen, ylitarkastaja, Maa- ja metsätalousministeriö
Juha Savisaari, toimistopäällikkö, Puolustusministeriö

Muu valtionhallinto:

Jouni Aarnio, kehittämisspäälikkö, Metsähallitus
Susanna Lindeman, maailmanperintökoordinaattori, Metsähallitus
Esko Kuusisto, johtava hydrologi, Suomen Ympäristökeskus

Matkailuelinkeino:

Juha Nyberg, puheenjohtaja, Suomen Matkustajalaivayhdistys

Asiantuntijajäsen, Ahvenanmaa:

John Wrede, kunnanjohtaja, Brändö
varalla Kari Saulamo, ylitarkastaja, Ahvenanmaan maakuntahallitus

Saaristoasiain neuvottelukunta 2016–

Jäsenet:

Hanna Kosonen, *kansanedustaja (pj)*
Kaj Turunen, *kansanedustaja (vpj)*

Sauli Pramila, *luotsikutterinhoitaja*
Marja-Leena Leppänen, *yrittäjä*
Eero Lehti, *kansanedustaja*
Saara-Sofia Siren, *kansanedustaja*
Teemu Hirvonen, *yhteiskuntatieteiden yo.*
Heli Järvinen, *kansanedustaja*
Nina Söderlund, *valtiotieteiden maisteri*
Stefan Wallin, *kansanedustaja*
Pirkko Häli, *ensiapukouluttaja*

Varajäsenet:

Tuure Westinen, *kunnallisneuvos*
Vilhelm Junnila, *eduskunta-avustaja*

Viktoria Kulmala, *kulttuurijohtaja*
Veera Ruoho, *kansanedustaja*
Emma-Stina Vehmanen, *kansanedustajan avustaja*
Lauri Kattelus, *poliittinen sihteeri*
Tiina Johansson, *matkailuyrittäjä*
Kirsikka Moring, *toimittaja*
Tomy Wass, *ent. elinkeinojohtaja*
Mikaela Nylander, *kansanedustaja*
Jere Riikonen, *merianalytikko*

VN nimesi vuonna 2017 eroa pyytäneen Saara-Sofia Sirenin tilalle kansanedustaja Pia Kauman ja eroa pyytäneen Veera Ruohon tilalle kansanedustaja Kari Kulmalan.

Jorma Leppänen (*pääsihteeri, neuvotteleva virkamies, MMM*)
Jaana Ahlbäck (*osa-aik. tekninen sihteeri, TEM*)
Sirpa Mäkelä (*osa-aik. tekninen sihteeri, MMM*)
Merja Virta (*osa-aik. tekninen sihteeri, MMM*)

Sihteerit /yhteyshenkilöt:

Kuntakenttä:

Taina Väre, *erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto*
Seppo Ruhanen, *kunnanjohtaja, Hirvensalmi*
Mats Brandt, *kunnanjohtaja, Maalahti*
Raimo Hynninen, *ent. palopäällikkö, Kotka*

Maakunnalliset liitot:

Sami Heinonen, *saaristo- ja maaseutuasiamies, Varsinais-Suomen Liitto*
Hiikka Laine, *aluekehityspäällikkö, Keski-Suomen Liitto*
Seppo Tiainen, *kuntakehityspäällikkö, Pohjois-Karjalan Liitto*
Heikki Ojala, *aluekehityspäällikkö, Pohjois-Pohjanmaan Liitto*
Kimmo Riusala, *aluekehittäjä, Pohjanmaan Liitto*

Ministeriöt:

Eeva Linkama, *liikenneneuvos, 2018– ylitarkastaja Eeva Ovaska, Liikenne- ja viestintäministeriö*
Tiina Tihlman, *neuvotteleva virkamies, Ympäristöministeriö*
Kari Saulamo, *ylitarkastaja, Maa- ja metsätalousministeriö*
Hanna-Mari Kuhmonen, *ylitarkastaja, Työ- ja elinkeinoministeriö*
Pekka Poutanen, *komentaja, Puolustusministeriö*

Muu valtionhallinto:

Harri Karjalainen, *puistonjohtaja, 2017– aluejohtaja Henrik Jansson, Metsähallitus*
Kari Hallantie, *puistonjohtaja, Metsähallitus*
Kati Pitkänen, *erikoistutkija, Suomen Ympäristökeskus*

Matkailuelinkeino:

Juha Nyberg, *puheenjohtaja, Suomen Matkustajalaivayhdistys*

Asiantuntijajäsen, Ahvenanmaa:

John Wrede, *kunnanjohtaja, Brändö*

varalla Airi Pettersson, *yrittäjä, Kumlinge*

Saaristopolitiikkaa 70 vuotta

Saaristopolitiikka on Suomen aluepolitiikan vanhin osa. Se käynnistyi jo vuonna 1949. Tuosta ajasta ympärivuotinen asutus on selvästi vähentynyt saaristossa kuten muuallakin maaseudulla. Osa-aikainen asuminen on sitä vastoin kasvanut voimakkaasti. Kalatalouden ja maatalouden osuus on pienentynyt, saarten merkitys matkailussa ja virkistyksessä kasvanut, liikenne- ja teleyhteydet parantuneet.

Tämä historiikki kertoo saaristopolitiikasta sekä saaristo-, vesistö- ja rannikko-alueiden kehityksestä kuuden vuosikymmenen aikana. Mikä merkitys vuonna 1981 säädetyllä saaristolailla on ollut ja mitä saaristopolitiikassa on tehty?

Historiikkityöstä on vastannut maa- ja metsätalousministeriön yhteydessä toimiva saaristoasiain neuvottelukunta.